

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ КЎЛОБ БА НОМИ АБЎАБДУЛЛОҶИ РЎДАКӢ

Бо ҳуқуқи дастнавис

УДК: 03+9302(точ)

ББК: 63+7329(точ)

Р: 45

РАҶИМОВА САРВИНОЗ НАЗРУЛЛОЕВНА

**ОМОДАСОЗИИ ОМУЗГОРОНИ ОЯНДАИ ФАНИИ ТАЪРИХ БО
ИСТИФОДА АЗ ТЕХНОЛОГИЯҶОИ ИТТИЛООТИЮ
КОММУНИКАТСИОНӢ**

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ
аз рӯи ихтисоси 13.00.08 – Назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ
(13.00.08.04- Назария ва методикаи фанҳои гуманитарӣ)

Роҳбари илмӣ: доктори илмҳои
педагогӣ, профессор
Мирзоев Абдулазиз Раҷабович

КЎЛОБ - 2024

МУНДАРИЧА

МУҚАДДИМА	4
БОБИ 1. АСОСҲОИ ИЛМӢ-НАЗАРИЯВИИ ИСТИФОДАИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИТТИЛООТИЮ КОММУНИКАТСИОНӢ ДАР НИЗОМИ ТАҲСИЛОТИ ОЛИИ КАСБӢ.....	18
1.1. Асосҳои назариявии салоҳиятнокии иттилоотии донишҷӯёни ихтисоси таърих дар заминаи истифодаи ТИК.....	18
1.2. Вазъи муосир ва хусусиятҳои истифодаи ТИК дар низоми таҳсилоти олии педагогии Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	38
1.3. Амсилаи тақмили истифодаи ТИК дар низоми таҳсилоти олии педагогии Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	72
Хулосаи боби якум.....	87
БОБИ 2. ТАЪМИНИ САМАРАНОКӢ ВА ТАТБИҚИ ТИК ДАР МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ ОЛИИ КАСБИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН.....	89
2.1. Таъмини навгонҳои технологии донишҷӯён дар истифодаи ТИК дар раванди таълим.....	89
2.2. Татбиқи амсилаи иттилоотонидани омӯзгорони ояндаи таърих дар низоми таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	111
2.3. Таҳлили натиҷаҳои умумии таҳқиқот.....	144
Хулосаи боби дуюм.....	156
Хулоса.....	158
Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо.....	160
Рӯйхати адабиёт.....	162

ИХТИСОРАҲО

ВБП – воситаҳои барномавӣ-педагогӣ.

ВМТИ – воситаҳои маҷозии таълимии институтсионалӣ.

ВТО – воситаҳои техникӣ омӯзиш.

ДДК – Донишгоҳи давлатии Кӯлоб.

ЗДТ – захираҳои дастрасии таълимӣ.

ЗТР – захираҳои таълимии рақамӣ.

ЗЭТ – захираҳои электронии таълимӣ.

КИТД – корҳои илмӣ-тадқиқотии донишҷӯён.

КТХ – қори таҳассусии хатмкунӣ.

МКТ – муҳити компютери таълимӣ.

МТМЭ – маҷмуаи таълимӣ-методи электронӣ.

СИ – системаи иттилоотӣ.

СИТ – семинарҳои илмӣ-тадқиқотӣ.

ТИ – технологияи иттилоотӣ.

ТИК – технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ.

ТИТ – технологияҳои иттилоотии таълимӣ.

ТНИ – технологияҳои нави иттилоотӣ.

ФТК – фарқиятҳои таълимии касбӣ.

ҚИД – қамъияти илмии донишҷӯён.

ҚТ – Қумхурии Тоҷикистон.

ҚТК – қомеаи таълимии касбӣ.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзӯи таҳқиқот. Технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ (ТИК) дар маориф ва таҳсилот дорои зарфияти калони хизматрасонӣ ва кӯмак ба ашхоси марбут ба раванд ва маҳсулоти таҳсилот дар бисёр ҷиҳатҳо мебошад. Масалан, он метавонад низоми мавҷудаи таълимиро тибқи ҷомеа, иттилооти фаровонӣ, расонидани хизматрасониҳои воситаҳои маҷмӯӣ ва усулҳои ихтиёрдории он роҳбарӣ кунад. Истифодаи ТИК метавонад ба гузариши парадигма дар назари анъанавӣ ва усулҳои таълимӣ - ҷараёни таълим мусоидат кунад.

Ҳамин тариқ, водор кардани донишҷӯён барои фаъолона иштирок кардан дар омӯзиш - раванди таълим дар гузариш аз таълими омӯзгор ба донишҷӯён нигаронида шудааст. Донишҷӯён дар дастрасӣ ва татбиқи дониш ва малака мустақил мешаванд, бо ин ба омӯзгорон муҳити интерактивӣ ва ҷолибтаре барои омӯзгорон ва ҳам донишҷӯён фароҳам меорад. Нақши омӯзгоронро аз фиристодани оддии дониш дар бораи нақши омӯзиш тағйир медиҳад. Ба донишҷӯён имкон медиҳад, ки барои омӯзиши худ торафт масъуланд, зеро онҳо бо сабаби кӯшишҳои худ иттилоот ва донишҳои мувофиқро меҷӯянд, донишҳои худро бо дигарон таҷзия ва мубодила мекунанд. Ин онҳоро водор мекунад, ки зарфияти таълимии худро дарк кунанд. Онҳо ҳатто ҳадафҳои алоҳидаи худро барои рушди зарфияти онҳо муқаррар карда метавонанд.

Ҳамчунин ТИК барои ҳалли мушкилоти таълими муосир омӯзгорон омода мекунад. Ин ба муаллимон кӯмак мекунад, ки дурустии ўҳдадорихои бисёрҷанба дар соҳаҳои гуногуни таълимро дарку фаҳм намоянд. ТИК на танҳо барои муаллимон барои таълими худ ва таҳсил, балки барои истифодаи эҷодӣ барои суръат бахшидан ба афзоиши донишҷӯёни онҳо низ мусоидат карда метавонад.

Муассисаҳои таълимӣ, ки ба дастгоҳҳои компютерӣ дастрасӣ надоранд, ба монанди компютерҳо, ноутбукҳо, планшетҳо ё смартфонҳо, хусусан ТИК-ро метавонанд дар шакли барномаҳои радио ва телевизионӣ истифода баранд.

Барои чунин донишҷӯён воситаҳои анъанавии ТИК, ба монанди тасвирҳо, амсилаҳо, графикҳо, рӯзномаҳо, экрессияҳо ё намоишгоҳҳои таълимӣ истифода мешаванд. Омӯзгорон метавонанд дарсҳои худро омода кунанд, саволнома нависанд, баҳодихӣ барои омода кардани санҷишҳои ташхисӣ чихати санҷидани кори донишҷӯён ташкил кунанд. Донишҷӯён метавонанд вазифаҳои худро бо истифода аз Work бо истифода аз тарроҳии эҷодӣ ва қолибҳо иҷро кунанд. Ин хусусан барои фаъолияти минбаъдаи омӯзгории донишҷӯён ҳамчун аҳамияти чамъоварӣ ва муаррифии маълумот дар шакли - гистограмма, диаграммаҳои даврашакл ва ғайра муҳим аст.

Донишгоҳҳо ва таълими фосолавӣ тавассути ТИК-ро доранд, бозёфт барои кормандон, дониш барои таълим дар хона низ муҳайё мегардад. ТИК метавонад бо роҳҳои зерин барои муаллим муфид бошад: он дар рушди касбии омӯзгорон манфиатманд аст. Муаллим метавонад малакаҳои гуногуни забонро истифода кунад. Онҳо метавонанд барномаҳои мухталифи сертификатсияро, ки аз ҷониби муассисаҳои таълимии маъруф назорат карда мешаванд, иҷро кунанд.

Муаллим ҳамчунин метавонад дар мубоҳисаҳо ва конфронсҳо бо мутахассисони мавзӣ бо мақсади беҳтар намудани дониш ва малакаҳои ӯ бо истифодаи конфронси аудио ва видео ширкат варзад. ТИК ҳамчунин ба омӯзгорон дар робита ба усулҳои таълимии инноватсионӣ кӯмак мерасонад. Вай метавонад бо донишҷӯён оид ба лоихаҳо ва вазифаҳои гуногун кор кунад. Он ҳамчунин ба ӯ кӯмак мекунад, ки ба мундариҷаи таълимдихӣ, вазифаи хонагӣ ва ғайра кӯмак кунад, ки бидуни ҷудо аз кор ва семинарҳо, ки барои рушди касбии худ чихати истифодаи ТИК заруранд, иштирок кунад. ТИК ҳамчунин ба муаллим кӯмак мерасонад, ки донишҷӯёни худро ба маводи таълимӣ дар Интернет, китобҳои электронӣ ва сомонӣ иҷтимоӣ пешниҳод намояд.

Ҳамчунин ТИК ба ӯ кӯмак мекунад, ки барномаи таълимии фанҳо эҷод кунад. Вай метавонад барномаи таълимии кишварҳои гуногунро омӯзад, то парвариши онҳоро, мушкилот, ҳамчунин масъалаҳои сотсиологӣ ва

психологии марбут ба донишчӯёнро омӯзанд. Ҳамаи ин ба кӯмак мекунад, ки барномаи таълимиро таҳия намояд, ки ба ноил шудан ба ҳадафҳои мавзуи омӯзиш оварда мерасонад. ТИК метавонад барои донишчӯ бо роҳҳои зерин муфид бошад: донишчӯ метавонад тавассути захираҳои онлайн таҳсил кунад; дорои захираҳои гуногун мавҷуданд, ки бо он барои донишчӯён фаҳмидани мавзӯ муфид хоҳад буд; донишчӯён метавонанд дар ҷойи худ таҳсил кунанд ва дар ҳар лаҳза; онҳо метавонанд бо муаллимон тавассути Интернет мулоқот кунанд ва аз ин масъала маълумоти зарурӣ мегиранд.

Ҳамин тавр, барномаҳои гуногун мавҷуданд, ки ба шарофати он раванди таълим соддатар мегардад. Ин барномаҳо ба муаллимон ва донишчӯён бо ҳам муошират карданро фароҳам меоранд ва дар мавзуи мушаххас дониш мегиранд. Омӯзгорон ҳамчунин масъалаҳои гуногуни таълимиро меомӯзонанд ва донишчӯён азхудкунии раванди таълимиро истифода мебаранд.

Дар маҷмуъ ҳамаи дар шароити имрӯза барои омӯзгорон ва донишчӯёни таҳассус ва равияи таърих хеле муҳим ва мубрам мебошад.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Масъалаҳои инкишофи асосҳои моҳият ва сифатҳои шахсии инсон, ки барои ташаккули касбии он дар оянда дорои аҳамияти муҳим мебошанд, дар фалсафа, равоншиносӣ, педагогика хеле муҳим эътироф карда мешаванд. Ба ҷанбаҳои гуногуни ин масъала дар давраҳои гуногун классикони улуми педагогию психологӣ муроҷиат кардаанд: А.Дистервег, Я.А.Коменский, И.Г. Песталлотси ва дигарон.

Ташаккули шахсияти омӯзгор, кушодани ҷанбаҳои умуминазариявӣ, такмили шакл ва методҳои омодагии касбию педагогии омӯзгорони оянда дар қорҳои донишмандони зерин О.А. Абдуллина, С.И.Архангелский, М. Лутфуллозода, Н.Д. Никандров, В.А.Сластенин, Н.Ф. Тализина, Ф.Ф.Шарипов, О.А.Исломов ва дигарон тавачҷуҳи калон дода шудааст. Дар онҳо мақсад, вазифа ва сохтори омодагии омӯзгорони оянда дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии равияи омӯзгорӣ асоснок карда шудааст.

Ба масъалаи иттилоотонидани таҳсилот муҳаққиқони зиёде аз қабилӣ

М.Ю. Бухаркина, О.А.Козлов, А.Ю.Кравсова, Т.А.Лавина, И.В.Роберт ва дигарон мурочиат кардаанд. Иттилоотонидани таҳсилотро онҳо ҳамчун раванди таъмин кардани соҳаи маориф бо методология ва амалияи таҳия ва истифодаи муносиби воситаҳои ТИК, ки ба татбиқи мақсадҳои психологию педагогии таълиму тарбия нигаронида шудааст, муайян кардаанд. Омӯзиши таъсири ТИК ба мазмун ва муҳтавои омодагии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар таҳқиқоти олимони зерин С.А. Бешенкова, А.В. Кузнетсова, М.П.Лапчика, А.Р.Мирзоев, Н.Н.Шоев, Ф.С.Комилиён, Б.Ф.Файзализода, А.Э.Сатторов ва дигарон инъикоси худро ёфтаанд.

Ба масъалаҳои ҷой ва нақши технологияҳои компютерӣ ва ташаккули салоҳиятҳои компютерии таълимгирандагон донишмандони зерин аз қабili А.М. Витт, А.Н. Завялов ва дигарон машғул шудаанд.

Ҷанбаҳои назариявӣю методи омӯзгорони ояндаи фанни таърих дар факултетҳои таърихи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ аз тарафи олимони зерин, З.И. Гузненко, М.Н. Дудина, Л.Н. Мазур, В.В.Шоган ва дигарон мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Сарфи назар аз тавачҷуҳи доимии олимони ба ҷанбаҳои гуногуни омодагии касбии мутахассисон, асос дорем, чунин ҳисоб кунем, ки дар назария ва амалияи таҳсилоти олии касбӣ маъалаҳои зиёде мавҷуд мебошанд, ки то ҳанӯз мавриди таҳқиқ ва омӯзиш қарор нагирифтаанд ва мо метавонем, омӯзиши масъалаи мазмуну муҳтавои назария ва методикаи таҳсилоти касбии таърихро дар контексти парадигмаҳои нави таълимию маърифатӣ номбар кунем. Омӯзиш ва таҳлили монографияи адабиёти психологию педагогӣ, нашрияҳои ҷанбаи назариявӣю методӣ дошта, мақолаҳои гуногун дар саҳифаҳои маҷаллаҳо нишон медиҳанд, ки масъалаҳои ТИК ба таълим бахшида шуда, ҳамчун самти муҳимми сифати таҳсилот, асосан, нисбат ба таҳсилоти умумӣ ва камтар нисбат ба таҳсилоти олий мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Дар айни ҳол ҷанбаҳои концептуалию назариявӣю ин масъала таҳия карда шудааст, дар сурате ки асосҳои илмию методӣ ва таълимию методи истифодаи ТИК дар соҳаҳои мушаххас хеле кам ба назар мерасад.

Ҳамин тариқ, ба мо муяссар нашуд, ки ягон таҳқиқоти илмӣ марбут ба омодагии омӯзгорони факултети таърихи муассисаҳои таҳсилоти олии касбии педагогӣ дар заминаи истифодаи ТИК дар фаъолияти касбиро пайдо намоем ва ин далел навгонии мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ моро бо номи «Омодасозии омӯзгорони ояндаи фанни таърих бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ» ташкил медиҳад.

Сарфи назар аз он ки то андозае масъалаи омодагии назариявӣ амалии омӯзгорони фанни таърих дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ таҳия карда шудааст, дар ин таҳқиқот хусусиятҳои омодагии донишҷӯёни факултети таърих нисбат ба истифодаи ТИК бо дарназардошти тағйирёбии фаъолияти педагогӣ дар шароитҳои иттилоотонидани таҳсилот ба таври кофӣ инъикос худро наёфтааст.

Ҳамин тариқ, **ихтилофоти зерин** дар ин байн дида мешаванд:

- талаботи объективӣ соҳаи маориф ба омӯзгорони фанни таърих, ки ба истифодаи ТИК дар фаъолияти касбӣ омодаанд ва сатҳи нисбатан пасти омодагии ин муташаккилӣ нисбат ба ин омодагӣ дар хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии касбии педагогӣ;

- дар рӯ ба рӯи муассисаҳои таҳсилоти олии касбии педагогӣ истодани вазифаҳои омодагии омӯзгорони ояндаи фанни таърих нисбат ба истифодаи ТИК дар фаъолияти касбӣ ва ба таври кофӣ набудани коркардҳои илмӣ шароитҳои педагогӣ ва ҳаллу фасли онҳо дар раванди таълим;

Бо тавачҷуҳ ба ин ихтилофот проблемаи таҳқиқот ифода карда шудааст: шароитҳои педагогии омодагии омӯзгорони ояндаи фанни таърих нисбат ба истифодаи ТИК дар фаъолияти педагогӣ чӣ гуна аст?

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоихаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ.

Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмӣ таҳқиқотии кафедраи методикаи таълими информатикаи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ барои солҳои 2020-2025 дар мавзӯи “Таҳсилоти муосир ва технологияҳои педагогии инноватсионӣ таълим” ва муқаррароти асосии Стратегияи миллии рушди

маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ: ошкор ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кардан ва ба таври озмоишӣ санҷидани шароитҳои педагогии баланд бардоштани самаранокии омодагии омӯзгорони ояндаи фанни таърих дар заминаи истифодаи ТИК дар фаъолияти касбӣ мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот:

-кушодани моҳият, мазмуну муҳтаво ва сохтори омодагии омӯзгорони ояндаи фанни таърих дар заминаи истифодаи ТИК дар фаъолияти касбӣ;

-муайян ва асоснок кардани самтҳои асосии истифодаи ТИК дар фаъолияти касбии омӯзгорони фанни таърих;

-муайян ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кардан ва ба таври озмоишӣ санҷидани шароитҳои педагогии омӯзгорони ояндаи фанни таърих дар заминаи истифодаи ТИК дар фаъолияти касбӣ;

-муайян кардани унсурҳо ва нишондиҳандаҳои омода будани омӯзгорони ояндаи фанни таърих дар заминаи истифодаи ТИК ва арзёбии сифатии сатҳи самаранокии он.

Объекти таҳқиқот: фаъолияти таълимӣ-тарбиявии макотиби олии оиди омодагии касбии омӯзгорони ояндаи фанни таърих.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот: раванд ва шароитҳои омодагии касбии омӯзгорони ояндаи фанни таърих дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар заминаи истифодаи технологияҳои иттилоотӣ касбӣ мебошад.

Фарзияи таҳқиқот. Баланд бардоштани самаранокии касбии омодагии омӯзгорони ояндаи фанни таърих дар заминаи истифодаи ТИК дар фаъолияти касбӣ имконпазир аст, агар:

-моҳият, мазмуну муҳтаво ва сохтори омодагии омӯзгорони фанни таърих дар заминаи истифодаи ТИК дар фаъолияти касбӣ кушода шавад;

-самтҳои асосии ТИК дар фаъолияти касбии омӯзгорони фанни таърих

муайян ва асоснок карда шавад;

-ба амал баровардани ҳамгирии байнифаннии силсилаи фанҳои иттилоотию умумикасбӣ;

-таҳияи мазмуни блокию модулии омодагӣ, ки ҷанбаи истифодабариро иҷро мекунад, масъалаҳои умумии истифодаи ТИК дар соҳаи маориф, инчунин, масъалаҳои татбиқи имконоти ТИК дар соҳаи фанни таърих;

-истифодаи технологияи таълими контекстӣ дар раванди омодагии донишҷӯён дар соҳаи истифодаи ТИК.

Марҳала, макон ва давраҳои таҳқиқот. Ҷамъовариҳои мавод, омӯзиш ва таҳлили адабиёти вобаста ба мавзӯ ва объекти таҳқиқот, нашри мақолаҳои илмӣ ва таҳияи диссертатсия дар тамоми давраҳои таҳқиқотӣ (солҳои 2017-2023) дар се марҳала иҷро гардидааст.

Марҳалаи аввал (солҳои 2017-2018) ба масъалаи таҳлили назариявии адабиёти фалсафӣ, психологию педагогӣ ва илмию методӣ доир ба масъалаи омодагии омӯзгорони ояндаи фанни таърих дар заминаи истифодаи ТИК чиҳати омодагии касбӣ равона карда шудааст. Дар марҳилаи тасдиқи озмоиш таҷрибаи кории муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар заминаи омодагии омӯзгорони ояндаи фанни таърих дар соҳаи ТИК таҳлил ва ҷамъбасти карда шуд. Заминаҳои назариявии ҳаллу фасли масъала муайян карда шуда, фарзияи корӣ ифода гардида, методҳои таҳқиқот муайян карда шуданд.

Марҳалаи дуюм (солҳои 2019-2020) шароитҳои педагогии баланд бардоштани самаранокии омодагии омӯзгорони ояндаи фанни таърих чиҳати истифодаи ТИК дар фаъолияти касбӣ ошкор ва аз чиҳати назариявӣ асоснок карда шуда, дар ин асос санҷишҳои озмоишии педагогӣ гузаронида шуд.

Марҳалаи сеюм (солҳои 2021-2023) таҳқиқот баҳри ба низом даровардан, хулосагирию ҷамъбасти натиҷаҳои ба даст омада, ташаккули хулосаҳо, таҳияи матн дар шакли рисолаи номзадӣ бахшида шудааст.

Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот:

-назарияи умумии низом ва низомҳои педагогӣ ва технологияҳо (В.П.Беспалко, В.И. Загязинский, М.В. Кларин, И.Я Лернер, П.И.Пидкасистий,

Г.К. Селевко ва дигарон);

-концепсияҳои муносири рушди таҳсилоти олии касбӣ (С.И.Архангелский, В.А. Бордовский, Г.А. Бордовский, Б.С. Гершунский, Н.Д. Никандров, В.А. Садовничий, Ю.Г. Татур ва дигарон);

-концепсияи муносибати босалоҳият, ки имкон медиҳад, салоҳиятнокии иттилоотиро ҳамчун яке аз сохторҳои калидӣ дар сохтори омодагии мутахассисон ҷудо кунем (Л.В. Бочарова, В.И. Байденко, А.С. Белкин, Ф.Э. Зеер, И.А. Зимняя, В.В. Краевский, А.Р. Мирзоев, Г.К. Селевко, А.В. Хутарской ва дигарон);

-таҳқиқи масъалаи истифодаи ТИК дар раванди таълим (В.Н. Арефев, П.А. Баранов, С.Р. Григорев, Л.И. Долинер, Д.Ш. Матрос, Е.И. Машбитс, А.И. Петриенко, В.И. Стариченко, Г.М. Троян ва дигарон);

муносибатҳои концептуалӣ нисбат ба методикаи таълими фанни таърих - ҳамчун соҳаи фанние, ки ба принципҳои дидактикӣ ва методологияи улуми таърихӣ таъяс мекунад (Л.Н. Алексанкина, А.А. Вагин, Е.Е. Вяземский, А.Т. Степанишев, О.Ю. Стрелова, М.Т. Студенкин ва дигарон);

-таҳқиқоти назариявӣ ва ба амалия нигаронидашудаи корҳои таҷрибавӣ ва ҷустуҷӯӣ дар соҳаи маърифатӣ (В.С. Безруков, В.И. Загвязинский, А.М. Говиков, Ф.Ф. Шарифзода ва дигарон);

Сарчашмаи таҳқиқот: Барои таҳқиқоти мо ҳуҷҷатҳои меъёрӣ, барномавӣ концептуалии давлатию қонунгузорӣ доир ба масъалаҳои маориф ва масъалаҳои иттилоотонидани ҷомеаи Тоҷикистон хеле муҳим мебошанд:

-бахши дуҷуми сарчашмаҳоро стандартҳои давлатии таҳсилоти умумӣ ва олии касбӣ дар соҳаи маърифатии «Таърих»; барномаҳои мактабӣ ва таҳсилоти олий мутобиқ ба фанҳои дахлдори самти иттилоотию технологидошта: дастурҳои таълимӣ ва нақшаҳои таълимӣ ташкил медиҳанд;

-ҳангоми таҳияи диссертатсия доираи васеи адабиёти педагогӣ, психологӣ, таърихӣ педагогӣ ва таълимию методӣ мавриди таҳқиқу омӯзиши мо қарор гирифт. Ба ҷузъ аз корҳои бунёдӣ, ки мустақиман ба мавзӯи таҳқиқоти мо алоқаманд мебошанд, инчунин, маводе, ки дар матбуоти даврӣ –

рӯзнама ва маҷаллаҳо («ИКТ в образовании», «Информатика в образовании», «Компьютер в школе», «Педагогика», «Педагогическая информатика», «Преподавании истории в школе» ва ғайраҳо) ба нашр расидаанд, мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор гирифтанд;

-инчунин, захираҳои шабакаи Интернет, ки ба мавзӯи иттилоотонидани низоми маориф бахшида шудаанд (портالي «Технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар таҳсилот», «Таърих. Кӯмаку ёрмандӣ ба омӯзгор» ва ғайра) мавриди истифода қарор гирифтаанд.

Заминаҳои эмпирикӣ ва усулҳои таҳқиқот мутобиқ ба мақсад ва вазифаҳои мавзӯи таҳқиқот методҳои назариявӣ ва эмперикии таҳқиқотӣ мавриди истифода қарор гирифтанд:

-методҳои назариявӣ: муқоисавӣ – таърихӣ, таҳлили адабиёти педагогӣ ва илмию методӣ, ҳуҷҷатҳо доир ба масоили таҳсилот, санадҳои фаъоли меъёрию ҳуқуқӣ доир ба масъалаҳои иттилоотонидан, синтез, муқоиса, ҳулосагирӣ ва методи амсиласозӣ.

-методҳои эмпирикӣ, дар маҷмӯъ, мавриди истифода қарор гирифтанд, ки шомили мавридҳои зерин мебошанд: муқоисаи педагогӣ, пурсиш, анкетапаҳнкунӣ, таҳлили қорҳои донишҷӯён, озмоиши педагогӣ, методҳои омори математикӣ, ки ҳангоми қорқарди маълумоти ба дастоварда мавриди истифода қарор мегиранд.

Пойгоҳи таҳқиқот: факултети таърих, ҳуқуқ ва муносибатҳои байналмилалии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ва факултети таърих ва ҳуқуқи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав дар вилояти Хатлон мебошанд. Дар ин озмоишҳо беш аз 190 нафар донишҷӯён иштирок карданд.

Навгони илми таҳқиқот:

1.Моҳият, сохтор (истифода, умумӣ ва махсус) ва мундариҷаи таълими муаллимони оянда дар заминаи истифодаи ТИК тавсиф карда шуданд;

2.Ҷанбаҳои асосии истифодаи ТИК дар фаъолияти касбии устодони омӯзгорон, истифодаи системаҳои иттилоотии иттилоотӣ муайян карда

шуданд;

3. Ҷузъҳои тайёр кардани муаллими таърих нисбати истифодаи ТИК дар фаъолияти касбӣ - ҳавасмандӣ, консепсия ва фаъолияти маърифатӣ муайян карда шуданд;

4. Ҷустуҷӯ, бойгоникунӣ ва нигоҳдории иттилооти касбӣ, таъсири умумӣ тавассути воситаҳои мултимедиявӣ, аз ҷумла тасвирҳои эҳсосӣ, шунавоӣ, аудиторӣ ва ҳаракаткунанда, амсиласозӣ ва тарҳрезии объектҳои воқеӣ ва маҷозӣ нишон дода шуданд;

5. Гирифтани тамоми низоми усулҳо, техника ва воситаҳои таълим ва ба таври мунтазам ҳалли муваффақонаи мушкилоти факултети таълимии таърих таъмин ва пешниҳод карда шуд.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Таърифи мафҳуми «салоҳияти иттилоотии донишҷӯён» – ҳамчун тавсифи маҷмӯӣ таълимгиранда, аз тарафи мо ҳамчун сатҳи баланди донишҳои назариявӣ ва малакаҳои амалӣ дар соҳаи технологияи иттилоотӣ, маҳорати истифодаи ин донишҳо дар раванди азхудкунии барномаҳои асосии таълимии таҳсилоти олии касбӣ, омодагӣ ҷиҳати истифодаи техника ва технологияи компютерӣ дар фаъолияти касбӣ муайян карда шуд.

2. Дар зери мафҳуми омодагии омӯзгори ояндаи фанни таърих (ҳамчун бахши таркибии салоҳиятнокии иттилоотӣ) дар заминаи истифодаи ТИК дар фаъолияти касбии раванди азхуд кардани назария ва амалияи истифодаи ТИК барои ба амал баровардани ҷамъоварӣ ва интиқол, коркард, нигоҳдорӣ, истеҳсоли иттилооти гуногун (матнӣ, тасвирӣ), татбиқи ҳамкориҳои иттилоотӣ ба мақсади ҳаллу фасли вазифаҳои умумипедагогӣ ва методӣ, инчунин, вазифаҳои тарроҳӣ фаҳмида мешавад.

3. Мақсади омодагӣ, ташаккули омодагӣ мебошад, ки ҳамчун тавсифномаи мураккаби мутахассис мавриди баррасӣ қарор гирифта шомили унсурҳои зерин мебошад:

- истифодаи стандартӣ ва махсуси таъминоти барномавӣ ва дастгоҳӣ ба хотири ҳадафҳои маърифатӣ, ҷиҳати ҳаллу фасли вазифаҳои тарроҳӣ;

-мотиватсионӣ (ваҷҳӣ) – кӯшишро барои ба даст овардани дониш, малака ва маҳоратҳои истифодабарӣ дар соҳаи ТИК;

нисбат ба аз худ кардани методикаҳои омодагии таълимгирандагон дар ин замина дар дарсҳои фанни таърих дар назар дорад;

--имконияти истифодаи воситаҳои абрoзии барномавӣ, захираҳои электрони маърифатӣ технологияҳои иттилотӣ дар фаъолияти касбӣ;

-асосҳои назариявии таъмини махсуси барномавӣ ва дастгоҳӣ барои ҳаллу фасли вазифаҳои тарроҳӣ; методикаҳои омодагии таълимгирандагон нисбат ба истифодаи махсуси барномавӣ барои ҳаллу фасли вазифаҳои тарроҳӣ дар дарсҳои фанни таърихро дар назар дорад;

-фаъолиятӣ мавҷуд будани маҳорат ва малакаҳои истифодаи таъминоти пойгоҳии махсуси дастгоҳӣ ва барномавӣ, инчунин, воситаҳои захираҳои электрони таълимӣ ба мақсадҳои маърифатӣ; донишдони методикаи таълими хонандагон бобати истифодаи махсуси таъминоти дастгоҳӣ ва барномавӣ дар дарсҳои фанни таърихро дар назар дорад;

-маърифатӣ асосҳои дониши ТИК; имконияти истифодаи таъмини пойгоҳию барномавӣ ва дастгоҳӣ, инчунин, истифодаи онҳо ба мақсадҳои маърифатӣ;

4.Дар асоси бозёфтҳои назариявӣ ва таҷрибаи амалӣ модели сохторию вазифави истифодаи ТИК дар фаъолияти донишҷӯёни факултети таърих таҳия карда шудааст, ки он аз маҷмӯи унсурҳои бо ҳам алоқаманд аз қабилӣ: меъёри пешгӯйикунандаи мақсаднок, технологӣ, методӣ, ташкилию вазифавӣ ва натиҷавӣ иборат мебошад, ки имкон медиҳад ба таври муваффақона салоҳиятҳои матлуб, ташаккулёбанд ва дар навбати худ ба аз тарафи донишҷӯён аз худ кардани барномасозии ба объект нигаронидашуда ва маълумоти олии касбӣ ихтисос / самти «Таърих» ва ҳаллу фасли вазифаҳои касбии фаъолияти минбаъда мусоидат мекунад.

5.Истифодаи самараноки ТИК дар факултети таърихи мактаби олии педагогӣ метавонад фақат ба шарофати истифодаи методикаи илмии таҳия карда шуда, ки дар асоси принципҳои муттасил, тартиб ва пайдарҳамӣ, ки

мантиқан амалӣ карда мешавад, яъне аз омӯзиши донишҳои умуминазариявӣ дар курсҳои поёнӣ то бунёдгароии ҳар чӣ бештари онҳо, ки зери назари инкишофи пайдарҳамии малака ва маҳоратҳои зарурӣ дар ҳамаи марҳилаҳои таълим дар донишгоҳ бунёд гардидааст, таъмин карда шавад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот аз он иборат аст, ки эҳтиёҷоти низоми таҳсилот ба таъминоти таълимӣ-методии фаъолияти таълимӣ дар донишгоҳ аз ҷиҳати илмӣ-назариявӣ асоснок гардид; роҳу воситаҳои самараноки татбиқи онҳо дар шароити фаъолияти таълимии донишгоҳҳои Тоҷикистон муайян шуданд; дарки методологӣ ва методии хусусиятҳо ва шартҳои истифодаи ТИК-ро вобаста ба фаъолияти касбии омӯзгорони фанни таърих аз ҷиҳати назариявӣ асоснок гардид; таҳқиқот имкон дод, ки дар сатҳи сифатан нав махсусияти захираҳои электронии таҳсилотӣ барои истифодаи ТИК-ро вобаста ба фаъолияти касбии омӯзгорони фанни таърих ошкор карда шавад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот иборат аз он аст, ки ба гардиши раванди маърифатӣ таълимии факултети таърихи муассисаи таҳсилоти олии касбӣ курси махсуси аз тарафи муаллиф таҳиягардида бо номи «Истифодаи ТИК дар фаъолияти касбии омӯзгори фанни таърих», ки дорои маводи назариявӣ амалӣ, санҷишӣ ва маҷмуи супоришҳои таълимӣ барои донишҷӯён мебошад, ки он самтҳои асосии истифодаи ТИК-ро вобаста ба фаъолияти касбии омӯзгорони фанни таърих дар бар гирифта, имкон медиҳад, ки омодагии омӯзгорони ояндаи фанни таърих такмил дода шавад. Натиҷаҳои таҳқиқотро дар ҷараёни омодагии омӯзгорони фанни таърих, инчунин мутахассисони дигар соҳаҳои фанҳои гуманитарӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва Донишқадаҳои такмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф вобаста ба шаҳр ва минтақаҳои ҷумҳурӣ мавриди истифода қарор додан мумкин аст.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо муқаррароти аввалияи методологӣ ва назариявӣ; асосноккунии илмии масъалаи таҳқиқот дар асоси таҳлили назария ва амалияи педагогӣ; омӯзиши таҳқиқотро дар соҳаҳои илми психология, педагогика, информатика (технологияи иттилоотӣ), дар таҳсилот;

истифодаи методҳои тақдирдиҳандаи якдигар, мақсадҳои комилан мувофиқ, вазифаҳо ва мавзӯи таҳқиқот; тасдиқи натиҷаҳои таҳқиқот тавассути методҳои омӯри ва таҳлил; иштироки бевоситаи муаллиф дар фаъолияти касбии омӯзгорӣ, илмӣ-методӣ, таҳқиқотӣ ва ташкили он дар пойгоҳи озмоишӣ таъмин карда шудааст.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мазмун ва мундариҷаи диссертатсия ба мазмуни шиносномаи илмии ихтисоси 13.00.08. - Назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ (13.00.08.04-Назария ва методикаи фанҳои гуманитарӣ) мувофиқ мебошанд.

Саҳми шахсии доғалаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии муаллиф дар иштироки бевоситаи ӯ дар ҳамаи марҳалаҳои таҳқиқот: банақшагирӣ, интихоб ва асосноккунии мавзӯ, тартиб додани сохтори рисола, муайян кардани мақсад ва вазифа ва объекту предмет, ҷустуҷӯ ва дарёфти адабиёти зарурӣ доир ба мавзӯи таҳқиқот, ҷамъоварӣ ва мурағтабсозии натиҷаҳои таҳқиқот ҳамчун додаҳои таҷрибавӣ ва коркарди онҳо, таҳлили натиҷаҳои коркарди додаҳои таҷрибавӣ, таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, ҷамъбасти натиҷаҳои бадастомада ва таҳияи диссертатсия, таҷассум меёбад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои кори диссертатсионӣ амалан дар тамоми марҳилаҳои таҳқиқот (солҳои 2017-2023) гузаронида шудааст. Муқаррароти асосии назариявӣ ва натиҷаҳои тадқиқот дар ҷаласаҳои илмии кафедраи методикаи таълими информатика ва конференсияҳои илмии ҳарсолаи дохилидонишгоҳии ҳайати профессору омӯзгорон, докторантону магистрантон ва донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ муҳокима карда шудааст. Дар конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ «Масъалаҳои мубрами математика дар замони муосир: дурнамо ва ҳали онҳо» (Душанбе, 2019), «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ», (Кӯлоб, 2020), «Саҳми профессор Шарипов Ф.Ф. дар рушди технологияи иттилооти дар соҳаи таҳсилоти олии касби Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Душанбе, 2021),

«Масъалаҳои мубрами математика дар замони муосир: дурнамо ва ҳали онҳо» (Душанбе, 2019) ба нашр расонида шудаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Натиҷаҳои кори таҳқиқотӣ дар 11 интишороти муаллиф инъикос ёфтаанд, ки аз онҳо 5-тояшро мақолаҳои илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон банашррасида ва 6-тои боқимондашро мақолаҳои дар дигар нашрияҳо бачопрасида ва маводҳои конференсияҳои илмӣ ташкил додаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз бахшҳои «Муқаддима», «Тавсифи умумии кор», ду боб, бахши «Хулосаҳо» бо зербахши «Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо», бахши «Рӯйхати адабиёт» бо зербахши «Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия» иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия аз 183 саҳифаи матни компютериӣ бо ёрии протсессори Microsoft Word ҳарфчиншуда иборат буда, 25 расму диаграмма ва 11 ҷадвалро дар бар гирифтааст. Рақамгузори расму ҷадвалҳо барои ҳар ду боби диссертатсия умумӣ мебошад. Рӯйхати адабиёт фарогири 265 номгӯй мебошад.

БОБИ I. АСОСҲОИ ИЛМӢ-НАЗАРИЯВИИ ИСТИФОДАИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИТТИЛООТИЮ КОММУНИКАТСИОНӢ ДАР НИЗОМИ ТАҲСИЛОТИ ОЛИИ КАСБӢ

1.1. Асосҳои назариявии салоҳиятнокии иттилоотии донишҷӯёни ихтисоси таърих дар заминаи истифодаи ТИК

Эволютсияи ҷомеа ба инкишофи маориф алоқаманд аст: бевосита дар ин соҳа заминаҳои инкишофи иҷтимоӣ, психологӣ, умумифарҳангӣ ва касбии ҷомеа гузошта мешавад. Консепсияи тартиби нави иҷтимоӣ ба таври назаррас аз консепсияи қаблии индустриалӣ ба шарофати истехсол ва тавзеи васеи донишҳо дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёт ва фаъолияти инсон дар асоси компютеркунонӣ, ки дастрасии васеъро ба сарчашмаҳои иттилоот ва сатҳи баланди коркардаи автоматикии иттилоот дар соҳаҳои истехсолӣ ва иҷтимоӣ таъмин мекунад, алоқаманд аст [4, с. 140-141]. Дар чунин шароитҳо маърифату шинохти оқилонаи олам дар ҷустуҷӯи роҳҳои нисбатан оптималӣ (муносиб) инкишофи муосири мутамаддин моҳияти ҳалқунанда касб мекунад. «*Инфиҷори иттилоотӣ*», ки бо истиқрори ҷомеаи нав ҳамсафар аст, боиси зиёд шудани ҳаҷми фаъолияти маърифатӣ, интиқоли истехсоли донишҳо дар заминаи иттилооти технологӣ, истифодаи васеи компютер ба ҳайси воситаи ба даст овардани донишҳои нав шуда истодааст.

Омӯзгори муосир на танҳо барои фаъолияти касбӣ бояд ҳаҷми муайяни донишҳоро дошта бошад, балки қодир ба он бошад, ки он донишҳоро ба таври эҷодкорона дар фаъолияти таълимии хеш мавриди истифода қарор диҳад: мақсадҳои фаъолияти маърифатиро муайян кунад; тарзҳои оптималӣ ва мунсоиби амалӣ кардани вазифаҳои дар пеш гузошташударо пайдо кунад; сарчашмаҳои гуногуни иттилоотиро мавриди истифода қарор диҳад; иттилооти лозимаро ҷустуҷӯ ва пайдо намояд; натиҷаҳои ба даст овардашударо арзёбӣ кунад; фаъолияти худро ташкилу роҳандозӣ намояд; бо таълимгирандагон ҳамкорӣ намояд.

Имрӯз агар инсон ба технологияҳои инноватсионӣ, ғояҳо, мактаб, самтҳо, муносибатҳое, ки дар соҳаи маориф амалӣ карда мешаванд така

намояд, мутахассиси варзида ва босавод махсуб мешавад. Сухан дар бораи раҳовардҳои фаъолиятӣ салоҳиятноки, ба шахс нигаронидашуда, муратабӣ услубӣ, технологӣ ва дигар хели раҳовардҳо меравад. Дар фарҳанги тафсирии забони русӣ мафҳуми «*подход*» («*муносибат*» ё «*раҳовард*») ҳамчун маҷмӯи усулҳо, тарзҳо (таъсирасонӣ, ба касе ё чизе, дар омӯзиши чизе, дар пешбурди корҳо) мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Маъмулан нисбат ба таҳлили категорияҳои «*муносибат*» дар давраҳои махсуси инкишофи ин ё он фаъолият, аз ҷумла, таҳсилот муроҷиат мекунад, вақте ки тағйироти принсипиалӣ ба қайд гирифта мешавад ё масъалаҳои пеш меоянд, ки тавассути василаҳои мавҷудбуда, ҳаллу ҷасли онҳо имконпазир мебошад. Чараёни таълимию маърифатӣ ҳамон тавре ки А.Ю. Уваров меҳисобад, аз рӯи зарурат истифодаи муносибатҳои муайяни методологиро талаб мекунад, чунки ҳуди муносибат ҳамчун асли тамоми методҳо, воситаҳо ва тарзҳои фаъолият махсуб меёбад, ки дар чараёни педагогӣ мавриди истифода қарор мегиранд [173, с. 15].

Таҳлили маводи бойю ва сеи таҷрибаи педагогии марбут ба инноватсияҳои таҳсилотӣ имкон медиҳад дар ҳар як муносибатҳои муосир асосҳои концептуалӣ, хусусиятҳои мазмуну муҳтаво, методикаҳо, мавҷудияти маводи зарурӣ барои дарки моҳияти чараёни инкишофи таҳсилот дида шавад. Масалан, дар ҷаҳорҷӯби муносибати фаъолиятӣ М. Лутфуллоев, ва дигарон дар фаҳмиши сода таълими фаъолият ба амал меояд, ки дар марҳилаи якуми таълим фаъолияти таълимию маърифатии гурӯҳи таълимгирандагонро дар зери роҳбарии омӯзгор доир намоянд [121, с. 26]. Сипас, вазифаи асосии таълимгирандагон иҷрои супоришҳо дар зери назорати омӯзгор мебошад. Муносибати технологӣ дар таҳсилот В.П. Беспалко, П.И. Образцов, Е.С. Полат, Г.К. Селевко ва дигарон идоракунии инструменталии чараёни таълимро барои расидан ба мақсадҳои гузошташудаи таълимӣ дар назар дорад [143, с. 165]. Ин муносибат (раҳовард) бо эҳтимолияти хеле зиёд натиҷаҳои таълимро пешгӯӣ карда чараёни таълимро идора мекунад. Истифодаи муносибат ба шахс нигаронидашудаи таълим дар чараёни таълим Н.А.

Алексеев [165, с. 154], Е.В. Бондаревская [23, с. 58], М.В. Кларин [71, с. 45], В.В. Сериков [160, с. 13], И.С. Якиманская [196, с. 96] ва дигарон ба таълигирандагон дар шинохти худ ба ҳайси шахсият, дар ошкор намудани имкониятҳои, ки худтасдиқкунӣ, худтатбиқкунӣ ва рушди нотақрорӣ фардиятро ҳавасманд мегардонад, кумак мерасонад. Муносибати (раҳоварди) системавӣ И.Б. Новиков [138, с. 119], Ф. Шарифзода [191, с. 28], Б.Ф. Файзализода [133, с. 109] ва дигарон имкон медиҳанд, ки ҳамаи унсурҳои ҷараёни таълим дар алоқаманди якдигари сохтор низоми бо ҳам алоқаманди унсурҳои таркибӣ ҳувайдо шаванд.

Муносибати системавӣ мақсадҳои муайяни амалқарди низоми маориф ва ҷудо кардани робитаҳои онро бо дигар низомҳо дар назар дорад. Марҳилаи муосири инкишофи низоми маориф бо татбиқи ҳар ҷи бештари муносибати босалоҳият фарқ мекунад, ки ба тавсифи ҳар ҷи бештар дар ҷаҳорҷӯбаи татқиқоти мо, ки тамоюли дақиқро барои оянда дар назар дорад ва он дар имконияти ҳар як нафар бобати касби дониш бо дарназардошти муваффақият дар фаъолияти касбӣ ва шахсӣ, инчунин маҳорати интиҳоб кардан, бо тавачҷуҳ ба арзёбии воқеии имконоти ҳеш дар ҳолатҳои мушаххас ниёз дорад. Ф.Э. Зеер қайд мекунад, ки *«муносибати босалоҳият – ин тамоюли афзалиятнок ба мақсадҳо? самтҳои таҳсилот: донишандӯзӣ, худмубрамият, худмуайянкунӣ, иҷтимоисозӣ ва рушди фардият мутааллиқ мебошад»* [63, с. 92; 61, с. 23-30].

Таҳияи назариявии асосҳои муносибати босалоҳият аз тарафи илми педагогикаи ватанӣ ва хориҷӣ аз солҳои 60-уми қарни ХХ оғоз мешавад. Тадқиқи таърихи инкишофи ин самт мутобиқ ба маводи адабиёти психологию педагогӣ имкон медиҳад, эволютсияи онро пайгирӣ намоем. Масалан, Н.А. Зимняя [64, с. 20] се марҳиларо дар инкишофи назарияи муносибати босалоҳият ҷудо карда, ба ҳар кадоми онҳо шарҳи кӯтоҳ, аммо пурмазмун дар асоси таҳлили амиқи корҳои донишмандон В.И. Байденко [14, с. 35], П.Я. Галперин [35, с. 115], А.К. Маркова [126, с. 132], Ҷ. Равен [144, с. 112], Н. Хомски [188, с. 65], А.В. Хуторский [189, с. 60] ва дигарон додааст. Марҳилаи

якум, солҳои 1960-1979 ба аппарати илмӣ ворид намудани категорияи «Салоҳиятнокӣ», сохтани замина барои аз ҳам чудо кардани мафҳумҳои «Салоҳиятнокӣ» ва «Салоҳият» хос мебошад. Таҳсилоте, ки ба салоҳиятнокӣ нигаронида шуда буд, соли 1960 дар ИМА дар контексти умумии пешниҳодшуда аз тарафи профессори забоншиноси Донишгоҳи технологии Массачусетс Н. Хомски (соли 1965) мафҳуми «салоҳият» дар нисбати назарияи забон, грамматикаи табдилёбӣ (трансформатсионӣ) истифода мешуд. Н. Хомски фарқияти бунёдӣ дар байни салоҳияте ҳамчун донистани забони худ аз тарафи сухангӯён – шунавандагон ва истифодаи воқеии забон дар шароитҳои мушаххасро нишон дод [187, с. 215].

Соли 1959 Р.П. Шепелева категорияи салоҳиятро аз ҷиҳати муҳтаво ва мазмун бо хусусиятҳои шахсӣ, минҷумла, вачҳиёт такмил кард. Сонитар, истилоҳи «*муоширати босалоҳият*», ки аввалин маротиба дар соли 1965 аз тарафи забоншиноси амрикоӣ Д. Хаймс мавриди истифода қарор гирифта буд, чорӣ карда шуд [192, с. 19]. Ин мафҳум ҳамчун алтернатива ба ҷойи мафҳумҳои «*муошираткунандаи муносиб*» ва «*салоҳияти забонӣ*» аз тарафи Н. Хомски чорӣ карда шуда буд. Марҳилаи дуюм, солҳои 1970-1990 бо коркардҳои минбаъдаи назариявии категорияҳои «*салоҳиятнокӣ*», «*салоҳият*» ва татбиқи коркардҳои назариявӣ дар амалияи таълим (асосан, забони модарӣ), инчунин, дар соҳаи идоракунии ва менечмент хос мебошад. Аз он давра шурӯъ карда, муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ барои навъҳои гуногуни фаъолият салоҳиятнокӣ ва салоҳиятҳои мухталифро чудо мекунанд. Дар қорҳои Ҷ. Равен «*Салоҳиятнокӣ дар ҷомеаи муосир*» (1984) салоҳиятнокиро ҳамчун падидаи шарҳи муфассал медиҳад, ки вай аз теъдоди зиёди салоҳиятҳо, ки нисбатан аз якдигар мустақил мебошанд, иборат аст. Ба андешаи Ҷ. Равен баъзе салоҳиятҳо ба соҳаи когнитивӣ тааллуқ доранд, бақия бошанд, ба эмотсионалӣ, унсурҳо метавонанд, якдигарро ба ҳайси рафтори самараноки таркибӣ иваз намоянд [144, с. 129]. Ин донишманд 39 адад салоҳиятҳоеро, ки дар ҷомеаи муосир мавқеи истифода доранд, номбар намудааст. Дар навиштаҳои Ҷ. Равен дар салоҳиятҳои гуногун аксаран категорияҳои

«қобилият» ва «омодагӣ» ва, инчунин, ба кайд гирифтани чунин сифатҳои психологӣ ба монанди «боварӣ» ва «масъулият» дучор меоянд. «Қобилият» ва «омодагӣ» ба таври органикӣ, яъне табиӣ вориди чараёни муосири таҳсилоти ватанӣ шудаанд – ин категорияҳо имкон фароҳам оварданд, ки салоҳиятҳои умумифарҳангӣ ва салоҳиятҳои касбие, ки дар стандартҳои давлатии таълим ва маълумоти олии касбӣ дарҷ шудаанд, ба таври дақиқ ифода карда шаванд [144, с. 105].

Дар маҷмӯъ, дар марҳилаи дуҷум чараёни дарки назариявии муносибати босалоҳият идома меёфт.

Марҳилаи сеюм (солҳои 1990-2001) – ин марҳилаи тасдиқи муносибати босалоҳият ҳамчун постулати назариявие мебошад, ки ба истифодаи фаъоли категорияҳои «салоҳиятнокӣ» ва «салоҳият» дар таҳсилот хос мебошад. Дар маводҳои ЮНЕСКО доираи салоҳиятҳои оварда мешаванд, ки онҳо ба ҳайси натиҷаи чамшдошти таҳсилот баррасӣ мегарданд. Соли 1996 Шӯрои Аврупо мафҳуми «салоҳиятҳои калидӣ»-ро ҷорӣ кард, ки онҳо бояд, ба ҳифзи ҷомеаи демократӣ мусоидат намуда, ба талаботи нави бозори меҳнат ва ислохотҳои иқтисодӣ мутобикат дошта бошанд. Дар таркиби онҳо салоҳиятҳои мавҷуд мебошанд, ки ба ҷомеаи иттилоотӣ алоқаманданд, ба монанди аз худ кардани технологияи иттилоотӣ, дарки имконияти истифодаи онҳо тавоноӣ ва заифӣ онҳо, қобилияти муносибати танқидона нисбат ба иттилооте, ки дар ВАО паҳн мешавад ва, инчунин, реклама; салоҳиятҳои марбут ба ташаккули қобилияти донишандӯзии доимӣ, ба ҳайси асоси омодагии муттасил дар заминаи касбӣ, ба даст овардани муваффақият дар ҳаёти шахсӣ ва ҷамъиятӣ.

Таҳлили адабиёти мавҷуда нишон медиҳад, ки дар ин давра корҳои доктори илмҳои равоншиносӣ Т.А. Маркова пайдо мешаванд, ки вай мавзӯи махсуси ҳамаҷонибаи баррасӣ дар контексти умумии қори психологӣ салоҳияти касбиро интиҳоб намуда, дар сохтори он намудҳои вижаи (касбӣ), иҷтимоӣ, шахсӣ ва фардиро ҷудо намудааст [126, с. 145]. Дар ин марҳила рушди муносибати босалоҳият аз тарафи профессор Л.М. Митина мафҳуми «салоҳияти педагогӣ» ҷорӣ карда мешавад, ки ба он категорияҳои «дониш,

маҳорат, малака, инчунин, тарз ва усулҳои татбиқи онҳо дар фаъолият, муошират, инкишофи (худинкишодиҳӣ) шахсият» дохил мешаванд [134, с. 320]. Дар ин марҳила генезиси (тавлиди) муносибати босалоҳият аз ҷудо кардани салоҳиятҳои нав, аз ҷумла, иттилоотӣ ба вучуд меояд. Муаллифон дар бораи салоҳиятҳо ва салоҳиятнокии мушаххасе менависанд, ки онҳоро метавонанд дар соҳаи маориф мавриди истифода қарор диҳанд.

Дар аввалҳои солҳои 2000-ум марҳилаи нав дар инкишофу рушди назария ва амалияи муносибати босалоҳият дар таҳсилот оғоз шуд. Соли 2004-ум педагог-назариятчи пешқадами россиягӣ муаллифи муносибати технологӣ дар таҳсилот Г.К. Селевко навишта буд, ки муносибати анъанавие, ки мутобиқ ба он мақсадҳои маорифи Россия бо маҷмӯи донишҳо, маҳоратҳо, малакаҳое, ки бояд таълимгиранда аз бар намояд, муайян карда мешуданд, барои ташаккули салоҳияти касбии мутахассис кифоят намекарданд. Муносибати босалоҳият, ба андешаи муаллиф чунин маъно дорад *«таҷдиди тамоюли тадриҷии парадигмаи афзалиятноки таҳсилот бо эълон намудани афзалияти дониш, ташаккули малакаҳо бобати сохтани шароит барои аз худ кардани маҷмӯи салоҳиятҳое, ки маънои иқтидор, қобилияти хатмкунанда дар заминаи зинда монда ва ҳаёту фаъолияти устувор дар шароитҳои фазои гуногуномии иҷтимоию сиёсӣ, иқтисодию бозоргонӣ, иттилоотӣ ва иртиботии мукамалро дорад, мебошад»* [154, с. 138-144].

Соли 2005-ум доктори илмҳои педагогӣ В.П. Тихомиров ақидаеро пешниҳод намуд, ки мутобиқ ба он шабаҳи тасаввуроти муосир дар бораи муносибати босалоҳият идеяи инкишофи умумӣ ва шахсие мебошад, ки дар контексти концепсияи психологию педагогӣ ифода ёфтааст. Дар робита ба ин, салоҳиятҳоро ӯ ҳамчун *«донишҳои дуҷониба, хориҷ аз қаламрав ва бар болои фанҳо ва калонтар аз фанҳо меҳисобад, ки ҳам донишҳои маъмулӣ ва ҳам ҳар гуна маҳоратҳои дигар ва хулосаҳои маърифати (зеҳнӣ) креативӣ, ҷаҳонбинӣ, методологӣ, робитавӣ ва амсоли инҳоро бо ҳам муттаҳид намудааст»* [172, с. 147].

Соли 2008-ум муҳаққиқон аз Мактаби олии иқтисодӣ (ш. Москва) А.Е.

Волков [100, с. 71-73], А.Ю. Курин [104, с. 143], М.А. Лисюткин [116, с. 12-21] векторҳои асосии рушди таҳсилоти Россияро барои то соли 2020 амсиласозӣ намуда, як қатор проблемаҳоеро, ки нӣз ба ҳаллу фасл доранд, аз он ҷумла, сарбории аз меъёр зиёди дониши таълимгирандагонро муайян карданд, ки зарурат ба онҳо шакбарангез аст, масалан, ба ҷустуҷӯ ва арзёбии иттилоот ва ғайраҳо. Муаллифон қайд мекунад, ки масирҳои инфиродии маърифатӣ ва баланд бардоштани мустақилияти омӯзгорон ва муаллимон лозим аст, ки сифат ва мақоми вазифавии нави педагог дар фазои таълимӣ фақат дар асоси истифодаи васеи муносибати босалоҳият имконпазир мегардад. Дар ин муносибат ва раҳовард, ба андешаи онҳо чунин мазмунӣ намуди таҳсилот нишон дода шудааст, ки на фақат ба салоҳияти дониш нигаронида шудааст, балки вай аз худ намудани маҳоратҳои муайянеро, ки дар амалия мавриди истифода қарор мегиранд, дар назар дорад.

Ҳамин тариқ, муносибати босалоҳият ба ҷойи аввал на танҳо аз худ намудани иттилоотро, балки маҳорати ҳаллу фасл намудани масъалаҳоеро пешниҳод мекунад, ки дар ҳолатҳои гуногун, вазъияти нави касбӣ ва педагогӣ ба амал меоянд.

Ҳамин тариқ, муносибати босалоҳият аз мавқеъҳои зерин бар меояд: дар ҷараёни таълим инсон бояд донишҳои мушаххаси ба амалия нигаронидашударо касб намояд ва сифатҳои муҳимми муайяни иҷтимоӣ ва касбиро инкишоф диҳад, ки ба шарофати онҳо вай метавонад дар зиндагӣ шахси муваффақ гардад.

Табдил намудани таҳсилот ба соҳаи технологияи пешрафта таҳқиқоти педагогӣ ва таҳияи масоили марбут ба ташаккули салоҳиятҳои иттилоотии мутахассисони оянда, омӯзгорони фанни таърихро мубрам месозад. Дар ташаккули салоҳиятҳои иттилоотии омӯзгор нақши муҳимро донишҳое мебозанд, ки дар муассисаи таҳсилоти олӣ ба малакаҳои амалӣ, ба маҳорати истифодаи донишҳо дар шароитҳои нави педагогӣ нигаронида шудаанд. Дар ин раҳовард (муносибат) муҳим фанҳои умумиматематикӣ, табию илмӣ ва ҳам фанҳои умумикасбии таълимие мебошанд, ки ба аз худ кардани

технологияҳои компютерӣ аз тарафи донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбии педагогӣ равона карда шудаанд. Аз ҷумла, истифодаи технологияҳои компютерӣ дар ҷараёни омӯзиш ва тадриси фанни таърих дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ имконияти касбии донишҷӯёнро баланд мебардорад, чунки фарҳанги педагогии омӯзгори ояндаи таърих бояд шомили чунин донишҳои касбӣ, малакаю маҳорат ва таҷрибаи фаъолияте бошад, ки дар маҷмӯъ, дорои номи «СИ» мебошад.

Дар матни таҳқиқоти мо категорияҳои пешбаранда «салоҳият», «салоҳиятнокӣ», «СИ», «салоҳиятнокии касбӣ», «салоҳиятнокии иттилоотӣ» мебошанд.

Сарфи назар аз он ки ин истилоҳот дар адабиёти илмӣ ва бадеӣ, меърию гуфтугӯи ҳаррӯза ба таври фаъол мавриди истифода қарор мегиранд, аммо шарҳи маъноҳое, ки пушти ин мафҳумҳо ҷойгир мебошанд, то ба ҳол гуногунхел ва гуногуннавъ боқӣ мемонанд. Қабл аз он ки мо нисбат ба истилоҳи «салоҳияти касбӣ», ҳамчун мафҳуми калидии таҳқиқоти худ муносибатамонро муайян кунем, зарур аст, ки раҳовардҳои (муносибатҳои) асосие, ки нисбат ба таърифи ин мафҳумҳо ва ҳуди таърифи ин мафҳумҳо – «салоҳият» ва «салоҳиятнокӣ» мавҷуд мебошанд, муайян карда шаванд.

Дар адабиёти муосири педагогӣ категорияи «салоҳият» ва «салоҳиятнокӣ» ба таври васеъ шарҳу тавзеҳ дода шудааст. Таҳлили қорҳои донишмандони пешқадами ватанӣ имкон медиҳанд яқинан раҳовардро нисбат ба таърихи мафҳумҳои «салоҳият» ва «салоҳиятнокӣ» ҷудо кунем.

Дарку фаҳми салоҳият ҳамчун маҷмӯи сифатҳои бо ҳам алоқаманди шахсият: донишҳо, маҳорат, малака ва тарзҳои фаъолият дар қорҳои Н.Д. Никандров [137, с. 138], Ю.В. Грушевская [42, с. 40-43], А.В. Кузнецова [101, с. 58-63], А.В. Хуторский [189, с. 58-64], И.С. Якиманской [197, с. 46-49] ва дигарон инъикоси ҳудро ёфтаанд. Салоҳиятнокӣ аз диди ин муҳаққиқон ҳамчун аз тарафи инсон аз худ намудани салоҳиятҳои мавриди ниёз фаҳмида мешавад. Ба андешаи ин муҳаққиқон одами босалоҳият шахсе мебошад ки дорои дониш ва қобилиятҳои мебошад, ки ба ӯ имкон медиҳад, дар бораи ин

соҳа ба таври асоснок андеша ронда, ба таври самаранок фаъолият намояд. Тақя кардан ба фаъолияте, ки қисматҳои таркибии таҳсилоти педагогиро ташкил мекунад, дар муайян кардани истилоҳоти баррасишаванда аз тарафи олимони маъруф қайд карда шудааст. Э.Ф. Зеер [63, с. 104], Е.Я. Коган [72, с. 21-28], Г.К. Селевко [155, с. 256] ва дигар.

Андеша ва назароти ин донишмандонро хулоса карда метавон гуфт, ки салоҳиятҳои фанҳои гуногун навҳои фаъолияти мутахассисро характернок мегардонанд, салоҳиятнокӣ бошад, ҳамчун сифати интегралӣ шахсият, ки дар тавоноии умумӣ ва омодагӣ он ба фаъолият зохир мегардад, баромад мекунад. Тамоюл ба натиҷаи таълим ва баррасии салоҳиятҳо ҳамчун омодагии субъект бобати ба таври самаранок ташкил намудани захираҳои худӣ барои расидан ба ҳадафҳои гузошташуда, инчунин, салоҳиятнокӣ ҳамчун натиҷаи таҳсилот, ки дар аз худ кардани ҳаҷми муайяни салоҳиятҳо аз тарафи таълимгирнадагон дар корҳои донишмандон аз қабилӣ: Е.С. Полат [143, с. 146], А.Н. Завялов [58, с. 17], Е.Я. Коган [72, с. 23] ва дигарон ба назар мерасанд.

Дар маҷмӯъ, дарки истилоҳи «салоҳият» ва «салоҳиятнокӣ» бо ҷонибҳои мундариҷавӣ, фаъолиятӣ ва натиҷавӣ имкон медиҳанд, ки ба таври дақиқтар моҳияти ин мафҳумҳои истифодашаванда дар соҳаи маориф тасаввур карда шаванд. Таҳлили адабиёти психологию педагогӣ имкон медиҳанд, таърифи хулосашуда дар бораи истилоҳи «салоҳият», яъне он дониш, малака ва маҳорат ва тарзҳои фаолияти, ки ба худтатбиқкунии муваффақонаи касбӣ, ки дар натиҷаи таҳсилот дар мактаби олий ба даст оварда шудааст, равона карда шавад, дода шавад; «салоҳиятнокӣ» ҳамчун қобилият ва омодагии истифодаи салоҳиятҳои ба дастоварда ва инкишофдода дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ барои ҳаллу фасли супоришҳои таълимӣ ва касбӣ мебошад.

Дар илми муосири педагогӣ ва амалияи он ба таври васеъ мафҳуми «салоҳитяи касбӣ» мавриди истифода қарор мегирад. Муҳаққиқон А.Н. Завялов [58, с. 17], М.В. Кларин [71, с. 80], А.Л. Семенов [159, с. 228], Дж.

Равен [144, с. 142], А.А. Леонтьев [113, с. 34-39] ва дигарон салоҳияти касбиро ҳамчун дониш, малака, маҳорат ва тарзҳои фаъолият дар соҳаи технологияи иттилоотие мефаҳманд, ки ба ҳаллу фасли вазифаҳои касбӣ равона карда шудаанд.

Дар асоси таҳлили тавсифҳои дар адабиёти илмӣ ва методӣ мавҷудбуда, метавон салоҳияти касбиро ҳамчун дониш, маҳорат, малака ва тарзҳои фаъолияте муайян кард, ки ба қабули тасмимҳои самаранок дар фаъолияти таълимӣ ва касбӣ, тавассути истифодаи технологияҳои компютерӣ равона карда шудаанд. Дар асноди меъёрӣ ва таҷрибаи ҳамарӯзаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбии ҷумҳурӣ истилоҳи «*фаъолияти касбӣ*» ба таври васеъ мавриди истифода қарор гирифтааст. Андеша ва афкори назариячиён нисбат ба ин истилоҳ ягона нест. Дар адабиёти психологӣ мафҳуми «*салоҳияти касбӣ*» ба таври зайл муайян карда шудааст:

маҷмӯи дониш ва малакаҳое, ки натиҷаҳои корро муайян мекунад Э.Ф. Зеер [61, с. 23-30], Е.В. Бондаревская [23, с. 93] ва дигарон;

ягонагии омодагии назариявӣ ва амалӣ нисбат ба кор;

А.Л. Семенов [159, с. 56-61], А.И. Башмаков [16, с. 423] ва дигарон.

Маҷмӯи донишҳо ва сифатҳои касбии арзишманди шахсӣ М.Н. Дубина [54, с. 88], Р.П. Шепелева [192, с. 25] ва дигарон.

Ҳангоми баъзе фарқияти овардашуда дар дигар шарҳҳо унсурҳои когнитивӣ ва муассирӣ мавҷуд мебошад, мо бошем, истилоҳи «*салоҳияти касбӣ*»-ро ҳамчун маҷмӯи донишҳои ҳамгиро, маҳорат ва таҷриба, инчунин, сифатҳои шахсие, ки ба педагог имкон медиҳанд ба таври самаранок фаъолияти худро тарҳрезӣ намуда, ба амал бароварад, мефаҳмам. Ҳамин тариқ, метавон тасдиқ кард, ки таҷдиди доимии дастгоҳи мафҳумӣ ва категорияи педагогика ва таҳсилот бо мулоҳизаронии фаъоли категорияҳои зиёди нав ва мафҳум, ки мафҳумҳои «*салоҳият*», «*салоҳитянокӣ*» ва «*салоҳиятнокии иттилоотӣ*» ва ғайраро, ки диапазони таърифҳои онҳо дар ҳоли ҳозир хеле васеъ аст, ҳамсфар мебошад. Чунин ҳолатро метавон фаҳмонид, ки муаллифон барои таърифҳои худ асосҳои гуногунро интихоб

мекунанд (ҳатто унсурҳои сохториро ба таври васеъ шарҳ медиҳанд; дар баъзе таърифҳо бошад ба таърифи аслии тақия мекунанд). Агар ба тафсири «мафҳум» ҳамчун шакли оқилонаи идрок нигоҳ кунем, ки дар шакли умумӣ ашё ва падидаи воқеӣ ва алоқаи байни онҳоро тавассути нишонаҳои умумӣ ва махсус, ки дар онҳо хислати ашё ва падида баромад мекунанд, инъикос мекунад, пас метавон гуфт, ки оғози коркарди мафҳуми «СИ» реша дар солҳои 90-уми қарни XX дошта ва то замони ҳозира идома дорад. Аммо таърифи аз тарафи умум пазируфташудаи истилоҳи «СИ» то ба ҳол муайян карда нашудааст. Дар тафсири истилоҳи «СИ»-и муҳаққиқон А.Н. Завялов, Э.Ф. Морковина, Г.К. Селевко ва дигарон) монандӣ ба чашм мерасад ва монандӣ дар «СИ» ба донишҳо ва маҳорати қорӣ бо иттилоот дар асоси технологияи иттилоотӣ ва ҳаллу фасли вазифаҳои ҳарӯзаи таълимӣ тавассути технологияи компютерӣ ба таври мутассил алоқаманд мебошад. Масалан, Г.К. Селевко салоҳияти иттилоотиро ҳамчун «*маҳорати донишмандони технологияи иттилоотӣ, қор бо ҳамаи намудҳои иттилоот*» мефаҳмад [156, с. 596]. А.Н. Завялов тафсири салоҳияти иттилоотиро васеътар карда, (ӯ онро боз салоҳиятноки СИ мутахассис меномад), онро ҳамчун «аз худ қардани донишҳо, маҳоратҳо, малакаҳо ва таҷрибаи истифодаи он ҳангоми ҳаллу фасли доираи муайяни вазифаҳои иҷтимоӣ ва касбӣ тавассути технологияи компютерӣ, инчунин, маҳорати такмил намудани дониш ва таҷрибаи худ дар соҳаи касбӣ» муайян мекунад [58, с. 17]. М.А. Лисюткин салоҳияти иттилоотиро ҳамчун асоси салоҳияти касбӣ мебинад, чунки бавежа он аз як тараф татбиқи донишҳои касбӣ, маҳорат ва малакаи донишҷӯёнро таъмин кунад, аз тарафи дигар ҳуди он шартӣ фаъолиятро мебошад [116, с. 12-21].

А.Л. Семенов салоҳияти иттилоотиро ҳамчун дониши нав мебинад, ки ба таркиби он маҳорати фаъоли қоркарди мустақилонаи иттилоот аз тарафи шахс, қабули тасмимҳои ба таври принципіалӣ нав дар ҳолатҳои ғайриоддӣ бо истифодаи воситаҳои технологӣ дохил мешаванд [159, с. 228]. Дар таърифҳои ниҳой камбудии тафсир ба иллати «*принципіалӣ будан*»-и он ба чашм меҳӯрад, чунки истифодаи воситаҳои технологӣ худ таҷрибаи эмпириро

талаб мекунад, яъне ба «қабули тасмимҳои ба таври принсипиалӣ нав», ҳатто дар «ҳолатҳои ғайриодӣ» иҷозат намедихад.

Дар адабиёт мавҷуд будани таърифҳои гуногуни истилоҳхоте, ки дар қорҳои диссертатсионӣ мавриди истифода қарор мегиранд, аз чандандешӣ дар соҳаи илм гувоҳӣ дода, аз тарафи дигар бошад, муайян кардани ҷойи салоҳияти иттилоотиро дар ҷаҳорҷӯбаи муносибати босалоҳият зарур менамояд [157, с. 164-166]. Аз ин рӯ, барои илми педагогикаи муосир масъалаи таснифи салоҳият ва салоҳиятноки В.И. Байденко [13, с. 14-32], А.Н. Дахин [50, с. 21-26], Э.Ф. Зеер [63, с. 480], А.В. Хуторская [189, с. 58-64] ва дигарон мубрам боқӣ мемонад.

То ба ҳол таснифи ягонаи салоҳиятҳо мавҷуд нест, чунки нуқтаи назари ягона нисбат ба он ки чандто ва кадом навъи салоҳиятҳо барои донишҷӯён дар ҷараёни гирифтани маълумоти олии педагогӣ муташаккил гардад, вучуд надорад. Дар адабиёти илмӣ гурӯҳи зерини салоҳиятҳоро ҷудо кардаанд:

салоҳиятҳои касбӣ (фанӣ). Ин салоҳиятҳо дар адабиёти хориҷӣ ҳамчун «омодагӣ ва маҳорат дар асоси донишҳои фанӣ ва малакаҳо ҳаллу фасл намудани масъалаҳои ба мақсад мувофиқ, аз назари методӣ дуруст ва, инчунин, натиҷаҳоро арзёби қардан» мавриди баррасӣ қарор мегирад, дар сурате, ки онро муҳаққиқони ватанӣ ҳамчун усулҳои касбӣ, малака, технология ва методҳои соҳаи фанни таълимӣ муайян мекунанд.

салоҳиятҳои (калидӣ) пойгоҳӣ. Ин салоҳиятҳо «маҳорати андешаронӣ перомунӣ истилоҳҳои муҷаррад, таҳлил ва синтез қардан, лидер будан, вазифаҳоро ҳаллу фасл қардан, мутобиқ гашитан, ба таври мустақилона ва дар дохили даста ва ё гурӯҳ қарданро» муайян мекунанд [83, с. 86-89], дар маҷмӯъ ин салоҳиятҳои мебошанд, ки ҳамаи одамон, сарфи назар аз он ки мутахассиси кадом соҳа мебошанд, бояд онҳоро бидонанд;

салоҳиятҳои шахсӣ (фардӣ) – ин маҷмӯи салоҳиятҳои мебошанд, ки ба ҳуди шахс ба муносибати як нафар ба одамони дигар, ба гурӯҳи одамон ва ҷомеа тааллуқ доранд.

салоҳиятҳои иттилоотӣ ҳамчун дониш, малака, маҳорат ва тарзҳои

фаъолият ном бурда мешаванд, ки ба иштироки мустақилона ва муваффақона дар салоҳияти касбӣ бо истифодаи технологияи компютерӣ равона карда шудаанд. Барои ин гурӯҳи салоҳиятҳо асосҳои гуногун оварда мешаванд. Аввалан ин салоҳиятҳо ба салоҳиятҳои ҷудо мешаванд, ки ба ҳамаи одамон тааллуқ доранд, дар айни ҳол аз рӯйи тамоюли худ ба сифатҳои муайяни одамон равона карда шудаанд. Сониян, ин гурӯҳи салоҳиятҳои мебошанд, ки асоси онҳо муносибати ба амалия нигаронидашуда ташкил медиҳад, ки салоҳиятҳои иттилоотӣ низ ба онҳо тааллуқ дорад.

Дар адабиёти илмӣ масъалаи таснифоти салоҳият мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Масалан, дар корҳои Ф.С. Комилиён [83, с. 45], Ф.Ф. Шарифзода [191, с. 69], В.И. Байденко [14, с. 72], Т.Ю. Григорьева [41, с. 80-92], А.Н. Завялов [58, с. 17], И.А. Зимняя [64, с. 29], Г.К. Селевко [155, с. 256] ва дигарон метавон навъҳои зерини салоҳиятҳоро ҷудо кард: маърифатӣ, касбӣ, иттилоотӣ, таҳлилӣ, когнитивӣ, иртибототӣ, умумифарҳангӣ, ташхисӣ, тарроҳӣ, технологӣ ва ғайраҳо. Дар маҷмӯъ, ҳамаи муҳаққиқон ба муҳимияти салоҳиятҳои иттилоотӣ ва иртибототӣ, аҳамият ва ба ҳам алоқаманд будани ин салоҳиятҳо дар ҳаёти ҳатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ таъкид кардаанд. Масалан, Ф.Ф. Шарипов қайд мекунад, ки салоҳиятҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ вазифаи ҳамгироиро иҷро мекунанд, ба хотири он ки рушди салоҳияти когнитивӣ бидуни кор бо иттилоот аз имкон берун аст ва ин иттилоот барои таҳсили донишҷӯён, ки бидуни ворид шудани ба ҷараёни иртибототӣ аз имкон берун аст, лозим мебошад [191, с. 69]. Мавқеи муаллиф доир ба масъалаи ҷойгоҳи СИ дар ҷаҳорҷӯбаи муносибати босалоҳият, ки мо онро овардаем, нишон дода шудааст. Ворид намудани теъдоди зиёди таснифот дар доираи як нақша имконнопазир аст, аз ин рӯ, он нуқтаи назароти таҳқиқотие интихоб карда шудаанд, ки дар онҳо ба эҳтимоли қавӣ нақш ва ҷойгоҳи салоҳиятҳои иттилоотӣ кушода шудааст.

Дар нақша ба СИ дар муқоиса ба салоҳиятҳои дигар мақоми аввал ҷудо карда шудааст, ин қазия гувоҳи афзалияти он набуда, балки дар бораи индекси баланди шомил намудани салоҳиятҳои иттилоотӣ аз тарафи донишмандон дар

корҳои хеш гувоҳӣ медиҳад. Як қатор муаллифон салоҳиятҳои иттилоотиро ҳамчун бахши касбӣ меҳисобанд В.А. Слостенин [166, с. 223], А.Л. Темербекова [171, с. 191], М.Ю. Бухаркина [27, с. 369].

Ҷойгоҳи салоҳияти иттилоотӣ дар муносибати босалоҳият. Ба масъалаи сохтори салоҳияти иттилоотии таълимгиранда дар замонҳои мухталиф муҳаққиқони зерин А.Л. Темербекова [171, с. 191], А.Н. Завялов [58, с. 17], Г.Б. Корнетов [98, с. 140], А.Л. Семенов [158, с. 157], В.П. Тихомиров [172, с. 147], Н.Д. Угринович [174, с. 12-20] ва дигарон мурочиат кардаанд.

Таснифоти унсурҳои сохтори СИ. Муносибатҳои муаллифие, ки нишон дода шудааст, имкон медиҳанд гуногуни андеша ва нуқтаи назарҳои муҳаққиқон доир ба масъалаи таснифоти унсурҳои сохтори СИ дида шавад. Аммо шабоҳат ва монандиҳои низ дар назароти муҳаққиқон дида мешавад, ки имкон медиҳанд, дар бораи қонуниятҳои хангоми муайян кардани унсурҳои асосии СИ сухан гӯем. Ҳамаи муаллифон дар бораи бо ҳам алоқаманд ва ба ҳам вобаста будани ин унсурҳо сухан мегӯянд, дар айни ҳол муҳаққиқон силсилаи онҳоро ифода мекунад ё дар бораи баробарии вазифавии онҳо сухан мегӯянд. Ба ҳайси асосӣ унсурҳои зерини СИ чудо карда мешавад: ҳавасмандию арзишӣ, ки аз бунёд кардани шароите иборат мебошад, ки ба ворид шудани таълимгиранда ба ҷаҳони арзишҳо мусоидат намуда, дар интиҳоби тамоюлҳои муҳимми арзишӣ кумак мерасонад; дараҷаи ангеҷаҳои ҳавасмандии одам, ки дар муносибат ба кор ва ҳаёт дар маҷмӯъ таъсир мерасонанд, характернок мебошанд [176, с. 265-267]; касбию фаъолияти, ки ҳамчун қобилияти қабули иттилоот, аз худ кардани методҳои муосир ва тарзҳои ҷустуҷӯ, ҷамъовариҳои ахбори таълимӣ, маҳорати пайдо кардани иттилоот аз сарчашмаҳои гуногун, маҳорати ба низом даровардан ва хулоса кардан иттилоот, маҳорати истифодаи маълумоти ба даст оварда шуда барои фаъолияти касбию педагогӣ муайян карда шудааст [2-М]; техникую педагогӣ, ки дарку фаҳмиши принципҳои корӣ, имконот ва маҳдудиятҳои дастгоҳҳои техникие, ки барои ҷустуҷӯи автоматикунонидашуда ва коркарди иттилоот тахсис дода шудаанд, инъикос мекунад; маҳорати таснифоти вазифа

мутобиқ ба навъҳо бо ҳаллу фасли минбаъда ва интихоби воситаи техникий муайян вобаста ба хислатҳои асосии он: иртиботӣ, ки донишхоро нишон медиҳад, дарк, истифодаи забонҳои табиӣ ва формалӣ, воситаҳои техникий иртиботӣ барои интиқоли ахбор аз як нафар ба нафари дигар шифоҳӣ ва ғайришифоҳӣ (хаттӣ); амалиётӣ, ки аз фаъолияти иртибототӣ, методӣ, ташкилотчигӣ ва конструктивӣ иборат мебошад [4-М].

Ба андешаи мо, фақат истифодаи комплекси унсурҳои пешниҳодшуда имкон медиҳанд, на танҳо салоҳиятҳои иттилоотии омӯзгорони ояндаи фанни таърих шакл бигиранд, балки онҳо рушду тараққӣ намоянд. Ташаккули мақсадноки ҳамаи унсурҳои СИ ба омода намудани мутахассиси варзидаи касбӣ дар муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ мусоидат намояд.

Ҳамин тариқ, омӯзиш ва таҳлили муносибатҳои назариявӣ нисбат ба баррасии моҳият ва сохтори СИ имконият медиҳад, ки мавҷудияти чандандешӣ, тафсирҳои гуногуни мавзӯҳо: «салоҳият», «салоҳиятноки», «СИ», «салоҳияти касбӣ», «СИ»-ро метавон ҳамчун навгонӣ будани ин мафҳум чун мавзӯи таҳқиқот дар илмӣ педагогика ва гуногунчанба будани замимаҳои онҳо нисбат ба таҷрибаи таълимӣ шарҳу тафсир намуд. Дар ин таҳқиқот истилоҳи «салоҳият» ҳамчун донишҳо, маҳорат, малака ва тарзҳои фаъолияти дар натиҷаи таҳсил дар муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ аз худ намуда, ки ба худтатбиқкунии муваффақонаи касбӣ равона карда шудааст, фаҳмида, «салоҳиятноки» бошад, ҳамчун маҳорат ва омодагии истифодаи аз худ карда шудаҳо ва рушд додашуда дар мактаби олий, салоҳият барои ҳаллу фасли вазифаҳои таълимӣ ва касбӣ фаҳмида мешавад.

Истилоҳи «салоҳияти касбӣ» аз тарафи мо ба маънои маҷмӯи донишҳо, малака, маҳорат ва, инчунин, сифатҳои шахсии ҳамгиро, ки ба омӯзгор имкон медиҳад, ба таври самаранок фаъолияти касбии худро тарроҳӣ ва амалӣ намояд, фаҳмида мешавад. Ба чунин тарз фаҳмидани истилоҳҳои «салоҳият», «салоҳиятноки», «салоҳиятнокии касбӣ» фаҳмиши моро дар заминаи салоҳиятнокии иттилоотии донишҷӯи факултети таърихи муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ асоснок намуда, аз тарафи мо ҳамчун сифати

ҳамгирой, ки сатҳи баланди донишҳои назариявӣ ва маҳоратҳои амалиро дар соҳаи технологияи иттилоотӣ, маҳорати истифодаи ин дониш ва маҳоратҳо дар чараёни аз худ кардани барномаҳои асосии таълимии таҳсилоти олии касбӣ, омодагии истифодаи технологияи компютерӣ дар фаъолияти касбӣ барои таъмини сифати баланди чараёни таълимию тарбиявӣ фаҳмида мешавад, характернок мебошад.

Бо таърифи ба таърифи мо дар сохтори салоҳиятнокии иттилоотии донишҷӯӣ факултети таърих мо маҷмӯи салоҳиятҳои иттилоотии аз тарафи онҳо касбшударо ҷудо мекунем: салоҳияти истилоҳӣ, салоҳият дар соҳаи аз худ кардани воситаҳои стандартии коркарди иттилоот, салоҳият дар соҳаи ташкили кори таълимӣ дар соҳаи фаннӣ бо кумаки технологияҳои компютерӣ. Омӯзиш ва таҳлили таҳқиқот ва адабиёти меърию ҳуқуқӣ доир ба масъалаи моҳият ва сохтори салоҳиятнокии иттилоотӣ, дар бораи нақши технологияҳои компюетрӣ дар чараёни таълимӣ нишон медиҳад, ки донишмандон муҳимияти истифодаи онро дар чараёни таълимию тарбиявии мактаби олии муносибат ва раҳовардаҳои гуногуни педагогие, ки ҳар яке аз онҳо дорои принципҳо, методҳо ва усулҳои роҳандози чараёни таълим мебошанд ва ба вазифаҳои мушаххаси педагогии гузошташуда мутобиқат доранд, таъкид мекунанд. Ба назари мо, захираи муҳимтарин ва олоти аз худ кардани салоҳият аз тарафи донишҷӯён ҷустуҷӯ, таҳлил, аз худ кардан ва асосноккунии иттилоот мебошад, ки ҳамчун вазифаи муҳимтарини таълимию маърифатии муносибати босалоҳият баромад мекунанд, ки таҳияи назариявии он дар тӯли нимаи дуюми қарни XX бурда мешуд ва то ба ҳол идома дорад. Нуқтаи назари намояндагони муносибати босалоҳият нисбат ба мафҳумҳои калидии мавзӯе хеле гуногун мебошад ва сарфи назар аз коркардшудагӣ ва далелнокиашон наметавонанд, ҳамчун универсалӣ пазируфта шаванд, ки ин чиз заминаро барои таҳқиқоти минбаъда дар ин самт мегузорад. Ба низоми даровардани раҳовард ва муносибатҳои мавҷуда нисбат ба муайян кардани сохтори салоҳиятнокии иттилоотӣ ба мо имкон дод, салоҳиятҳои асосии онро ҷудо кунем: мотиватсионӣ арзишӣ, касбии фаъолиятӣ, техникаи технологӣ,

иртиботӣ ва амалиётӣ.

Татбиқи муносибати босалоҳият дар таҷрибаи таҳсилоти ватанӣ ба равияҳои умумичаҳонӣ мутобиқат дошта, посухгӯии талаботи рушди инноватсионии таҳсилот буда, ба таври кофӣ ба сегонаи анъанавии олотию педагогӣ мувофиқат мекунад «*дониш, маҳорат-малака*». Барои насли нав чорӣ намудани стандартҳои таҳсилот талаботи меъёри «*салоҳиятнокӣ*», маъноӣ диққат додан ба рушду инкишофи маҳоратҳои хатмкунандагон ҷиҳати истифодаи донишҳо, маҳорат ва салоҳиятҳо дар таълими ҳамаҷӯза ва фаъолияти касбӣ ба мақсади рушду инкишофи шахсӣ ва ҳаллу фасли вазифаҳои иҷтимоию касбиро доро мебошад.

Дар назди мактаби муосир вазифаи муҳим - тарбияи шахси ҳамаҷонибаи дорои фарҳанги иттилоотӣ, ки ба ӯ имкон медиҳад муваффақона ба шароити нави зиндагӣ мутобиқ шавад, истодааст. Ноил шудан ба ин мақсад тавассути чорӣ намудан ва истифодаи фаъолони технологияҳои муосири таълимӣ дар раванди таълим, махсусан ТИК имконпазир аст. Аксарияти донишомӯзони имрӯза саводи компютери ро доранд, аз ин лиҳоз муҳим аст, ки омӯзгорон тавассути аз худ намудани ТИК маҳорати худро баланд бардоранд.

Дар фаъолияти омӯзгори силсилаи фанҳои таърих ва ҷомеашиносӣ истифодаи ТИК дар дарс барои эҷодкорӣ доираи васеъ фароҳам меорад. Истифодаи ин технологияҳо дар марҳилаҳои гуногуни дарс имконпазир аст.

Технологияи иттилоотӣ технологияи педагогӣ мебошад, ки барои кор бо иттилооту маълумот аз усулҳои махсус, нармафзор ва таҷҳизот (кино, асбобҳои аудио ва видео, компютер) истифода мебарад.

Самтҳои зерини таҷбиқи технологияҳои таълимии иттилоотиро дар раванди таълими силсилаи фанҳои таърих ва ҷомеашиносӣ ҷудо кардан мумкин аст. Аввалан, ин истифодаи маҳсулоти тайёри нармафзор барои лексияҳо, санҷишҳо ва омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ мебошад. Дар ин бобат таҷрибаи бисёре ғун карда шудааст. Дар айни замон муҳитҳои компютери дидактикӣ ва низомҳои нармафзор мавҷуданд, ки дорои маълумотномаҳо, блокҳои таълимӣ ва мудирӣ мебошанд. Дуюм, таълими фосолавӣ.

Имрӯзҳо ба рушди ин соҳаи татбиқи технологияҳои иттилоотии таълимӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда мешавад. Усулҳои муосири муошират, ки дар шабакаҳои компютерӣ мавҷуданд, як қатор маҳдудиятҳоро дар таълими фосилавӣ бартараф мекунад. Сеюм, барномаҳои таълимии лоиҳавӣ. Ин минтақаи чолибтарин аст. Барои пурра ифода кардани худшиносии донишомӯз фазо фароҳам оварда шудааст. Ҳамзамон, самарали эҷодиёти донишомӯзон талабгор аст, ки шавқу рағбат ба чараёни таълим хеле зиёд бояд шавад.

Ҳамаи технологияҳои дар боло зикршуда дар раванди таълим ҳамкорӣ мекунад: ҳангоми татбиқи лоиҳаҳо имконоти Интернет фаъолона истифода мешаванд ва дар таълими фосилавӣ бе маҳсулоти нармафзори тайёр умуман эҷоди лоиҳаи мукамал ғайриимкон аст.

Бояд дар хотир дошт, ки истифодаи технологияи иттилоотӣ дар раванди таълим чойи омӯзгорро гирифта наметавонад. Дар раванди таълим пайвастагии оқилонаи шаклу усулҳои кор бо ТИК ва дигар усулҳои таълимро риоя кардан лозим аст. Шартҳои асосии татбиқи ТИК иборатанд аз - таҷҳизоти моддию техникӣ, таълимӣ, методӣ ва иттилоотӣ.

Айни замон барои кори муваффақона ва татбиқи ТИК дар раванди таълим тамоми шароитҳои техникӣ фароҳам оварда шудааст. Бо ёрии ТИК дар дарсу машғулиятҳои таърих ва ҷомеашиносӣ як қатор масъалаҳоро ҳал мекунам: маводи нави таълимӣ пешниҳод мекунем; такрор ва мустаҳкам намудани гузаштaro ташкил кардан; назорати мобайнӣ ва ҷамъбастии азхудкунии донишҳоро гузаронидан; ба донишомӯзон барои ҳаматарафа омода шудан ба имтиҳон кӯмак кардан.

ТИК-ро дар марҳилаҳои зерини дарс истифода бурдан: барои такмил додани дониш (санҷишҳои электронӣ); дар марҳилаи шарҳи маводи нав (презентатсияҳои мултимедиявӣ, видеоҳои таълимӣ); барои назорат ва арзёбии дониш, малака ва маҳорат (барномаҳои симуляторҳо, тестҳо) таҳия кардан.

Ҳар рӯз дар ҳолати ҷустуҷӯ ва талош барои такмил дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ бояд буд. Дар кори худ ҳуччатҳои заруриро (аксҳо,

мақолаҳо, расмҳо) оид ба мавзӯҳои мушаххас дар бастаҳо (папкаҳо) чамъ намуда, аз онҳо барои тартиб додани скриптҳои компютерӣ барои дарсҳо, назорати дониши хонандагон ва омодагӣ ба имтиҳон истифода боядбурд. Презентатсияҳо ва дарсҳои видеоиро, ки дар марҳилаҳои гуногуни дарс ба тариқи васеъ истифода бояд бурд, зеро дарки визуалии объектҳои омӯхташаванда ба шумо имкон медиҳад, ки маводи пешниҳодшударо зуд ва амиқ дарк кунед.

Дар дарсҳо бо истифода аз ТИК донишомӯзон на танҳо маълумотро дар “шакли пок” мегиранд, балки истихроҷ, таҳлил ва интиҳоб кардани онро меомӯзанд. Дар рафти тамошои видеодарсҳо ва презентатсияҳо ба донишомӯзон вазифаҳои гуногун додан мумкин аст: порчаи видеоро гӯш кардан ва ба саволҳо ҷавоб додан..., дар расми слайд “.....” - ро тавсиф кардан, “...” пайдо кардан. ...» дар матни ҳуҷҷат (дар слайд), муқоиса кардан ва ғ.

Истифодаи воситаҳои электронӣ имкон медиҳад, ки шавқу рағбат ба омӯзиши фан зиёд шавад, сайру гашт дар фазои иттилоотиро омӯзонад, дар хотир нигоҳ доштани мавзӯро осонтар мекунад, зеро анализатори визуалӣ самаранок кор мекунад. Дар раванди таълими силсилаи фанҳои таърих ва ҷомеашиносӣ аз тарафи донишомӯзон барои эҷодкорона пешкаш намудани реферат, маъруза, хабари худ эҷод намудани презентатсияро васеъ амалӣ бояд гардонида шавад.

Истифодаи воситаҳои интерактивӣ дар раванди таълим ба ман имкон медиҳад, ки маводи дидактикиро зуд тағйир диҳам, ба фаъол шудани фаъолияти маърифатии донишомӯзон мусоидат намуда, ба рушди тафаккур, идрок, хотира мусоидат намояд, аммо истифодаи ТИК дар кор танҳо бо дарсҳои видеоӣ ва презентатсияҳо маҳдуд намешавад.

Аз хидматҳои гуногуни Интернет фаъолона истифода боядбурд, ки ба шумо имкон медиҳанд, ки дарсро диверсификатсия кунед ва онро барои насли муосири донишомӯзон нӯҷолиб созед. Инҳо навъҳои маҷмуаҳои таълимӣ-методӣ мебошанд, ки аз ҷониби муаллимон бо истифода аз воситаҳои нави технологӣ - Web 2.0 хидматҳои интернетӣ сохта шудаанд. Ҳама хидматҳои

интернетӣ (барномаҳои Web 2.0) онлайн кор мекунад ва насби нармафзорро дар компютер талаб намекунад, танҳо пайвасти устувори интернет лозим аст.

Омӯзгор бо истифода аз хидматҳои муосири интернетӣ метавонад дар раванди таълим технологияҳои интерактивӣ, технологияҳои пешрафтаи таълим, омӯзиши сайёр (мобилӣ), технологияҳои бозиро пурра татбиқ менамоянд. Намунаҳои хидматҳои Web 2.0, ки дар дарсҳо истифода мешаванд, метавонанд ба чанд гурӯҳ тақсим шаванд: тахтаҳои маҷозӣ (виртуалӣ) (Popplet, RealtimeBoard, Scrumlr, Twiddla, Padlet, Plikers); презентатсияҳо, нашрияҳо, инфографика (PowToon, Google presentations, Zentation, Canva, Prezi, Calameo, Easel.ly, Infogr); Харитаҳои ақл ё харитаҳои равонӣ (XMind, Bubbl, Popplet); Варақаҳои корӣ (Formative, Wizer, Live Worksheets) Хидматҳо ва барномаҳо барои ташкили пурсишҳо ва санҷишҳо (Simpoll, ClassMarker, Online Test Pad, Master Test); Хидматҳо барои ташкили синфҳои маҷозӣ (виртуалӣ) барои донишомӯзони воқеии шумо (LearningApps.org, Edmodo); Хидматҳо барои эҷоди бозиҳои дидактикӣ (Jigsawplanet (муаммоҳо), LearningApps, ClassTools, Crossword Factory); Хидматҳо барои сохтани чадвали вақт (хронометражҳо) (Timeline, StoryMapJs, Tiki-Toki, Sutor, Timetoast.com).

Дар раванди таълим технологияҳои таълимии шабакавиро истифода бурдан муфид аст. Барои омодагӣ ба Имтиҳони ягонаи давлатӣ аз силсилаи фанҳои таърих ва ҷомеашиносӣ, аз сомонаҳои муайян истифода бурдан мумкин аст, ки тавассути онҳо донишомӯзон барои омодагӣ ба имтиҳонҳо супоришҳои инфиродӣ мегиранд. Ин ба шумо имкон медиҳад, ки раванди тайёриро пайгирӣ кунед ва камбудии дониши донишомӯзонро аз рӯйи мавзӯҳо ва вазифаҳои мушаххас бинед.

Дар натиҷа, дар асоси таҷриба метавон зикр кард, ки донишомӯзоне, ки бо ТИК фаъолона кор мекунад, сатҳи баланди худомӯзӣ, қобилияти паймоиш дар чараёни иттилоот, қобилияти равшан кардани чизи асосӣ, чамъбаст кардан, кашиданро рушд медиҳанд.

Ҳамин тариқ, истифодаи усулҳои таълимии иттилоотӣ дар таълими таърих ба баланд шудани фаъолияти зеҳнии донишомӯзон ва аз ин рӯ, самаранокии дарс мусоидат мекунад. Ҳатто донишомӯзони аз ҳама ғайрифайда бо хоҳиши калон ба кори фаъолона ҷалб карда мешаванд, дар онҳо маҳорати тафаккури асли (оригиналӣ), муносибати эҷодӣ ба масъалаҳои ҳалшаванда рушд меёбанд.

Дар маҷмӯъ, донишомӯзон ва ҳам омӯзгорон зимни таълими силсилаи фанҳои таърих ва ҷомеашиносӣ метавонанд аз маълумоти чунин сомонҳои интернетӣ вобаста ба таърих истифода баранд: www.tajmedun.tj; www.tgpu.tj; www.cyberleninka.ru; www.uchilka.ucoz.ru; www.school.edu.ru; www.school-collection.edu.ru; www.window.edu.ru; www.history.jes.su; www.history.standart.edu.ru; www.ict.edu.ru; www.www.edu.ru; www.ist-iv.ru; www.metodisty.ru; www.urokiistorii.ru; www.hist.msu.ru; www.pedsovet.org; www.metodisty.ru....

1.2. Вазъи муосир ва хусусиятҳои истифодаи ТИК дар низомии таҳсилоти олии педагогии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар давоми чанд соли охир имконоти таълими донишомӯзон ба кулӣ тағйир ёфт. Усулҳои анъанавии таълим аз нав дида мешаванд. Технологияҳои муосир ба ҳаёти ҳаррӯза ворид мешаванд ва муассисаи таълимиро тарқ намекунанд. Компютер имрӯз зебу зинат нест, балки василаи ба даст овардани иттилоот ва ҷамъоварии донишу маълумот аст. Технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ барои бедор кардани шавқи маърифатӣ ба таърих пешбинӣ шуда, ба кори таълимӣ хусусияти проблемавӣ, эҷодӣ, таҳқиқотӣ бахшида, аз бисёр ҷиҳат ба навсозии ҷанбаи мундариҷаи фанҳои таърих, фардиқунонии раванди таълим ва рушди мустақилияти донишомӯзон мусоидат мекунанд.

Дар шароити ҷомеаи иттилоотӣ фаъолияти донишомӯзон низ тағйир ёфтааст. Одатан, намуди фаъолияти иттилоотии омӯзанда бо маҷмӯи маълум маҳдуд мешуд: дарк (ҳангоми шундан, дидан) дар ҷараёни ба омӯзанда фаҳмонидани маводи нави таълимии ҳаҷми муайяну мушаххас; аз ёд кардан, аз

худ кардани худи шунаванда, чун қоида, танҳо як қисми маводи таълимии пешниҳодшуда; такрори (даҳонӣ ё хаттӣ) аз тарафи шунаванда маводи омӯхташуда.

Пайдоиши воситаҳои интерактивии таълим чунин шаклҳои нави фаъолияти таълимиро таъмин менамояд, ба монанди бақайдгирӣ, чамъоварӣ, нигоҳдорӣ, коркарди маълумот дар бораи объектҳо, падидаҳо, равандҳои омӯхташуда, интиқоли миқдори кофии иттилооти дар шаклҳои гуногун пешниҳодшуда, назорати намоиш, амсилаҳои объектҳои гуногун дар экран, падидаҳо, равандҳо.

Дар таълими таърих омили аёнӣ аҳамияти калон дорад. Дар як вақт миқдори зиёде ҳар гуна суратҳо барои дарс, диафилмҳо ва слайдҳо бароварда шуда буданд, аммо ҳоло ин кифоя нест ва ба намоиши диафилмҳо мувофиқ набудани синфхонаҳо, набудани таҷҳизоти махсус ҳалал мерасонад.

Имрӯзҳо барномаҳои мултимедиявӣ, презентатсияҳо ва видеоҳо ба кӯмак меоянд. Мултимедиа раванди азёдкуниро осон мекунад, дарсро қолибтар ва динамикитар мегардонад, донишомӯзро дар фазои ҳама гуна даврони таърихӣ “ғарқ мекунад”, тасавури ҳамроҳ будан, ҳамшарикӣ эҷод мекунад, ба ташаккули андешаҳои ҳаҷман равшан дар бораи гузашта мусоидат мекунад.

Бартариҳои муҳимтарини истифодаи воситаҳои омӯзиши мултимедиявӣ дар таълими таърихро метавон чунин муайян кард: - технологияҳои чандрасонаӣ имкон медиҳанд, ки донишҳои таърихӣ ба таври ҳамгиро (интегралӣ) пешниҳод карда шаванд. Китоби дарсии мултимедиявӣ қодир аст, ки далелҳо, рӯйдодҳо, ҳуҷҷатҳо, шарҳу тафсириҳои таърихро ба таври ба ҳам алоқаманд пешкаш намояд, яъне онҳоро дар шакли ҷудонашаванда, балки дар шакли ҷудошаванда пешкаш намояд. Дар ин ҷо имконот барои мутақобилаи донишҳо дар бораи мавзӯи таърихӣ, ки дар замонҳои гуногуни таърихӣ ва мактабҳои гуногуни таҳқиқотӣ чамъ оварда шудаанд, кушода мешаванд; - дониш дар заминаи мушаххас пешниҳод мешавад. Қарина (контекст) на танҳо шарҳҳо, балки бисёр сюжетҳои дигар (расмҳо, дохилкунии овозӣ, аниматсия,

портретҳо ва ғайра) мебошанд, ки мавзӯро аз паҳлӯҳои гуногун ошкор мекунанд.

Сохтори шабакавии иттилоот ба вуҷуд меояд, ки нисбат ба объектҳои алоҳидаи маҷмӯӣ сершавии бештари иттилоот ва зарфияти иловагии семантикӣ дорад; - дониш тавассути каналҳои гуногуни идрок (визуалӣ, шунавоӣ) ба даст оварда мешавад, онҳо беҳтар азхуд мешаванд, муддати тӯлонӣ дар хотир нигоҳ дошта мешаванд; - дарк, тафсир ва рушди донишҳои таърихӣ дар асоси чандрасонаӣ на танҳо ба тарзи маърифатӣ, балки ба таври тафаккурӣ низ амалӣ мешавад. Бозсозии таърих ҳамчун муҳимтарин марҳилаи рушди шуури таърихӣ метавонад аз мисолҳои тасвирии бозсозии виртуалӣ дар компютер истифода барад, ки фаъолияти зеҳнии донишомӯзро осон мекунад; - раванди муосири таълим рушди қобилияти эҷодии донишомӯзонро дар бар мегирад. Чунин талабот зарурати кор карданро бо иттилооте, ки онҳо дар шакли маҳсулоти таълимии эҷодӣ мустақилона ташаккул медиҳанд, тақозо мекунад. Ба ҳалли ин масъала кор карда баромадани технологияҳои лоиҳавӣ дар омӯзиши таърих мусоидат мекунад. Дар ин маврид ТИК, ки аслан барои эҷоди навҳои гуногуни маҳсулоти иттилоотӣ (матнҳо, презентатсияҳо, саҳифаҳои интернетӣ ва ғайра) пешбинӣ шуда, дорои зарфияти бузурги эҷодӣ мебошад, ҳамчунин метавонад як воситаи муассир дар дасти донишомӯзон гардад. Бо ёрии ТИК таъсири мутақобилаи иттилоотӣ байни субъектҳои муҳити фаннии иттилоотӣ ва иртиботӣ шиддатноктар мегардад, дар натиҷа амсилаи самараноки таълим ташаккул меёбад.

Дар асоси китобҳои дарсии “Таърихи халқи тоҷик” (барои синфҳои 10, муааллиф Н.Ҳакимов.-Душанбе: «Маориф», 2017.-287с.) ва «Таърихи халқи тоҷик» (барои синфҳои 11, муаллиф Р.Набиева, Ф.Зикриёв. – Душанбе: «Маориф», 2016. – 287с.) намунаи гузаштани мавзӯҳои алоҳидаро бо истифодаи ТИК ва усулҳои инноватсионӣ нишон медиҳем:

№ №	Мавзӯ	Истифодаи навҳои ТИК	Усулҳои инноватсионии таълим
-----	-------	----------------------	------------------------------

1.	«Ҳаракати зиддишуравӣ ва оғози ҷанги шаҳрвандӣ дар Бухорои Шарқӣ». - Синфи 10	Тахтаи электронӣ, графопроектор, компютер, телевизор.	Презентатсия, мини-лексия, муҳокимаи гурӯҳӣ, саволу ҷавоб, ҷамъбаст, хулосабарорӣ
2.	«Фарҳанги Тоҷикистон дар давраи мухторият». - Синфи 10.	Компютер, телевизор, тахтаи электронӣ	Презентатсия, слайд -шоу, телевизор, муҳокимаи умумӣ, кор дар гурӯҳҳо.
3.	«Нақши панҷсолаҳо дар пешрафти ҳаёти иқтисодӣ». – Синфи 11.	Видеоплейер, Интернет, тахтаи электронӣ	Тахтаи электрони мини-лексия, муҳокима гурӯҳӣ, муҳокимаи умумӣ, муҳокимаи инфиродӣ, диаграммасозӣ
4.	«Ҷашни Наврӯз - омили муҳими ваҳдату ягонагӣ». - Синфи 11	Тахтаи электронӣ, ручкаи электронӣ, телевизор.	Презентатсия, слайд-шоу, телевизор, муҳокимаи умумӣ, кор дар гурӯҳҳо.

Зимни таълими силсилаи фанҳои таърих чунин предмет ва мавзӯҳоро тавассути ТИК ташкил ва гузаронидан самараноктар ва ба мақсад мувофиқ мебошад:

Ҳамин тариқ, технологияҳои иттилоотӣ-иртиботӣ қодиранд: шавқу рағбати маърифатиро ба таърих ҳавасманд гардонанд, ба кори таълимӣ хусусияти проблемавӣ, эҷодӣ, таҳқиқотӣ бахшанд, ба навсозии ҷанбаи мундариҷаи фанни таърих бештар мусоидат кунанд, раванди таълимро инфиродӣ кунанд ва фаъолияти мустақилонаи донишомӯзонро рушд диҳанд.

Бо ёрии ТИК на танҳо дарсҳо гузарондан, балки таҷрибаи кориро паҳн кардан мумкин аст. Дар Интернет шумораи зиёди сомонҳо мавҷуданд, ки дар онҳо натиҷаҳои кор бо ТИК-и муаллимони таърих ва ҷомеашиносӣ ҷойгир карда мешаванд. Илова бар ин, муқолаҳо ба ҳамкасбону ҳамфикрон, ошноӣ ва паҳн кардани ғояҳои инноватсионии методӣ ва дидактикиро метавон тавассути шабакавӣ - сомонҳои омӯзгорони эҷодкор анҷом дод. Имконоти нави чунин мубодилаи таҷрибаро технологияе фароҳам меорад, ки каналҳои алоқаи моҳвораӣ ва заминиро барои конференсҳо таъмин мекунад. Ба шарофати ин таҷҳизот бо муассисаҳои таълимӣ ҳамкорӣ ва робитаҳои касбӣ барқарор гардида, оид ба таҳия ва татбиқи технологияҳои нави таълимӣ, аз ҷумла технологияҳои иттилоотӣ дар раванди таълим таъбули иттилоот сурат мегирад.

Оид ба проблемаҳои гуногуни рушди маориф ва ғайра семинарҳо ташкил ва гузаронда мешаванд. Умедворем, ки муассисаҳои таълимӣ ба зудӣ ба таҷҳизоте дастрасӣ пайдо мекунад, ки имкон медиҳад дарсҳои интегралӣ бо дигар муассисаҳои таълимӣ, ки чунин таҷҳизот доранд, ташкил ва угазронида шаванд.

Ҳавасмандии воқеии эҷодӣ барои омӯзгор эҷоди дарсҳои муаррифӣ мебошад, ки ҷузъи ҷудонашавандаи раванди таълим мегарданд. Дарсҳои ҳастанд, ки дар он шумо бояд миқдори зиёди диаграммаҳо ва сигналҳои истинодро дар тахта кашед, ин вақт ва фазои зиёдро талаб мекунад. Ин вазифа бо ёрии компютер ва экран муваффақона хал карда мешавад. Презентатсияҳо барои қоне гардонидани хоҳиши эҷодии омӯзгорон ва пурра намудани заминаи коркарди методии дарсҳо мусоидат мекунанд.

Қор бо презентатсияҳо муаллимро водор мекунад, ки маводи ҳаҷман муайянро мушаххас созад, фикрашро то ҳадди имкон мухтасар ва мушаххастар баён кунад, иттилооти гирифташро ба низом дароварда, онро дар шакли хулосаи мухтасар пешниҳод намояд.

Албатта, аз мулоҳизаҳои боло бармеояд, ки ҳоло тамоми дарсҳо ба синфи компютер гузарондан ва тамоми пешниҳоди маводи таълимиро ба компютер супурдан лозим аст.

Муаллим дар дарси худ, ки аз ҷониби ӯ сохта шудааст, метавонад ва бояд усулҳои гуногуни методиро иваз намояд. Ин дарсро камтар дилгиркунанда, серранг, динамикитар, шавқовар мегардонад ва дар натиҷа дарсро тезтар ва амиқтар азхуд кардани донишҷӯён ёрӣ мерасонад. Масалан, муаллим метавонад як қисми дарсро «бо ёрии маводи импровизатсияшуда» шарҳ диҳад, қисми дигарро ба «ёрирасони электронии худ» вогузор карда, пас викторина ташкил кунад ва ғайра.

Ҳамин тариқ, ҷанбаҳои мусбати истифодаи технологияи компютерӣ барои омӯзгорон инҳоянд: - сарфаи вақт дар дарс; - возеҳ будани пешниҳоди иттилоот; - омезиши воситаҳои гуногуни техникаи таълим дар як вақт; - ҷалби миқдори зиёди иттилоот; - имкони амсиласозии равандҳои гуногун, махсусан

равандхое, ки дар шароити лабораторияҳои мактабӣ такроршаванда нестанд; - коркарди иттилоот дар ҳама гуна шакли мувофиқ (ё дар якҷанд, масалан, график, чадвал, расм); - имкони дастрасӣ ба коркардҳои методи дарсхое, ки аз ҷониби ҳамкорон анҷом дода шудаанд; - мутобиқсозии зудии коркардҳои омода дар асоси мантиқи дарси шумо.

Дар ҳар сурат бояд чунин мушкилотро ҳам дар ин раванд бояд ба эътибор гирифт: - кори бузургии омодагии муаллим; - маҳдудиятҳо дар нақшаи ташкилӣ (на ҳама ба таҷҳизот дастрасии доимӣ доранд, на ҳама таҷҳизот ба талаботи муосир ҷавобгӯ мебошанд); - мушкилоти равонӣ, ки ҳангоми кор бо донишомӯзони ноамн ва худдорӣ ба миён меоянд; - зарурати доштани ассистенте дар дарс, ки бо технология кор мекунад, зеро барои муаллим дар як вақт ташкили раванди таълим, назорати иҷрои супоришҳо ва мудирияти компютер душвор аст; - зиёд шудани сарбории визуалии донишомӯзон (агар кор дар синфи компютерӣ гузаронида шавад); - раванди тамаркузи диққат аз сабаби пайдо шудани парешониҳо дар дарс мушкилтар мешавад.

Оянда ба шаклҳои нави таълим вобаста аст. Онҳоро азҳуд кардан ва дар раванди таълим ҷорӣ кардан лозим аст. Муаллиме, ки дар дарс аз ТИК истифода мебарад, набояд фаромӯш кунад, ки технологияҳои педагогӣ дар меҳвари ҳама гуна раванди таълим қарор доранд. Захираҳои иттилоотии таълимӣ набояд онҳоро иваз кунанд, балки барои самаранокӣ мусоидат кунанд. Онҳо барои беҳтар кардани хароҷоти меҳнати муаллимон пешбинӣ шудаанд, то раванди таълим натиҷаноктар гардад.

Технологияҳои иттилоотӣ барои сабук кардани бори муаллим ва кӯмак расонидан ба кори инфиродӣ ва эҷодкортарин - ҷавоб додан ба саволҳои "мушкил"-и донишомӯзони ғаъол ва баръакс, кӯшиш мекунанд, ки заифтарин ва аз ҳама бештарро "барангезанд".

Бояд зикр намуд, ки муаллими муосир танҳо вазифадор аст, ки бо воситаҳои муосири таълим кор карда тавонад, агар танҳо барои таъмини яке аз ҳуқуқҳои муҳимтарин - ҳуқуқ ба таҳсилоти босифат бошад. Имрӯз омӯзгоре,

ки дар доираи технологияи муқаррарӣ фаъолият мекунад, аз ҳамкасбони худ, ки дарсхоро бо истифода аз проектори мултимедиявӣ, тахтаи электронӣ ва компютере, ки дастрасии интернетро таъмин мекунад, ба таври назаррас сифатан пасттар кору фаъолият менамояд мекунад.

Ҷомеаи муосири Тоҷикистон, ки майл ба иттилоотгароӣ дорад, дар баробари хатмкунандагони муассисаҳои таълимии гуногунсатҳу гуногунсоҳа талаботи хеле калон мегузорад, аз он ҷумла: маҳорати ба таври зуд таълимгириву бозомӯзӣ ташаккули салоҳиятҳои касбии мутахассис, аз он ҷумла СИ. Ин талабот ба таври пурра ба хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии касбии педагогӣ тааллуқ дорад, ки вобаста ба талаботи стандарти давлатӣ, бояд на танҳо соҳиби донишҳои бунёдӣ доир ба фанни тадрисшавандашон бошанд, балки вазифаҳои касбиро бо истифодаи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ барои дарёфт, нигоҳдорӣ, коркард ва идоракунии иттилоот, қобилияти кор кардан бо иттилоот дар шабакаҳои компютериро дошта, ҳаллу фасл намоянд. Аҳамияти аз худ кардани технологияҳои иттилоотӣ аз тарафи омӯзгорони оянда меафзояд, дар робита ба он ки далелҳои ба даст овардашудаи рушди муосир зарурати омодагии омӯзгорон ҳамчун шогирди доимӣ, ки бояд фаъолияти шахсии касбии худро мутобиқ ба талаботи замон намояд, асоснок карда, ба таври доимӣ сатҳи касбии худро баланд бардошта, ҳамеша омода бошад, ки ба таври мустақилона ба фаъолияти касбии худ тағйирот ворид намуда, зуд ва ба таври самаранок ба тағйиротҳои беруна ва тақозоҳои нав эътино намояд.

Ҳамаи ин гуфтаҳои боло ба таври пурра ба хатмкунандагони факултети таърихи муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ низ тааллуқ дорад. Аз худ кардани технологияҳои нави иттилоотӣ фаъолияти таълимӣ ва касбиро нисбатан сермаҳсултар ва самараноктар менамояд, ба хотири он ки имкон медиҳад, методҳои нави таълими интерактивӣ ва таълимӣ истифода шуда, имконоти ба даст овардани маълумотҳои таърихӣ заруриро барои истифода намудан дар фаъолияти таълимию илмӣ, таълимию таҳқиқотӣ ва педагогӣ васеъ менамояд. Масалан, даҳсолҳои охир бештар теъдоди сарчашмаҳои

таърихӣ дар шакли электронӣ дар саҳифаҳои Интернет ворид карда мешаванд. Аксари кишварҳо нашрияҳои электрониро ҳамчун сарчашмаҳои аввалия ва ҳамчун омили мусоидаткунанда ба шаъну эътибори мамлакат ва рақобатпазирии он дар бозорҳои рушдкунандаи хизматрасониҳои электронӣ мансуб медонанд. Беҳуда нест, ки барномаҳои калонҳаҷми рақамисозии мероси фарҳангӣ, аз он ҷумла, сарчашмаҳои таърихӣ бо сатри иловагӣ дар барномаи «*Ҳукумати электронӣ*»-и Иттиҳоди Аврупо ва дигар кишвар дохил карда шудаанд. Дар як қатор мамлакатҳо (Олмон, Фаронса, ИМА) барномаҳои давлатии интиқоли асноди таърихӣ, китобҳо ва нашриёти даврӣ ба барандагони рақамӣ мавҷуд мебошад [8-М].

Низоми маориф имрӯзҳо дар шароите қарор дорад, ки фарҳанги ҷомеа дар маҷмӯъ ва гурӯҳҳои алоҳидаи он аз бисёр ҷиҳат бо дараҷаи фарҳанги иттилоотӣ муайян карда мешавад.

Фарҳанги иттилоотӣ мафҳуми хеле гуногунҷанба буда, шомили мавридҳои зерин мебошад: дарки имконоти технологияҳои иттилоотии муосир; донишдони раҳовард ва муносибатҳои асосӣ, принципҳо ва талабот нисбат ба таҳия, инчунин, маҳорати истифодаи воситаҳои компютери омодагӣ, коркард ва интиқоли иттилоот (саводи компютерӣ), маҳорати кор бо дилхоҳ иттилоот, дониш ва ташаккули малакаҳои воқеии истифодаи захираҳои тақсимшудаи иттилоотӣ; истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва воситаҳои компютерӣ барои ҳалли масъалаҳои истехсолӣ; дарку фаҳми технологияи сохтан ва истифодаи воситаҳои муосири компютери таълим, мавҷуд будани малакаҳои муташаккили ҷустуҷӯ, таҳлил ва интиҳоби захираҳои тақсимшудаи иттилоотӣ; малакаҳои муташаккили аз худ намудани воситаҳои муосири иртиботии муоширати дутарафа ва амсол ба инҳо.

Рушди техникаи компютерӣ ва технологияи иттилоотӣ боиси ба вуҷуд омадани мафҳуми ҷомеаи иттилоотӣ, яъне ҷомеае, ки дар асоси ҷамъоварӣ, нигоҳдорӣ, интиқол ва истифодаи иттилооти гуногун, тарзҳои коркарди он расондан ва дарёфт кардан сохта шудааст, мебошад. Ба масъалаҳои иттилоотонидани ҷараёни таълим дар марҳилаҳои гуногуни тараққиёти он

донишмандони зиёди равоншинос, файласуф ва педагог Б.С. Гершунский [37, с. 28], А.Н. Тихомиров [172, с. 67], Е. Хлебалина [185, с. 146], И.В. Роберт [146, с. 147], А.П. Назаров [136, с. 76], Ф.С. Комилиён [79, с. 129], А.Р. Мирзоев [132, с. 91], Б.Ф. Файзализода [133, с. 108-117], Н.Н. Шоев [195, с. 335] ва ғайра машғул шудаанд.

Низоми маориф дар ҳоли ҳозир қариб, ки дар тамоми давлатҳои дунё ба бухрон рӯ ба рӯ шудааст. Сабабҳои асосии бухрон дар мамлакати мо инҳо мебошанд: рушди босуръати технологияҳои пешрафта ва сатҳи нокифояи омодагии мутахассисон дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ; ҳаҷми рӯзафзуни иттилооти даркорӣ барои хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва кӯҳна шудани технологияҳои омода кардани мутахассисон; мутобиқшавии хеле кунду сусти низоми маориф ба шароитҳои зудтағйирёбандаи иҷтимоию иқтисодӣ ва суръат гирифтани рушди ҷомеаи башарӣ.

Марҳилаҳои таърихии қаблии рушди геополитикӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии Тоҷикистон боиси сохтан ва роҳандозӣ карда шудани низоми маорифе гашт, ки ба ин низом хислатҳои зерин хос мебошанд:

- тақсими нобаробари муассисаҳои талимӣ дар қаламрави мамлакат, тамаркузи иқтидори илмӣ, фарҳангӣ ва таълимию маърифатӣ дар як қатор марказҳои калони саноатӣ;
- тамоюли маҳдуди низомҳои таълимии манотиқи ҷумҳурӣ ҷиҳати омодагии кадрҳо барои ин ё он соҳаи амалии фаъолият;
- сохтори идоравии омодагӣ ва бозомӯзии мутахассисон;
- сохтори анъанавии қолабҳои кории таълимӣ, ки ба талаботи ҷаҳони муосир ҷавобгӯ намебошад.

Масъалаҳои низоми маориф ба масъалаҳои рушди ҷомеа ва давлат табдил меёбанд, чунки дар ҷаҳони муосири иттилоотӣ барои рушди ҳамаи тарафҳои зиндагии аҳли башар захираҳои интеллектуалӣ ва иттилоотӣ аҳамияти ҳарчи бештар касб мекунанд. Бахусус, барои ҳамин ҳам, иттилоотонидани мамлакат,

ҳамаи соҳаҳои фаъолияти илм, истехсолот ва низоми маориф ва рушди иқтисодии ҷумҳурӣ, дар маҷмӯъ, ҳоизи аҳамият гаштааст.

Таҳлили равияҳои ҷорӣ нишон медиҳанд, ки таҷрибаи муосири шомил намудани технологияҳои иттилоотию ирбототӣ дар сиёсати таълимӣ ва маърифатии мактаби олии хислати ҳамгирой касб мекунад. Дар ин матн ҳамгирой он далелеро инъикос мекунад, ки вай унсури муҳити таълимию маърифатӣ гашта, эҷодгари «*пасманзар*»-и фаъолияти таълимӣ мегардад. Ғайр аз ин, ҳамгироии ТИК маънои гуногуннавию зиёди муҳити таълимро дар назар дорад, яъне гузариш аз компютери ягонаи фардӣ дар синфхонаи таълимӣ ба таълим дар речаи on-line. Ҳамгирой ва ҷалби технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ ба низоми таҳсилоти олии аз баррасии масъалаҳои техникӣ дида, бештар масъалаҳои таҳия, истифода ва верификатсияи технологияҳои педагогии ТИК дар ҷараёни таълимро дар назар дорад.

ТИК дар мактаби олии бештар дар зери таъсири конструктивизм қарор дорад, ки дар ҳамкорию мусбати донишҷӯён бо дигар субъектҳои ҷараёни таълим ба мақсади ба таври самаранок аз худ қардани донишҳо зоҳир мегардад. Дар ин матн инҳирофи назаррас аз принципҳои инструкторизм, ки зимни он донишҷӯён дар ҷараёни интиқоли мустақими донишҳо ва малақаҳо аз омӯзгор ба таълимгирандагон ширкат мекунанд, ба мушоҳида мерасад.

Табдилёбии мактаби олии дар зери таъсири ворид шудани ТИК аз тариқи баланд бардоштани самаранокию таълим амалӣ шуда истодааст ва дорои хусусиятҳои вижаи зерин мебошад:

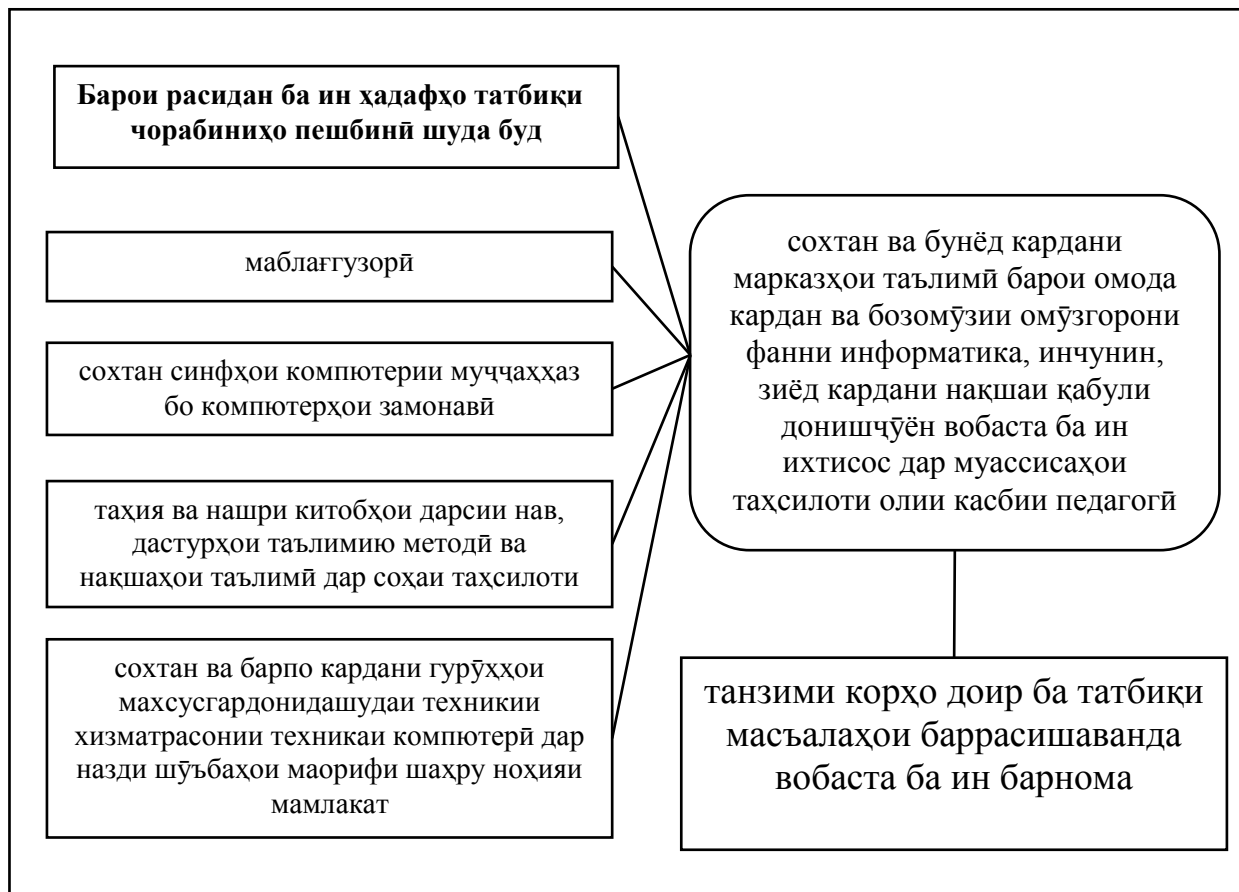
- мавҷуд будани мақсадҳои мушаххаси маърифатӣ таълимӣ ва интиқоли васеи стратегияҳои таълимӣ;
- истифодаи самараноки захираҳои дастрас;
- аз тарафи таълимгирандагон дар қардани ҷараёни таълим, ки банақшаگیرӣ, назорат, ҳудудзӯӣ, мувофиқкунонии ҷараёни таълимро дар

назар дорад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон равандҳои иттилоотонидани низоми маориф ва ҷомеа инъикоси худро дар як қатор санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва Барномаҳои давлатӣ ёфтааст. Масалан, бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №502 аз 31 декабри соли 2002 «Барномаи компютерикунонии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2003-2007» тасдиқ карда шудааст. Мақсади ин Барнома мусаллаҳ гардонидани таълимгирандагон ба дониш, малака ва маҳорати кор бо техникаи ҳисоббарор ва бо ин роҳ мутобиқ гаронидани сатҳи омодагии мутахассисон ба стандартҳои ҷаҳонӣ мебоша.

Ин Барнома аз ҳисоби қарори дуҷуми Ҳукумат (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №77 аз 05.03.2008, солҳои 2008-2012) ва қарори сеҷуми Ҳукумат (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №16 аз 02.09.2010, солҳои 2011-2015) рушди минбаъда ёфт.

Расми 1. – Амсилаи ҳадаф, татбиқ ва бунёд кардани марказҳои таълимӣ



Қадами баъдӣ дар роҳи иттилоотонидан ва истифодаи ТИК дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи Президенти мамлакат тасдиқ намудани Барномаи давлатии стратегияи «Технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар таърихи 05.10.2003 буд. Мақсадҳои ин стратегия аз инҳо иборат мебошад: таҳияи тадбирҳо ва ташаккули механизмҳои таъминкунандаи мусоидат ба истиқрои ҷомеаи иттилоотӣ дар Тоҷикистон; таҷдид ва рушди васеи соҳаҳои гуногун дар заминаи истифодаи васеи ТИК дар ҷумҳурӣ; мусоидат ба татбиқи стратегияи коҳиш додани камбизоатӣ; бунёд намудани теъдоди хеле назарраси ҷойҳои корӣ; баланд бардоштани самаранокии меҳнат.

Мутобиқ ба стратегияи баррасишаванда самтҳои асосии фаъолияти давлат дар соҳаи ТИК инҳо мебошанд: тақмили қонунгузорӣ ва пойгоҳи меъёрию техникӣ (меъёрҳои техникӣ); рушди инфрасохтори иттилоотию иртиботӣ; таҳия ва татбиқи замимаҳои нави ТИК; ҷанбаҳои амнияти иттилоотӣ. Ба ҳайси афзалият ҳангоми таҳия ва татбиқи замимаҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон самтҳои зерин аз қабili ҳукумати электронӣ, низоми таҳсилоти фосилавӣ ва таҳқиқотҳои илмӣ, тиббӣ, телевизионӣ, низоми фурӯши электронӣ, марказҳои иттилоотию бозоршиносӣ, бақайдгирии электронии шахсони ҳақиқӣ ва ҳуқуқӣ муайян карда шуданд.

Мутобиқ ба Стратегияи қабулшуда аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таърихи 3 декабри соли 2004 Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барои давраи солҳои 2005-2008 пешбинӣ шуда буд, таҳия ва тасдиқ карда шуд. Мақсади асосии ин Барнома сохтани шароит барои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти иқтисодии мамлакат, мақомоти давлатӣ ва маҳаллӣ аз ҳисоби татбиқ ва тавзеи ҳамаҷонибаи ТИК буда, дар таърихи 6 июни соли 2015 Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №188 «Дар бораи тасдиқи Барномаи истифода ва рушди технологияҳои иттилоотӣ ба забони тоҷикӣ», самти интенсификатсияи истифодаи забони тоҷикӣ дар технологияҳои иттилоотӣ рӯйи кор омад.

Ин ҳуҷҷатҳо тағйирёбӣ дар низоми таҳсилоти миёнаи умумиро фаро гирифта, амалан, низоми таҳсилоти олии касбиро фаро нагирифт. Аз ин рӯ, бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 ноябри соли 2006 № 184 Консепсияи рушди таҳсилоти олий қабул карда шуд, ки дар он масъалаи таҷдид ва модернизатсияи барномаҳои таълимӣ, методҳо ва шаклҳои таълим, татбиқи технологияҳои муосир, қабл аз ҳама иттилоотию коммуникатсионӣ қайд карда шудааст. Бобати рушди ҳуҷҷати дар боло зикршуда дар таърихи 2 ноябри соли 2007 Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №530 «Дар бораи консепсияи низоми иттилоотии идоракунии маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба тасвиб расид. Дар асоси ин қарор корҳо оид ба таҳия ва татбиқи Низоми иттилоотӣ дар Вазорати маориф ва илми ҚТ, шомили Портали вазорат, ки ахборот ва иттилоотро дар бораи сатҳи истифодаи низоми иттилоотӣ, хабардор будани ҷомеа, нишондиҳандаҳои омории истифодаи барномаҳои компютерӣ дар ҷараёни таҳсилот, мутамарказ менамояд, оғоз карда шуданд.

Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз таърихи 2 ноябри соли 2007 № 529 Барномаи давлатии рушди таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015 ба тасвиб расид. Сипас, ин Барнома бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз таърихи 29 апрели соли 2009 тақмил ва васеъ карда шуд, ки тавассути он Барномаи давлатии рушди таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2015 тасдиқ карда шуд.

Ҳар кадоме аз вазифаҳои ин Барнома хислати маҷмӯӣ дошта ба татбиқи яқчанд самти афзалиятноки рушди низоми маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва, аз он ҷумла, ба кори омодагии мутахассисони балндихтисосе, ки қодир ба ҳаллу фасли вазифаҳои касбӣ дар шароити иттилоотонии ҷомеа ва татбиқи технологияҳои нави илмӣ мебошанд равона карда шудаанд. Дар мувофиқат бо ин ҳуҷҷатҳо тасмим гирифта шудааст, ки Қонунҳо «Дар бораи маорифи Тоҷикистон», «Дар бораи таҳсилот ва таҳсилоти касбии баъди хатми донишгоҳӣ», бо мақолаҳои дар бораи имконоти истифодаи ТИК муосир (гардиши электронии ҳуҷҷатҳо ва баланд бардоштани масъулият бобати

иттилооти ироашаванда дар шакли электронӣ) такмил карда шаванд. Ғайр аз ин, мақсадҳои аввалиндараҷаи ташаккули муҳити ягонаи иттилоотии таҳсилоти касбӣ; такмили қорҳои илмӣ-таълимӣ ва методӣ дар соҳаи таҳсилоти касбӣ ва татбиқи технологияҳои нав (ТИК дар ҷааёни таълим) эълон карда мешавад.

Дар ҳоли ҳозир аз тарафи Вазорати маориф ва илм ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳури Тоҷикистон вазифаҳои зерин ҳаллу фасл карда шуда истодаанд:

- такмили низоми иттилоотии (НИ) идоракунии маориф ва рушди низоми ҳамгирои иттилоотии идоракунии маориф. Ин низомҳои иттилоотии маориф бояд омор дар соҳаи маориф ва маълумот дар бораи идора ва вазоратхонаҳои ҳампоя дошта бошанд;
- таҳияи низомҳои автоматии иттилоотии идоракунии муассисаҳои таълимӣ;
- такмили меъёрҳои пойгоҳӣ доир ба шомил намудани ТИК ба ҷараёни таълим дар ҳамаи сатҳҳои низоми маориф;
- сохтани маркази захираҳои таълимии иттилоотӣ дар манотик ва портали таълимии Вазорати маориф ва илми ҚТ;
- компютерикунонии минбаъдаи муассисаҳои таҳсилоти миёна барои ба даст овардани нишондиҳандаҳои умумичаҳонии таъмин будан ба техникаи компютерӣ;
- васли муассисаҳои таълимӣ ба шабакаи Интернет;
- таҳия ва татбиқи технологияи таълими фосилавӣ дар ҳамаи сатҳҳои таҳсилот;

Дар натиҷаи дар амал татбиқ кардани мавридҳои дар боло зикршуда интизориҳои зерин дар назар аст:

- баланд шудани сифати таҳсилот аз ҳисоби ТИИ дар ҷараёни таҳсилот;
- баланд шудани сифати тасмимҳои идоракунии дар асоси таҳлили вазъият ва истифодаи маълумоти аниқи мониторинги низоми маориф;

- теъдоди компютерҳо дар муассисаҳои таълимии равияи техникӣ ва касбидошта то ба як компютер барои 15 нафар расонида мешавад.

Ба васли муассисаҳои таълимӣ ба шабакаи Интернет таваччуҳи калон зоҳир карда мешавад, ин иқдом барои муассисаҳои таълимӣ дурнамои васееро мекушояд. Ба шарофати ин шабакаи глобалӣ имконияти нави омода намудан, бозомӯзӣ ва такмили ихтисоси мутахассисон рӯйи қор омадааст. Муассисаҳои таълимие, ки ба таври пурра имконияти Интернетро мавриди истифода қарор медиҳанд, аллакай ба тағйир додани методҳои таълим ва мутобиқ гардонидани онҳо ба талаботи ҷомеа дар соҳаи маориф оғоз кардаанд. Суръати рушди инкишофи таҳсилот дар ҷумҳурӣ афзоиш меёбад ва сабабаш мавридҳои зерин мебошанд:

- истифодаи ТИК барои ҳаллу фасли вазифаҳои таълим ва идоракунии ҷараёни таълим дар ҳамаи сатҳҳои низоми таҳсилот;
- ҳаллу фасли вазифаҳои саводнокии дастаҷамъонаи компютерӣ аз ҳисоби дар донишҷӯён ва омӯзгорон ташаккул додани салоҳиятҳои пойгоҳии истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва воситаҳои техникаи ҳисоббарор;
- мавҷуд будани супориши иҷтимоӣ аз тарафи ҷомеа, ки ба таври назар васеъ намудани ҳаҷм ва рушди сифати омодагии мутахассисони варзидаро, ки қодиранд дар сатҳи лозима ТИК-ро дар фаъолияти касбии хеш мавриди истифода қарор диҳанд, асоснок мекунад.

Барои татбиқи иттилоотонидани таҳсилоти олии касбии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бояд иқдоми зерин амалӣ карда шаванд:

- гузариш ба омодагии бисёрзинагии мутахассисон, таълими модуль ва тадриси курсҳои байнифаннӣ;
- ба роҳ модани истифодаи ҳар чи бештари компютерҳо;
- сохтани бонкҳои компютерӣ маълумот ва шабакаҳои иттилоотӣ;
- автоматизатсияи идоракунии ҷараёни таълим, назорат ва санҷиши дониши донишҷӯён тавассути компютерҳо;
- татбиқи технологияҳои нав ва иттилоотӣ дар ҷараёни таълим;

– таҳия ва аз худ кардани технологияҳои иттилотию иртиботии муносиб: тести компютерӣ, низомҳои таълимии автоматикунонидашуда, маҷмӯаҳои таълимию методӣ.

Иттилоотонидани таҳсилоти имрӯзо ҳамчун бахши чудонашавандаи ҷараёни иттилотонидани ҷомеа, дар маҷмӯъ ва ҳамчун яке аз омилҳои шартии интиқол ба шакли хеле баланди муташаққили мавҷудияти тамаддун мавриди баррасӣ қарор гирифта истодааст, чунки дар баробари рушди сохторҳои иттилоотӣ технолгиязатсияи тамоми паҳлуҳои ҳаёту ғаёлияти инсон сурат гирифта истодааст. Пайдо шудани ҳар гуна захираҳои электронии самти таълимидошта, фазои гуногунҷанбаи иттилоотиро дар шакли тасвирҳои графикӣ, аудиовизуалӣ, овозӣ, матнӣ ва монанди инҳо, ахбор ҳамчун муҳити вижаи инсон ба вучуд меорад [9-М; 4-М].

Амалан, дар шароити иттилотонидани ҷомеа, вақтеки таркиб ва ҳаҷми захираи самти таълимидошта тағйир меёбад ва дар соҳаи омодагии мутахассисон дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ тақсимбандии дархост барои хизматрасонӣ ба амал меояд, дар ҷараёни қабули тасмимҳо талаботи иттилоотӣ дар сатҳҳои гуногун меафзоянд.

Ба ҳамагон маълум аст, ки дар ҷаҳони имрӯза ҷараёни такмили низоми маориф, татбиқ ва ҷустуҷӯи методҳои оптималӣ, шакл ва воситаҳои таълиме, ки ба талаботи амалии ҷомеа посухгӯ мебошанд, рафта истодааст. Дар соҳаҳои асосии ғаёлият ҳарчи бештар мутахассисони баландихтисос ва мутахассисоне, ки диплом ва касби мавриди назарро пас аз омодагии махсус дар муассисаҳои таълимии касбии иловагӣ ва таҳсилоти олий аз худ мекунанд, талаб карда шуда ва арзишманд маҳсуб мешаванд. Нақши махсуси ТИК дар рушду нумӯи илмию техникаи ҷомеа ва таҳсилот аз он иборат аст, ки онҳо ҷараёни аз худ намудани донишҳо, инчунин, паҳшу паҳн шудан ва омезиш ёфтани онҳоро дар ҷомеа метезонанд. Баланд шудани сифати интеллекти иҷтимоии ҷомеа ва захираҳои инсонии он аз ин тариқ сурат мегирад [1-М].

Аммо ҷараёни тааммуқи муносибатҳои бозорӣ дар мамлакат, афзоиши теъдоди муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, афзоиши ҳиссаи таҳсилоти

шартномавӣ, пайдоиш ва ба таври қудрат афзоиш ёфтани ихтисосоҳои нави марбут ба инкишофи технологияи иттилоотӣ ва дигар омилҳо ба таври якуякбора бозори низоми таҳсилотро тағйир дода, татбиқи технологияҳои нав ва шаклҳои таълимро талаб мекунад. Аз сӯйи дигар ба хоҳири якуякбора тағйир ёфтани бозори меҳнат, ҳиссаи хеле калони хатмкунандагон, бавежа хатмкунандагони таҳсилоти рӯзонаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ба муддати тӯлонӣ бе ҷой кор мемонанд. Шакли анъанавии таҳсил, яъне аз истехсолот ҷудо нашуда хондани донишҷӯе, ки ба кор даромадааст, ба ӯ имкон намедиҳад, ки тибқи як қадвали печон таҳсил намояд, ба дарсҳо наомадани донишҷӯ боиси ақиб мондани ӯ аз машғулиятҳо ва дарсҳо гашта барои донишҷӯ оқибати хуб надорад. Технологияҳои нави таълимӣ ва шаклҳои таълим асоснокшуда мебошанд, ва дар муассисаҳои пешрафтаи дунё аз лаҳзаи рушди технологияҳои иттилоотӣ, таъминоти барномавӣ, Интернет ва низоми таҳсилоти фосилавӣ санчида шудаанд ва ҷавобгӯи ҳаллу фасли бисёре аз масоил буда, бисёр муҳим мебошанд ва, из ин рӯ, татбиқи онҳо дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ сарӣ вақтӣ мебошад.

Ба ҳамагон маълум аст, ки рушду тараққиӣ ТИК ба ҷойи технологияҳои анъанавии мавҷудбуда ва шаклҳои таълим, ки тайимуддати қарнҳо истифода шуда, суфта гардида буданд, технологияҳои нав ва шаклҳои нави таълим меоянд. Барои баланд бардоштани мақоми ҳеш аксари муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар пеши худ мақсадҳо мегузоранд: технология ва шакли таълими фосилавиро ҷорӣ намоянд, тадбирҳо андешида онро давра ба давра аз аккредитатсияи давлатӣ мегузаронанд, инчунин ба низоме, ки муоҳадаи Балония пешниҳод намудааст, ворид мешаванд. Сол ба сол теъдоди муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон меафзоянд, ин муассисаҳо, асосан, аз ҳисоби пардохти шартнома фаъолият мекунанд. Ҳатто дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии давлатӣ низ ҳиссаи маблағгузори давлатӣ 15-20%-ро ташкил медиҳад. Дар соҳаи ТИ факултет ва ҳатто донишқадаҳо дар муҳлати хеле кӯтоҳ таъсис дода шуда, ба фаъолият оғоз карданд ва мутобиқ ба Стандартҳои давлатӣ бо суръати хеле баланд васеъ

мегарданд.

Рушди хеле босуръати ТИК тамаркузи хеле баландро дар ҷараёни татбиқ ва истифодаи онҳо талаб мекунад. Сарфи назар кардан аз идоракунии ТИК боиси дар маҷмӯъ, пайдо шудани технологияҳои гуногуне, ки бо ҳам мувофиқат нахоҳанд кард, яъне технологияҳои ғайрисамаранок мегарданд. Дар амалия маълум гашт, ки дар ҳоли ҳозир дар соҳаи эволютсия ТИК асосан, на дар асоси таҳлили талаботи ташкилотҳо истифода мешаванд, балки дар зерӣ таъсири нуфуз, модда, эълон, дархосту хоҳиши истифодабарандагонӣ муайяне ва амсоли инҳо мавриди истифода қарор мегиранд. Ба ғайр аз ин масъалаи хеле назаррас, яъне ихтилоф дар байни онҳо ва ТИК ҳангои татбиқи онҳо ба мушоҳида мерасад.

Имрӯзҳо аксари масъалаҳои рушди ТИК дар Тоҷикистон ба сабаби он руҳ медиҳанд, ки одамоне, ки тасмимгиранда махсуб меёбанд мафкураи хеле маҳдуд доранд. Теъдоди хеле калони роҳбарон ташкилотҳои худро бо тақия ба таҷрибаи шахсие, ки андӯхтаанд, аз дид ва тахмину гумонҳои хеш ва иттилои нопурра дар бораи динамика ва вазъияти ахбору иттилоот идора мекунад. Роҳбароне, ки бобати фаъолияти ташкилот дар маҷмӯъ, масъул мебошанд, бояд дорои диди васеи дурнамо ва масоиле дошта бошанд, ки ба татбиқи ТИК дар соҳаҳои гуногуни фаъолият ва маҳорати идора кардани истиқрори дарозмуддати низоми иттилоотию иртиботӣ дар ташкилотҳо ва, пеш аз ҳама, дар таҳсилот дошта бошад.

Масъалаҳои хеле ҷиддие, ки қобили баррасӣ мебошанд, масъалаҳои зерин мебошанд: чӣ тавр ТИК-тасмимҳои дурусте қабул кардан мумкин аст, барои татбиқ; зарурати муайян кардани самти ТИК; арзёбии самаранокии истифодаи маълумотҳои системаҳо. Аз ин ҷо хулоса кардан мумкин аст, ки тасмим дар соҳаи татбиқ ва идоракунии технологияҳои, ки ба таври пурра ба талаботи он ҷавобгӯ мебошанд, инчунин, имкон медиҳад дар речаи нисбатан муносибе самаранокии фаъолияти ташкилот зиёд карда шуда, ба мақсадҳои стратегии гузошташуда расид.

Барои аз уҳдаи ин супориш баромадан, зарур аст, масъалаҳои, ки барои

истифодаи оптималии ТИК муосир дар низоми маорифи ҷумҳурӣ, монеа эҷод мекунад, роҳи ҳалли онҳо ёфта шавад.

Ба мақсади иттилоотонидани чараёни идоракунӣ дар байни вазоратхонаҳо ва муассисаҳо таҳсилоти олии касбӣ низоми гардиши асноди электронӣ ҷорӣ карда шудааст. Қисмати бештари синфхонаҳо ва озмоишгоҳҳои таълимӣ бо проектор ва компютерҳо мучаҳҳаз гардонида шудаанд. Машғулиятҳои таълимӣ бо истифодаи нишон додани мавод доир карда мешаванд.

Дар ҳоли ҳозир дар низоми таҳсилоти олии касбӣ корҳои муайяне доир ба татбиқи низомҳои иттилоотӣ ва ташаккули пойгоҳҳои соҳавии маълумот барои автоматикунони чараёнҳои идорӣ ва интиқоли хизматрасониҳои давлатӣ ба шакли ҳамгиро гузаронида шуда истодааст. Аммо сохтори мавҷудбудаи серверӣ ва шабакавӣ барои дастрасии бесимӣ ҷавоғӯи талаботи ироагашта, истеҳсолӣ, қобилияти радпазирӣ ва бехатарӣ намебошад, инчунин, имкон намедиҳад, хизматрасониҳои муосири электронии таълимии иттилоотӣ татбиқ карда шаванд.

Ба сабаби маҳдуд будани имконоти инфрасохторҳои ТИК фақат нуқтаҳои ягонаи дастрасӣ шабакаи бесим мавриди истифода қарор мегиранд, дар сурате ки қисмати бештари омӯзгорон ва донишҷӯён ноутбук, планшет ва смартфонҳоро мавриди истифода қарор диҳанд. Донишҷӯён ва омӯзгорон имконият надоранд аз хизматрасониҳои почтаи электронии донишгоҳ ба иллати маҳдуд будани дастрасӣ ба он истифода намоянд. Ба қайд гирифтани фаъолияти академии донишҷӯён, назорат ва арзёбии фаъолияти омӯзгорон, қисмати асосии вазифаҳои идорӣ, гузоришҳо ва ҳуҷҷатҳо дар пойгоҳҳои коғазӣ мавҷуд мебошанд. Дар чараёни идории ректор, факултетҳо, кафедраҳо ва шӯъбаҳои донишгоҳ коргузорӣ бо истифодаи барномаи компютери офис ва замимаҳои он амалӣ карда мешавад.

Дар робита ба навиштаҳои боло, барои сари вақт ба нақша гирифтани корҳои таълимӣ, илмӣ, идорӣ ва хоҷагӣ, мониторинги иҷроиши вазифаю супоришҳои нақшавии муассисаи таълимӣ, идоракунии фаъолияти академии

донишҷӯён, фаъолияти академӣ ва илмӣ омӯзгорон, мониторинги чараёни таълим, ба амал баровардани мубодилаи электронии иттилоот дар байни иштирокчиёни чараёни таълимӣ, инчунин, дар байни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва мақомоти давлатӣ, чамъоварӣ, маълумоти саривақтии оморӣ дақиқ барои дастгирии тасмимҳои қабулшуда, татбиқи тарҳ оид ба таҳия ва амалӣ намудани низоми идоракунии иттилоотии таҳсилоти олий зарур мебошад.

Ҳамин тариқ, ТИК низоми таҳсилоти педагогиро фаро гирифта ва ба таври устувор ба ин низом ворид гашта, ба таври васеъ дар чараёни таълимию амалӣ мавриди истифода қарор мегирад. Дар таҳсилоти педагогӣ, ки ба роҳи инноватсионии рушд майл дорад, на танҳо пайдо кардани методҳои нави таълим, балки истифодаи технологияҳои навтарини иттилоотӣ иртиботӣ муҳим мебошад.

Барои ташаккули асосҳои меъёрию ҳуқуқии ТИК дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қабули Қонуни ҶТ «Дар бораи иттилоотонидан» дар соли 2001 хизмат намудааст. Ин Қонун бояд муносибатҳои ҳуқуқие, ки дар чараёни ташаккул ва истифодаи иттилооти дар рӯйи коғазҳо мавҷуд буда ва захираҳои иттилоотӣ, ки аз технологияҳои иттилоотӣ сохта шудаанд, низоми автоматикунонидашудаи иттилоот ва шабакаҳо, ҳимоя ва ҳифзи захираҳои иттилоотии бавучудомадаро ба танзим дарорад. Дар асоси ин Қонун дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор ҳуҷҷатҳои меъёрию ҳуқуқӣ, ки бевосита ба ТИК алоқаманд мебошанд, қабул карда шудаанд. Ин боиси ба таври назаррас зиёд шудани теъдоди операторони алоқа ва истифодаи васеи ТИК дар бисёр соҳаҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии мамлакат ва пешрафти муайяни рушди инфрасохтори иттилоотӣ, ба амал баровардани тарҳҳои гуногуни соҳавӣ ва барномаҳои иттилоотонидан гашт.

Яке аз соҳаҳои аввалини иҷтимоӣ иқтисодии ҷумҳурӣ, ки дар он компютеркунонӣ ба амал бароварда шуд, низоми маориф мебошад, ки дар сиёсати давлату ҳумкумат нисбат ба дигар соҳаҳои иҷтимоӣ иқтисодии мамлакат афзалият дорад. Аз ин лиҳоз, дар Стратегияи миллии рушди

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2030 (НСРТ-2030), ки аз тарафи парламенти мамлакат дар поёни соли 2016 қабул карда шудааст, қайд гардидааст, ки «сармояи инсонӣ омили муҳимтарини рушди истеҳсолот ва иқтисодиёт, сифати он ба таври зич ба рушди тамоми соҳаҳо алоқаманд мебошад. Вай ҷойи аввалро дар байни омилҳои дарозмуддати рушди иқтисодиёти оянда (дар қиёс бо сармояҳои табиӣ-захиравӣ, воқеӣ ва молиявӣ) ишғол мекунад».

Яке аз унсурҳои калидии иқтисоди инноватсионӣ-иқтисоди рақамӣ мебошад, ки татбиқи васеи ТИК-ро дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёт ва ҳаёти иҷтимоии давлат ишғол мекунад. Дар ин робита дар Стратегияи миллии рушд ба ҳайси самти асосии фаъолият дар соҳаи рушди афзалиятноки таҳсилот ва илм мавридҳои зерин муайян карда шудаанд:

- таъмини тамоми муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо Интернетӣ босуръати дорои ҳатти васеъ ва баланд бардоштани сатҳи муҷахҳазонидани синфҳои таълимӣ бо техникаи компютерӣ;
- таъмини континенти рақамӣ барои аксари фанҳои таълимӣ ва татбиқи васеи таълими форматҳои интерактивӣ бо истифодаи ТИК.

Дар ҳақиқат ТИК дар рушди таҳсилот нақши муҳим бозид, мубодилаи дониш ва иттилоотро дар байни омӯзгорон ва таълимгирандагон тезонида онро нисбатан самаранок мегардонад. ТИК, инчунин, чараҳои идоракунии таҳсилот, таълим ва маводи таълимиро сабук мегардонад. Дар ин росто, кушодани захираҳои таълимию маърифатӣ ҷойи калидиро ишғол намуда, барои дастрасии умумӣ ба маводи таълимӣ ва методӣ ва, инчунин, дигар иттилооти таълимию маърифатӣ саҳми худро гузошта, платформаи (пойгоҳи) васеи иттилоотию маърифатӣ барои ҳамаи иштирокчиёни чараҳои таълим месозад.

Соли 2015 Барномаи нави давлатии рушд ва татбиқи ТИК дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014-2017 қабул карда шуд, ки он аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таърихи 3 июли соли 2014 №428 ба

тасвиб расида буд ва ин барнома ба таври пурра ба масъалаҳои рушди низоми иттилоотии идоракунии давлатӣ бахшида шудааст.

Қонуни ҚТ «Дар бораи маориф» дар таҳрири нав, ки соли 2013 аз тарафи парламенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуд, нисбат ба татбиқи ТИК фақат дар бораи таҳсилоти фосилавӣ гуфта шудааст: *«таҳсилоти фосилавӣ тарзи татбиқи чараёни таълим бо истифодаи ТИК муосир ва технологияҳои телекоммуникатсионӣ мебошад, ки имкон медиҳад, таҳсил дар фосила, бидуни иштироки ҳузурии омӯзгор ва таълимгиранда анҷом дода шавад»*. Дар баҳши «Вазифаҳои омӯзгорон» гуфта мешавад, ки *«омӯзгорон вазифадоранд истифодаи ТИК-ро аз худ намоянд ва таълимгирандагонро низ даъват кунанд, ки ин технологияҳоро омӯхта аз худ намоянд»*.

Дар Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020 (НСРОТ-2020), ки аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таърихи 30 июни соли 2012 қабул шудааст, афзалияти зерин дар соҳаи таҳсилоти касбӣ номбар карда шудаанд:

- афзош додани ҳиссаи фаъолияти мустақилонаи донишҷӯ дар аз худ намудани барномаҳои таълимӣ, аз он ҷумла, дар асоси истифодаи васеи захираҳои иттилоотӣ ва ТИК;
- истифодаи ТИК ва методҳои фосилавӣ барои боло рафтани дастрасии барномаҳои таҳсилоти касбӣ.

Дар айни ҳол вазифаи муҳимтарин бояд баланд бардоштани самаранокӣ ва сифати омодагии мутахассисони баландихтисоси рақобатпазире, ки ба талаботи ҷомеаи муосир мутобиқат мекунанд, бошад. Дар робита ба ин, истифодаи ТИК ба ҳайси иқтидор барои беҳтар кардани сифати чараёни таълим ва натиҷаҳои он дастрасиро ба таҳсилот ва баланд бардоштани самаранокии чараёнҳои идоракунии васеъ намуда, ҳамчун яке аз механизмҳои асосии татбиқи стратегия муайян карда мешавад. Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон – 2020 эътироф мекунад, ки технологияҳои компютерӣ воситаи пурқудрати алоқаи чараёни таълим бо вазъияти воқеии

ҳаётӣ мебошад, Интернет алоқаҳои силсилави дар байни омӯзгор ва таълимгирандаро тағйир медиҳад, таълимгирандагон камтар ба таҳассуси омӯзгор вобастагӣ пайдо мекунанд. Дар ин робита, муҷаҳҳаз гардонидани ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти касбӣ бо захираҳои иттилоотӣ ва нуқтаҳои дастрасӣ ба Интернет пешбинӣ карда шудааст. Дар баҳши «*Тақвияти иқтисодии кадрӣ*»-и Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон – 2020 барои омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ дастрасии доимӣ ба Интернет нисбат ба маводи методӣ ва захираҳои электронии таълимӣ барои рушди доимии касбӣ дар назар гирифта шудааст. Дар айнаи ҳол дар барномаҳои такмили ихтисос имкониятҳои истифодаи ТИК нисбат ба методҳои фосилави зикр карда мешавад.

Дар таърихи 28 сентябри соли 2017 аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Барномаи давлатии татбиқи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022 қабул карда шуд. Мақсади асосии ин Барнома баланд бардоштани сатҳ ва сифати таълим мутобиқ ба стандартҳои байналмилалӣ ва рушди пойгоҳи моддию техникий муассисаҳои таълимӣ мебошад.

Қабули ҳуҷҷатҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва стратегӣ асос барои ташаккул захираҳои дастрасии таълимӣ (ООР) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд, аммо онҳо наметавонанд, ба таври пурра гуногуннави муносибатҳо дар байни иштирокчиёни фазои иттилоотию маърифатии чоригашта, механизми татбиқи ҳуқуқҳои дастрасӣ ба иттилоотро ба танзим дароварда, инчунин, ба таҷрибаи байналмилалӣ, аз он ҷумла, хизматрасонӣ ба шаҳрвандон ва ташкилотҳо ва идоракунӣ дар ин соҳа мувофиқат намекунад. Ғайр аз ин, тартиби ягонаи банақшагирӣ, озмоиш тасдиқ, маблағгузорӣ ва назорати объектҳои иттилоотонӣ, инчунин, принципҳои пешниҳод намудани иттилоот (пуррагӣ, саривақтӣ, дуруст будан) дар ягон санади меъёрӣ зикр нашудаанд.

Сатҳи истифодаи Интернет Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тӯли солҳои охир бемайлон меафзояд, вале ба ҳар ҳол яке аз пастарин дар минтақаи Кӯлоб мебошад. Наздики 20% аҳоли аз хизмати Интернет истифода мекунанд,

хизмати интернетӣ баландсуръати васеъхат хеле гаронарзиш мебошад ва ба он хеле кам одамон дастрасӣ доранд, он ҳам дар шаҳрҳои калон. Татбиқ ва истифода намудани Интернет бо омилҳои гуногун, ки ба шароитҳои таърихӣ, демографӣ ва географӣ (аз он ҷумла надоштани роҳи баромад ба обҳои баҳр ва релефи кӯҳӣ) маҳдуд карда шудааст.

Дар ҳоли ҳозир Ҳукуматҳои Афғонистон, Қирғизистон ва Тоҷикистон дар якҷоягӣ бо Бонки ҷаҳонӣ рӯйи лоиҳаи «*Digital CASA*», барои васл намудани мамлакатҳои Осиёи Марказӣ ва Осиёи Ҷанубӣ, ки роҳи баромад ба баҳро надоранд, бо Интернетӣ васеъхат тавассути ҷалби сармояҳои бахши хусусӣ барои рушди инфрасохтор, ва, инчунин, наwgони сиёсати муносиб ва пойгоҳи меъёрӣ ба хотири он ки синергияи робитаи телевизионӣ, энергетика ва инфрасохтори нақлиётӣ ба вучуд биояд, кор карда истодаанд.

Таҳлилҳо нишон доданд, ки дар Тоҷикистон барои сохтан ва истифодаи муштараки захираҳо ва ҳифзи захираҳои дастрасии таълимӣ, асосан, барномаи амалӣ «*Moodle*» ва дигар мувофиқати системаи опператсионӣ «*Linux*» ва забони барномавӣ «*PHP*» мавриди истифода қарор мегирад. Захираҳои дастрасии таълимии мактабҳои олии ҷумҳурӣ, ки дар ҷаҳорҷубаи фаъолияти маркази ТИК таҳия карда шудаанд, дар асоси платформаи «*Moodle*» сохта шудаанд. Дар ҳоли ҳозир «*Moodle*» яке аз барномаҳои маъруфтарини амалӣ бо рамзҳои кушодаи ибтидоӣ маҳсуб меёбад. Китобхонаи электронии Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон [Http//ehibary.tut.ti](http://ehibary.tut.ti), ки дар асоси барномаи амалӣ ОС «*Linux*» бо истифодаи забони барномасозии «*PHP*» сохта шудааст, дар ин барномаи амалӣ китобхонаҳои электронии дигар низ сохта шудаанд.

Бархе аз китобҳои дарсии электронӣ бо ҳасафарҳои онлайн дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси технологияи нави таълимии омӯзондани компютер барои аҳоли таҳия карда шудаанд. Ин технология аз нуқтаи назари сифат аз технологияҳои маъмулӣ фарқ мекунад: аз ҷумла, аввалан, асосу пояи онро стандартҳои аврупоӣ ECDL ташкил медиҳанд, ки (аз ҷониби стандарти байналмилалӣ эътироф шудааст); сониян, ба ғайр аз бахши матнӣ графикӣ ва воситаҳои мултимедии таълим дар он имконоти муошират тавассути Интернет

бо муаллифон ва гурӯҳи хаводорони воқеӣ ба хотири ба даст овардани шарҳу тафсир ва машварт, ки зарурат барои он хангоми ба таври мустақилона аз худ кардани маводи таълимӣ ба пеш меояд, мавҷуд мебошад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон марҳила ба марҳила масъалаи компютеркунонии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумиро васеъ мекунад. Ду марҳилаи аввал ин барнома, ки дар чараёни он таълими фанни информатика барои мактаббачагон аз синфи 7-ум қорӣ карда шуда буд, солҳои 2003 то 2007 ва солҳои 2008 то 2010-ро дар бар гирифта буд. Марҳилаи сеюми барномаи компютеркунонии муассисаҳои таълимӣ солҳои 2011 то 2015-ро фаро гирифта буд. Дар лаҳзаи ба итмомрасидани барномаи компютеркунонии муассисаҳои таълимӣ 3290 муассисаи таҳсилоти умумӣ бо синфхонаҳои компютерӣ таъмин ва бо дастгоҳҳои компютер, принтер ва дигар воситаҳои технологияи иттилоотӣ мучахҳаз гардонидани шуда буданд, инчунин, 1240 муассисаи таҳсилоти умумӣ ба шабаки Интернет васл карда шуданд. Дар поёни соли 2015 иҷроиши барномаи компютеркунонӣ 99,1%-ро ташкил дода буд. Мутобиқ ба натиҷаи татбиқи ин барнома таъмини муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба компютерҳои фардӣ ба тариқи зайл буд, ба 17 нафар хонанда як компютери рост меомад (дар муқоиса ба соли 2002, ки ба 165 нафар хонанда як КФ рост меомад [184, с. 221-223]).

Дар моҳи сентябри соли 2017 бо қарори Ҳукумати мамлакат Барномаи чоруми компютеркунонии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ қабул карда шуд, ки то соли 2022 татбиқ карда хоҳад шуд. Ин барнома ба истифоти ТИК дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, инчунин, барои омодагии кадрҳо чиҳати қонеъ гардондани талаботи давлат ва ҷомеа равона карда шудааст.

Солҳои охир рушди назарраси омода намудани мутахассисони соҳаи ТИК дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии мамлакат ба назар мерасад. Масалан, дар айни ҳол дар 14 адад муассисаҳои таҳсилоти олии касбии мамлакат мутахассисони соҳаи ТИК тайёр карда мешаванд. Яке аз муассисаҳои таълимии пешқадам дар ин соҳа Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон мебошад, ки ҳамасола наздики 350 нафар мутахассиси дараҷаи бакалавр дар соҳаи ТИК

ва робитаи телевизионӣ тайёр мекунад.

Дар ин доира Маркази ТИК, ки аз тарафи Институти «*Чомаи Кушод*»-и фонди мусоидат дар Тоҷикистон маблағгузори карда мешавад, бештар аз 100 нафар омӯзгорон ва 60 нафар донишҷӯёни мамлакат дар байни солҳои 2015 то 2016 аз курсҳои таълимии ин ниҳод гузаштаанд. Дар маърузаҳои кушоди ин марказ бештар аз 200 нафар омӯзгорон ва устодони донишгоҳҳои мамлакат иштирок варзиданд.

Дар доираи лоиҳаи нав бо номи «*Рушди захираҳои кушоди таълимӣ ва низомҳои фосилавии таълим*» пешбинӣ шудааст, ки фарогирии марҳилаҳои қаблии 8 адад лоиҳаи муассисаҳои таълимӣ дар Тоҷикистон васеъ карда шуда ва омӯзгорон ба тақмили ихтисос аз рӯи масъалаҳои сохтани захираҳои дастрасии таълимӣ (ООР)-и лоиҳа ба муассисаҳои олии шаҳри Душанбе, Кӯлоб, Хоруғ, Хучанд фиристода хоҳанд шуд.

Яке аз навгониҳои ин лоиҳа ин омӯзонидани омӯзгорон ҷиҳати сохтани маводи мултимедӣ (дарсҳои видеой, маърузаҳои аудиой, графикӣ ва монандӣ) мебошад. Инчунин, дарсҳои намунавӣ доир ба сохтани заминаҳои мобилӣ дар заминаи захираҳои аз ҳама маъруф ва талабгор доир карда мешавад. Дар муассисаҳои олии мақсаднок ва шаҳрҳои Хоруғ, Хучанд ООР-неопозиторҳо дар платформаи портали ООР (<http://oercict.tj>) сохта мешаванд. Ба ҷуз аз ин, дар марказҳои ТИК дар байни омӯзгорон барои беҳтарин захираи кушоди таълимӣ озмунҳои доир карда мешаванд, конференсияҳои гуногун, семинарҳо, дарсҳои намунавӣ ва тренингҳо ташкил карда шуда, пойгоҳҳои кадрӣ барои таҳияи захираҳои дастрасии таълимӣ (ООР) сохта мешаванд.

Аммо суръати инкишофи рушди воситаҳои техникӣ аз суръати таҳқиқи ҷанбаҳои дидактикӣ ва сохтану истифодаи онҳо сустар мебошад. Таъхир дар таҳия ва таҳқиқи ҷанбаҳои дидактикӣ, инчунин, сатҳи пасти технологияҳои мавҷуда, сабаби асосии фосилаи назаррас дар байни имконияти иқтидорӣ ва воқеии истифодаи онҳо дар ҷараёни педагогӣ мебошад.

Таҳлили таҷриба ва истифодаи ТИК дар ҷараёни педагогии муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон медиҳад тасдиқ кунем,

ки ин чараёнҳо аксаран ба таври стихиявӣ сурат мегиранд. Қабл аз ҳама, ин ба мавҷуд набудани асоси ягонаи назариявӣ методологии истифодаи ТИК дар низоми таҳсилоти олии касбӣ, ки боиси ба вучуд омадани масъалаҳои ҷиддӣ – аз қабилӣ масъалаҳои инфрасохтори муассисаҳои олий гирифта, то масъалаҳои дидактикии омода намудани донишҷӯён ба таҳқиқот ТИК вобаст мебошад. Ҳаллу фасли самараноки ин масъалаҳо танҳо дар сурати доир кардани таҳқиқоти комплекси ҷанбаҳои дидактикии омодагии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Тоҷикистон нисбат ба истифодаи ТИК дар фаъолияти ояндаи имконпазир мебошад [37, с. 40].

Бо тавачҷуҳ ба мушкилоти молиявӣ, ки нашру чопи маводи таълимию методиро дар шакли коғазӣ мушкил мегардонад, дар оғози даҳсоли дуюми қарни XXI аксари муассисаҳои таълимӣ ба истифодаи версияҳои электронӣ гузаштаанд, яъне бо ин роҳ китобхонаҳои электронӣ сохтаанд. Масалан, дар веб-сайти Донишгоҳи славянии Россияю Тоҷикистон ду платформаи захираҳои дастрасии таълимӣ (ООР) мавҷуд мебошад: «*Маърузаҳои кушод*» ва «*Китобҳои электронӣ*» барои иштирокчиёни таълими фосилавӣ. Технологияҳои инноватсионӣ ва ТИК дар соҳаи таҳсилот ба таври фаъолона дар Донишкадаи политехникии Хучанд, Донишгоҳи техникии Тоҷикистон мавриди истифода қарор мегиранд ва дар портале, ки аз тарафи Донишгоҳи давлатии тиббӣ дастгирӣ меёбад, 381 курсҳои онлайн ҷойгир карда шудаанд.

Фонди умумии китобхонаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон бештар аз як миллион номгӯӣ китобҳо, диссертатсия ва дигар нашрияҳоро дар бар мегирад. Китобхонаи электронии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон бештар аз 8860 китоб ва маърузаҳои зиёди электрониро ба забони тоҷикӣ ва амсоли инҳоро дар бар мегирад.

Дар робита ба ин, нақши таҳсилоти донишгоҳӣ, ки ба омодагии мутахассисони варзидаи дорой фарҳанги баланди иттилоотӣ бошанд, равона карда шудааст. Омода намудани омӯзгорон, аз он ҷумла, омӯзгорони фанни таърихе, ки ба фаъолияти касбӣ дар шароити гузариши ҷомеа ба роҳи рушди инноватсионӣ қодир бошанд, яке аз самтҳои пешбар дар шароити татбиқи

сиёсати давлатии таҳсилот дар марҳилаи муосир мебошад. Мақсад ва вазифаҳои омӯзгорони фанни таърих татбиқи мазмун ва муҳтавои таъйирёбандаи таҳсилот, аз он ҷумла, иттилоотӣ, дар стандартҳои давлатии таҳсилоти касбӣ ва дигар асноди меъерӣ ҳуқуқӣ инъикоси худро ёфтаанд.

Дар стандарти давлатии таҳсилот оид ба самти омодагии «*таҳсилоти педагогӣ*», соҳаи «*таърих*», ки талабот нисбат ба натиҷаҳои аз худ кардани барномаҳои бакалавриат, ки дар ҷаҳорҷӯбаи муносибати босалоҳият мутобиқ ба вазифаҳои асосии фаъолияти касбии бакалаврҳо дар се соҳаи фаъолият: педагогӣ, таҳқиқотӣ ва фарҳангию маърифатӣ ифода гардидаанд, тасдиқ карда шудааст.

Ҳамин тариқ, омӯзиш ва таҳлили асноди меъерӣ, инчунин, адабиёти илмӣ бахшида ба истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар таълим дар фанҳои гуногуни донишгоҳӣ, имкон медиҳанд, ба ҳайси се унсур асосии ҷараёни таълим тавассути ТИК донишҷӯёни факултети таърихи муассисаҳои таҳсилоти олии касбии педагогиро ҷудо кунем: ин технологияҳо, таъмини барномавӣ, ки дар онҳо ин технологияҳо татбиқ карда мешаванд; инчунин таъмини техникае, ки имкон медиҳад дар амал ин технологияҳои мавриди истифода қарор бигиранд.

Ҷадвали 1. – Истифодаи ТИК дар ҷараёни таълими таърих

Истифодаи технологияҳои нави иттилоотӣ дар ҷараёни таълими таърих		
Технологияҳо		
Таъминоти технологӣ	Таъминоти барномавӣ	
<ul style="list-style-type: none"> – компютерӣ – проекторӣ – тахтаҳои интерактивӣ – кликерҳо ва ғайра 	<ul style="list-style-type: none"> – технологияи геоиттилоотӣ – технологияи фосилавӣ – технологияи ташкили видеоконференсияҳо – кейс-технологияҳо 	<ul style="list-style-type: none"> – протсекураҳои барномаҳои мултимедӣ (фарҳангҳои тафсирии электронӣ ва монанди инҳо) – барномаҳои тести компютерӣ

Технологияҳои нави иттилоотие, ки ба таври фаъолона дар таҳсилоти касбӣ мавриди истифода қарор мегиранд, аллакай чизи аҷиб маҳсуб намеёбанд, донишмандон бошанд дар навбати худ он бартарию афзалиятҳоеро

дар ришта қайд кардаанд, ки истифодаи ТИК дар таҳсилот медиҳад ва ба ташаккули салоҳияти иттилоотии таълимгирандагон мусоидат мекунад. Ҳамон тавре ки Х.М. Аслонова [10, с. 130] қайд мекунад, технологияҳои компютерӣ сатҳи самаранокии таҳсилотро аз ҳисоби омилҳои зерин баланд мебардоранд:

- афзоиши ҳаҷми иттилооти манфиатовар аз маҳзанҳои матнӣ ва ҷамъбасту хулосаи таҷрибаи дастовардҳои илмӣ;
- содагардонӣ ва тезонидани чараёнҳои ҷустуҷӯ, коркард, нигоҳдорӣ, интиқол ва ироаи иттилоотӣ таълимӣ;
- имконоти таҳлили ҳаҷми калони иттилооти таълимӣ;
- таъмини амиқӣ, дақиқӣ ва сифатноки вазифаҳои ҳалшаванда;
- имконоти татбиқи вазифаҳое, ки қаблан ҳалнопазир буданд;
- масъалгузорӣ ва дарёфти натиҷаҳое, ки тавассути роҳҳои дигар имконнопазир мебошад.

С.А. Бешенков қайд мекунад, ки дастгирии компютерӣ бояд ба яке аз унсурҳои чараёни таълим табдил ёфта, дар он ҷое, ки ба мақсад мувофиқ аст, мавриди истифода қарор бигирад [21, с. 144].

Машғулиятҳои таълимӣ дар нисбати методӣ бо истифодаи ТИК ба андешаи А.А. Смирнов бо он фарқ мекунанд, ки чунин машғулиятҳо гӯё ин ки аз тарафи ду омӯзгор бурда истода мешаванд: дар баробари омӯзгор [167, с. 423], дар шарҳу тафсир, пурсиш техника низ иштирок мекунад. Дар айни ҳол омӯзгор дар марказ қарор дошта ва шахси асосӣ боқӣ мемонад, ки бидуни он машғулияти таълимӣ ғайри қобили тасаввур мебошад. Аммо дар ҳолатҳои муайяне омӯзгор метавонад ҷой худро ба воситаҳои техникӣ ҳамчун сарчашмаи иттилоот, ҳамчун воситаи пешбаранда ё воситаи назораткунандаи омӯзиши маводи таълимӣ бисупорад. Дар ҳамаи марҳилаҳои машғулияти таълимӣ шаклҳои кор иваз мешаванд. Техника дар машғулиятҳо дар якҷоягӣ бо маҷмӯи воситаҳои анъанавии таълим- китоби дарсӣ, муляжҳо, ҷадвалҳо ва амсоли инҳо баромад мекунад. Машғулиятҳои таълимӣ бо истифодаи ТИК

бояд бахше аз низоме гарданд, ки бо дарназардошти принципҳои дидактикӣ сохта шудаанд [175, с. 265-267].

Имрӯзо комилан имконпазир аст, равияҳоеро, ки дар соҳаи инкишофи ТИК зоҳир мегарданд, дунболагирӣ кард. Қабл аз ҳама, ин ба пайдо шудани ба ном «*воситаҳои иттилоотии таълим*» ва «*фазоҳои маърифатии маҷозӣ*», ки мутобиқ ба низоми «*донишҷӯ→миёнарав→омӯзгор*», ки дар ин ҷо ба ҳайси миёнарав воситаҳои муосири ТИ баромад мекунанд, алоқаманд мебошад. Шаклҳои нави ташкили иттилооти таълимӣ пайдо мешаванд, ки қабл аз ҳама ба сохторсозии ғайриҳудудии маводи таълимӣ характернок мебошанд ва дар навбати худ ба таълимгиранда имконият медиҳанд, «*траекторияи инфиродии таълим*»-ро интихоб кунанд.

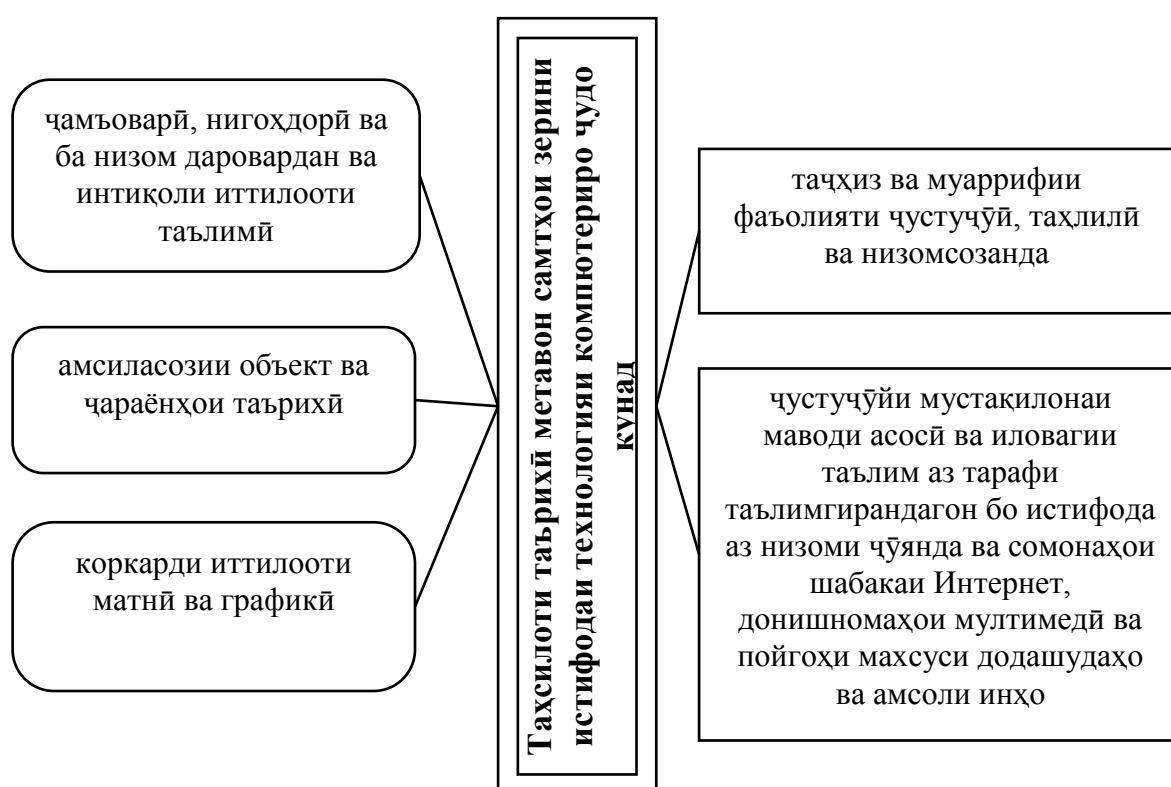
Ҳамин тарик, омӯзиш ва таҳлили адабиёти махсус доир ба ин масъала нишон медиҳад, ки таҳсилот ҳамчун ниҳоди бунёдии иҷтимоӣ, ки аз ҳама бештар дурнамои рушди Тоҷикистонро муайян мекунад, метавонад ба таври муносибу маъмулӣ вучуд дошта бошад ва ба таври самаранок тараққӣ карда, индустрияи муосири дониш, ҳамчун арзиши пешбарандаи фарҳанг, танҳо дар шароити дар соҳаи худ истифода намудани муҳити ба таври доимӣ таҷдидшавандаи иттилоотию технологияи ҳар як муассисаи таълимӣ ва ҳамгирии бонизоми онҳо дар ҳамаи навҳо ва шаклҳои ҷараёни таълимию тарбиявӣ боқӣ бимонад.

Ин далел зарурати бозрасии илмию педагогӣ ва татбиқи имконияти нав дар таҳсилоти ТИК-ро мубрам мегардонад. Истифодаи технологияҳои нави иттилоотиро дар ҷараёни омӯзиши фанни таърих дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ба таври муфассал дида мебароем.

Дар ҷараёни таълими муосир афзалан аз тарафи омӯзгорони география ва таърих ин технологияҳои геоттилоотӣ ё технологияҳои интерактивии картографӣ мавриди истифода қарор мегиранд, ки моҳияти онҳо нигорасозии харитаҳои графикӣ ва таърихӣ дар шабакаи Интернет бо сервисҳои ҳамсафар, ки ба низомҳои геоттилоотӣ хос аст, мебошад. Истифодаи ин технология истифодаи нисбатан печонии харитаҳоро дар ҷараёни омӯзиши таърих

имконпазир мегардонад. Аз он ҷумла ин технология имкон медиҳад, ба таври зуд объектҳои зарури географиро ҳаҷман калон карда, аломатҳои зарурии иловагиро рӯи он харита бигузorem (масалан, нақшаи муҳорибаҳои таърихӣ), ба таври фаврӣ харитаҳоро иваз намоем, инчунин, рӯи харита қадам бизанем ва амсоли инҳо).

Дар таълими таърих маъмулан воситаҳои зерини аёнӣ, ба монанди харитаҳои таърихӣ, хроникаҳо, аксҳои таърихии шахсиятҳо, нақшаи фаъолиятҳои ҳарбӣ ва амсоли инҳо мавриди истифода қарор мегиранд.



Расми 2. – Амсилаи самтҳои истифодабарии технологияи иттилоотӣ

Возеҳу равшан аст, ки технологияи иттилоотие, ки дар айни ҳол мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифта истодааст, имкон медиҳад на танҳо география, балки таърих дар сатҳи нисбатан баланди илмию назариявӣ ва методӣ омӯхта шуда, донишҳои доир ба ин фанҳо ҳамгиро карда шаванд ва таълимгирандагон дар навбати хеш худро иштирокчиёни фаъоли ҷараёни таълим эҳсос намуда, донишҳои нав касб карда, дорои салоҳиятҳои дахлдор

гарданд.

Технологияи таълими фосилавӣ – ҳамчун навиштаҳои илмию асоснокшуда, ки барои татбиқ дар таҷрибаи таълимӣ нишон дода шудааст, мавҷуд мебошад. Таълимӣ фосилавӣ ба шарофати истифодаи технологияҳои нави интерактивӣ, ки ба таълимгирандагон маводи таълимиро дастрас карда, ҳамкориҳои таълимгирандагон ва омӯзгоронро таъмин мекунад, ба таълимгирандагон имкон медиҳад, ба таври мустақилона маводи дарсиро аз худ намоянд, инчунин, донишҳо ва малакаҳое, ки онҳо дар ҷараёни таълим аз худ кардаанд, арзёбӣ намоянд. Дар таҳсилоти муосир имконияти гуногуни технологияҳои фосилавӣ вобаста ба ҳадафҳои гузошта шуда, шароитҳои объективӣ, дар фосилаи дур қарор доштани таълимгирандагон, мавҷудияти шабакаҳои алоқа ва суръати онҳо, маводи дахлдори таҳияшуда истифода мешаванд. Дар ҷаҳорҷӯбаи ин технологияҳо вазифаҳои зерин ҷудо карда мешаванд: интиқоли адабиёти методӣ ва таълимии ҷопӣ, интиқоли маводи омӯхташванда тавассути шабакаҳои компютерӣ, гузаронидани баҳсу семинарҳо тавассути муҳобироти компютерӣ, намоиши маводи дарсӣ тавассути каналҳои телевизионӣ ва радиостансияҳо [178, с. 194].

Ҳамин тариқ, технологияи таълими фосилавӣ метавонад дар ҷараёни таълими таърих ҳам барои такмили ихтисоси ҳуди омӯзгори фанни таърих ва ҳам барои гузаронидани машғулиятҳои таълимӣ бо истифодаи ин технология аз тарафи ҳуди омӯзгор бо дарназардошти вазъияти мушаххаси педагогӣ мавриди истифода қарор бигирад.

Технологияи ташкили видеоконференсияҳо ҳар чи бештар дар раванди таҷрибаи таълимӣ мавриди истифода қарор мегирад, чунки имкон медиҳад, мулоқоти одамоне, ки дар фосилаи дур аз якдигар қарор доранд тавассути мубодила бо шабака (аудио-видео) дар речаи воқеии вақт таъмин карда шавад [178, с. 46].

Ин технология афзалан барои таълими фосилавӣ, барои муоширати донишҷӯён бо падару модарон ва бартарф кардани монетаҳои фосилавӣ дар байни омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти олии касбии гуногун ва

таълимгирандагон мавриди истифода қарор мегирад.

Истифодаи кейс – технологияҳо дар низоми маориф нисбатан нав буда, ҳамчунин, навъи технологияи фосолавии таълим, ки дар асоси истифодаи маҷмӯи (кейси) маводи матнӣ, аудиовизуалӣ ва мултимедӣ, таълимию методӣ ва тавзеи онҳо барои омӯзиши мустиқилона ҳангоми ташкили машваратҳои доимӣ дар назди омӯзгор-тютер тавассути воситаҳои анъанавӣ ва фосолавӣ дар назар гирифта шудааст, мебошад. Ҳангоми истифодаи кейс-технологияҳо ба таври фаъолона шабакаҳои компютерию робитаи телевизионӣ барои гузаронидани машваратҳои гурӯҳи ва инфиродӣ, конференсияҳо, муқотибот ва таъмин намудани таълимгирандагон бо иттилооти таълимӣ аз китобхонаҳои электронӣ бидуни додашудаҳо ва низоми идоракунӣ мавриди истифода қарор мегиранд.

Омӯзгори фанни таърих дар фаъолияти касбии худ таъминоти гуногуни барномавино мавриди истифода қарор медиҳад. Қабл аз ҳама, инҳо барномаҳои мултимедӣ мебошанд. Сарчашмаҳои электронӣ, донишномаҳо, фарҳангҳо дар низоми маориф ба тарви васеъ мавриди истифода қарор мегиранд. Истифодаи тасвимиҳои технологӣ дар дарсҳои таърих хеле муваффақ гаштааст, чунки таърихи гузашта ва имрӯзро пеши назар оварда, ба далелу бурҳонҳои қотеъ ва аниқ ба сарчашмаҳо таъя қардан мумкин аст. Истифодаи сарчашмаҳои электронӣ, донишномаҳо, фарҳангҳо дар дарсҳои таърих ба омӯзгор имконият медиҳанд, ки қори хонандагонро дар шакли бисёр возеҳ ва қолиб ташкил намояд. Қор бо нақшаҳои аниматсионӣ, харитаҳо, тамошои маводи таърихӣ дар видеороликҳо ва дар аксҳо дониши хонандагонро тақвият бахшида, ба банизомдаровардани донишҳо муқодат мекунад.

Дар дарси таърих маводҳои гуногуни матнӣ аксар вақт истифода мешаванд: порчаҳо аз ҳуҷҷатҳо, мақолаҳои илмӣ, изҳороти сиёсатмадорон, фикрҳои муҳими мутафаккирон, ҳулосаҳои чамъбасти ва ғайра. Ба муаллим лозим нест, ки иқтибосҳоро хонад, танҳо файли мувофиқро қушодан қифоя аст. Китоби дарсӣ, дастурувасоити таълимӣ, сарчашмаҳои таърихӣ, ҳуҷҷатро варақ задан лозим нест. Муаллим метавонад ҳар гуна маводро ба

файл ворид кунад ва дар вақти зарурӣ онро дар рафти дарсу машғуляит дарс истифода барад. Донишомӯзон танҳо метавонанд мониторо даргиронанд ва он чизеро, ки мебинанд, бихонанд.

Аммо сарфи назар аз маҳсулоти гуногуни мултимедии пешниҳодшуда ва мавҷуд будани таҷрибаи мусбати истифодаи онҳо дар амалия, истифодаи онҳо дар дарсҳои таърих ба таври васеъ ҷараён пайдо накардааст. Аз ин рӯ, ба ғайр аз истифодаи маҳсулотҳои омодаи мултимедӣ омӯзгоре, ки дар соҳаи истифодаи воситаҳои стандарти коркарди иттилоот салоҳият дорад, муҳим аст, ки маҳсулоти худсохтаи мултимедӣ дошта бошад: презентатсияҳо, видеомаҳсулот ва амсоли инҳо.

Дастоварди дигари технологие, ки онро метавон ба таври ғайр дар ҷараёни таълим истифода бурд, системаи пурсиши интерактивӣ мебошад, ки имкон медиҳад сатҳи дарк ва фаҳмиши маводи таълимӣ аз тарафи ҳар як хонанда, ки дар синфхона ҳузур дорад, таҳлил карда шавад, инчунин, корҳои натиҷавӣ ва назоратии фосолавӣ гузаронида шавад.

Дар натиҷаи гузаронидани таҳлили назариявии адабиёти педагогӣ муайян карда шуд, ки таҳқиқотҳои илмӣ таъсири технологияҳои иттилоотии илмӣ ба ҷараёни таълим аз рӯи мавзӯи гуногун мебошанд. Дар айни ҳол сарфи назар аз гуногуннави таҳқиқотҳои диссертатсионӣ доир ба истифодаи ТИК дар таълим барои фанҳои ҷудоғона мо натавонистем, корҳоеро ошкор кунем, ки ба ташаккули СИ дар ҷараёни таълими фанни таърих бахшида шуда бошанд. Инчунин, масъалаҳои нисбатан хусусии методикаи истифодаи технологияҳои компютерӣ дар таълими фанни таърих; омӯзиши маводи назариявӣ доир ба технологияҳои компютерӣ, ташкили кори мустақилонаи таълигирандагон ҳангоми омӯхтани ТИК ба мақсади ташаккули салоҳиятнокии компютерӣ низ мавриди баррасӣ қарор нагирифтаанд.

Дар ин робита, сохтани амсилаи сохторию вазифавии ТИК, ки дар он модулҳои асосии истифодаи ба мақсад мувофиқи педагогӣ, ки имкон медиҳанд ба таври самаранок салоҳиятнокии иттилоотии донишҷӯёни факултети таърих мавриди истифода қарор дода шавад, хеле муҳим мебошад.

I.3. Амсилаи тақмили истифодаи ТИК дар низоми таҳсилоти олии педагогии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Зиддият дар байни талаботи ҷомеаи муосири иттилоотӣ ба ташаккули салоҳиятнокии иттилоотии мутахассисони оянда ва мавҷуд набудани раҳовард (муносибат) нисбат ба ҳаллу фасли масъалаи ТИК донишҷӯёни факултети таърих тавассути таълими технологияҳои компютерӣ зарурати сохтан ва асоснок кардани амсилаи озмоишии навъи сохторию озмоиширо мушаххас намуд. Дар зери мафҳуми амсила мо нақшаи ташкили чараёни таълими равонашуда ба истифодаи ТИК барои донишҷӯёни таърихчӣ, ки тафсири (версия)-и содагардонидашудаи чараёни таълими амсиласозишаванда ва ба таври кофӣ хусусиятҳои онро такроркунанда ва унсурҳои сохторӣ мебошад, фаҳмида мешавад.

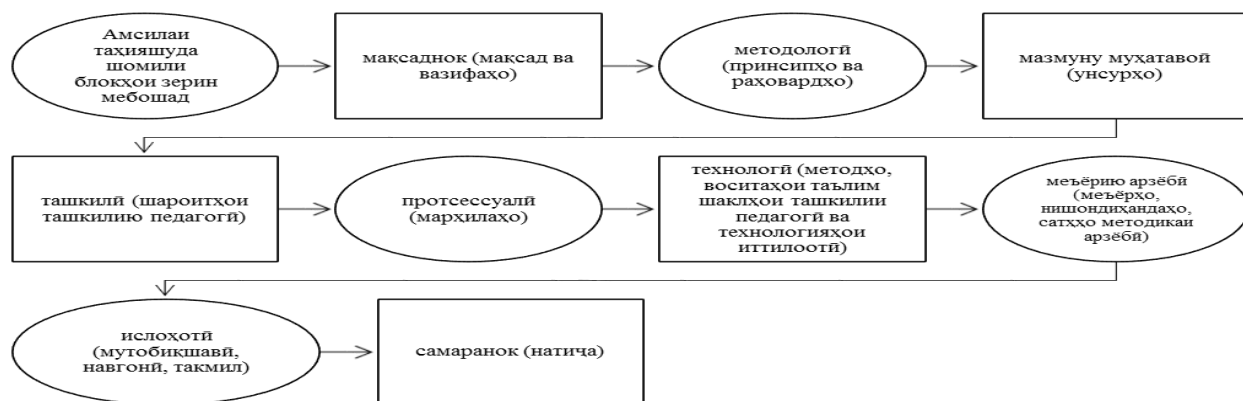
Амсиласозӣ, ки яке аз методҳои назариявии таҳқиқот мебошад, дар педагогика ба таври васеъ мавриди истифода қарор мегирад. Ин методи интерактивӣ буда, имкон медиҳад, ки унсурҳои эмпирикӣ ва назариявӣ бо сохтори мантиқӣ ва абстрактсияи илмӣ сохташуда муттаҳид карда шаванд. Профессор Ф.С. Комилиён амсиласозии педагогиро ҳамчун *«методи таҳия ва сохтани низоми педагогӣ, вазъиятҳо ва чараёнҳо, инчунин, роҳҳои асосии дастрасӣ, ки зимни онҳо на ҳуди объекти даркшаванда ва на акси он дар шакли ба ном амсила омӯхта намешавад, балки натиҷаи таҳқиқот аз амсила ба объект мунтақил дода мешавад, муайян мекунад»* [83, с. 160].

Ба ақидаи муҳаққиқон М.В. Горячева [83, с. 368-372], А.В. Еринов [55, с. 5-27], П.А. Хайновская [183, с. 73-76] ва дигарон ҳадафи асосии амсилаи сохторию функционалӣ дар таҳқиқоти педагогӣ аз кушодани алоқаи сохтори объекти омӯхташаванда бо вазифаҳои иҷро кардашуда иборат мебошад. Ин навъи амсила пешниҳоди ҳатмии ироаи унсурҳои функционалӣ ва сохториро дар назар дорад.

Блоки яқум мақсаднок. Дар ин блок мақсад ва вазифаҳои чараёни ташаккули омодагии омӯзгори ояндаи таърих нисбат ба истифодаи ТИК дар таълим пешниҳод карда шудааст. Амсилаи мо – ташаккули сифатҳои

тадқиқшаванда вазифаи низомофарро иҷро мекунад. Интихоби мазмуни таҳсилот, шаклҳои ташкилӣ, методҳо, воситаҳои таълим, технологияҳои педагогӣ ва иттилоотӣ ба мақсад вобаста мебошанд. Вазифаҳоеро ҷудо мекунем, ки ҳаллу фасли дастаҷамъонаи онҳо: яъне ташаккули омодагии шахсӣ, назариявӣ-амалӣ нисбат ба кор дар муҳити таълими компютерӣ расидан ба мақсадро таъмин мекунад.

Блоки методологӣ. Дар асоси амсилаи пеадгоии таҳия карда шуда ғояи муносибати босалоҳият гузошта шудааст, ки онро ҳамчун ғояи пешбар меҳисобем. Татбиқи муносибати босалоҳияти таҳсилоти касбӣ имкон медиҳад, ки ба масъалаи сифати омодагии омӯзгори ояндаро нигоҳ кунем [5-М]. Ғояи асосии ин раҳовард дар таҳқиқоти мо аз он иборат аст, ки натиҷаи асосии таҳсилоти омӯзгор – ин донишҳои ҷудогона, маҳорат ва арзишҳо набуда, балки омодагии хатмкунанда (дараҷаи ин омодагӣ) ба кори самаранок дар муҳити таълими компютерӣ мебошад.



Расми 3. – Амсилаи блокҳои таҳияшуда ва мақсадҳо

Ба ҳайси раҳовардҳои ҳамсафар мо раҳовардҳои (муносибатҳои) шахсиятию фаъолиятӣ ва иттилоотиро ҷудо мекунем. Татбиқи раҳоварди шахсиятию фаъолиятӣ дар асоси ба қайдгирии пурраи хусусиятҳои инфиродии омӯзгори оянда ва имконияти ӯ дар ҷараёни фаъолияти фаъоли таълими худӣ ба амал бароварда мешавад.

Раҳоварди фаъолияти дар таълими таърих ба назарияи умумипсихологии фаъолияти инсон Н.В. Ходякова [186, с. 167-180] ва назарияҳои психологию педагогии ба он мувофиқ С.Д. Рубинштейн [148, с. 111] ва дигарон, чунин таълимиро дар муассисаи тахсилоти олии касбӣ дар назар дорад, ки зимни он таълимгиранда иттилооти лозимаро дар чараёни даркнамуда аз худ мекунад. Дар айнаи ҳол бояд ба назар гирифта шаванд Ю.В. Грушевская [42, с. 40-43] чунин унсурҳои сохтори таълим ба монанди навъҳои фаъолият, чунончи: тамоюлӣ (гузоштани мақсади таълимию маърифатӣ, банақшагирӣ ва пешгӯӣ он), муҳтавоӣ-амалиётӣ (тарзҳои аз худ кардани мазмуни мавод), арзёбӣ (нисбат додани натиҷа бо мақсади гузошташуда) ва ғайраҳо.

Истифодаи раҳоварди фаъолияти дар таълими таърих дорои вижагии хос мебошад, чунки таърих аз рӯйи табиати хеш илми доништанӣ аст, на балки фаъолияти. Муҳтавои асосии он назариявӣ буда ва маълумоти воқеӣ дар бораи гузашта чунин аст, ки бидуни эътирофи онҳо фаъолияти мустақилонаи хонандагон ғайри мумкин аст. Аз ин рӯ, татбиқи раҳоварди фаъолияти дар таълими таърих риояи як қатор шароитҳои методиро талаб мекунад аз қабилӣ: интиҳоби муносиби маводи худии таърихӣ, чудо кардани ҳатмии вақт барои ҳаллу фасли ташаккули маҳоратҳои фаъолияти таълимӣ, банақшагирии махсуси мавзӯӣ ва идоракунии чараёнҳои фаъолияти маърифатӣ [4-М]. Чунин раҳовард ба донишҷӯён кумаку ёрӣ мерасонад, ки ба таври мустақилона дар вазъияти мушаххас усули ҳаллу фасли вазифаҳои таълимиро интиҳоб намоянд, ба таври дигар гӯем, роҳ ва усули худро, ки қаблан дар фаъолияти ҳамарӯза ба чашм намехӯрд, пайдо кунанд.

Раҳоварди иттилоотӣ ба сохтани муҳити компютери таълим, ки аз тарафи мо ҳамчун маҷмӯи шароите, ки ба имконоти технологияҳои иттилоотию иртиботӣ таъкиқ карда, ба ҳамкориҳои фаъоли мақсаднок байни омӯзгор, донишҷӯ ва воситаҳои компютери таълим мусоидат намуда, дар натиҷаи он дар донишҷӯён донишҳои муайян, маҳорат ва таҷрибаи шахсии фаъолият, рафтор ва, инчунин, сифатҳои шахсӣ ташаккул меёбанд, равона карда шудааст. Ин ҳамкориҳои иттилоотии таълимӣ тавассути чараёнҳои иттилоотие, ки ба интиқол

ва дарёфти иттилоот ҳангоми татбиқи навъҳои гуногуни фаъолияти омӯзгор (таълимӣ-тарбиявӣ, илмӣ-методӣ, ташкилию идоракунӣ ва амсоли инҳо) ва донишҷӯён (таълимӣ, маърифатӣ, ҷустуҷӯӣ, лоихавӣ, эҷодӣ, зеҳнӣ ва ғайраҳо) алоқаманд мебошад, амалӣ карда мешавад.

Чараёни ташаккули омодагии омӯзгори оянда хислати марҳилавӣ дошта, бо дарназардошти принципҳои зерин ташкил карда мешавад:

- аксиологизатсия, ки дар чараёни омодагии касбии омӯзгори оянда бақайдгирии системавии тамоюлҳои арзишии имконпазире, ки соҳаи талаботи зеҳнӣ, эҳсосӣ-иродавӣ ва мақсаднокӣ, мавқеи касбӣ, тасмимҳои касбию педагогӣ ва тамоюлотро муайян мекунад, таъмин менамояд;
- фардият, чунин ташкили чараёни таълимро дар назар дорад, ки зимни он интихоби шаклҳои ташкилӣ, методҳо ва воситаҳои таълим, технологияҳои педагогӣ ва иттилоотӣ ба маҳоратҳои инфиродӣ, хусусиятҳои синнусолӣ, шавқу рағбат ва талаботи омӯзгори оянда хос мебошад;
- ҳамгирии технологияҳои педагогӣ ва иттилоотие, ки баланд бардоштани сифати омодагии омӯзгори ояндаро мутобиқ ба талаботи ҷомеаи иттилоотии муосир таъмин мекунад;
- ҳамкорие, ки ба ҳайси асоси субъект – муносибатҳои субъектӣ дар байни иштирокчиёни чараёни маърифатӣ, эътирофи баробарарзишии якдигар, изҳори эҳтиром, боварӣ, масъулияти фардӣ бобати натиҷаҳои ба дастоварда, расонидани кумак ба тарафайн, татбиқи талабот дар худтатбиқкунӣ, худрудшкунӣ, худмубрамсозии шахсияти омӯзгори ояндаро дар назар дорад;
- фаъолиятӣ, ташаккули омодагӣ нисбат ба кор дар муҳити таълими компютерӣ муваффақона аз фаъолияти фаъоли худи (таълимӣ)-и омӯзгори оянда, ки барои ба даст овардани донишҳои нав, касби маҳорат, дарк ва пазироии арзишҳои педагогӣ равона карда шудааст, дар назар дорад;

- фаврияти касбӣ омодагӣ ва маҳорати омӯзгори оянда чиҳати ба таври фаврӣ аз худ кардани дастовардҳои педагогӣ ва технологияҳои иттилоотӣ, интиқоли донишҳо ба амалияи воқеии педагогӣ, ба таври печон эътибор додан ба навғониҳо ва навовариҳо, тарбияи талаботи ба таври доимӣ машғул шудан ба худинкишофдиҳӣ ва ба таври доимӣ такмил додани ихтисосро дар назар дорад;
- эҷодкорӣ, ки маҳорати омӯзгори ояндаро нисбат ба фаъолияти эҷодӣ, талабот бобати нишон додани ташаббускорӣ, аслият, эҷодкорӣ зимни ҳаллу ҷасли вазифаҳои ғайристандартӣ, пешниҳод ва ироаи ғояҳои нав, роҳбарӣ аз болои интуитсия (гумону ҳадс) ва таҷриба ҳангоми татбиқи андешаҳои эҷодкорӣ ва лоихаҳоро дар назар дорад;
- «таҳсилот дар тамоми тӯли умр» такмили доимии омӯзгори ояндаро дар назар дорад, ки ба ӯ имкон медиҳад, ки траекторияи инфиродии шахсӣ, касбӣ ва рушди касбиро дар оянда таъмин кунад.

Блоки мазмунӣ ва муҳтавоӣ аз се унсури бо ҳам алоқаманд ва бо якдигар марбут иборат мебошад: гнесеологӣ (дониш), праксиологӣ (маҳорат), аксиологӣ (арзишӣ). Хусусиятҳои фарқкунандаи блоки мазмунӣ ва муҳтавоӣ муҳарракии он мебошад, ки вай бар асари доимӣ будани тағйирот дар фаъолияти касбию педагогии омӯзгор амалӣ гашта, дар натиҷаи ба таври фаврӣ инкишоф ёфтани ТИК ба вуқӯъ мепайвандад.

Амсилаи блоки ташкилӣ дар шакли маҷмӯи шароитҳои ташкилию педагогӣ пешниҳод гардидааст. Дар таҳқиқоти мо ташаккули омодагии омӯзгори оянда нисбат ба кор дар муҳити компютерӣ бо бунёди бошуурокаи мақсадноки шароитҳои зерини педагогӣ таъмин карда мешавад: ташаккули тамоюли касбию педагогии омӯзгори оянда, ки дар кӯшиши худмубрамсозӣ, шавқу ҳавас, талабот нисбат ба кор дар муҳити компютери таълим тавассути истифодаи шаклҳои гуногуни ташкилӣ инъикос меёбад; фаъолгардони иқтидори эҷодии омӯзгори оянда дар ҷараёни омодагии касбӣ дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, таҳия ва истифодаи воситаҳои компютери таълим;

сохтан ва истифодаи «*Кифи электронии омӯзгор*», ки ташаккули унсурҳои омодагии гнесеологӣ, праксеологӣ ва аксиологиро таъмин намуда, имкон медиҳад, ки масири рушди шахсӣ ва касбии омӯзгори оянда тарҳрезӣ ва татбиқ карда шавад. Дар назар аст, ки маҷмӯи шароитҳои ташкилию педагогие, ки пешниҳод карда мешаванд, ба ташаккули нисбатан бештари сифатҳои тадқиқшаванда дар чараёни педагогӣ мусоидат мекунад.

Амсилаи блоки процессуалӣ тавассути марҳилаҳои омодагии омӯзгори оянда ба кор дар муҳити таълими компютерӣ пешниҳод карда шудааст: хабардор будан, донишманд будан, омода будан, салоҳиятнокӣ, ки салоҳиятнокиро мо ҳамчун дараҷаи олии омодагӣ муайян кардаем. Сифатҳои фарқкунандаи ҳар як марҳила аз дастовардҳо дар вазифаҳои гуногун иборат аст; ҳар як аз марҳилаҳои баъдӣ шомили натиҷаҳои қаблӣ буда ва фақат дар замина ва асоси онҳо вучуд дошта метавонад. Се марҳилаи аввал (омодагии элементарӣ, умумӣ ва функционалӣ) афзалан унсурҳои ҳолати гнесеологӣ ва праксиологиро нишон медиҳад. Ҳолати праксиологӣ (омодагии системавӣ) ба чуз аз ин дараҷаи нисбатан баланди татбиқи мазмуни унсури аксиологиро инъикос мекунад.

Амсилаи блоки технологӣ шомили методҳо ва воситаҳои таълим, шаклҳои ташкилӣ, технологияҳои педагогӣ ва иттилоотии ташаккули омодагии омӯзгори оянда мебошад.

Методҳои ташаккули сифати тадқиқшаванда аз гурӯҳҳои зерин иборат мебошанд:

- *методҳои таълим* (маъруза, сухбат, машварати таълимӣ, методи лоиҳаҳо, иҷроиши супоришҳо, кор бо захираҳои таълимии электронӣ, омода намудани хабарҳо);
- *методҳои назоратӣ* (кори санҷишӣ (контролӣ) тест, худназораткунӣ, арзёбии якдигар); методҳои чамъоварӣ ва андӯхтани додашудаҳо (пахн кардани анкетаҳо раъйдихӣ).

Ба чуз аз ин, дар ташаккули сифати тадқиқшаванда нақши муҳимро

шаклҳои ташкилии гуногуннавъ ва ғанӣ, ки навъҳои фаъолиятро дар назар доранд, мебозанд, аз қабилӣ:

- фаъолияти таълимӣ типӣ академӣ (маъруза, машғулиятҳои амалӣ, кори мустақилона, семинарҳо);
- фаъолияти касбӣ (конференсияҳои илмию амалии донишҷӯён, таҷриби педагогӣ, корҳои курсӣ ва рисолаҳои хатм) ва амсоли инҳо.

Интихоби технологияҳои педагогӣ ва иттилоотии ташаккули омодагии омӯзгори оянда, қабл аз ҳама, бо мақсадҳои маърифатӣ, хусусиятҳои имконоти дидактикии ТИК-и таълим муайян карда шуда, бо навъҳои зерин пешниҳод мегардад: технологияҳои компютерӣ ва интерактивии таълим, технологияи «портфолио», таълим дар ҳамкорӣ, таълими контекстӣ [7-М].

Амсилаи блоки меъёрию арзёбӣ шомили критерияҳо, нишондиҳандаҳо, мизони ташаккулёфтагии унсурҳои мазмунӣ омодагӣ, инчунин, методикаи арзёбии мизони он мебошад. Мутобиқ ба унсурҳои сохтори омодагӣ критерияҳо ва нишондиҳандаҳои ташаккулёфта чӯдо карда шуда буданд. Ба ҳар як критерия (когнитивӣ, фаъолиятӣ, рефлексивию иродавӣ), рӯйхати муайяни нишондиҳандаҳо (саводноқӣ, доштани донишҳои лозима; мобилияти касбӣ; фаъолнокии тавзеи таҷриба; муносибати хуб доштан бо атрофиён, мураттаб будан; майл доштан ба кор дар муҳити компютери таълим, креативноқӣ ҳамчун иқтидори эҷодӣ, мустақилият, масъулиятшиносӣ, қобилияти худмубрамсозӣ ва амсоли инҳо) ва методикаи арзёбии онҳо мувофиқат мекунад.

Маҷмӯи нишондиҳандаҳои истифодабарандагон имкон медиҳад сатҳи воқеии омодагии омӯзгори оянда ба корро дар муҳити компютери таълим, дар сурати лозима муайян кардани роҳҳои ислоҳ ва такмили онро муайян кунад. Дар асоси критерия ва меъёрҳои чӯдо карда шуда мо меъёри арзёбии омодагии омӯзгори ояндаро нисбат ба кор бо воситаҳои ТИК-и таълим, ки шомили се сатҳи ташаккулёфтагии омодагӣ барои ҳар як аз унсурҳо: паст, миёна оӣ чадавли 2 мебошад.

Омодагии омӯзгори оянда аз мавқеи ягонагии ҳамаи унсурҳо бо сатҳои зерин тавсиф карда мешавад.

Сатҳи паст бо унсурҳои муташаккилнаёфтаи омодагӣ, ки дар зерин як сохтори умумӣ муттаҳид карда нашудаанд ва ҳамчун сифатҳои (якпорчаю яклухт) ҳамгироии шахсияти омӯзгори оянда зухур намекунанд, пешниҳод карда шудаанд.

Сатҳи миёна сохтори қисман ташаккулёфтаи омодагӣ буда, дар рушди номутаносиби унсурҳои ҷугонаи он зоҳир мегардад. Аммо майлу хоҳиш ва рағбат нисбат ба кор тавассути ТИК-и таълимӣ ба мушоҳида мерасад.

Сатҳи баланд бо рушди устувори ҳамаи унсурҳои омодагӣ ва ягонагию муттаҳидии онҳо характернок буда, комилии шахсияти омӯзгорро ҳамчун субъекти фаъолияти касбие дар назар дорад, ки дорои самти возеҳи касбии педагогӣ (майлау рағбати усутвори касбӣ, ҳавасмандӣ ва ниёзмандӣ ба кор бо ТИК-и таълимӣ), муносибатҳои арзишнок, сифатҳои ташаккулёфтаи арзишманди касбӣ, зухури маҳоратҳои педагогӣ, доштани донишҳои зарурӣ барои кор дар муҳити таълими компютерӣ мебошад.

Чараёни ташккули омодагии омӯзгори оянда нисбат ба кор бо ТИК-и таълимӣ гузариши сифатӣ аз сатҳи паст ба сатҳи нисбатан баландро дар назар дорад. Методикаи баҳодихӣ ба сифати ташаккулёфтае, ки таҳқиқ карда мешавад, шомили тестҳо, саволномаҳо супоришҳо ва методҳои дидактикӣ, методҳои ташхис (тест, анкета, худбаҳогузурӣ ва амсоли инҳо) ва методҳои коркардӣ маълумотҳои озмоишӣ мебошад.

Блоки ислоҳотӣ. Ҳангоми муқоиса кардани вазъияти ибтидоӣ ва муҳими омодагии омӯзгори оянда нисбат ба истифодаи ТИК-и таълимӣ бо дарназардошти ошкор намудани сатҳи ба даст оварда, роҳи ворид кардани ислоҳот ба чараёни ташаккули сифати таҳқиқшаванда мушаххас карда мешавад. Дар чараёни ворид намудани ислоҳ ба фаъолияти омӯзгор дар заминаи мутобиқсозии мундариҷаи маводи таълимӣ ба талаботи инфиродии таълимӣ ва имконияти омӯзгори оянда; тақмили шаклҳои ташкилӣ ва методҳое, ки дар амсилаи педагогӣ пешниҳод гардидаанд, сурат мегирад.

Амсилаи блоки натиҷавӣ динамикаи самаранокии маҷрои раванди ташаккули омодагии омӯзгори ояндаро инъикос намуда, ба натиҷаҳои ба дастоварда мутобиқ ба мақсади дар пеш гузошташуда характернок мебошад.

Ҷадвали 2. - Амсилаи ташаккули омодагии омӯзгори ояндаи таърих нисбат ба истифодаи ТИК-и таълимӣ

Омилҳое, ки ба ташаккули омодагӣ таъсир мерасонанд:			
Технологияҳо и иттилоотию иртиботии таълим дар донишгоҳ	Тарбияи мақсадноки ҳайати профессорону омӯзгорон дар донишгоҳ	Ҷаҳоншиносии шахсии омӯзгори оянда	
Блоки мақсаднок	Мақсад: ташаккули омодагии омӯзгори оянда ба таҳқиқи ТИК-и таълимӣ Вазифаҳо: ташаккули омодагии шахсии назариявӣ, амалӣ нисбат ба истифодаи ТИК-и таълимӣ		
Блоки методологӣ	Муносибатҳо: босалоҳият, шахсӣ, ҷаҳоншиносии, иттилоотӣ	Принсипҳо: аксиологӣ, инфиродӣ, ҳамгироии технологияҳои педагогӣ ва иттилоотӣ, касбӣ, мобилӣ, вариативӣ, эҷодӣ, «таълиму омӯзиш барои тамоми умр»	
Блоки мазмуну муҳтавоӣ	Унсури гнессеологӣ (дониш) донишҳои умумифарҳангӣ, донишҳои умумикасбӣ, Донишҳои касбӣ (доир ба информатика) Донишҳои омехта (барои истифодаи ТИК дар таълим)	Унсури праксиологӣ (маҳорат) Аналитикӣ, Ташхисӣ, Лоихавӣ, Рефлексивӣ, Технологӣ, Коммуникативӣ, Ташкилотчигӣ	Унсури аксиологӣ (арзишнок) Арзишноки мақсад (мақсади педагогӣ) тамоюлҳои арзишманд (дар самти касбию педагогӣ) Арзиши муносибат (мавқеи касбӣ), Арзиши сифат (Донишҳои касбӣ, сифат, маҳорати педагогӣ), Арзишҳо – воситаҳо (тафаккури

				педагогӣ, рефлексия, анкета, инвариантҳо, эҷодкори педагогӣ)
Блоки ташкilotчигӣ	<p>Маҷмӯи шароитҳои педагогиро ташкилӣ:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ташаккули самти касбиро педагогиро омӯзгори оянда, ки дар кӯшиши худмубрамсозӣ баён мегардад, шавку ҳавас, талабот нисбат ба истифодаи ТИК-и таълимӣ тавассути шаклу роҳҳои гуногуни ташкилӣ; – фаъолгардони иқтисоди эҷодии омӯзгори оянда дар чараҳои омодагии касбӣ дар мактаби олии ва истифодаи воситаҳои компютери таълим; – сохтан ва мавриди истифода қарор додани «Портали электронии омӯзгор», ки ташаккули унсурҳои сохтори омодагиро, ки имкон медиҳанд масири шахсии касбӣ ва рушди касбӣ дар оянда татбиқ карда шаванд, таъмин мекунад. 			
Блоки протессуалӣ	Марҳилаҳои ташаккули омодагӣ (Силсилаи сохторӣ)			
	огоҳ будан	донишмандӣ	омода будан	салоҳиятноки
	омодагии элементарӣ	омодагии умумӣ	омодагии функциона лӣ	омодагии системавӣ
Блоки технологӣ	<p>Методҳо (Методҳои таълим, назорат, ҷамъоварӣ, андӯхтани маълумот), Воситаҳо (воситаҳои компютери таълим ва ҳамкорӣ, барномаи кори курси махсус ва таъминоти иттилоотӣ методӣ ва ҳамроҳии он, маҷмӯаи барномавӣ методӣ «Кифи электронии омӯзгори фанни таърих» ва амсоли инҳо).</p> <p>Шаклҳои ташкилӣ (Кори мустақилона, курси махсус, конференсияҳои илмӣ амалии донишҷӯён, таҷрибаҳои педагогӣ, корҳои курсӣ ва корҳои таҳассусии хатм ва амсоли инҳо).</p> <p>Технологияҳои педагогӣ ва иттилоотӣ (Технологияҳои компютерӣ ва интерактивии таълим, технологияи портфолио, таълим дар ҳамкорӣ, таълими матнӣ).</p>			
Блоки меърию арзбӣ	Меъёрҳо:	Нишондиҳандаҳо:	Сатҳҳо:	Методикаҳои арзбӣ:
	– микдорӣ; – фаъолиятӣ; – амалӣ; – коммуникат ивӣ; – ташкilotчи гию- мотиватсионӣ	– таълим гирифта; – эҷодкорӣ; – чусту чолокии касбӣ; – рефлексивӣ ва амсоли инҳо	– паст; – миёна; – баланд.	– таъмини ташхис (тестҳо, саволномаҳо ва амсоли инҳо); Методҳои

	нӣ; – рефлексиви ю иродавӣ	ташхис (тест, хударзёбӣ ва амсоли инҳо) ва методҳои коркарди маълумоти озмоишӣ
Ислоҳотӣ	Ислоҳу танзими чараёни таълим бо дарназардошти сатҳи ошкоро ва ба даст оварда шуда: мутобиқ намудани мазмуни маводи таълимӣ ба талаботи инфиродии маърифатӣ ва имконияти омӯзгори ояндаи таърих, муосирсозии маҷмӯи воситаҳои таълим, такмили шаклҳои ташкилӣ ва методҳо.	
Натиҷа	Натиҷа: Омодагии шаклгирифтаи омӯзгори ояндаи таърих нисбат ба истифодаи ТИК-и таълимӣ.	

Барои таҳқиқ ва ислоҳи омодагии омӯзгори оянда нисбат ба фаъолияти касбӣ дар соҳаи ТИК зарурати ҷудо кардани марҳилаҳои омодагии нисбат ба чунин навъи фаъолият мавҷуд мебошад, ки ба онҳо мавридҳои дар поён зикршаванда дохил мешаванд.

Мотиватсионӣ арзишӣ. Ин марҳила гузоштани мақсад ва вазифаҳои омодагии касбӣ педагогии омӯзгори ояндаи таърихро нисбат ба шинос намудани хонандагон ба ТИК; муайян намудани хусусият ва имкониятҳои фанҳои таълимӣ умумикасбӣ ва омодагии махсус барои ташаккули омодагии донишҷӯён нисбат ба истифодаи ТИК, ташаккули тамоюлҳои арзишӣ, далелу сабабҳои аз худ намудани донишҳо, маҳоратҳо ва малакаҳои истифодаи технологияҳои иттилоотӣ иртиботиро дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ташаккули симои касбии омӯзгори таърихро дар назар дорад.

Марҳилаи баъдии ташаккули омодагии омӯзгори ояндаи таърих нисбат ба истифодаи ТИК ташхисӣ мебошад. Мақсади асосии ин марҳила муайян кардани сатҳи аз худ кардани малакаҳои кор бо ТИК аз тарафи донишҷӯён, тарзҳои истифодаи онҳо дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ислоҳи барномаҳои таълими онҳо мутобиқ ба ташаккули омодагӣ нисбат ба шиносӣ бо ТИК дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ иборат мебошад.

Мазмуни кори омӯзгор ва тарзҳои таъсир ба омӯзгорони оянда дар ин марҳила метавонанд инҳо бошанд: паҳн кардани анкета, натиҷаи пурсиши

саволнома бояд маълумот дар бораи ҳолати ибтидоии омодагии омӯзгори оянда нисбат ба истифодаи ТИК аз тарафи хонандагон бошад. Бо таваҷҷуҳ ба он ки паҳн кардани саволнома ҳамчун методи пурсиш ба донишҷӯён натиҷаҳои субъективӣ арзёбии омодагии онҳоро нисбат ба шиносӣ бо ТИК медиҳад, зарур аст, ки аз дигар методҳои ташхисӣ ба хотири ба даст овардани натиҷаҳои ҳар чи дақиқтар низ истифода бурда шавад, аз он ҷумла, суҳбат бо омӯзгорони ояндаи таърих низ. Мақсади суҳбат муайян кардани таҷрибаи корӣ дар заминаи ТИК; гирифтани тест ҷиҳати муайян кардани нишонаҳои омодагӣ нисбат ба истифодаи ТИК ҳамчун фарҳанги иттилоотӣ, дониши иттилоотӣ, рушди салоҳиятҳои иттилоотӣ мебошад. Натиҷаи ин амал – ба даст овардани маълумот дар бораи сатҳи ибтидоии омодагии омӯзгорон нисбат ба истифодаи ТИК аз тарафи хонандагон ва таҳияи барномаи корӣ курс барои ташаккули омодагии омӯзгорон нисбат ба истифодаи ТИК мебошад. Мақсадаш бошад, интихоби курси муносиби татбиқ мебошад, ки суръати хеле зуд ва ташаккули амиқи омодагии донишҷӯёнро нисбат ба истифодаи ТИК-ро таъмин мекунад. Натиҷаи ин ҳама фаъолиятҳо бояд барномаи кории курс шавад.

Ин марҳила ба мо дар масъалаи муайян ва ошкор намудани самтҳои асосии ислоҳи ҷараёни таълим барои ташаккули оптималии омодагии омӯзгорони оянда нисбат ба истифодаи ТИК аз тарафи хонандагон кумак мерасонад.

Марҳилаи сеюми ташаккули омодагии омӯзгорони оянда нисбат ба истифодаи ТИК аз тарафи хонандагон метавонад, ҳамчун таълимию истехсолӣ муайян карда шавад. Мақсади ин марҳила аз он иборат аст, ки тавассути мазмуни омодагии донишҷӯён роҳи ташаккули омодагӣ нисбат ба истифодаи ТИК амалӣ карда шавад.

Марҳилаи ниҳоми ташаккули омодагии омӯзгорони оянда нисбат ба истифодаи технологияи иттилоотию робитавӣ ба марҳилаи таҳлилию ислоҳотӣ ҷудо карда шудааст.

Мақсади ин марҳила арзёбии самаранокии ҷараёни омодагии омӯзгорони

оянда нисбат ба истифодаи ТИК аз тарафи хонандагон ва ошкор намудани сабабҳои мувофиқат накардан ба натиҷаҳои мақсадҳои натиҷаҳои қаблӣ.

Нишондиҳандаҳои ташаккули омодагӣ нисбат ба истифодаи ТИК дар асоси натиҷаҳои кори мақсаднок метавонанд мавридҳои зерин баромад кунанд:

- талаботи бошуурона нисбат ба ҷорӣ намудани ТИК дар сатҳи таҷрибаи шахсии омӯзгорӣ;
- огоҳ будан дар бораи технологияҳои навтарини иттилоотӣ ва тарзу роҳҳои татбиқи онҳо дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;
- омодагӣ нисбат ба паси сар кардани мушкилоти ҳам хислати мазмунӣ ва ҳам хислати амалиётдошта;
- мавҷудияти маҳоратҳои назаривӣ ва амалӣ ҷиҳати истифодаи ТИК аз тарафи хонандагон.

Навъҳои асосии фаъолият дар ин марҳиларо метавон ба тариқи зайл тавсиф намуд:

- гузаронидани ҷорабиниҳои ниҳоии назоратӣ. Мақсад – муайян кардани сатҳи ташаккулёбии когнитивӣ ва ва унсурҳои амалиётии омодагӣ;
- анкетапаҳкунӣ ва мусоҳиба бо донишҷӯён. Мақсад – муайян кардани сатҳи ниҳоии ташаккулёбии унсурҳои ба монанди мақсаднокию иродавӣ, когнитивӣ ва рефлексивӣ;
- ҷамъбаст намудани натиҷаи ҷараёни ташаккули омодагии омӯзгорони оянда нисбат ба истифодаи ТИК аз тарафи мактаббачагон.

Ҷадвали 3. – Тавсифи марҳилаҳои ташаккули омодагии омӯзгорони оянда

Номгӯи марҳилаҳо	Хислатҳои фарқкунандаи марҳилаҳо
<p>Марҳилаи 1 огоҳ будан (омодагии элементарӣ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – шиносӣ бо мақсадҳои умумӣ ва вазифаҳои ТИК; – истикрор ва ташаккулёбии талабот нисбат ба дарёфти иттилоот дар бораи истифодаи ТИК барои ҳаллу фасли вазифаҳои омӯзгорӣ; – шиносӣ бо имконияти ТИК барои кор дар муҳити таълими компютерӣ.

<p align="center">Марҳилаи II саводнокӣ (омодагии умумӣ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – дарк ва қабули мақсадҳо ва вазифаҳои кор дар муҳити компютери таълим; – донишдони стратегияи ҷамъоварӣ ва коркарди иттилоот бо кумаки ТИК дар муҳити компютерӣ; – донишдони методикаҳои ташкил ва гузаронидани машғулиятҳо дар пойгоҳи ТИК ва муҳити компютери таълимӣ; – аз худ кардани малакаҳои тафаккури интиқодӣ ба мақсади дарёфт, арзёбӣ ва истифодаи иттилоот дар пойгоҳи ТИК ва ироаи онҳо дар шалки нав барои ҳалли фасли вазифаҳои гузашташуда дар муҳити компютери таълим; – маҳорати ба таври оқилона ва самаранок иттилооти дар ТИК-и таълим ба даст овардашударо мавриди истифода қарор додан.
<p align="center">Марҳилаи III салоҳиятнокӣ (омодагии системавӣ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – дарки мақсадҳои стратегӣ ва тактикий кор дар муҳити компютери таълим; – донишдони технологияи таълим ва назорат дар муҳити компютерӣ; – донишдони принсипҳо, талабот ва технологияҳои сохтани муҳити компютери таълимӣ (КСО) бо кумаки нармафзорҳои барномавӣ; – маҳорати интихоби муҳити компютери таълимӣ (КСО)-и сифатнок барои ташкил ва гузаронидани машғулиятҳо бо дарназардошти мақсадҳо, методикаҳо, талабот нисбат ба сатҳи муосир; – маҳорати самаранок ва босаводона қабул кардани муҳити компютери таълимӣ (КСО) дар ҷараёни маърифатӣ бо огоҳонидани таъсири мутақобилаи когнитивии воситаҳои ТИИ ба хонандагон.
<p align="center">Марҳилаи IV салоҳиятнокӣ (омодагии системавӣ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – кор дар муҳити компютери таълим аҳамияти шахсӣ касб мекунад; – маҳорати сохтани муҳити компютери таълимӣ (КСО)-и шахсӣ ё мавҷуд будани маҳорати иштирок дар таҳияи дастаҷамъона (дар ҳаммуаллифӣ); – маҳорати ташкил намудани иртиботи педагогӣ дар муҳити компютери таълим дар пойгоҳи ТИК; – маҳорати таҳияи низомҳои нави методи таълими информатика бо кумаки муҳити компютери таълимӣ (КСО), воситаҳои техникаи иттилоот ҳамкориҳои субъектҳои ҷараёни таълим; – хоҳиш ва кӯшиши худомӯзии мутгасил, такмил ва танзимии таҳассус дар соҳаи ТИК; – рушди иқтисодӣ эҷодӣ дар соҳаи таҳияи ва татбиқи муҳити компютери таълимӣ (КСО);

- истифодаи ТИК ва сохтани муҳити компютери таълимий (КСО) ба рушди шахсияти омӯзгори оянда мусоидат мекунад (дар соҳаҳои маърифатӣ, муассирӣ, иродавӣ ва мақсаднокию талаботӣ).

Ҷадвали 4. – Тавсифи сатҳҳои ташаккули омодагии омӯзгори оянда

Компонент	Номгӯи сатҳ	Тавсифи сатҳ
Гнессеологӣ	Паст	донишҳо барои кор дар муҳити компютери таълим донишҳои аввалияе, ки бо дарки бошуурона характернок буда, дар хотира сабт шудаанд
	Миёна	донишҳо доир ба кор дар муҳити компютери таълим, донишҳои амиқ, аммо ба низом даровардана шуда, ба таври кофӣ чамбастнашуда
	Баланд	донишҳо доир ба кор дар муҳити компютери таълим донишҳои амиқ, ба низом даровардашуда, арзишнок ва бошуурона
Траксиологӣ	Паст	маҳорати мустақилона ҳал намудани масъалаҳои типии педагогӣ, ки дар муҳити компютери таълимий (КСО) характернок намебошад
	Миёна	маҳорати мустақилона ҳаллу ҷасл намудани масъалаҳои типии педагогӣ, ки дар муҳити компютери таълимий (КСО) характернок мебошад
	Баланд	маҳорат ҳаллу ҷасл намудани масъалаҳои типии педагогӣ, ки дар муҳити компютери таълимий (КСО) характернок аст
Аксиологӣ	Паст	мотиватсияи манфӣ ё нейтралӣ дар кори муҳити компютери таълим. Муносибати маънодор ва арзишманд
	Миёна	
	Баланд	мотиватсияи мусбат дар дар чи?

Ҳамин тариқ, ташаккули омодагии омӯзгори оянда нисбат ба кор дар муҳити компютери таълим тавассути амсилаи таҳияшуда барои ин ҷараён, ки ба муносибати босалоҳият дар таҳсилоти касбӣ асос ёфтааст, амалӣ карда мешавад. Сохтани шароитҳои ташкилию педагогӣ ба андешаи мо, имкон медиҳад, ки омодагии шахсӣ, назариявӣ ва амалии хатмкунанда нисбатан муваффақтар ба роҳ монда шавад.

Ташаккули тамоюли касбӣ педагогӣ ҳам тавассути кори бевоситаи омӯзгори оянда дар муҳити компютери шаклҳои гуногуни ташкили таълим (ҳангоми корҳои синфӣ ва берунасинфӣ мустақилона, машғулиятҳои амалӣ,

машваратҳо ва амсоли инҳо), инчунин, ҳангоми ироаи таҷрибаи бадастомада дар конференсияҳои илмию амалии донишҷӯён, дар чараёни гузаштани таҷрибаи омӯзгорӣ ва иштирок дар семинарҳо амалӣ карда мешавад. Фаъолгардонии иқтисодии эҷодии омӯзгори оянда тавассути таҳия ва истифодаи воситаҳои компютери таълим ҳангоми шунидани курсҳои махсус, таҳияи корҳои курсӣ ва корҳои хатми тахассусии алоқаманд ба сохтани захираҳои электронии таълимӣ ва истифодаи онҳо дар чараёни педагогӣ сурат мегирад. Сохтан ва истифода намудани «портали электронии омӯзгор», ки таҷдиди матни фаъолияти омӯзгори оянда дар чанбаҳои мавзӯӣ ва иҷтимоӣ мебошад, имкон медиҳад, компонентҳои (унсурҳои) гнесеологӣ, праксеологӣ ва аксеологӣ сифатҳои тадқиқшаванд ташаккул ёбанд. Амсилаи педагогӣ таҳия кардашуда ба натиҷаи эҳтимолии имкони ислоҳи дурнамои чараёни амалишаванда нигаронида шудааст.

Дар маҷмӯъ, амсилае, ки мо дар заминаи омодагии донишҷӯёни факултети таърих пешниҳод кардаем, кушодани алоқа дар байни сохторҳо ва хислатҳои функционалии омодагии касбиро дар соҳаи истифодаи ТИК дар фаъолияти касбӣ, ҳангоми қисман истисно намудани бақияи хислатҳоро дар назар дорад. Ҳастаи функционалии амсилаи блоки методӣ доир ба истифодаи ТИК дар чараёни маърифатӣ таълимии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ мебошад.

Хулосаи боби якум

Омӯзиши адабиёти психологию педагогӣ, аснод ва ҳуҷҷатҳои концептуалӣ ва барномавӣ ҳуқуқӣ доир ба масъалаи технологияи иттилоотӣ иртиботии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ имкон медиҳанд ба чунин хулосаҳо оем:

1. Дар шароити сохтани ҷомеаи иттилоотӣ дар Тоҷикистони муосир ҳамчун омили муҳими пешравии сиёсӣ, иҷтимоӣ иқтисодӣ он ва ҳифзи мақоми давлати мустақил, дар сатҳи давлат сиёсати иттилоотӣ таҳия ва татбиқ шудааст, ки қисмати таркибии сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ

Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки ҳамаи риштаҳои ҳаёту фаъолияти ҷомеаро фаро гирифтааст. Дар катори мақсадҳои асосии сиёсати иттилоотии давлат омодагии инсон ба ҳаёт ва кор дар асри фарорасидаи иттилоотӣ мавҷуд мебошад, ки рушди доимӣ ва тақмили низоми маориф ва омодагии касбии кадрҳо дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои нави таълимӣ ва принципҳои ташкили ҷараёни таълим, аз ҷумла, бо истифодаи ТИК-ро талаб мекунад. Иттилоотонидани таҳсилот маъноӣ ба таври сода истифода бурдани воситаҳои барномавӣю технологиро дар назар надорад. Вай бояд ба тағйирёбии радикалӣ, моҳият ва ташкили ҷараёни таълим ва рушди инсон нисбат ба ташаккули шахсияти касбӣю босалоҳияти эҷодкор мусоидат намояд.

2. Ғояи тақмили ҳамаи зинаҳои таҳсилот, аз ҷумла, таҳсилоти олий нисбат ба татбиқи мақсадҳо ва вазифаҳои сиёсати давлатӣ дар стандартҳои давлатии таҳсилоти умумӣ ва касбии насли нав, барномаҳои асосии таълимии мактабӣ ва донишгоҳӣ инъикос ёфтаанд. Ҳамин тариқ, метавон гуфт, ки дар айни ҳол пойгоҳи меъёрию ҳуқуқӣ ҳамчун шартҳои муҳим барои ҳалли масъалаи омодагии кадрҳои касбӣ сохта шудааст. Дар айни ҳол захираи хеле муҳим ва олоти дастрасӣ ба мақсадҳои гузошташуда, доир ба аз худ кардани ТИК аз тарафи донишҷӯён, ҷустуҷӯ, таҳлил, таҷдид ва истифода бояд тақвияти таҳқиқотҳои бунёдӣ ва татбиқӣ дар ин соҳа шаванд.

Моделҳои сохторию функционалии ташаккули ТИК-донишҷӯёни факултети таърих дар ҷараёни таълим таҳия ва тасвир карда шудааст. Мо ин амсиларо ҳамчун маҷмӯи алоқаҳои мобайни блокҳо: мақсаднок, методологӣ, мазмунӣ, ташкилотчигӣ, просессуалӣ, техникӣ, меъёрию арзёбӣ, ислоҳӣ ва натиҷавӣ нишон додем. Омодагии омӯзгори оянда аз мавқеи ягонагии ҳамаи унсурҳо бо сатҳҳои зерин тавсиф карда мешавад: сатҳи паст, сатҳи миёна, сатҳи баланд.

БОБИ 2. ТАЪМИНИ САМАРАНОКӢ ВА ТАТБИҚИ ТИК ДАР МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ ОЛИИ КАСБИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

2.1. Таъмини навғониҳои технологии донишҷӯён дар истифодаи ТИК дар раванди таълим

Дар шароитҳои муосир масъалаи инкишофи иқтисодии шахсии таълимгирандагон: кушодани имконияти онҳо, маҳоратҳои эҷодӣ, ҷаҳоншиносӣ ва мустақилият, худшиносӣ ва худтаҷрибакунии дар навҳои гуногуни ҷаҳоншиносӣ нисбатан муҳим гаштааст. Дар равишиносӣ дар маркази диққати донишмандон масъалаи шахсият истодааст, дар маркази диққати илмҳои педагогӣ, соҳтан ва таҳия кардани технологияҳои таълимӣ истодааст, ки бояд ба ташаккул ва рушди ҳамаҷониба ва мукаммали шахсият кумак бирасонанд.

Дар доираи муосирсозии таҳсилот ва иваз намудани парадигмаи таълимию маърифатӣ дар масъалаи технология ба андешаи мо се мавриди асосиро аз ҷаҳоншиносӣ ҷудо кардан лозим аст: худӣ «*мафҳуми технологияҳои таълимӣ*», технологияҳои мусоирӣ таълимӣ, инчунин, ба таври дақиқ дарк кардан лозим аст, ки дар кучо, қай ва барои ҷӣ ин технологияҳоро истифода бурдан мумкин аст.

Дар ибтидои қор таҷқиқоте, ки ба технологияҳои педагогӣ дар таҳсилот бахшида шуда буданд, афзалан ҷараёни таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумиро матраҳ мекарданд. Дар ин баробар тадрисчиён қорҳое пайдо мешуданд, ки хусусиятҳои истифодаи технология дар низоми таҳсилоти олии касбиро мекушоданд.

Технологӣ будани ҷараёни таълим аз он иборат аст, ки ҷараёни таълим қомилан ба ҷараёни идорашаванда табдил дода шавад. Нишонаҳои асосии технология инҳо мебошанд: тавсифи қории мақсадҳои таълимию маърифатӣ, тавсифи марҳила ба марҳилаи (тарроҳӣ) тарзҳои расидан ба натиҷаҳои қаблан мушаххас кардашуда, истифодаи алоқаи баргаштӣ ба мақсади ислоҳ намудани ҷараёни маърифатӣ, қафлат доштани натиҷа, такрористеҳсоли ҷараёни маърифатӣ сарфи назар аз маҳорати педагогӣ, оптималӣ (оқилона) будани

харчи захираҳо ва талошу кӯшишҳо [1-М].

Истифодаи методи мантиқию таърихӣ ба мо имкон дод, ки чараёни ташаккул ва истиқрори масъалаи ТИК дар чараёни маърифатӣ таълимӣ пайғирӣ карда шавад. Ҳангоми баррасии масъала дар бораи эволютсияи захираҳои электрони маърифатӣ таълимӣ қайд кардан ба маврид аст, ки оғози истифодаи воситаҳои компютери таълим ба солҳои 70-уми қарни ХХ рост меояд. Дар робита ба ғояи таҳия кардашудаи таълими барномавӣ ва таълими компютерӣ дар кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон ба сохтани барномаҳои таълимие оғоз карданд, ки ба автоматикунии кори омӯзгор ва идоракунии чараёни аз худ кардани донишҳо мусоидат мекард. Дар хорича ширкатҳо ва кумитаҳои гуногун сохта мешуданд, ки ба таҳияи чунин системаҳои таълимӣ нигаронида шуда буданд. Ҳангоми таҳияи низомҳои таълимӣ аксаран барномасозони муваққатӣ, равоншиносон ва мудирон ба низоми маориф ҷалб карда мешуданд. Аввалин барномаҳои электрони таълимӣ ба яке аз забонҳои барномасозӣ доир ба фанни таълими муайяне сохта мешуданд, ки ба ироаи маводи таълимӣ ва назорати муттасили маводи аз худ кардашуда нигаронида шуда буданд. Дар чараёни сохтани чунин барномаҳо донишҷӯёни курсҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва аспирантон низ ширкат меварзиданд.

Бо таваҷҷуҳ ба инкишофи технологияи компютерӣ, паҳншавии алоқаи Интернетӣ технологияҳои таҳия кардашудаи низоми таҳсилот низ беҳтару хубтар мегардиданд. Барномаҳои таълимӣ, ки ба самти бисёр борики таълим хизматрасонӣ мекарданд, машмули навсозӣ шуданд ва дар онҳо воситаҳои хеле калони иттилоотӣ ва мултимедӣ ҷалб карда шуданд.

«Дар поёни солҳои 80-уми қарни ХХ ба ном пӯшишҳои барномавӣ сохта шуданд, ки бо кумаки онҳо имкони ворид кардани маводи методӣ ва таълимӣ ба хотираи компютерҳо ба вуҷуд омад. Бо кумаки пӯшиши (оболочка) омӯзгор метавонист мошинҳои электрони таълимӣ бисозад».

Бо пайдо шудани технологияҳои мултимедӣ дар солҳои 90 қарни ХХ имконияти истифодаи онҳо дар соҳаи маориф таҳқиқ карда мешаванд. Бо ин

роҳ на танҳо имконияти техникӣ, балки дидактикии таълим низ васеъ мешавад. Воситаҳои графикӣ пешниҳоди аксҳоро беҳтар мегардонад ва дар ин замина аёнӣтаи маводи таълимӣ беҳтар мегардад. Имконияти гипертекст ва технология мултимедӣ ба сохтани фазои маҷозӣ, телекоммуникатсия, ироаи динамикии чараёнҳои мушкул мусоидат мекунад [5-М].

Бо кумаки ин технологияҳо воситаҳои гуногуни таълимӣ сохта мешаванд ва иштирокчиёни чараёни маърифатӣ-таълимӣ ба мафҳумҳои «*Китоби дарсии электронӣ*», «*Пурсишномаҳои электронӣ ва энциклопедӣ*», «*Тести компютерӣ*» ва монанди инҳо таъҷ мекунад ва ҳарф мезананд. Онҳо дар маҷмӯъ, дар зери як мафҳум бо номи «*Захираҳои электроники таълимӣ*» ҷамъ мешаванд.

Таҳқиқоти назариявии захираҳои электроники таълимӣ имкон медиҳад, ки моҳият, мақом ва вазифаи онҳо дар чараёни таълим муайян кунем. Онҳо чунин шарҳ дода мешаванд: маводи таълимие, ки тавассути воситаҳои электронӣ эҳё мегарданд; нашрияҳои электронӣ, ки дорои мазмуни маводи таълимӣ ва технологияи ташкили фаъолияти таълимӣ; воситаҳои барномавӣ аз соҳаи фан ва технологияҳои омӯзиш; олоқи педагогие, ки раҳварди дастаҷамъонаро нисбат ба омӯхтани маводи таълимӣ инъикос мекунад.

Фарқиат дар фаҳмиши моҳияти таълимии захираҳои электроники таълимӣ, ки шомили ТИК мебошанд, ба андешаи мо ба гуногунии навъҳои он вобаста мебошанд. Таҳлили моҳият ва имконияти захираҳои электроники таълим (ЗЭТ)-ро дар силсиламаротиб ба қайд гирифтани мумкин аст, яъне аз китобҳои дарсии электронӣ оғоз карда, то маводи аудиоӣ ва видеоӣ барои дастгирии машғулиятҳои таълимӣ, то нашрияҳои бузурги электронӣ бо номи ЗУМК, ки мазмуну муҳтавои фанҳо, таъминоти иттилоотӣ, техникӣ, барномавӣ ва ташкилӣ, коллексияҳои гуногун барои иловатани омӯхтани, корҳои гуногуни лоиҳавӣ, таҳқиқотӣ ва амсоли инро фаро мегирад. Мафҳуми «*Захира*» восита ва сарчашмаро мефаҳмонад. Аз ин рӯ, ЗЭТ-ро ҳамчун сарчашмаи донишҳо ва воситаи таълимро ҳамчун унсурҳои ҷудоғонаи таълим фаҳмидани мумкин аст.

Донишманд ба унвони як навъи ЗЭТ воситаҳои зеринро ном мебаранд:

- объектҳои иттилоотӣ: аксҳо, видеофрагментҳо, сабти овоз, аснодҳои матнӣ, аниматсияҳо, амсилаҳои интерактивӣ, супоришҳо дар шакли тест;
- мувофиқати иттилоотии объектҳо дар алоқаманди бо мавзӯи муайян, китоби дарсии муайян, соҳаи фаннӣ;
- истинодҳои интернетӣ, захираҳои рақамӣ, ки дорои сарчашмаҳои бой мебошанд, маводи назариявӣ ва амалӣ, олотҳои санҷишӣ (контролӣ) ва амсоли инҳо;
- супоришҳои интерактивӣ, ки фаъолияти инфиродӣ ва дастаҷамъонаи хонандагонро дастгирӣ мекунанд;
- воситаҳои мултимедии интерактивӣ, ки маводи таълимиро, бо низоми муайяне ифода намудаанд, дар воситаҳои гуногуни электронии муосир ба намоиш бароварда мешаванд;

Ҳамин тариқ, ТИК-и таълимӣ шомили унсурҳои чудоғонаи дорои мазмуни фанни таълимӣ, воситаҳои гуногуни электроние мебошад, ки дар ташкили чараёни таълим (воситаҳои таъминоти барномавӣ), шаклҳои гуногуни ироа ва омӯзиши маводи таълимӣ мавриди истифода қарор мегиранд. Дар чараёни истифодаи ТИК ба таври хеле дақиқ шаклҳои гуногун барои фаъолгардони чараёни таълим ва баланд бардоштани шавқу ҳаваси таълимгирандагон, мавриди истифода қарор мегирад. Ба чузъ аз ин сатҳи баланд ва таҳияи бадеӣ, олотӣ методӣ, аёнӣ, мантиқ ва пайдарҳамии дарҷ низ метавонад мавриди истифода қарор бигирад.

Истифодаи ТИК-и таълимӣ навъҳои фаъоли маърифатӣ, изҳори мавқеи фаъоли маърифатии таълимгирандагонро низ дар назар дорад. Супориши омӯзгор ва иттилооти таълимӣ дар ТИК ҳамчун воситаи ташкили маърифатӣ ва то андозае фаъолияти таҳқиқотӣ низ мавриди истифода қарор мегирад. Таълимгиранда дар ин чараён ба ҳайси субъекти фаъолият дар баробари омӯзгор баромад мекунад ва рушди шахсии он бошад, ҳамчун натиҷаи таълим, ҳамчун яке аз мақсадҳои асосии маърифатию таълимӣ баромад мекунад [178, с. 26].

Таҳлили таҷрибаи истифодаи ТИК имкон медиҳад қайд кунем, ки онҳо метавонанд [180, с. 171-176]:

- шароит барои амалӣ намудани фаъолияти инфиродии мустақилонаи таълимӣ, худтаълимдихӣ, худинкишофдихӣ, худтакмилдихӣ, худомӯзӣ, худтатбиққуниро бисозад;
- ҳамаи имконияти ТИК муосир, минҷумла, сабт, чамъоварӣ, нигоҳдорӣ, коркарди иттилоотро истифода намояд;
- дар чараёни таълим имконияти технологияи мултимедӣ, низоми гипертекст ва гипермедиаро истифода намояд;
- ба таври воқеъбинона сатҳи дониш, маҳорат, малака, сатҳи омодагии таълимии онҳоро ташхис намуда, натиҷанокии таълиро мутобиқ ба талаботи госстандарт арзёбӣ намояд;
- мутобиқ ба сатҳи таълими донишҷӯи мушаххас, сатҳи дониш, маҳорат, малака ва хусусиятҳои мотиватсияи ӯро идора кунад;
- асосро барои муоширати доимӣ дар байни омӯзгорон ва донишҷӯён барои баланд бардоштани самаранокии таълим бисозанд;

Маълум мегарданд, ки омӯзондан ва омӯхтан бо шавқу ҳавас ва самаранокии ҳадди аксар аллақай имрӯзҳо бо кумаки ТИК имконпазир аст. Таълимгиранда ин захираҳоро мавриди истифода қарор дода, ба таври назаррас имконияти худро васеъ мекунад. Омӯзгорон имконияти ҳар бештари муошират бо хонандагонро ва расондани кумак ва ё ёри дидактикиро ба даст меоранд.

Мониторинги компютери пешрафти донишомӯзон мунтазам гузаронида мешавад. Назорати кори хонандагон баланд шудани сифати донишро ошкор мекунад. Унсурҳои технологияи интегралиро дар синфҳои 5-9 баррасӣ кардан мумкин аст. Барои омӯхтани технологияи мазкур дар синфҳои 10-11 хонандагон бояд ба дарк кардани мавзӯ дар маҷмӯ омода бошанд, малака ва маҳорати кор дар гурӯҳҳо, кор карда тавоништан бо вазифаҳои сатҳҳои гуногун, малакаҳои кори мустақилона ва ба таври мувофиқ дошта

бошанд. Ҳамаи ин малакаю маҳоратҳо дар синфҳои 5-9 пайдо карда мешавад. Дар синфи 5 хонандагон метавонанд дар сатҳҳои гуногун кор карданро ёд гиранд, дар синфҳои 5 - 7 кор кардан бо китоби дарсӣ муҳим аст. Дар ин синфҳо шаклҳои бозии дарсҳо бартарӣ дошта, шавку ҳавасро ба мавзӯи омӯхташаванда рушд медиҳанд. Ҳангоми кор бо донишомӯзони ин синну сол пайваста аз қортҳои сигналӣ истифода бурдан муфидас, ин барои кор кардан бо хронология, истилоҳот, рӯйдодҳои асосӣ, мафҳумҳои чуғрофӣ ва ғайра кӯмак мекунад. Дарвоқеъ, ин кор омӯзишест, ки барои дар як вақт дар хотир нигоҳ доштани бисёр чизҳо ёрӣ мерасонад, шумораи санаҳо ва мафҳумҳо, стресс ва тарс аз ёд кардани онҳоро рафъ мекунад.

Истифодаи PowerPoint ин корро барои муаллим осон ва барои донишомӯзон қолибтар мекунад. Ин техника имкон медиҳад, ки вазифаҳои сатҳҳои гуногун дода шаванд.

Истифодаи мунтазами технологияҳои навтарини иттилоотӣ дар дарси таърих боиси: афзоиши дараҷаи истифодаи аёният, афзун гардидани ҳосилнокии меҳнат, тасдиқи робитаҳои байнисоҳавӣ бо информатика, ташкили фаъолияти лоиҳавӣ, тағйир додани муносибатҳо бо хонандагон аз таърих дур мегардад, аммо ба компютер дилбастагӣ дорад, муносибат ба компютер тағйир меёбад, компютер асбоби қомеии кор мегардад ва ғ.

Истифодаи технологияҳои нави иттилоотӣ метавонад мазмуни маводи таърихро амиқтар гардонад ва истифодаи усулҳои ғайрианъанавии таълим ба ташаккули малака ва маҳорати амалии донишомӯзон таъсири мусбат расонад. Технологияҳои нави иттилоотӣ дар ҳама марҳилаҳои дарс истифодашавандаанд. Таҳқиқотҳои низомнок дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ дар соҳаи маориф зиёда аз чихил сол идома доранд, дастовардҳои зиёд ба даст оварда шудаанд ва омӯзгорони тамоми ҷаҳон аз дастовардҳои нав истифода мебаранд.

ТИК-ҳои таълимӣ дорои як қатор афзалият дар муқоиса бо воситаҳои маъмулии таълим мебошанд. Муҳимтарини он афзалият инҳо мебошанд: қулай будан дар истифода, имконоти амсиласозӣ ва пешгӯии вазъият, таъсири

дастачамъона ба узвҳои эҳсосотӣ, тақвияти таъсири аудио-визуалӣ, афзоиши имконияти иттилоотӣ, таҳқиқотӣ ва ҷустуҷӯӣ. ТИК ва қабл аз ҳама ЗЭТ имкон медиҳад, имкониятҳои технологияи компютерӣ дар якҷоягӣ бо воситаҳои анъанавии ироаи иттилоот чараёни таълимро ҷолиб, муҳаррик, ғайрианъанавӣ намуда, хонандаро ба чараёни ҳамкориҳои ғаёл ҷалб намояд. Таълим тафриқавӣ, инфиродӣ ва муҳаррик шуда, аз шакли тавзеҳию намоишдиҳӣ ба тарзи ғаёлиятноқӣ табдил ёфтааст. Хонанда субъекти ғаёли ғаёлияти таълимӣ гашта, ба таври бошууруна донишхоро аз худ мекунад, ки ин ҳама бе ҷуну ҷаро ба баланд бардоштани ғаёлноқии маърифатӣ ва мотиватсия нисбат ба таҳсил мусоидат мекунад.

Аз диди мо, ТИК-ро метавон дар дилхоҳ марҳилаи таълим мавриди истифода қарор дод, аммо истифодаи он бояд андешмандона бошад. Онро метавон барои санҷиши вазифаи хонагӣ, шарҳу тавзеҳи маводи нави дарсӣ тақвияти мавзӯи нав, назорат аз болои маводи мутолиа қарда шуда, ҳулоса ва ба низом даровардани маводи таълимӣ ва амсоли инҳо мавриди истифода қарор дод.

Дар ҳар сурат таҳлили қорҳо доир ба муайян қардани вазифаҳои ТИК нишон дод, ки дар ҳоли ҳозир ин масъала то ба оқир ҳаллу қасл қарда нашудааст. Муҳаққикон ба моҳияти мафҳум қурӯ рафта, ғаёлияти ҳусусиеро ошқор намудаанд, ки ТИК-и таълимӣ иҷро мекунанд ва онҳоро ба ҳайси вазифаҳои ТИК зикр менамоянд. Баъзан муҳаққикон ба ҳайси вазифа вазифаҳои ТИК-ро номбар мекунанд.

Вазифаҳои аз рӯи қоида бояд ба ҳаракату ғаёлият ишорат қунанд, дар айни ҳол на ҳар як ҳаракат ва ё имконият, балки онҳое, ки барои ба даст овардани самаранокӣ равона шудаанд. Вазифаҳои ба таъмини якпорчгӣ ва яклухтии низом нигаронида шудаанд. Барои он ки вазифаҳои ТИК-ро муайян қунем зарур аст, ки ба саволи зерин ҷавоб гӯем: Мақсади ТИК ҷӣ гуна бояд бошад, ки якпорчгии ТИК-ро ҳимоя намуда, натиҷаи сифатнок ба даст оврад шавад? Таҳлили қорҳои муҳаққикон доир ба ин масъала ба мо имкон медиҳад, ки тарқиби вазифаҳои ТИК-ро пешниҳод қунем:

1. **Вазифаҳои маърифатӣ.** Истифодаи ТИК дар чараёни маърифатию таълимӣ ҳамеша чараёни гирифтани донишҳои нав, ахбори тоза дар бораи мавзӯи таҳқиқшаванда мебошад. ТИК ҳаҷми донишро барои аз худ кардан ва тарзҳои фаъолияти хеш, ки бояд дар чараёни таълим мурабтаб карда мешуданд, ба қайд мегирад, ки бояд дар тӯли чараёни таълим ташаккул ёбад. Пас, ин вазифа аз худ кардани донишҳо, ташаккули маҳоратҳо ва малакаҳои махсус ва умумитаълимиро дар назар орад. Ташаккули донишҳо шомили далелҳо, мафҳумҳо, қонунҳо, назарияҳо, тасвири тачамӯшудаи дунёро дар назар дорад. Маҳорат ва малакаҳои махсус шомили маҳорат ва малакаҳои амалии махсусе мебошанд, ки ба ин ё он фан ва соҳаи илм тааллуқ доранд. Ба ғайр аз маҳорату малакаҳои махсус таълимгирандагон салоҳиятҳои калидиеро аз худ мекунанд, ки ба ҳамаи фанҳо тааллуқ доранд. ТИК метавонад ба таълимигиранда суръати инфиродии корро дар ихтиёр бигузорад. Дар асоси омӯзиши имконият ва хусусиятҳои таълимгирандагон метавон масири инфиродии маърифатию таълимии донишҷӯро муайян кард.

2. **Вазифаҳои инкишофдиҳанда.** ТИК вазифаҳои инкишофдиҳандаро нисбатан самаранок ва сифатнок инкишоф медиҳад. Онҳо дорои самти махсуси инкишофдиҳанда мебошанд. Дар истифодаи ТИК донишҷӯён навҳои гуногуни фаъолиятро дохил мекунанд, ки дар онҳо ба таври дарки ҳиссёт (сенсорӣ) соҳаи зехнӣ, эҳсосӣ, мақсаднокӣ рушд мекунад. Таълим ҳамеша ҳислати рушдкунанда дорад, аммо ин амал худ ба худ амалӣ намешавад. Барои ин кор дар захираҳои таълимии электронӣ соҳаи таъсиррасонии рушкунанда, мавқееро дар назар гирифт, ки метавонад, ба фаъолияти таълимӣ унсурҳои эҷодӣ ворид намояд. Хусусиятҳои вазифаҳои инкишофдиҳанда аз он иборат аст, ки ба таври мустақилона вучуд доранд ва идомаи татбиқи вазифаҳои маърифатӣ истифодаи ТИК маҳсуб меёбанд.

3. **Вазифаҳои амсиласозӣ.** Дар шароитҳои ТИК амсиласозии вазъият ба вуқӯъ мепайвандад. Дар бисёри фанҳо ҳуди чараёнро ба иллати бузургу қалон будани чараён омӯхтан аз имкон берун аст. Ин чиз дар зимни омӯхтани чараёнҳои истехсолии физикӣ равшан мегардад. Захираҳои таълимии

электронӣ бомуваффақият метавонанд, вазъиятеро дар асоси омӯзиши ин амсила барои тамоми рафти чараён чамъбаст ва хулоса карда амсиласозӣ кунанд. Бо ин кор ТИК метавонад ба таълимгирандагон имкони ворид шудани ба муҳити таълимиро фароҳам оварда, ба таври интерактивӣ бо онҳо ҳақорӣ намояд. Дар натиҷаи ин фаъолият донишҳо ба низом дароварда шуда, маҳорати дидани масъала, ҷустуҷӯ кардани воситаҳо барои ҳаллу ҷасли онҳо, истифодаи методҳои ҳалли масъала ба даст оварда мешавад.

4. **Вазифаҳои таҳқиқотӣ.** Технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ ба таълимгирандагон имкони ба таври мустақилона ба даст овардани донишҳоро пешниҳод намуда, дар онҳо маҳорати рушд додани тафаккури эҷодӣ, илмӣ ва ташаккули тасаввуроти илмии донишҷӯён дар бораи муҳити воқеиро инкишоф медиҳанд. Захираҳои электронии таълимӣ супоришҳоеро барои гузаронидани таҳқиқот пешниҳод мекунад. Чунин супоришҳо метавонанд, супоришҳои лоиҳавӣ, кейс-технологияҳо бошанд. Ҳангоми ҳаллу ҷасли чунин супоришҳо донишҷӯён ба таҳқиқи объект омӯзиш ва омӯзондани ин ё он чараён машғул мешаванд. Дар чунин ҳолат фаъолияти таҳқиқотӣ ҳам дар чараёни таълимию маърифатӣ ва ҳам дар дохили он амалӣ карда мешавад. Вазифаҳои таҳқиқотии ТИК дорои мақсади рушд додани шахсият мебошад, ки дар натиҷаи он дар донишҷӯён малакаи фаъолияти таҳқиқотӣ, тарзҳои рушди зеҳнӣ ташаккул ёфта, тарзи ташаккули тафаккури таҳқиқотӣ шакл мегирад.

5. **Вазифаҳои ташаккули ТИК-салоҳият.** Истифодаи ТИК ба таври воқеӣ ба ташаккули ТИК-салоҳиятҳо дар донишҷӯён мусоидат мекунад. Самаранокии чараёни таълимӣ на фақат ба сатҳи салоҳиятнокии омӯзгор дар соҳаи таълими фан, балки салоҳиятнокии босамари истифодаи технологияҳои иттилоотӣ иртиботӣ вобаста мебошад. Салоҳиятнокӣ дар соҳаи ТИК ин сифати фаъолияти шахсии донишҷӯ истифодаи ба дараҷаи олии мотиватсияи гуногуни воситаҳои компютерӣ ва технологияҳо дар қори таълимӣ ва касбӣ мебошад.

6. **ТИК** шаклҳои нави ҷустуҷӯи иттилооти зарурӣ, қорқард ва ниғаҳдории он, инчунин, иртиботро дар назар дошта, талаботи лозимаро

нисбат ба таҳқиқот ироа мекунад. Омӯзгори оянда бояд малакаҳои кор бо технологияҳои навтарини иттилоотиро дошта бошад.

7. *Аз худ кардани ТИК* – салоҳиятҳо ба омӯзгор имкон медиҳад, ҳамхонии муносиби истифодаи воситаҳои таълим ба даст биоянд, инчунин, имкон медиҳад, кори худӣ ва кори коллективи мактаббачагон бо истифодаи технологияи иттилоотӣ дар дарсҳо ва машғулиятҳои беруназсинфӣ дуруст ба роҳ монда шавад.

8. *Вазифаҳои алоқаи баргаштӣ*. Мавҷуд будани алоқаи баргаштӣ – яке аз шароитҳои чорӣ шудани чараёни иртиботии таълимӣ мебошад. Ба шарофати алоқаи баргаштӣ фаъолнокии таълигирандагон амалӣ карда мешавад. Дар чараёни таълим омӯзгорро лозим аст, муайян кунад, ки оё донишҷӯён хулоса ва муқоиса кардани далелҳоро ёд гирифтаанд, оё онҳо ба таври танқидӣ хулоса кардан таҳлил кардани маълумотро ёд гирифтаанд ё не? Ғайр аз ин, ӯро лозим аст, донанд, ки чӣ тавр хонандагон маводи таълимиро аз худ кардаанд, оё вақт барои аз худ кардани онҳо кофӣ аст ё не? Ин қабил иттилооту маълумот тавассути алоқаи баргаштӣ амалӣ карда мешаванд. Нақши омӯзгор аз дарк ва таҳияи тасмим доир ба ворид намудани тағйироту ислоҳот ба раванди таълим иборат мебошад. Дар натиҷа омӯзгор қодир ба посух гуфтан ба саволҳои зерин мегардад:

а) оё чараёни азхудкунӣ мутобиқ ба барномаи пайрезишуда рафта истодааст ё не?

б) оё дар рафти чараён инҳирофе ё берунравӣ аз масир ба мушоҳида мерасад ё не?

9. *Вазифаҳои худсозмондиҳӣ ва худбаҳодиҳӣ*. ТИК имконоти худсозмондиҳӣ ва худбаҳодии донишҷӯёнро дар аз худ кардани маводи таълимӣ пешниҳод мекунад. Ин ба мавҷуд будани ТИК супоришҳо барои кори мустақилона ва малакаю маҳорат хос мебошад. Бавежа мавҷуд будани супоришҳо барои кори мустақилона, аз он ҷумла, корҳои лоиҳавӣ, имконият медиҳанд, дар омӯзгорони оянда малакаҳои худсозмондиҳӣ ва худназоратӣ ташаккул дода шавад. Донишҷӯ ба мақсади иҷро намудани кори инфиродии

мустакилона чустучӯи мустакилона, коркарди маълумоти ба дастамада барои ҳаллу фасли вазифаҳои гузошташударо амалӣ менамояд, барои асоснок намудани тасмимҳои худ ҳам барои ҳисобот дар бораи иҷроиши корҳои муаррифӣ мегузаронад. ТИК дорои блоки арзёбӣ мебошад, ки дар он ҷо супоришҳо барои худназораткунӣ, тестҳои компютерӣ, худбаҳогузори ба натиҷаҳои таълим чамъоварӣ карда шудаанд. Донишҷӯён ба таври мустакилона сатҳи дастовардҳои таълимии худро арзёбӣ намуда, метавонанд масирҳои инфродии таълимии худро ислоҳ намуда, барои тағйир додани донишҳои хеш нақша тартиб диҳанд.

Таърихан чунин будааст, ки масъалаи истифодаи ТИК дар соҳаи маориф ба таври муттасил ба технологияҳои компютерӣ алоқаманд мебошанд. Аммо мафҳуми «ТИК» дар қиёс ба мафҳуми технологияҳои компютерӣ васеъ ва амиқ мебошанд. Технологияҳои компютерӣ қисмати таркибии ТИК мебошанд.

Омӯзгори муосир ҳангоми омодагӣ ва гузаронидани машғулиятҳои таълимӣ мутобиқ ба блокҳои гуногуни нақшаи таълимӣ технологияҳои иттилоотиро ҳамчун олот мавриди истифода қарор медиҳанд.

Марҳилаҳои рушду инкишофи ТИК-ро вобаста ба тақмили абзоролот дида мебароем:

- **марҳила (то механикӣ)** – иттилоот афзалан ба таври «дастӣ» коркард карда мешавад. Олоти кор бо иттилоот хома, қалам, варақ, қоғаз, китоби ҷопӣ мебошанд. Иртибот тавассути ирсоли пакетҳо аз тариқи почта сурат мегирад;
- **марҳила (механикӣ)** – кор бо иттилоот тавассути истифодаи воситаҳои механикӣ амалӣ карда мешавад. Абзоролоти механикӣ мошинҳои ҷопии дастӣ, телефон мебошад. Воситаи иртибот почта боқӣ мемонад.
- **марҳила (барқӣ)** – иттилоот тавассути воситаҳои барқӣ коркард карда мешавад: машинҳои ҷопи барқӣ, МЭҲ- калон, диктафонҳо. Иртибот тавассути почта амалӣ карда мешавад.
- **марҳила (электронӣ)** – кор бо иттилоот тавассути мошинаҳои

электронии ҳисоббарор амалӣ карда мешавад МЭҲ (ENAC), МЭҲ-магесторӣ «Baby», «System»;

- **марҳила (компютерӣ)** – истифодаи компютери фардӣ ҳангоми кор бо иттилоот. Олоти асосии кор бо иттилооткомпютери фардӣ мебошад. Воситаҳои иртибот – шабакаи дохилии рақамӣ;
- **марҳила (шабакавӣ)** – кор бо иттилоот дар шабака амалӣ карда мешавад. Абзоролот ва иртибот – маҳаллӣ ва глобалии шабакаи компютерӣ мебошад. Барои тасаввури бештари қазия иттилоотро дар бораи марҳилаҳои рушди ТИК вориди ҷадвал мекунем.

Ҷадвали 5. – Марҳилаҳои рушди ТИК дар ҷараёни таълимию маърифатии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ

Принсипи коркарди ИТТИЛОТ	Абзоролот	Иртиботот
Дастӣ	Варақ, қоғаз, китоби чопӣ	Почта
Механикӣ	Дастгоҳҳои механикӣ	Почта
Барқӣ	Дастгоҳҳои барқӣ	Почта
Электронӣ	Воситаҳои электронии ҳисоббарор	Почта
Компютерӣ	Компютери инфиродӣ	Шабакаи маҳаллӣ
Шабакавӣ	Шабакаи маҳаллӣ ва глобалии компютерӣ	Шабакаи маҳалии ва глобалӣ

Дар марҳилаи муосири рушди технологияҳо фаъолияти омӯзгор ва донишҷӯён шомилӣ кори аудиторӣ бо истифодаи воситаҳои дастгоҳӣ ва барномавӣ, инчунин, имконияти шабакаи Интернет мебошад. Истифодаи ТИК донишҷӯёнро ба фаъолияти таълимии эҷодӣ таблиғу ташвиқ мекунад.

Аммо ба иллати набудани пойгоҳи методӣ ва таҳқиқотҳои методологии ТИК дар таҳсилот масъалаҳои дар ҷараёни аз худ кардани он ба миён меоянд, ки омӯзгорро маҷбур мекунад, ки фақат ба таҷриба ва маҳорати шахсӣ такя намуда, роҳҳои истифодаи самараноки ТИК-ро пайдо кунад.

Истифодаи воситаҳои ТИК ҳангоми сохтани таъминоти таълимию методӣ имкон медиҳад самаранокии ҷараёни таълим баланд бардошта шавад.

Тавассути воситаҳои шабакавии ТИК дастрасии васеъ ба иттилооти илмию методӣ ва илмӣ, сохтани кумаки саривақтии машваратӣ, амсиласозии фаъолияти илмию таҳқиқотӣ, гузаронидани машғулиятҳои таълимии маҷозӣ

(семинарҳо, маърузаҳо) дар речаи вақти воқеӣ имконпазир мегардад.

Ҳамин тариқ, омӯзиши масъала дар бораи технологияи сохтани ТИК ба мо имкон дод, адабиёти лозимаро доир ба ин мавзӯ мавриди таҳлил қарор диҳем. Муҳаққиқони ин масъала ба марҳилаи сохтани имконияти электронии таълим тавачҷуҳ зоҳир кардаанд. Ҳамон тавре ки муҳаққиқон қайд мекунад, технологияи универсалии сохтани захираҳои электронии таълимӣ вучуд надорад. Ҳар як муаллиф маводи электронии раҳоварди субъективии шахсии худро пешниҳод мекунад.

Мутахассиси соҳаи иттилоотонидани таҳсилот А.Ю. Уваров [173, с. 12-20] панҷ марҳилаи коркард ва таҳияи захираҳои электронии таълимиро пешниҳод намудааст:

- таҳлили талабот, мақсадҳо, воситаҳо ва шароитҳои таълим; тарроҳии ЗЭТ (захираҳои электронии таълим) – омодагии нақшаҳо, таҳияи сценарияҳо;
- таҳияи ЗЭТ – амалисозии нақшаҳо, сценарияҳо;
- истифодаи ЗЭТ дар чараёни таълим;
- арзёбии натиҷаҳо, ислоҳ ва такмили ЗЭТ.

Муҳаққиқ А.Ю. Курин муҳаққиқони дигарро мавриди таҳлилу омӯзиш қарор дода, варианти худро дар заминаи сохтани захираҳои иттилоотии электронии таълим (ЗИЭТ) пешниҳод намудааст [104, с. 186-191]:

муайян кардани мавзӯҳои ЗИЭТ. Гузоштан ва таҳлили мақсадҳо. Интихоби воситаҳои барномавӣ.

- интихоби мундариҷа мутобиқ ба мавзӯи интихобшуда ва мақсадҳои ЗИЭТ;
- таҳияи сохтор ва сценарияҳои ЗИЭТ;
- интихоби маводи таълимӣ;
- сохторбандии маводи таълимӣ;
- таҳияи унсурҳои ҷудоғонаи мултимедӣ;
- таҳияи системаҳои назорати донишҳо барои ЗИЭТ;
- татбиқи барномавии ЗИЭТ;

– навиштану таҳия кардани асноди ҳамроҳ.

Б.Ф. Файзализода дар омӯзиши ин масъала дар бораи сохтани захираҳои электрони таълимӣ аз истилоҳҳои «*Тарроҳии педагогӣ*» ва «*Экспертизаи ЗЭТ*» истифода намуда ҳафт марҳилаи сохтани онҳоро пешниҳод мекунад [178, с. 194]:

Амсиласозии педагогӣ. Дар ин марҳила ба ном симоҳои ЗЭТ сохта мешавад. Барои ин кор барномаҳои корӣ доир ба фан таҳлил карда шуда, коллективи корӣ барои сохтани онҳо мурабтаб карда мешавад. Натиҷаҳои ин марҳила мақсадҳои ифода шуда ва вазифаҳои ЗЭТ, шароити амалкард ва сохтор мебошад.

Тарроҳӣ. Дар ин марҳила корҳои зерин гузаронида мешавад: интихоби шаклҳои тарроҳӣ; таъмини назариявии он; таъмини методӣ; таъмини моддию техникаӣ; таъмии ҳуқуқӣ; ташаккули сатҳи кофӣ зарурӣ ТИК – босалоҳиятии ҳамаи иштирокчиёни чараёни маърифатӣ таълимӣ барои кор бо ЗЭТ таҳияи асноди тарроҳӣ.

Қолабсозӣ (Баданасозӣ). Дар ин марҳила лоиҳа мушаххас гардонида шуда, барои истифода дар шароитҳои воқеии чараёни таълим имконпазир мегардад.

Апробатсия (Татбиқ). ЗЭТ дар доираи чараёни таълим санҷида шуда, ҷонибҳои мусбат ва манфии он арзёбӣ карда мешаванд, тавсияҳо барои беҳтар кардани кори он таҳия мегарданд.

Сохтани маҳсулоти ниҳой. Тағйирот ба сохтор ва механизми истифодаи ЗЭТ ворид карда мешавад ва захира барои татбиқ дар чараёни таълим имконпазир мегардад.

Экспертизаи ЗЭТ. Экспертиза ба хоҳири таъмини сифати ЗЭТ-ҳои таҳия кардашуда ва истифодашаванда дар таълим, санҷиши онҳо ҷиҳати мутобиқат ба мақсадҳои таълим ва талаботи ироашаванда нисбат ба онҳо гузаронида мешавад.

Тасдиқ ва тайиди ҳуқуқҳои муаллиф. Ин амал ба хоҳири ҳифзи ҳуқуқҳои муаллиф ва мутобиқати онҳо ба қонунгузорӣ гузаронида мешавад.

Таҳлил ва хулосагирии адабиёт доир ба ин масъала дар чараёни таълим ба мо имкон медиҳад, технологияи зерини истифодаи ТИК дар чараёни таълимро пешниҳод намоем.

Ҷадвали 6. – Технология истифодаи ТИК

Талабот нисбат ба истифодаи ТИК	Мақсади истифода ТИК		Мониторинг и истифодаи ТИК	
		Банақшагирӣ ва сохтори ТИК		
		Таҳияи блокҳои ЗЭТ		
		Апробатсия ТИК		
	Татбиқ ва амалисозӣ дар чараёни таълим			

Ҳамон тавре ки аз ин нақша бармеояд, технологияи истифодаи ТИК пайдарпайии процедураи муайяни фаъолиятро дар назар дорад, дар айни ҳол технология ба бақайдгирии баъзе ҳолатҳо вобаста мебошад. Қабл аз ҳама талабот нисбат ба истифодаи ТИК зарур аст. Аз тарафи дигар технология гузаронидани мониторинги муттасили фаъолиятро дар назар дорад. Ҳар яке аз унсурҳои технологияро шарҳ медиҳем.

Банақшагирии сохтори ТИК. Ин процедура банақшагирии фаъолияти таълимии дар пешистодаро бо кумаки ТИК-и таълимӣ (асосан, аз мавқеи захираи электронии таълим) дар назар дорад. Ин ҳаракат бо пешниҳоди муҳаққиқон дар бораи таҳияи сенарияи педагогӣ, тарроҳии педагогӣ ё амсиласозии педагогӣ ҳамоҳанг мебошад [78, с. 256]. Маъмулан ба таркиби захираҳои электронии таълимӣ инҳо дохил мешаванд: барномаи курс, матнҳо барои аз худ кардан дар шакли маърузаҳо, супоришҳо ва мисолҳо, рӯйхати корҳои амалӣ, лабораторӣ ва мустақилона, тавсияҳои методӣ барои ташкили корҳои амалӣ, лабораторӣ ва мустақилона, вариантҳои рақамии китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимӣ, низоми тесткунанда. Мутобиқ ба барномаи корӣ вариантҳои автоматизатсияи пешниҳод ва ироаи мавод, истифода навъҳои гуногуни маводи аудио ва видеоӣ ба нақша гирифта шудааст. Инчунин, вариантҳои имконпазири иҷроиши корҳои мустақилона бо истифодаи технологияҳои мултимедии мавҷуда низ ба нақша гирифта шудааст.

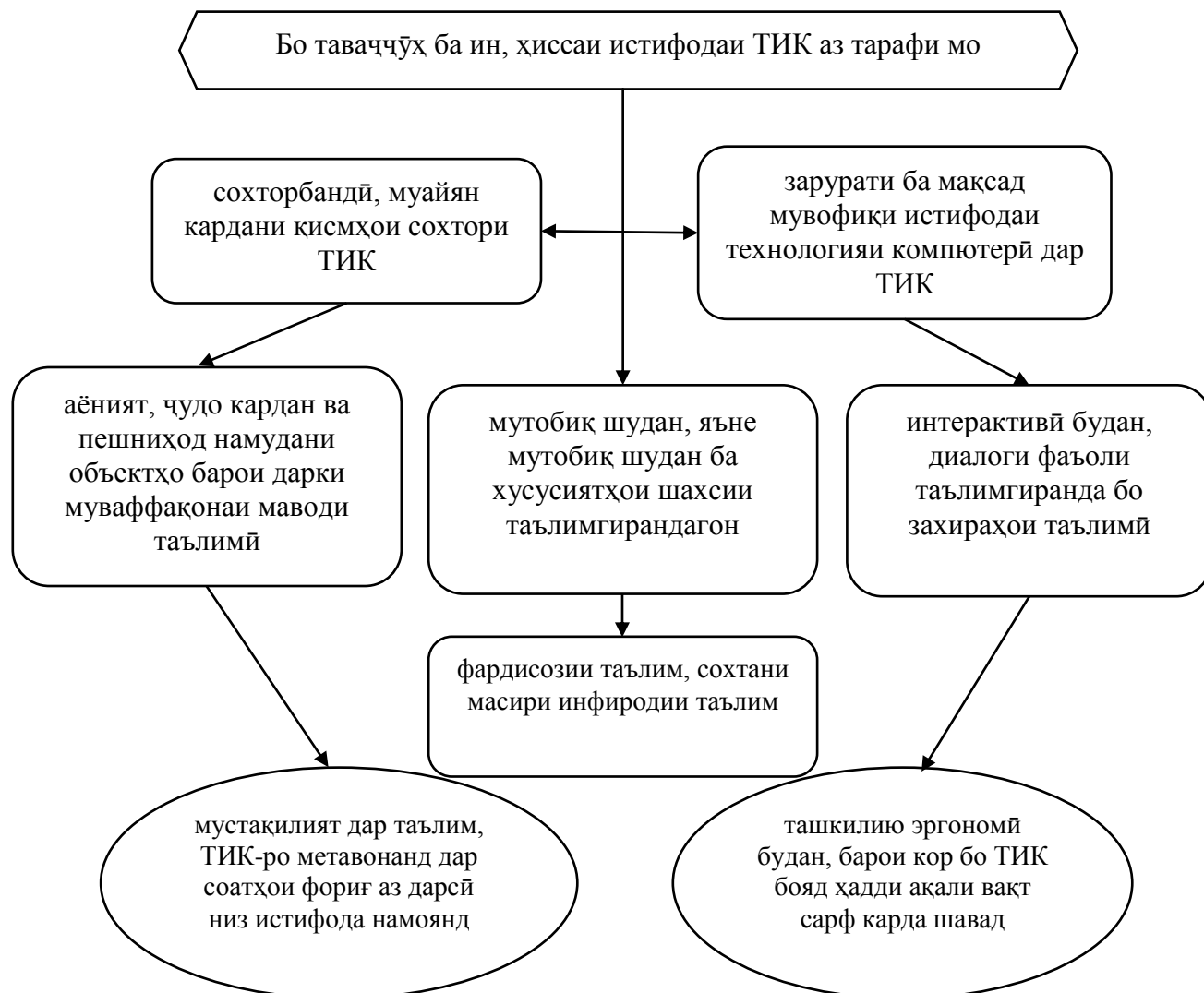
Барои истифодаи муваффақонаи ТИК-и таълимии зарурӣ, ғайр аз маводи

таълимие, ки дар китобҳои дарсӣ мавҷуданд, сарчашмаҳои гуногун низ мавҷуд мебошанд. Инҳо метавонанд Интернет-манбаъҳо бошанд, ки бо кумаки онҳо маводи таълимиро бой гардонидан мумкин аст. Дар доираи чараёни банақшагири таҳлили муҳтавои фанни таълимӣ ва сохторбандии мавод, таъмини пайдарҳамии омӯзиши мавод амалӣ карда мешавад. Дар асоси таҳлили барномаҳои таълимӣ мавзӯҳо барои аз худ кардан муайян карда мешаванд. Матнҳои маводи таълимӣ ба редактори матнии Word ворид карда мешавад. Дар чараёни сохторбандӣ барои захираҳои таълимӣ фақат маводҳои лозима ва муҳим интихоб карда мешаванд. Матнҳо дар захираҳои таълимӣ набояд ҳаҷмӣ бошанд ва набояд дар равшана ҷойи зиёдеро ишғол намоянд. Маъмулан матнҳои маводи таълимӣ қисм-қисм ҷойгир карда мешаванд ва набояд аз ду саҳифа зиёд бошанд. Маводи омӯхташаванда бояд ба таври табиӣ ба машғулияти амалӣ ва лабораторӣ, воситаҳои назоратӣ алоқаманд бошанд ва ба хусусиятҳои синнусолии таълигирандагон мутобиқ бошанд.

Таҳияи блокҳои ТИК. Ҳангоми сохтан ва пур кардани блокҳо принсипи модуль (амсилави) ва принсипи пуррагиро дар назар гирифта зарур аст. Принсипи модуль (амсилави) тақсим намудани маводи таълимӣ ё фанни таълимиро ба қисмҳои мантиқан тамомшуда – модульҳо дар назар дорад, ки дар ин ҷо маводи назариявӣ, механизми доир кардани қорҳои амалӣ ва лабораторӣ, назорати натиҷаҳои таълим, супоришҳо барои қори мустақилона ва барои назорат ҷамъ оварда шудаанд. Принсипи пуррагӣ аз муқаррароте дар бораи он сарчашма мегирад, ки фаъолияти захираҳои электрони таълим пурра нахоҳанд буд, агар мазмуну муҳтавои маводи таълимӣ, методҳои истифодашаванда, воситаҳои таълим ба таври ҳадди аксар дар сохторҳои ТИК пешниҳод нашуда бошанд.

Ҳангоми баррасии ҷамъбаи мазмунӣ профессор Б.Ф. Файзализода пешниҳод мекунад, ки гузариш ба фаългардонии таълим бо кумаки ТИК дар назар гирифта шавад. Дар масъалаи таъмини методии ЗЭТ, мутобиқ шудани низомҳои гуногуни методии таълим нисбат ба хусусиятҳои ташкили таълимӣ ва хусусиятҳои синнусолий таълигирандагонро хеле муҳим меҳисобад.

Масъалаи муҳимме, ки \bar{y} муайян кардааст ин шароитҳои физиологӣ ва эргономӣ барои истифодаи захираҳои электрони таълимӣ мебошад. Бо дарназардошти ин маълумот воситаҳои дидактикӣ ва шакли ироа ва пешниҳоди маводи таълимӣ татбиқ карда мешавад [178, с. 194].



Расми 4. – Амсилаи ҳиссаҳои истифодаи ТИК

Ҳангоми таҳияи блоки дастурамалӣ дар он тавсифи курс, мақсад ва вазифаҳои он, талабот нисбат ба натиҷаи аз худ кардани курс, ташаккули донишҳо, малакаю маҳорат, салоҳиятҳои калидӣ ва фаннӣ чой дода мешаванд. Дар блоки дастурамалӣ, инчунин, ҳаҷми маводи омӯхташаванда, навъҳои кори мустақилона, шаклҳои санҷиши натиҷаҳои таълим чой дода мешаванд. Ҳамаи ин маводи дастурӣ бояд дар чойи қулайи равшана, бо риояи меъёрҳои муайян

ва дастуруламали барасмиятдарории мавод чой дода шавад. Дар ин блок, инчунин, дастурҳои кӯтоҳ барои иҷроиши супоришҳои санҷиши, роҳбарӣ барои иҷрои корҳои амалӣ ва мустақилона, тавсияҳои методӣ барои иҷрои корҳои лабораторӣ чой дода мешаванд.

Ташаккули блоки иттилоотӣ. Ин блок дорои маводи омӯхташаванда дар шакли матнҳо, инчунин, медиоиттилоот ва визуалӣ мебошад. Зимни ташаккули ин блок сохтори мантиқии маводи таълимӣ, баёну ифодаи пайдарпайи он бо истифодаи имконоти технологияҳои муосир (визуализатсия, истинодҳои гипертекстӣ, маҳсулотҳои видеоӣ ва амсоли инҳо) амалӣ карда мешавад. Ин воситаҳо ба омӯзгорон бояд имконият фароҳам биоранд, ки маҳорати худро ба таври ҳадди аксар татбиқ намоянд ва таълимгирандагон ба таври устуворона маводи таълимиро аз худ намуда, таҷрибаи истифодаи донишхоро дар вазъияти ҳаётӣ ба даст биоваранд.

Барои ин ҳадафҳо дар мазмуну муҳтавои таълим маводҳои таълимии мубрам мутобиқ ба амалияи муосир, ки дорои хислати илмию амалӣ мебошад чой дода мешавад. Мавод ба воҳидҳои мантиқии тамомшуда тақсимбандӣ карда мешавад, ки он шомили унсурҳои визуалӣ (нақшаҳо, графикҳо, аксҳо, тасвирҳо), фаъолияти амалии таълимгиранда, дида баромадани роҳҳои гуногуни ҳаллу фасл бо пешниҳоди пайдо кардани варианти беҳтарини ҳаллу фасл сарфи назар аз мавқеи омӯзгор мебошад.

Матни маърузаҳо ҳаҷман набояд калон бошанд, онҳо бояд иттилооти лозима ва зарурӣ, масъалаҳои проблемавӣ ва тестино дар бар дошта бошанд. Супоришҳо барои худназораткунӣ. Маводи таълимӣ дар файли чудоғона муттаҳид карда мешавад. Ҳаҷми файл набояд дар хотира чой калонро ишғол кунад ва бояд сифатҳои технологияи компютерро дар назар бигирад. Маводи зарурии таълимӣ барои аз худ кардан қисмати асосӣ ва вариативии мавзӯро дар бар мегирад. Агар дар қисмати асосӣ мазмуни мавод чой дода шуда бошад, пас, дар қисмати вариативӣ маводи иловагӣ барои ба таври амиқ ва чуқур омӯхтани мавзӯ, барои иҷроиши корҳои тарроҳӣ ва таҳқиқотӣ маҳфӯз мебошад.

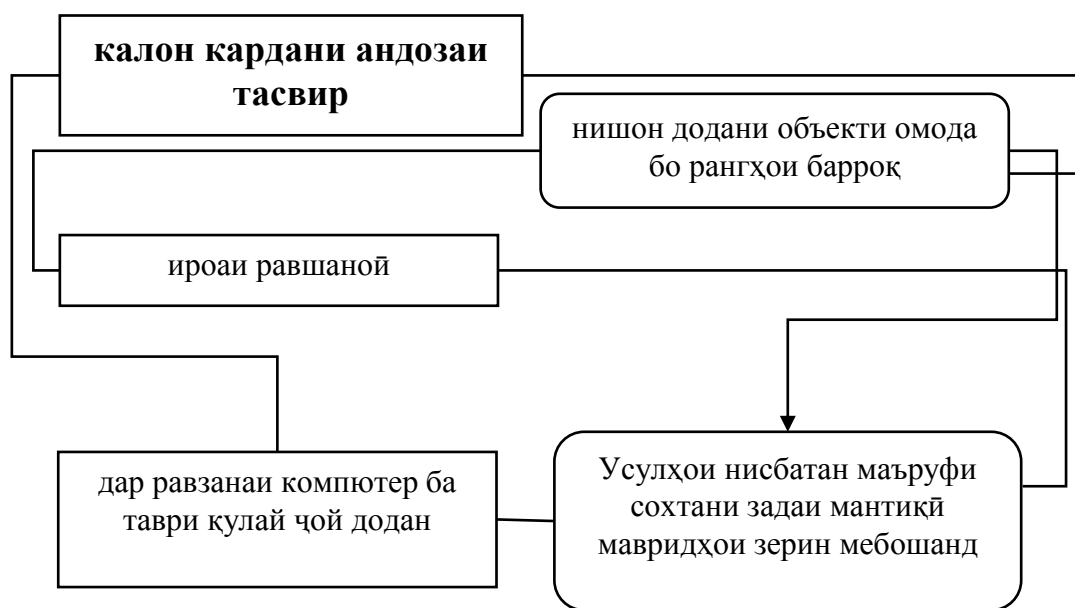
Дар таҳия ва истифодаи блоки иттилоотӣ масъалаи визуализатсияи иттилоот ҷойи муҳимро ишғол мекунад. Иттилоот дар равзанаи компютер бо кадри махсуси интиҳоб кардашуда, ҷойгир карда шудааст ва зимни ташаккули он зарур аст, тавсияҳои зерин ба назар гирифта шаванд:

- объектҳои, ки нисбат ба якдигар дар масофаи наздик ҷойгир карда шудаанд, ба эҳтимоли қавӣ имкон медиҳанд, симои мукамал сохта шавад;
- симоҳои мукамал метавонанд ташкилиро таъмин кунанд;
- ҳар чи унсурҳо зиёд бошанд, мақсадҳои сарбастаро ташкил медиҳанд ва ҳар чи бештар омодашуда симоҳои ҷудоғонаро ташкил медиҳанд;
- ба таври муносиб объектро интиҳоб кардан, андоза, андозаи ҳарфҳо ва рақамҳо, ранг, ба таври дуруст ҷойгузин кардани матн;
- иттилооти визуалиро ба таври зиёд бо деталҳо, рангҳои возеҳ ва гуногун бор кардан лозим нест;
- маводи нисбатан муҳимми таълимиро бо ранги махсусе, дар зераш хат кашида, бо тағйир додани андозаи ҳуруф ишора кардан лозим аст.

Барои ба маводи таълимӣ додани таъсирпазирии махсус ҷиҳати омӯхтан тавассути компютерӣ истифода ба ном задаи мантиқӣ тавсия карда мешавад. Ин усулҳои мебошанд, ки барои баланд бардоштани шавку рағбати хонандагон нисбат бо омӯзиши объект равона карда шудаанд.

Блоки контролӣ (назоратӣ). Вай дорои маводи электронии таълимӣ мебошад (тестҳо, супоришҳо барои арзёбӣ ва амсоли инҳо). Ин мавод метавонад, дар шакли матн ва, инчунин, замимаҳои автоматикунонидашуда пешниҳод карда шавад. Ин ба хотири он аст, ки ҳангоми кор бо захираҳои электронии таълимӣ имконият пайдо мешавад, ки натиҷаҳои таълим санчида баромада шаванд. Дар ин ҷараён метавонад, имконияте ба вучуд биояд, ки сатҳи азхудкунӣ вобаста ба ҳар як бахши китоби дарсӣ ва тамоми курс дар якҷоягӣ санчида шавад. Аз ин рӯ, супоришҳои тестӣ бо тақия ба асосҳои назариявии тестҳои омӯзгорӣ таҳия карда мешаванд. Ин супоришҳо ба

компютер ворид карда шуда, бо кумаки барномаҳои махсус шакли автоматикунонидашударо мегиранд.



Расми 5. – Амсилаи усулҳои нисбатан мантиқии компютер

Компютерҳои муосир метавонанд, ба таври муваффақона тестгириро бо истифодаи шаклҳои гуногуни супоришҳо гузаронанд, барномаҳои компютерӣ метавонанд супоришҳоро дар хотираи хеш нигоҳ дошта дар сурати лозим пешниҳод кунанд, ҷавобҳо интихоб кунанд, супоришҳо бо сохтани ҷавобҳо, супоришҳо барои муайян кардани мувофиқат барои муайян кардани пайдарпай дуруст.

Компютерҳои муосир метавонанд, ба таври муваффақона тестҳои мувофиқкунонии компютериро татбиқ намоянд, дар он ҷо саволномаҳо барои супоришҳои тестӣ аз пойгоҳи саволномаҳои тестӣ интихоб карда мешаванд, қаблан параметҳои мушкил ва маҳоратҳои дифференсатсия ҳар як супориш маълум аст.

Тестҳои мувофиқкардашуда, ки дар сохтори ТИК сохта шудаанд, метавонанд, дар ҳамаи марҳилаҳои ҷараёни таълим мавриди истифода қарор бигиранд. Тест гирифтани бо таълим ҳамгиро карда шудааст, дар назар аст ин амал алоқаи баргаштиро амалӣ намояд. Тестҳои мувофиқкардашудаи компютерӣ метавонанд, барои ба таври мустақилона аз худ кардани фанни

таълимӣ, қабл аз ҳама, дар чараёни худомодагии таълимгирандагон мавриди истифода қарор бигиранд.

Апробатсия (тасдиқи) ТИК. Пас аз таҳияи блокҳо апробатсияи (санчиши) онҳо гузаронида мешавад, яъне блокҳо санчида мешаванд, ки оё онҳо ба мақсадҳои таъйиншуда мувофиқат мекунанд ё не, инчунин, санчиш ба хоотири бартараф кардани хатоҳои ва нодурустӣ ва носуфтагиҳо дар сохтор ва мазмуну муҳтавои ТИК ва, инчунин, арзёбии тахминии онҳо дар заминаи он ки онҳо дархӯри чараёни маърифатию таълимӣ ҳастанд, гузаронида мешавад. Муҳаққиқон ду намуди санчиш пешниҳод мекунанд: алфа-тестгузаронӣ, бета – тестгузаронӣ. Дар мавриди якум ТИК бо иштироки таҳиякунандагон ва якчанд нафар иштироккунандагони чараёни таълим санчида мешавад ва дар натиҷаи ин санчиш нодурустӣ дар ТИК барномаву низоми идораи он ба мушоҳида мерасад. Пас аз бартараф кардани хатоҳои бета-тестгузаронӣ доир карда мешавад, ки дар он тавсифи барномавӣ ва дастгоҳии конфигуратсия санчида шуда, таълим бо иштироки таълигирандагон ва омӯзгорон гузаронида мешавад. Дар марҳилаи санчишӣ захираҳои электроники таълимӣ дар чараёни таълим натиҷаҳои аз худ кардани мазмуни маводи таълимӣ таҳлил карда шуда, сифатҳои мусбат ва манфӣ таҳлил карда мешаванд. Ин тартиб бо ТИК бо кумаки гурӯҳи таҳиягарон амалӣ карда мешавад. Аммо дар аксари мавридҳо ТИК-ро омӯзгорони фаннӣ бо иштироки омӯзгорони информатика таҳия мекунанд. Дар чунин ҳолатҳо санчишро худ таҳиягарон дар чараёни воқеии таълимӣ доир мекунанд. Мазмун ва ҳаҷми тестҳои маводи таълимӣ, пайдарҳамии онҳо ва алоқаи мутақобилаи онҳо санчида мешавад; инчунин, вақти омӯхтани мавод, мутобиқати он бо графикаи чараёни таълим, нақшаи дарс низ санчида мешавад. Ба таври ҷудоғона мувофиқати графика, тасвирҳо ва барасмиятдарории шрифтҳои қабулшуда мувофиқи меъёр ва хусусиятҳои синнусолии хонандагон, мутобиқати супоришҳо бо қорҳои амалӣ, лабораторӣ ва мустақилона нисбат ба мақсадҳои таълим ва мазмуни маводи таълимӣ санчида мешаванд. Инчунин, мушкилии супоришҳои қабулшуда барои назорати натиҷаҳои таълим, мавҷуд будани дастурҳо ва санчиши мутобиқати

онҳо нисбат ба меъёр ва ин ки оё дар дастуруламалҳо норасоӣ ва камбудӣ ҳаст ё не, санчида мешавад.

Дар асоси натиҷаҳои санҷиш тағйироти лозима ворид карда мешавад, ки имкон медиҳанд, эътиборнокии захираҳои электрони таълимӣ барои истифодаи онҳо дар чараёни талим санчида шаванд.

Татбиқи ТИК дар чараёни таълим. Ин марҳила паҳншавии васеи онро дар муассисаҳои таълимӣ дар назар дорад. Агар ТИК дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ амалӣ карда шавад дар оғози семестри дарсӣ машғулиятҳои таълимӣ мутобиқ ба ҳаҷми аз худ кардани курс ба нақша гирифта мешавад. Дар чунин ҳолат ТИК метавонад, ҳамчун курси интихобӣ ва ё дар чаҳорҷӯбаи унсури муассисаи олий татбиқ карда шавад. Агар ин курс аз тарафи иттиҳодияи методии ҷумҳуриявӣ тавсия дода шуда бошад, пас вай ҳамчун унсури давлатӣ ба нақшаи таълим ворид карда мешавад. Дар чунин ҳолат ин фан ё курс ба фанни ҳатмӣ барои омода намудани кадрҳои касбӣ табдил меёбад.

Ба хоҳири таъмини валидияти тартиби қоидаҳо, яъне барои он ки ба мақсад мувофиқ будан ва натиҷанокии амалкарди ТИК таъмин карда шавад, зарур аст, ки мониторинги муттасил роҷеъ ба ин масъала доир карда шавад. Ин амал иттилооти заруриро дар бораи ҳолати ТИК-ҳои таҳиякардашуда таъмин намуда, нишон медиҳад, ки чараёни истифодаи ТИК-ҳо дар сатҳи лозима қарор дорад ва дар ин масир инҳироф ва қачравие вучуд надорад. Дар сурати ошкор кардани инҳироф аз меъёр ё талабот, лозим аст, ки ба таври ғаврий тадбирҳои зарурий барои бартараф кардани норасоӣҳо қабул карда шавад.

Ҳамин тариқ, истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар чараёни таълиму тарбия на танҳо ба мақсад мувофиқ аст, балки имкон медиҳад, ки яке аз мақсадҳои, ки дар *«Концепсияи модернизатсияи таҳсилот»*, яъне – омода намудани шахсияти ҳамаҷониба инкишофёфта гузошта шудааст, иҷро карда шавад.

Таҳқиқотҳои гузаронидашуда нишон доданд, ки технологияҳои

иттилоотӣ соҳаи муҳимми стратегӣ буда, ба ҳамаи чанбаҳои ҳаёту фаъолияти дилхоҳ ҷомеаи муосири таъсир мерасонанд. Онҳо имконияти васеъро фароҳам оварда, рушди иқтисодӣ ва иҷтимоии одамро дар танҳои ва дар мачмӯъ ҷомеаро таъмин мекунанд, бисёри омӯзгорон ба тағйироту дигаргунӣ омода нестанд. Дар ҳоли ҳозир сатҳи пасти донишҳо ва имконияти ТИК ва майлу рағбатии на он қадар баланди истифодаи ТИК дар кори худ боқӣ мемонад.

Дар ҷомеаи иттилоотӣ, вақте иттилоот ба арзиши олий табдил меёбад ва фарҳанги иттилоотӣ омили муҳимтарини фаъолияти касбӣ мегардад, талабот низ нисбат ба низоми таҳсилот тағйир меёбад ва ба таври назаррас мақоми таҳсилот боло меравад.

Иттилоотонидани соҳаи маориф бояд аз иттилоотонидани дигар соҳаҳои фаъолияти инсонӣ фарқ кунад, чунки дониш ва малакаҳое, ки дар ҷараёни таҳсилот ба даст оварда мешаванд, асоси ҳамаи навъҳои фаъолияти инсонро ташкил мекунанд. Самт ва суръати рушд ва ғоиданокии онҳо муайян карда мешаванд.

Хулоса кори омӯзгор дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ имрӯз бидуни истифодаи ТИК номумкин аст. Возеҳ аст, ки дар оянда бо таваҷҷуҳ ба васеъ шудани имконияти ТИК, бавежа компютер доираи коркарди иттилоот ва таҳияи интеллекти сунъӣ, инчунин, таъминоти нави барномавӣ, компютер ба яке аз олотҳои бисёрҷабҳа табдил ёфта, дар ҷараёни таҳсилот ба таври фаъолона иштирок мекунанд, қабл аз ҳама, дар ҷараёни омӯзиши таърих.

2.2. Татбиқи амсилаи иттилоотонидани омӯзгорони ояндаи таърих дар низоми таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар ин фасл марҳилаҳои асосии озмоиши педагогии гузаронидаи мавриди омӯзишу баррасӣ қарор мегиранд. Дар ҷараёни гузаронидани он самаранокии шароитҳои педагогии ташаккули омодагии омӯзгорони ояндаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ нисбат ба истифодаи ТИК-и таълимӣ дар

факултети таърих санчида шудаанд.

Корҳои озмоишӣ доир ба ташаккули донишҷӯёни муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ нисбат ба истифодаи ТИК-и таълимӣ дар пойгоҳи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав ва Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ гузаронида шуд.

Дар раванди татбиқ дар чараёни таълими муассисаи таҳсилоти олии касбии ду вазифа, таъмини дастгирии иттилоотии идоракунӣ ва фаъолияти педагогии омӯзгорон, инчунин, худидоракунӣ ва ташкили фаъолияти таълимии донишҷӯён ҳаллу фасл карда мешавад. Сохтани шароитҳои муносиб барои татбиқи пурраи иқтисодии педагогии ТИК шартҳои асосии истифодаи самараноки онҳо дар чараёни таълим мебошад, ки барои омодагии омӯзгорони оянда нисбат ба истифодаи самараноки ТИК дар таълим ва минбаъд дар фаъолияти касбӣ равона карда шудаанд.

Таҳлили назариявии таҳқиқоте, ки ба омӯзиши вижаи парадигмаҳои иттилоотӣ дар таҳсилоти касбӣ бахшида шудаанд, инчунин, маълумотҳое, ки дар натиҷаи таҷриба ва озмоишҳо ба даст оварда шудаанд, имкон доданд, дар ин марҳила дурнамои самти иттилоотонидани чараёни таълими факултети таърих дар шароитҳои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ кушода шаванд.

Дар асоси унсурҳои ҷудо кардашуда, мо амсилаи интерактивии чараёни мубрамсозии ТИК донишҷӯён, инчунин, таҳияи тарҳи гузаронидани марҳилаи тағйирёбии маводро сохтем, ки дар ин фасл пешниҳод гардиданд.

Дар ин фасл марҳилаҳои асосии корҳои таҷрибавию озмоишӣ доир ба тасдиқ ва санҷиши амсилаи ташкили чараёни ташаккули технологияҳои иттилоотию иртиботии омӯзгорони оянда матраҳ гардидааст. Ин тавсифи тағйироти динамикӣ дар чараёни маърифатӣ таълимӣ дар контексти иттилоотонидан ба мо имкон медиҳад, дар бораи амалан ҳаллу фасл карда шудани таҳқиқот сухан бигӯем.

Мақсади ин марҳилаи корҳои таҷрибавию озмоишӣ аз амалӣ намудани амсилаи пешниҳод карда шудаи ташаккули ТИК-и донишҷӯён дар чараёни ба иттилоотии таълимӣ нигаронидашудаи факултети таърихи муассисаи

таҳсилоти олии касбии педагогӣ иборат мебошад.

Вазифаҳои озмоиш:

- асоснок кардани принципҳои асосии ташкили чараҳои муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ дар матни иттилоотонидани он;
- кушодани шароитҳои нисбатан самараноки ТИК-и донишҷӯён дар чараҳои таълими дар заминаи иттилоот барасмиятдаровардашуда;
- муайян кардани стратегияи умумӣ ва олооти технологие, ки ТИК-и тақмили таълимиро дар шароитҳои иттилоотонидани чараҳои таълими факултети таърихи муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ таъмин мекунад.

Объекти таҳқиқот инҳо буданд: гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратии донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав (курсҳои 1-4). Гурӯҳҳои озмоиши донишҷӯёне буданд, ки аз рӯйи ихтисоси таърих ва ҳуқуқ таҳсил мекарданд.

Тавсифи интиҳоб. Дар маҷмӯъ, мутобиқ ба барномаи махсуси озмоишӣ 200 нафар донишҷӯёни курсҳои гуногуни муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ фаъолият намуданд.

Методикаи таҳқиқот пешниҳод карда буд:

- анкетапаҳнкунӣ ва раддабандӣ;
- мусоҳиба;
- ворид кардани мушоҳида;
- таҳлили компаратистии натиҷаҳои озмоишӣ ташхисӣ ва ташаккулдиҳанда;
- мониторинги (омӯзиши) фаъолияти таълимӣ ва таҷрибаи педагогии донишҷӯёни факултети таърих.

Барои амалӣ ва татбиқ намудани мақсадҳои гузошта шуда ва вазифаҳои ифода гардида, таҳқиқоти равшаносию омӯзгорӣ доир ба ин масъала таҳлил карда шуда ва дар қисмати ташхиси озмоиш натиҷаи андозагириҳо таҳлил

карда шуданд. Ин амр ба мо имкон дод ба таври кофӣ ва возеҳ шароитҳои асосии педагогиро, ки ба ташаккули бомуваффақияти ТИК-и омӯзгори оянда таъсир мерасонад, муайян кунем, ки инҳо мебошанд:

- инкишофи дастурҳои иттилоотию иртиботӣ дар фаъолияти касбии педагогӣ;
- аз худ кардани ТИК-и таълимии ба шахсият нигаронидашуда дар матни технологияҳои педагогӣ;
- аз худ кардани таҷрибаи аввалини субъект ҳамкорию субъектӣ доир ба истифодаи ТИК дар ҷараёни таълим.

Дар айни ҳол мо он далелро ба назар гирифтаем, ки равияҳои асосии таҳсилоти муосири педагогӣ (иттилоотонидан, тафрикаи равиявӣ, ҳамгирии мазмуни таҳсилот, инсонгароӣ ва амсоли инҳо) дар маҷмӯъ, тағйирёбии шакл ва методҳои таълим, мақсад ва сохтори низоми маориф боиси табдилёбии мазмуни фаъолияти омӯзгор мегарданд. Ин воқеият зарурати инкишофи муттасили таҳсилоти педагогиро асоснок намуда, масъалаи интихоби касбро дар шароитҳои рушди босуръати техника ва технология иваз кардани формулаи «*Таҳсилот барои тамоми ҳаёт*»-ро ба формулаи «*Таҳсилоти тавассути тамоми умр*» мубрам месозад.

Дар робита ба вазифаҳои дар таҳқиқот гузошташуда доир ба асоснок намудани принципҳои асосии ташкили ҷараёни маърифатию таълимии муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ дар матни иттилоотонидани он, дар ҷараёни озмоиш мо ба муносибати якпорчагӣ ва комплексӣ таъя намуда, амсилаи ташаккули ТИК дар сатҳи пурмазмун ва технологиро таҳия намудем. Дар қисмати назариявии кор мо исбот кардем, ки ба ҳайси роҳнамои стратегии фаъолияти таълимӣ дар муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ парадигмаи иттилоотию таълимие баромад мекунад, ки иҷрои он дар амалия ва таҷрибаи таълим дар донишгоҳҳо сохтан ва бунёд кардани муҳити эҷодӣ ва тамоюли касбию таълимӣ доштаи иттилоот дар асоси татбиқи ба ҷуз аз принципҳои умумидидактикӣ маъруф (илмият, дастрас будан, фаъолнокии

маърифатӣ ва амсоли инҳо)-ро дар назар дорад. Принципҳоеро ба монанди присипҳои зерин:

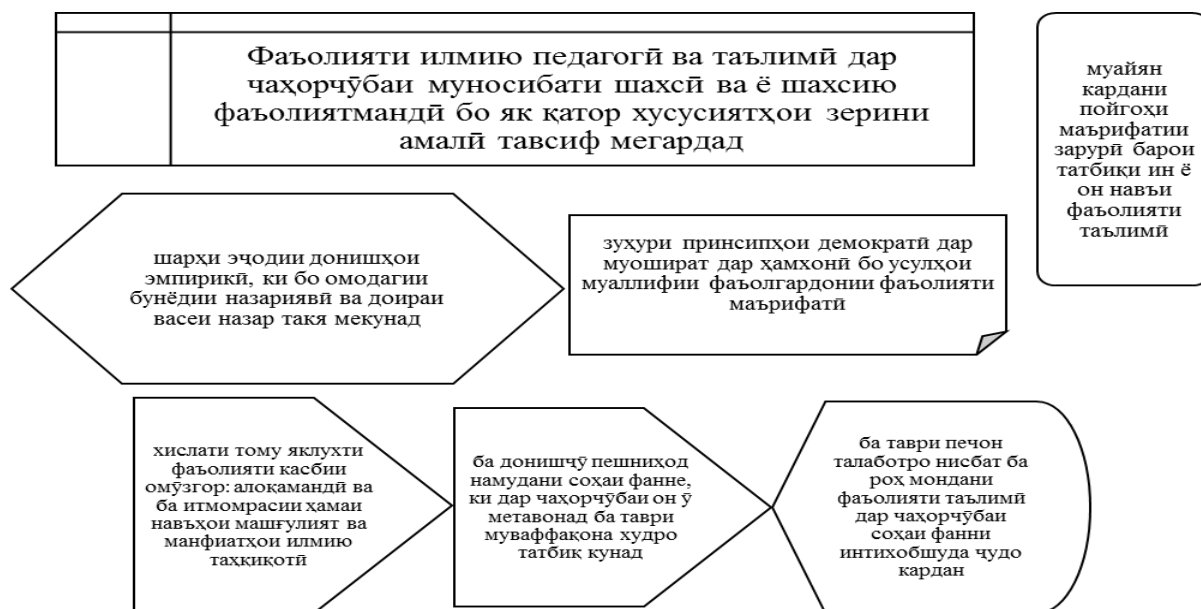
1. **Принципи афзалияти мустақилияти таълимии донишҷӯ**, ки «калонсолӣ»-и субъекти чараёни таълимро инъикос мекунад. Татбиқи ин принцип дар амал омодагии қаблии ҷиддиро аз тарафи омӯзгор дар назар дорад. Яъне, омӯзгор бояд барнома ва нақшаи таълимро бисозад, маводи таълимиро интихоб ва тақсир кунад, барномаи махсусро таҳия ва танзим карда, таълими фосолавиро таъмин намояд. Инчунин, вақти муайянеро барои таълимгиранда ҷудо кунад, ки ӯ имкон пайдо кунад бидуни саросемагӣ ва ачала бо маводи таълимӣ шинос шуда, ба умқи маъноӣ онҳо доир ба таърих сарфаҳм биравад.
2. **Принципи Барномасозии ба объект нигаронидашӯ далератсия** (таовунӣ), ки фаъолияти якҷояи таълимгирандаро бо шариконаш бо омӯзгорон, ҳамкасбон ва методистон дар назар дорад.
3. **Принципи таъя ба таҷрибаи зиндагии таълимгирандагон**. Ин принцип истифодаи таҷрибаи маишӣ, иҷтимоӣ, касбии донишҷӯ, машғулияти амалии ӯ, малака ва маҳоратро ба ҳайси яке аз сарчашмаҳои таълим барои ҳавасмандгардонии ибтидоӣ эҷодӣ дар чараёни аз худ кардан ва шаклсозии донишҷӯ бо ислоҳи ҳамзамони таҷриба ва дастурҳои манфии шахсӣ мутобиқ ба маводи таърихӣ дар назар дорад.
4. **Принципи фардикунонии таълим**. Мутобиқ ба ин принцип таълим дар асоси ба қайд гирифтани талаботи шахсӣ ва сифатҳои инфиродии иҷтимоӣ психологии донишҷӯ ба роҳ монда мешавад. Дар назар аст, ки таълимгирандагон барномаҳои алоҳидаи таълимии ба талабот ва мақсадҳои мушаххаси таълимӣ нигаронидашӯдаро таҳия мекунанд. Ба ғайр аз ин, кори инфиродӣ аз он иборат аст, ки донишҷӯ бо омӯзгор гуфтугӯ мекунад, ки дар ин вақт мубодилаи мутақобилаи иттилоот, донишҷӯ ва андешаҳо сурат мегирад.
5. **Принципи системавӣ будани таълим**. Ин принцип риояи мувофиқати байни мазмун ва мақсадҳои таълим, шаклҳо, методҳо, воситаҳо ва,

инчунин, тарзҳои арзёбии натиҷаҳо дар назар дорад.

6. **Принципи контекстии таълим ва мувофиқати назария бо амалия.** Ин принцип талаб мекунад, ки дар чараёни таълим мақсадҳои, ки барои таълимгиранда афзалиятнок мебошад, ҳаллу ҷасл карда шаванд ва донишҳои, ки таълимгиранда аз худ мекунад, дар ҳаёти минбаъдаи ӯ лозим шаванд ва ниёзҳои ӯро бароварда созанд.
7. **Принципи мубрамсоии натиҷаҳои таълим** ба таври хеле зуд дар амал татбиқ кардани дониш, малака ва маҳоратҳои касбнамудаи таълимгирандаро дар назар дорад. Ин принцип аз принципҳои фардикунонӣ, системанокӣ ва таълими матнӣ сарчашма мегирад.
8. **Принципи элективияти таълим талаб мекунад**, ки ба таълимгиранда озодии мустақилона интихоб намудани мақсадҳо, мазмун, шаклҳо, методҳо, сарчашмаҳо, муҳлатҳо, воситаҳо, вақт, маҳалли таълим ва арзёбии натиҷаҳои таълим воғузур карда шавад. Ин принцип бо принциби афзалиятнокии таълими мустақилона якдигарро мебуранд.
9. **Принципи рушди талаботи таълимӣ.** Дар ҷаҳорҷӯбаи ин принцип арзёбии натиҷаҳои таълим тавассути муайян кардани дараҷаи воқеии аз худ кардани маводи таълимӣ, инчунин, муайян кардани маводҳои калидӣ, бидуни аз худ кардани онҳо расидан ба мақсадҳои дар пеш гузошта шуда аз имкон берун аст. Инчунин, раванди таълим бояд ба ташаккули талаботи нави таълимии таълимгирандагон, тақмили шахсият ва инкишофи рушди маҳоратҳои онҳо барои худомӯзи нигаронида шуда бошад.
10. **Принципи рефлексивият** ба муносибати бошууронаи таълимгирандагон нисбат ба таълим, дарки меъёрҳои асосии чараёни таълим аз тарафи хонандагон ва ҳаракатҳои худӣ онҳо дар ҷаҳорҷӯбаи он, ки худмайл пайдо кардани таълимгирандагонро мефаҳмонад, асос ёфтааст.

Принципҳои номбаркардашуда, инчунин, инъикоси худро дар муносибати ба шахс нигаронидашуда пайдо кардаанд, ки эҳтиром ба шахсияти донишҷӯ, эътирофи ҳуқуқҳои ӯ, ба назар гирифтани андешаҳои ӯ, баробарӣ

дар муҳити касбӣ; ба ӯ додани ҳаққи пешниҳод намудани барномаҳои таълимӣ ва амсоли инро дар назар дорад. Ба омӯзгор дар чунин мавридҳо интихоби муайяни талабот ба монанди тамоюли эҷодии шахсияти ӯ, омодагӣ ба ҳамкориҳои баробар бо донишҷӯён ва ҳамкорон, надоштани ғурури нодуруст ироа карда мешавад.



Расми 6. – Амислаи таълими фаъолияти илмӣ педагогӣ дар чаҳорҷӯбаи муносибати шахсӣ

Ҳамин тариқ, баланд бардоштани самаранокии истифодаи ТИК дар ҷараёни маърифатӣ таълимии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ иҷроиши талаботи дидактикии системавиро дар назар дорад. Ба онҳо мавридҳои зерин дохил мешаванд:

- нақши асосии омӯзгор ҳангоми доир кардани машғулият ва ҳавасмандии ӯ нисбат ба истифодаи маводи гуногуни дидактикӣ;
- ба таври дақиқ муайян кардани нақш, мақом, мақсад ва вақти истифодаи ТИК;
- алоқаи зич дар байни ТИК-ҳои нав ва воситаҳои анъанавии таълим;
- дар технология ҷорӣ кардани фақат унсурҳои, ки сифатнокии таълимро кафолат медиҳанд;

- мутобиқати методикаи таълими компютерӣ ба стратегияи умумии пешгирифти муассисаи таълимӣ;
- зарурати таҷдиди назар кардани ҳамаи унсурҳои низом ва тағйирёбии методикаи умумии таълим ҳангоми қорӣ намудан дар бастаи воситаҳои таълимии ТИК;
- таъмини сатҳи баланди инфиродии таълим;
- таъмини алоқаи баргаштии устувор дар таълим.

Қорҳои таҷрибавию озмоишӣ нишон доданд, ки истифодаи принципҳои умумӣ ва «*иттилооти*»-и дидактикии таълим, татбиқи талаботи мушаххас кардашуда нисбат ба истифодаи ТИК дар қараёни маърифатию таълимии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ ба баланд бардоштани сифати омодагии мутахассисон мусоидат мекунад, чунки мо онҳоро дар алоқамандии мутақобила бо методҳои амалии иттилоотию коммуникатсионии салоҳиятнокии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар матни мақсадҳои таҳсилоти муосир ва амалияи фаъолияти таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар давлатҳо мавриди баррасию боздид қарор додем.

Ба раванди тадқиқшаванда пайдарпайии марҳилаҳо хос мебошад. Дар ҳар як аз марҳила тағйироти шахсӣ ва касбии омӯзгорони оянда ба вуқӯъ мепайванданд. Дар ин робита ташаккули педагогии ин раванд шомили се марҳила мебошад:

- таълимию маърифатӣ (курси 1);
- ба амалия нигаронидашуда (курсҳои 2-3);
- илмию касбӣ (курси 4).

Дар ҳар як аз марҳилаҳо вобаста ба вазифаҳои гузошташуда, маҷмӯи муайяни шакл, метод, тарз ва воситаҳои қори педагогӣ бо донишҷӯён (методҳои интерактивӣ ва технологӣ: методҳои лоиҳавӣ, қорӣ ва бозиҳои экспертӣ, практикумҳои лабораторӣ, мувоҳисаҳои дастаҷамъона, семинарҳои байнифаннӣ ва технологияҳои фаъолияти таҳқиқотӣ) мавриди истифода қарор мегирифтанд. Мазмуни марҳилаҳои ин раванд дар қадвали 7 инъикос ёфтааст.

Чадвали 7. – Марҳилаҳои асосии кори педагогӣ бо донишҷӯён

Марҳилаҳо	Мақсадҳо	Мухтаво	Методҳо	Натиҷаҳо
1	2	3	4	5
Марҳилаи I таълимию маърифатӣ (курси)	Баланд бардоштан и сатҳи маърифати и ТИК-и таълимӣ	Таълим аз рӯйи фанҳои «Информатика», «Графикаи компютерӣ», «Муқаддимаи ихтисос». Гузаронидани кори беруназсинфии бозии интеллектуалии «Мақтаби омӯзгор»	Мачмӯи методикаи таълимӣ. Маърифатӣ: анъанавӣ, интерактивӣ, машваратҳои инфиродӣ, Е-портфолио	Ташаккули маҳорат ва малакаҳои ТИК-и таълимӣ
Марҳилаи II Ба амалия нигаронидашуда (курсҳои 2-3);	Баланд бардоштан и сатҳи маҳорат ва малакаҳои амалӣ ва...	Омӯхтани фанҳои «технологияҳои иттилоотию иртиботӣ, машваратҳои амалӣ. Доир кардани корҳои беруназсинфӣ. Бозии интеллектуалӣ, «Кластери педагогӣ», Корҳои илмӣ-таҳқиқот ии донишҷӯён»	Методҳои лоиҳавӣ, тренингҳо бозиҳои корӣ ва экспертӣ, практикумҳои лабораторӣ, мубоҳисаҳои гурӯҳӣ, муаррифии корҳои таҳқиқотӣ. Машваратҳои инфиродӣ, Е-портфолио	Истифодаи амалии ТИК-и таълимӣ. Иникишоф и иқтидори шахсӣ
Марҳилаи III Илмию касбӣ (курси 4).	Рушд ва инкишофи ТИК-и донишҷӯён дар фаъолиятҳои таълимӣ, беруназсинфӣ, илмӣ ва касбӣ	Таҳсил аз рӯйи фанҳои «Таъминоти барномавии Нано САД» Машварати ТИК-и донишҷӯён. Доир кардани корҳои беруназсинфӣ. Бозии интеллектуалӣ «Ман омӯзгорам»	Методҳои лоиҳавӣ, Семинарҳои байнифанӣ фаъолияти таҳқиқотӣ, иштирок дар веб-конференсиях, видеоконференсияҳо (курси 3), тестиҳои онлайн, мизҳои мудаввар,	Истифодаи амалии ТИК-и таълимӣ. Иникишоф и иқтидори шахсӣ

			машваратҳои инфироӣ, Е-портфолио	
--	--	--	--	--

Ҷамаи ин марҳилаҳо бо ҳам алоқаманд буда, якдигарро такмил медиҳанд, чунки ташаккули ТИК – ин чараёни муттасиле мебошад, ки самаранокии рушди онҳо бо шароитҳои зерини педагогӣ муайян карда мешаванд:

- мубрамсозии асоси мотиватсионии ташаккули ТИК-и омӯзгорони оянда;
- истифодаи ТИК инноватсионӣ дар таълими фанҳои касб;
- чараёни таълимии ба шахс нигаронидашуда.

Барои гузаронидани таҳқиқоти озмоишӣ мо барномаеро таҳия кардем, ки ба тасдиқ ва санҷиши шароитҳои педагогии ТИК-и донишҷӯён дар муҳити таълимии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ равона карда шудааст.

Барнома шомили чорабиниҳои зерин буд:

- гузаронидани марҳилаи омодагӣ;
- ташҳиси сатҳи ибтидоии ташаккулёфтагии ТИК омӯзгорони оянда – бакалаврҳо (марҳилаи тасдиқкунӣ);
- ташҳиси сатҳи ташаккулёфтагии ТИК-и донишҷӯён дар марҳалаи поёнии татбиқи амсила.

Дар марҳилаи омодагӣ интихоби донишҷӯён барои гурӯҳҳо гузаронида шуда, абзоролоти арзёбию ташҳисӣ барои муайян кардани сатҳи ташаккулёфтагии ТИК-и таълимии омӯзгорони оянда пешниҳод карда шуд.

Дар озмоиш 100 нафар иштирок намуданд. Ташҳисӣ (вурӯдӣ) гирифтани тест доир ба информатика, барои идоракунии равандҳои таълимии таҳсили минбаъда дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ хеле муфид аст. Омӯзгорон имконоте пайдо карданд, ки камбудихоро дар донишҳо баргараф кунанд, мавзӯи омӯзиши он бахшҳои информатикаро ислоҳ кунанд, ки аз рӯи онҳо натиҷаҳои хеле паст ба даст овардаанд, қорҳои мустақилона донишҷӯёнро ба нақша бигиранд, ки ба инкишофи донишҳои компютери онҳо равона карда шудаанд.

Бо тавачҷуҳ ба ин маълумот гурӯҳҳои озмоишӣ дар ҳайати 78 нафар

муайян карда шуда буданд, гурӯҳҳои назоратӣ бошанд аз 30 нафар (таърих), дар факултети таърихи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдулло Рӯдакӣ ва дар факултети таърих ва ҳуқуқ 48 нафар (Информатика) Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав ташкил мебуданд.

Интихоби методикаҳо. Мо методикаи таҳқиқи ТИК-таълимии омӯзгорони ояндаро таҳия кардаем чадвали 8.

Чадвали 8. – Методикаи таҳқиқи ТИК-таълимии омӯзгорони оянда

Унсурҳо (компонентҳо)	Меъёрҳо ва нишондиҳандаҳо	Методҳои таҳқиқот
Унсурҳои арзишию мотиватсионӣ	Самти касбии шахс (сатҳи мотиватсияи касбӣ, кӯшиш ба худташқилкунӣ, худомӯзӣ ва рефлексия)	Таҳлили натиҷаҳои фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ, бернуазсинфии донишҷӯён, тестгузаронӣ, анкетапаҳнкунӣ, мушоҳида
Унсурҳои технологӣ	Омодагӣ ба ТИК-фаъолият (маҷмӯи маҳорат ва малакаҳои ТИК-фаъолият)	Таҳлили натиҷаҳои фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ, бернуазсинфии донишҷӯён, тестгузаронӣ, анкетапаҳнкунӣ, мушоҳида
Унсурҳои когнитивӣ	Омодагӣ ба татбиқи донишҳои касбӣ ва маҳоратҳо (маҷмӯи маҳорат ва малакаҳои ТИК-фаъолият)	Таҳлили натиҷаҳои фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ, бернуазсинфии донишҷӯён, тестгузаронӣ, анкетапаҳнкунӣ, мушоҳида

Дар поён мо натиҷаҳои ба даст овардае, ки унсурҳои ТИК салоҳиятнокии гурӯҳи озмоиширо нишон медиҳад, баррасӣ хоҳем кард.

Тавсифи унсурҳои мотиватсионӣ арзишӣ бо натиҷаи бахши мувофиқи саволномаи «*Хударзёбии ТИК-и салоҳиятнокӣ*».

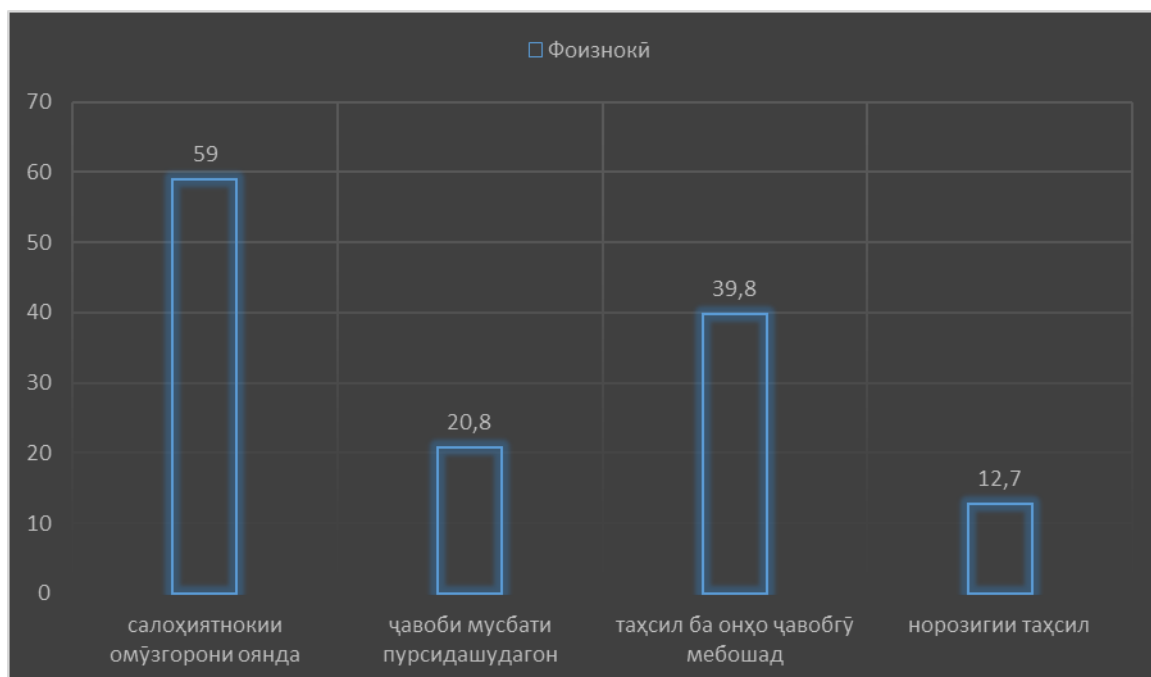
Ҳанчун ҳолатҳои афзалиятнок омӯзгорони оянда он ҳолатҳоеро, ки интихоби касбии онҳоро муайян кардаанд, чун карданд: дурнамо барои ба ҷой қор таъмин шудан, шавқу ҳавас ба касби оянда, ғоиданокӣ ва амҳамиятнокии он касб, ба даст овардани сатҳи баланди донишҳо доир ба истифодаи ТИК дар фаъолияти ояндаи касбӣ. Курсҳои яқум ҳангоми интихоби самти омодагӣ дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ алоқаи мутақобилаи шавқу ҳавас нисбат ба касби оянда ва рақобатнокии он дар бозори муосир

корро дарк мекунанд. Ҷавобхоеро, ки пурсидашудагон қайд кардаанд, инҳо ҷавобҳо дар масъалаи муҳимият ва аҳамияти ТИК салоҳиятнокии омӯзгорони оянда 59% мебошанд.

Курсҳои яқум ба таври ҷисмонӣ талаботи нисбат ба сатҳи аз худ кардани ТИК-худро ҳамчун хатмкунандаи мактаби олии педагогӣ тасаввур карда наметавонанд. Фақат 20,8% пурсидашудагон ҷавоби мусбат додаанд, бақӣ ба таври хеле заиф тасаввур мекунанд ва ё тамоман тасаввурот надоранд.

Ҳиссаи 39,8% пурсидашудагон таъкид кардаанд, ки таҳсил ба интизориҳои онҳо ҷавобгӯ мебошад, 12,7% донишҷӯён бошанд, изҳори норозигӣ кардаанд.

Фикру андешаи донишҷӯён дар бораи он ки фанҳои таълимӣ дар мактаби олий ба васеъ ва амиқ шудани донишҳои касбӣ мусоидат мекунанд 70,1%, дар мавриди худ асоси муносиберо барои ташаккули ТИК салоҳиятҳо бунёд мегузоранд.



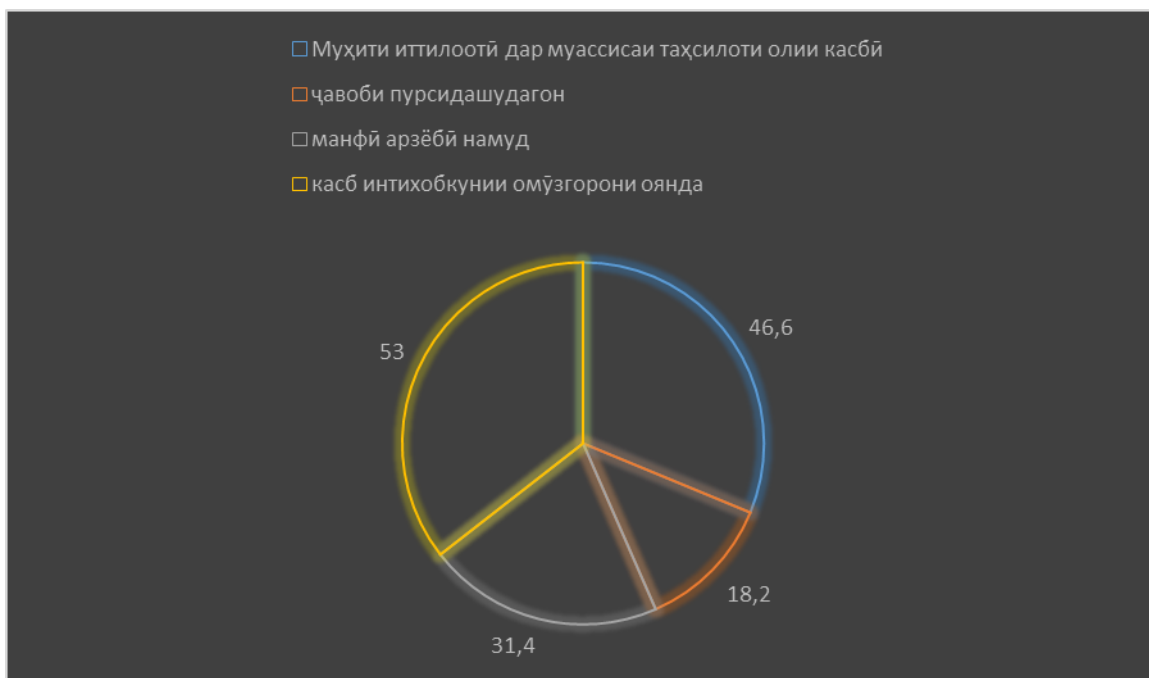
Расми 7. – Диаграммаи андешаҳои пурсидашудагон дар таҳсил

Пурсидашудагон ба масъалаи истифодаи ТИК дар фаъолияти таълимӣ, инчунин, фаъолияти фориғ аз дарсӣ ва иҷтимоӣ дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, ки ба мутобиқшавии муваффақонаи курсҳои яқум мусоидат мекунанд, баҳои хеле баланд додаанд.

Дар байни омилҳое, ки ба таври мусбат ба хоҳиши хондан дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ ҷиҳати аз худ кардани салоҳиятҳои касбии омӯзгори оянда мусоидат мекунанд, инҳо мебошанд: эътимоду боварӣ ба муҳиммият ва аҳмиятноки маводи омӯхташаванда барои фаъолияти касбӣ ва, инчунин барои омӯзгори оянда дар фаъолияти баъдии кориаш лозим мешаванд.

Муҳити иттилоотиро дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ 46,6% пурсидашудагон мусбат ва 18,2% манфӣ арзёбӣ намуда теъдоди 31,4% дар посух мушкилӣ кашиданд.

Теъдоди хеле зиёди донишҷӯёни курси якум талабот нисбат ба сатҳи омодагии касбии худро ҳамчун омӯзгори оянда, таҳассуси худро доир ба касби интихобшуда 53% ба таври хуб тасаввур мекунанд.



Расми 8. – Диаграммаи омилҳо дар таҳсил

Инчунин, сабабҳои алоқамандии шахсии омӯзгори оянда ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи ТИК салоҳиятноки ошкор карда шудаанд: сарфаҷӯи вақт ҳангоми омода намудани СРС ва машғулиятҳои семинарӣ, тавачҷуҳ ба шакли таҳияи маводи дарсӣ, гузариш ба сатҳи нави раванди иттилоотии таълимию маърифатии шахсият.

Мутобиқ ба коркарди маълумот бадастомада андешаи пурсидашудагон чунин натиҷахоро нишон меод: ҷойи аввал (дар ин ҷо ва минбаъд натиҷаи

миёна зикр карда мешавад – 74,3%), натиҷае, ки сабабҳои иҷтимоиро муайян мекард, масалан, «барои он ки мехоҳам барои ҷомеа манфиати бештар биорам». Омӯзгорони оянда аз худ сатҳи баланди пӯхтагии иҷтимоӣ нишон медиҳанд.

Дар ин бора андешаи донишҷӯён низ гувоҳӣ медиҳад 66,9%, ки далелҳои касбии фаъолияти таълимӣ дар ҷойи дуҷум қарор доранд: таҳсил мекунам, чунки касби интихоб кардаам ба ман писанд аст. Масалан, сатҳи баланди далелҳои касбӣ, ба ҳайси асос барои таҳсили муваффақона дар мактаби олий баромад мекунад.

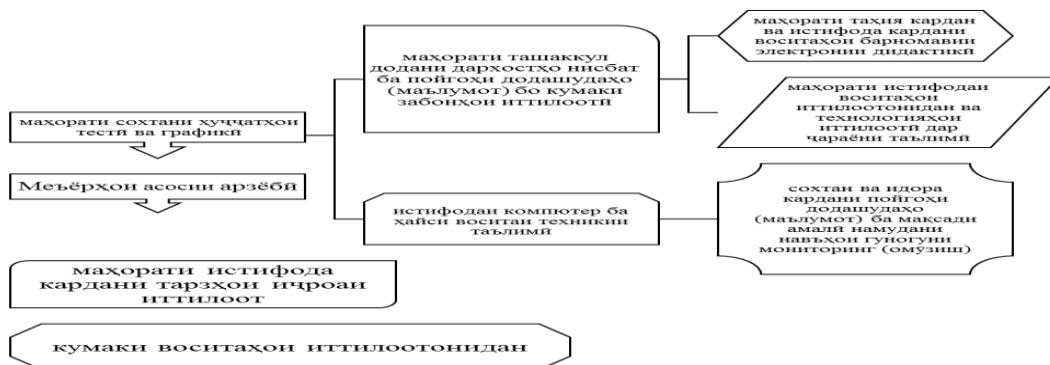
Минбаъд далелҳои престиж меояд 63%: барои он ки мехоҳам дар байни беҳтарин донишҷӯён қарор дошта бошам; барои он ки мавқеи ояндаи хизмати ман ба муваффақияти ман дар вобастагӣ қарор дорад.

Далелҳои иртиботии фаъолияти таълимӣ ҷой чорумро ишғол карданд: барои он ки бо одамон кор кунем, бояд донишҳои амиқи ҳамаҷониба ва ба инҳо монанд дошта бошем.

Сипас, далелҳои таълимию маърифатӣ меоянд: барои он ки донишҳои амиқ ва устувор аз худ кунем; аз хондан ва таҳсил кардан хушам меояд.

Дар ҷойи охирин далели – худтатбиқкунии эҷодӣ ҷойгир шудааст: барои он ки аз чизҳои нав бохабар бошам ва ба фаъолияти эҷодӣ машғул шавам ва ғайра.

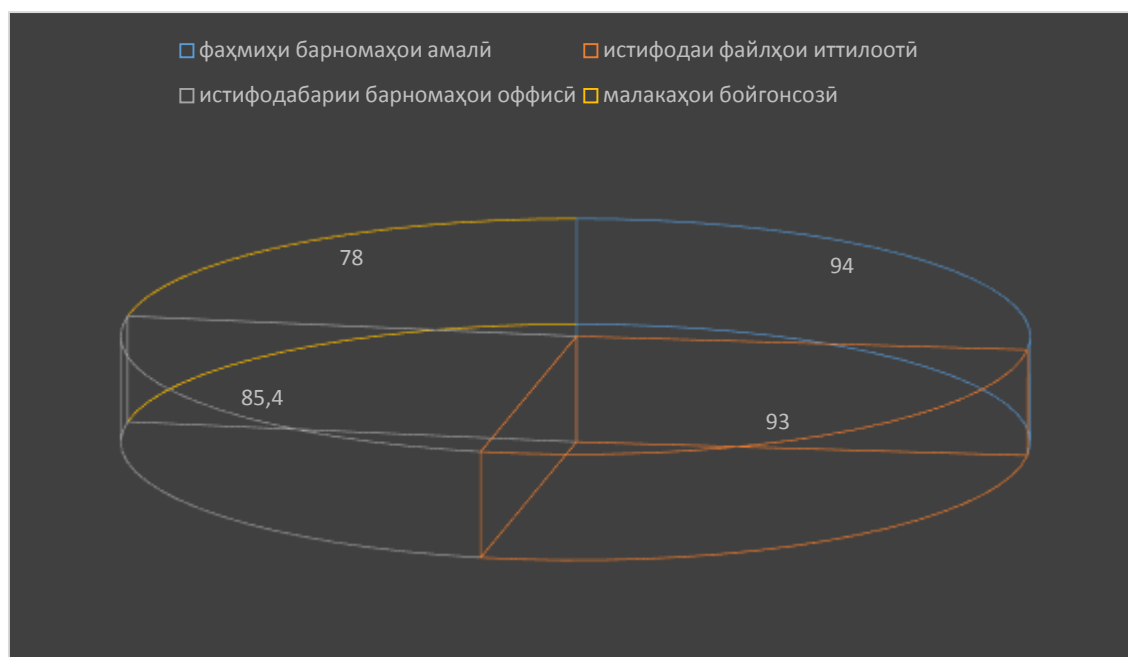
Дар фасли дуҷуми пурсишнома сатҳи ҳударзёбии омӯзгорони оянда аз рӯи таълими технологияи ТИК муайян карда шуд.



Расми 13. – Амсилаи маҳоратҳои воситаҳои ташкили иттилоотӣ

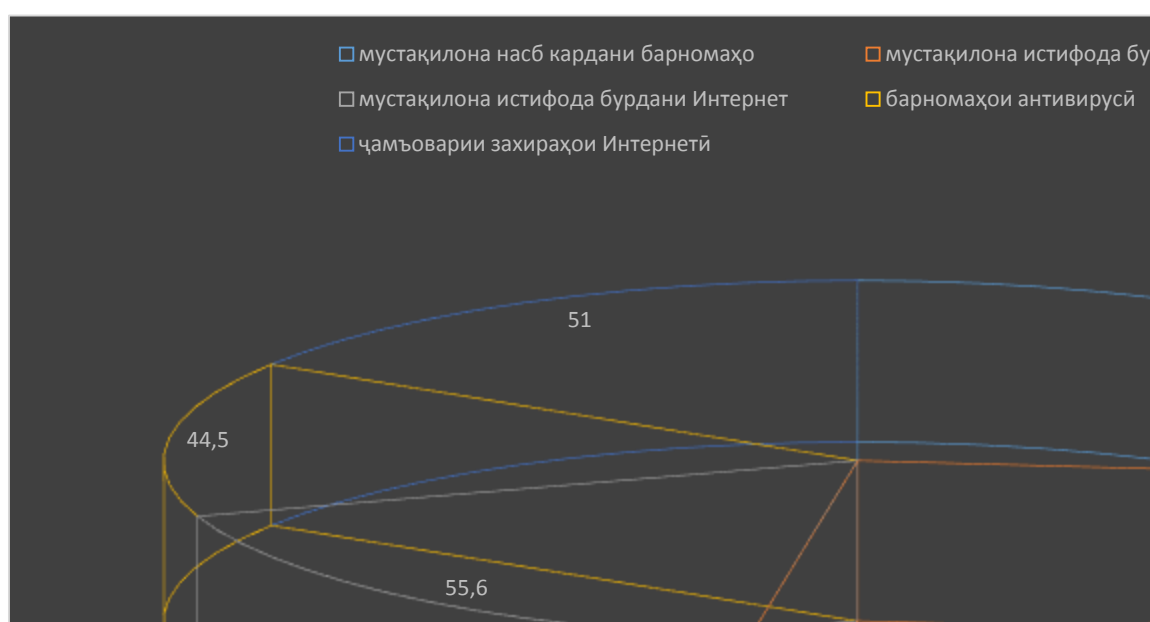
Барои муайян кардани сатҳи минималии малакаҳои истифодабарӣ мавридҳои зерин мавриди истифода қарор гирифтанд: мусоҳибаҳои инфиродӣ, иштирок дар машғулиятҳо, мушоҳида аз болои кори донишҷӯён дар синфи компютерӣ, таҳлили сифати асноди электроники (китоби қайдҳо) донишҷӯён дар системаи Moodle [178, с. 124].

Барои назорат кардани сифатҳои зерини малакаҳо интихоб карда шуда буданд: умумӣ (кор бо системаи файлӣ), кор бо редактори матнӣ, кор бо ҷадвалҳои электронӣ, сохтани презентатсияҳо (муаррифиномаҳо), ҷустуҷӯ дар Интернет, доштани почтаи электронӣ, ҳамон тавре ки мушаххас шуд, донишҷӯён дар кори худ имкониятҳои тағйирёбандаи барномаҳои хеле содара мавриди истифода қарор медиханд ҳамин тариқ: бештар аз 94% донишҷӯёни курси яқум малакаҳои кор ва усулҳои амалиёти файлиро балад мебошанд, бо файлҳо дар барандагони хориҷии гуногуни иттилоот кор карда метавонанд 93% пурсидашудагон, бо замимаҳои омодаи офис Microsoft кор карда метавонанд 85,4% донишҷӯён, малакаҳои бойгонисозӣ ва бо фишурда намудани файлҳо –78% донишҷӯён балад мебошанд.



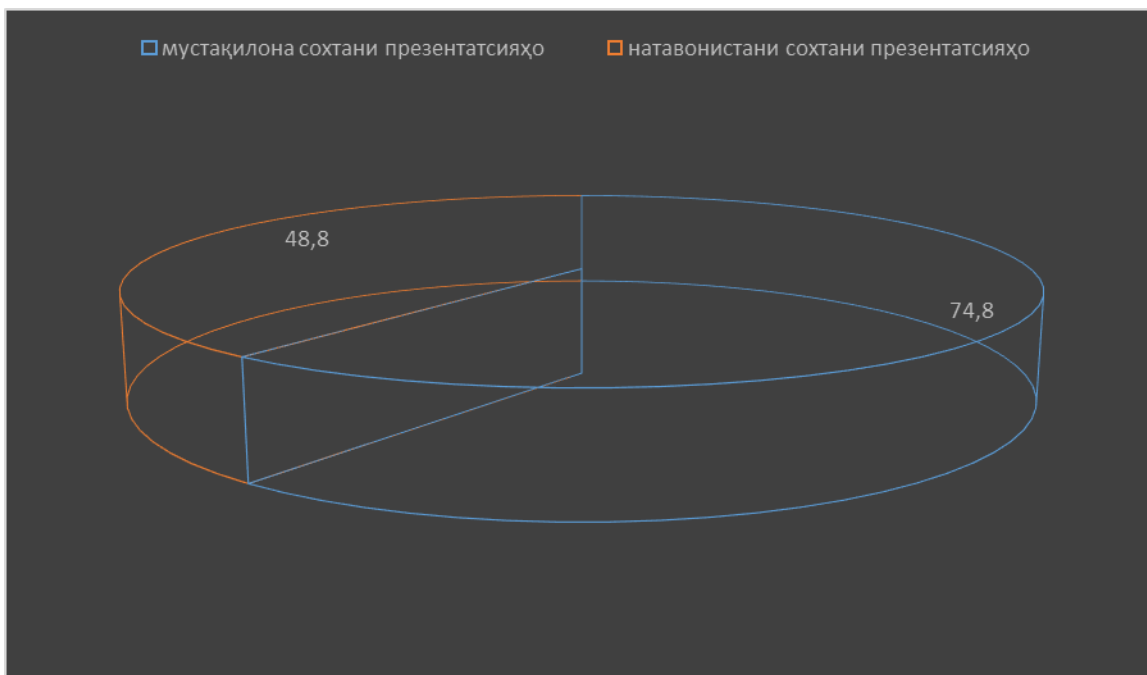
Расми 14. – Диаграммаи имкониятҳои тағйирёбандаи барномаҳо

84,9% пурсидашудагон ба таври мустақилона насб кардани техникаи ёрирасон ба монанди принтер, сканер ва амсоли инро баладанд 82% пурсидашудагон кайд карданнд, ки метавонанд ба шабакаи Интернет алоқа барқарор кунанд 55,6%, барномаҳои антивирусиро насб ва таҷдид карда метавонанд 44,5% донишҷӯён метавонанд аз захираҳои интернет барои фаъолияти таълимӣ истифода намоянд, 51% пурсидашудагон дар бораи мушкилоти кор бо барномаи Excel иттило доданд, ки ин барнома имкон медиҳад чадвали додашудаҳоро сохта, онро коркард кунанд, графика ва диаграмма бисозанд ва масъалаҳои математикиро ҳаллу ҷавоб намоянд.



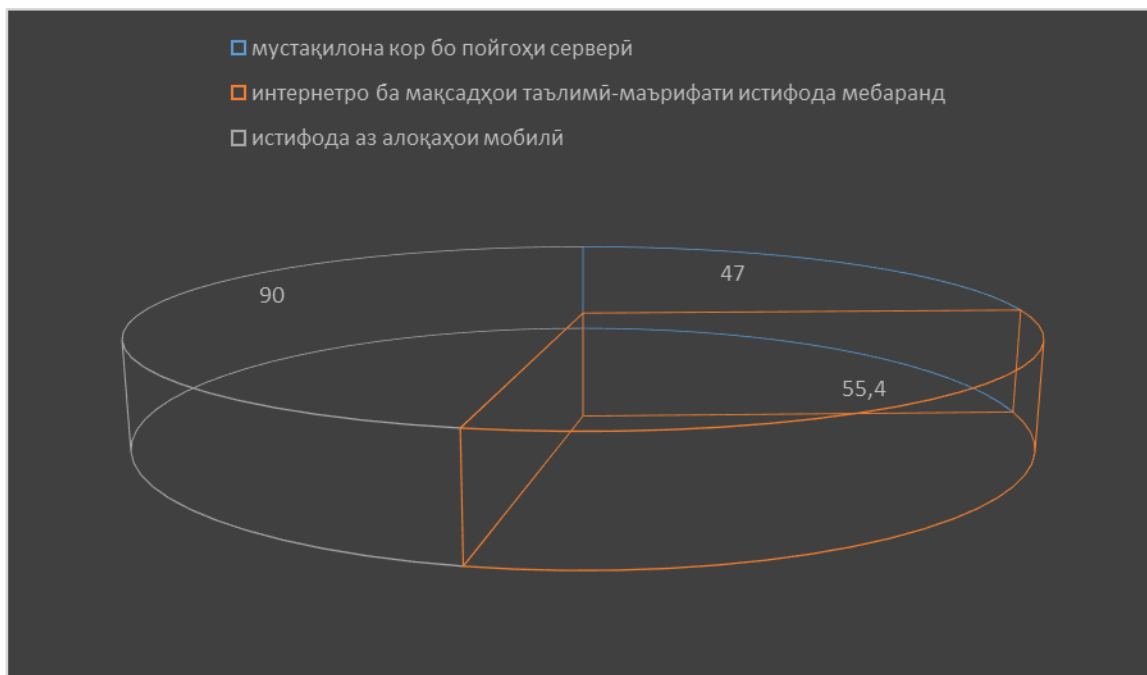
Расми 15. – Диаграммаи пурсидашудагон ба таври мустақилона

74,8% пурсидашудагон усулҳои сохтани презентатсияҳои электрониро намедонанд, 48,5% иқрор карданд, ки дар презентатсия илова кардани ҳар гуна расмҳо ва тасвирҳо ва дигар ҳуҷҷатҳоро балад нестанд, аксарияти донишҷӯён барои сохтани презентатсия аз барномаи Power Point истифода намеkunанд.



Расми 16. – Диаграммаи пурсидашудагон оид ба сохтани презентатсияҳо

47% донишҷӯён малакаҳои кор бо пойгоҳҳои серверӣ ва технологияҳои интернетро балад мебошанд; 55,4% донишҷӯён шабакаи Интернетро ба мақсадҳои таълимӣ-маърифатӣ истифода мебаранд, яъне барои баромадҳои худ тезис тайёр мекунанд ва супоришҳои фанҳои дигарро иҷро мекунанд; бештар аз 90% пурсидашудагон аз алоқаи мобилӣ истифода мебаранд.



Расми 17. – Диаграммаи пурсидашудагон оид ба истифодабарии шабакаҳои Интернетӣ ва алоқаҳои сотӣ

Ҳамин тариқ, донишҷӯёни курсҳои якум, мутаассифона, сатҳи пасти донишҳои компютери доранд. Далелу сабабҳои зиёде вуҷуд доранд, ки ба хатмкунандагони мактабҳои деҳот имкон намедиханд, ки аз муҳити иттилоотӣ электронӣ истифода намоянд. Ин сатҳи пасти таҷҳизи технология баъзе мактабҳо, дастрасии маҳдуд ба шабакаи Интернет, мавҷуд набудани захираҳои рақамӣ таълимӣ ба забони модарӣ мебошанд.

Инчунин, дар асоси ҳуҷҷатҳои мо сатҳи истифодаи ТИК-ро дар курсҳои якум муайян кардем (компоненти когнитивӣ). Таҳлили натиҷаҳо нишон доданд:

- 35% докталабоне, ки ба муассисаи таҳсилоти олии касбӣ дохил мешаванд, дар хона имкони дастрасӣ ба шабакаи Интернетро доштаанд, дар шаҳр бошад, бештар аз 50% докталабон ин имконро доштанд;
- 92% пурсидашудагон медонанд, ки маълумотномаҳои электронӣ, луғатҳо, энциклопедияҳоро чӣ гуна истифода намоянд;
- фақат 49% донишҷӯёни курсҳои якум дар китобхонаи электроники муассисаи таҳсилоти олии касбӣ ба қайд гирифта шудаанд;
- 68% донишҷӯён ба таври доимӣ редакторҳои матнро мавриди истифода қарор медиҳанд;
- 60% пурсидашудагон дар бораи барномаи сохтани презентатсия Power Point хабар надоранд;
- 83% пурсидашудагон таҷрибаи амалии истифода намудани компютери инфиродӣ ва ноутбукро медонанд ва ба таври мустақилона файлҳоро ҷоп мекунанд;
- 76% пурсидашудагон Web-камера ва сканерро истифода бурда наметавонанд;
- ҳамаи донишҷӯён технологияҳои шабакавӣ ва захираҳоро медонанд;
- шабакаҳои иҷтимоии маъруф барои донишҷӯён шабакаҳои «В-контакте», «Однакласник», «Фейсбук», «Инстаграм» ва «Тик-ток» мебошанд;

- ба унсурҳои таълими фосилавӣ ба монанди e-learning таълими электронӣ, m-learning – таълими мобилӣ 10 нафар аз пурсидашудагон шиносанд. Ба замимаҳои офис Microsoft Office барои кор бо ҳуҷҷатҳо дар шабака 12 нафар пурсидашудагон шинос мебошанд.

Маълумоти пурсишнома нишон, ки дар маҷмӯъ донишҷӯён доир ба истифодаи ТИК сатҳи кофӣ донишхоро надоранд 68,2%.

Дар маҷмӯъ, таҳлили натиҷаҳои марҳилаи тасдиқи таҳқиқот сатҳи нокифояи донишҳо ва маҳоратҳои курсҳои яқум дар соҳаи истифодаи ТИК-ро нишон дода, зарурати ташаккули педагогии ТИК-и омӯзгорони ояндаро дар шароитҳои муассисаи таҳсилоти олии мубрам месозад.

Таҳлили натиҷаҳои марҳилаи тасдиқи таҳқиқоти мо имкон дод, барномаи марҳилаи ташаккулдиҳандаи корҳои озмоиширо таҳия ва мутобиқ гардонем.

Барои расидан ба мақсади гузошташудаи таҳқиқот мутобиқ ба амсилаи мо се марҳилаи ташаккули ТИК-и таълимӣ муайян карда шуда буданд.

Марҳилаи яқум таълимию маърифатӣ, ин марҳила ба мубрамсозии иқтидори эҷодӣ-чустуҷӯӣ омӯзгори оянда равона карда шудааст.

Барои расидан ба ин мақсад дар ин марҳила чунин шаклҳои кор муайян ва таҳия карда шуда буданд:

- истифодаи методҳои интерактивӣ дар машғулиятҳои таълимӣ;
- иштироки донишҷӯён дар бозихҳои зеҳни, ки дар машғулиятҳои таълимӣ ва факултативӣ гузаронида мешаванд;
- чалб кардани донишҷӯён ба шаклҳои гуногуни фаъолиятҳои беруназсинфӣ. Масалан, мо, махсусан барои рушди инкишофи ТИК-салоҳиятнокии донишҷӯёни курси яқум бозии зеҳни «*Мактаби омӯзгор*» ташкил карда гузаронидем.

Дар поён онҳоро ба таври муфассал дида мебароем. ТИК, қабл аз ҳама, дар фаъолияти таълимӣ татбиқ карда мешавад. Маводи таълимӣ бояд бо навгонии иттилоотӣ, дастрасии шакл ва тарзи оригиналии баёни худ, ҳаҷми кофӣ, маърифатии баёни хеш фарқ кунанд.

Дар вақти муайян кардани мазмун ва муҳтавои фанни нақшаи таълимӣ зарур аст, хусусиятҳои минтакавии субъекти ҷараёни маърифатӣ ба назар гирифта шавад.

Ҳангоми ташкили раванди таълим доир ба инкишофи ТИК омӯзгоронро лозим аст, ба инкишофу рушди минбаъдаи шахсияти донишҷӯ ва шароитҳои мактаби олии минтақавӣ мусоидат намоянд.

Ба андешаи мо, ташаккули фарҳанги иттилоотии таҷрибаи мусбат дар таълим, рушди манфиатҳо, зуҳурии ибтикор нисбат ба таълим ва омодагӣ нисбат ба худомӯзӣ лозим аст.

Аз ин ҷиҳат, баррасӣ намудани андешаҳои А.А. Смирновро бобати вазъияти муосир доир ба татбиқи техникаи компютерӣ дар муҳити компютериро ба мақсад мувофиқ мешуморем. Дар бораи он ки *«таҳқиқоти психологию педагогии иҷро кардашуда дар лаҳзаи назарияи психологии фаъолияти инсон ва фаъолияти таълимӣ нишон медиҳанд, ки модели сезинагии аз худ кардани техникаи иттилоотӣ дар таълимро нисбатан мувофиқ шуморидан лозим аст»* [167, с. 246].

Зинаи якум инкишофи ТИК-и элементарии омодагӣ ва фарҳанги иттилоотӣ.

Зинаи дуюм аз худ кардани соҳаҳои нави дониш бо кумаки технологияи шабакавӣ ва захираҳо.

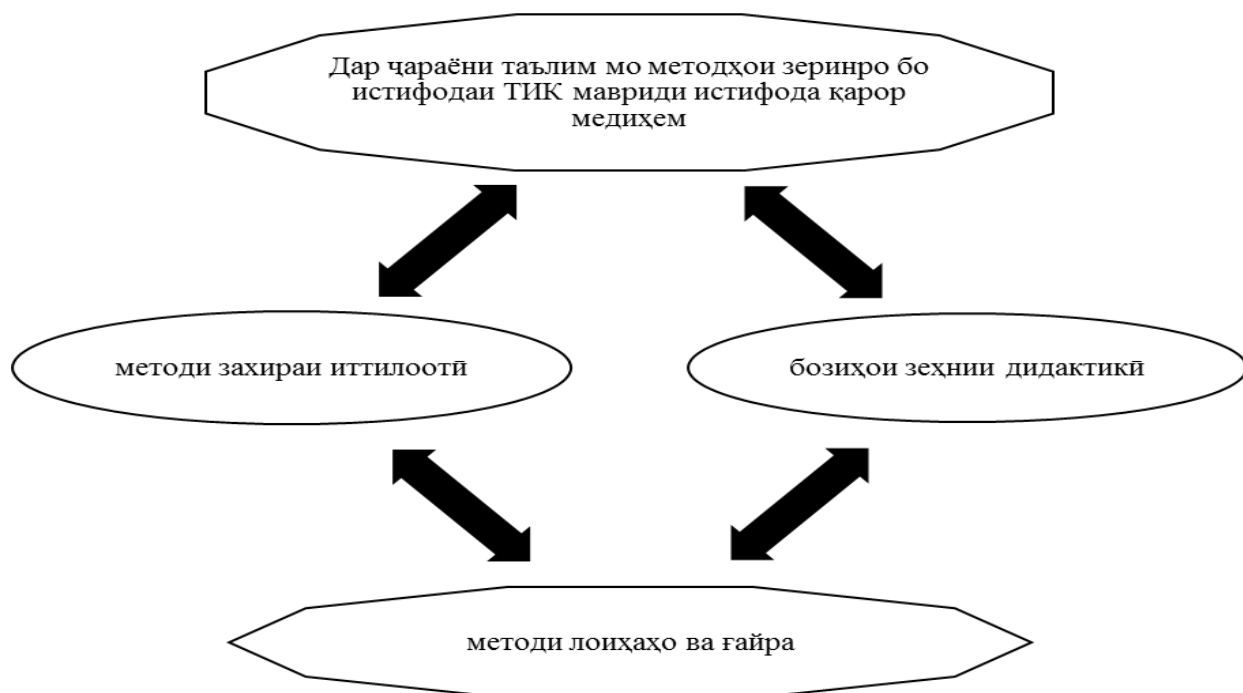
Зинаи сеюм донишҷӯ сохтан ва идора кардани равандҳои нисбатан муҳимми педагогӣ ва навъҳои фаъолияти иҷтимоии инсонро ба шарофати ба таври васеъ шинос шудан ба соҳаҳои фаъолияти касбӣ бо кумаки моделронии компютер меомӯзад.

Дар курси якуми муассисаи таҳсилоти олии касбӣ таваччуҳи махсус ба баланд бардоштани сатҳи донишҳои компютерии омӯзгорони оянда, бавежа онҳое, ки дастрасӣ ва имконоти истифодаи ТИК ва шабакаи Интернетро надоранд ва ба таври пурра аз афзалиятҳое, ки ТИК дар раванди таълими муассисаи таҳсилоти олии касбӣ пешниҳод мекунад, надоранд, қабл аз ҳама, донишҷӯёне мебошанд, ки аз деҳот омадаанд, зоҳир карда мешавад.

Барои татбиқи вазифаҳои таълим, бахусус, ба таври амалӣ аз худ кардани ТИК, раванди таълим тарзе ба роҳ монда мешавад, ки дар омӯзгорони оянда ба таври устувор шавқу алоқаи маърифатӣ нисбат ба таҳсил инкишоф ёбад. Масалан, барои донишҷӯёни курсҳои якуми ҳамаи самтҳои омодагӣ омӯзиши фанни таълимии «*Муқаддимаи ихтисос*» қорӣ карда шудааст.

Ин фан ба омӯзгорони оянда тасаввуроти аввалинро дар бораи ояндаи ихтисос, донишҳо доир ба сатҳи элементарии ТИК ва мутобиқ шудан ба муҳити элементарии иттилотию таълимии донишгоҳро медиҳад. Машғулият дар синфхонаи махсусгардонидашуда аз тарафи омӯзгорони варзида ва мутахассисон доир карда мешаванд. Инчунин, дар ҷаҳорҷӯбаи ин фан бозии зеҳнии «*Мактаби омӯзгор*», ки дастур барои таълиму омӯзиш дар раванди ҷустуҷӯи ибтиқори шахсӣ ва ғояҳои педагогиро ташаккул медиҳад, доир карда мешавад.

Ба андешаи мо дар робита ба ин, дар байни донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ, ташкил ва гузаронидани озмунҳои ҷолиб ва мувофиқ дар мавзӯи «*Ман ва касби ман*» барои омӯзгорони оянда мебошад. Дар ҷаҳорҷӯбаи ин озмун намоиши доир карда шуд. Дар майдончаи интерактивӣ барои нишон додан ҳамаи донишҷӯёни гурӯҳӣ озмоишӣ қорҳои худро аз рӯи мавзӯҳои интиқоб қардашон пешниҳод намуданд.



Расми 18. – Амсилаи чараёни таълим истифода аз ТИК

Ин методҳоро ба таври муфассал дида мебароем. Барои таҳқиқоти мо баланд бардоштани сатҳи донишҳои компютери донишҷӯёни курси якум ва сохтани пойгоҳ барои ташаккули ТИК муҳим мебошад. Барои ин мақсадҳо барои донишҷӯёни курси якуме, ки мутобиқ ба методҳои анъанавӣ (адабиёти таълимӣ ва илм) ва донишҷӯёне, ки мутобиқ ба нашрияҳои электронӣ ва захираҳои электронӣ, ки қорқади маълумотро дар шароити қулай барои донишҷӯён ба маротиб афзудааст, таҳсил мекунанд, истифода шудаанд. Мақсади асосӣ аз истифодаи методи захираи иттилоотӣ – таҳким ва тавсеаи донишҳо тавассути ҳидояти донишҷӯ ба ҳаҷми хеле калони иттилооти гуногуни ба ӯ лозим ва талаботи маърифатии ӯро қонеъкунанда мебошад.

Ҳамин тариқ, маҳорати пайдо кардани роҳу масир дар ҳаҷми калони хеле гуногуни иттилоот, маҳорати ба таври мантиқӣ ва эҷодӣ фикр кардан, масъулиятшиносӣ дар баробари қабули тасмим ва муҳосибаҳои дақиқ, пуштибонӣ аз мавқеи илмии хеш дар бораи чунин нишондиҳандаҳои ТИК ҳамчун дониш ва маҳорати қор бо захираҳои иттилоотӣ гувоҳӣ медиҳанд.

Бозиҳои интеллектуалие, ки ба истифодаи фаъоли ТИК дар чараёни таълим равона карда шудаанд, ба мубрамсозии иқтидори шахсии омӯзгорони

оянда мусоидат мекунанд.

Истифодаи ТИК – воситаҳо дар раванди таълим ба фаъолияти маърифатӣ водор намуда, сифатҳои шахсии омӯзгорони ояндаро ташаккул медиҳад: эҷодкорӣ, мустақилият; шароит барои рушд, муваффақият, худшиносии шахсиро муҳайё мегардонад. Ба таври мустақилона сохтани презентатсия барои машғулиятҳо, ҷустуҷӯи мавод дар шабакаи «Интернет» аз рӯйи мавзӯи додашуда, барои ҳар чи беҳтар аз худ кардани маводи таълимӣ мусоидат мекунад. Чунин машғулиятҳо алоқаи фанҳоро нишон дода, дар амал истифода намудани малакаҳои назариявии ТИК-ро омӯзонида, фаъолияти фикрии донишҷӯёнро фаъол гардонида, онҳоро ба мустақилона гирифтани донишҳо ҳавасманд мегардонанд.

Марҳилаи ба амалия нигаронидашуда ба азхуд кардани ТИК-фаъолият аз тарафи донишҷӯён ва баланд бардоштани мотиватсия барои рушди минбаъда равона карда шудааст. Мақсад ташаккули фаъолият ва такмили ТИК-и омӯзгорони оянда мебошад.

Барои расидан ба ин мақсад дар ин марҳила чунин шаклҳои кор мавриди истифода қарор гирифтаанд:

- истифодаи методҳои интерактивӣ дар машғулиятҳои таълимӣ тавассути мубрамсозии муносибати инфиродӣ ба таълимгиранда;
- татбиқи барномаи курси махсуси муаллиф бо номи «Асосҳои педагогии ТИК»;
- иштироки донишҷӯён дар бозиҳои зехние, ки дар машғулиятҳои таълимӣ ва факултативӣ гузаронида мешаванд;
- иштироки фаъоли донишҷӯён дар кори илмию таҳқиқотӣ (баромдаи донишҷӯёни гурӯҳи озмоишӣ дар веб-конференсияҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва озмун-тарҳҳо);
- таҷрибаи педагогии донишҷӯён;
- ҷалби донишҷӯён ба шаклҳои гуногуни фаъолияти фориғаздарсӣ.

Яке аз самтҳои навсозии низоми маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар

раванди таълим татбиқ намудани технологияҳои нав, ташаккули салоҳиятҳои касбӣ ва умумӣ бо дарназардошти стандарти Word Skills International мебошад. Ин стандарт мутобиқ ба фанни таълимии «*Методикаи таълими информатика*» бо машварати ҳатмӣ барои омӯзгорон амалӣ карда мешавад.

Зимни пурсиши донишҷӯёни гурӯҳи озмоишӣ дар марҳилаи тасдиқии озмоиш дархосту хоҳиши онҳо муайян карда шуда буд, ки ТИК-ро нисбатан амиқ ва мукамал биомӯзанд. Дар робита ба ин, дар чаҳорҷӯбаи озмоиши ташаккулёбанда барои донишҷӯёни гурӯҳи озмоишӣ курси махсусе, ки аз тарафи мо бо номи «*Асосҳои педагогии ТИК омӯзгорони оянда*» таҳия карда шуда буд, қорӣ карда шуд. Ин курси махсус дар асоси методикаи таълими проблемавӣ бо истифодаи технологияи инноватсионии таълим ва методҳои интерактивӣ таҳия карда шудааст.

Вазифаи асосии курси махсус ташаккули малака ва маҳоратҳои истифодаи технологияҳои асосии иттилоотию иртиботӣ дар омода намудан ба фаъолияти ояндаи касбию педагогӣ мебошад. Ба ҷуз аз мазмуни барномавӣ дар курси махсус маводи методии гуногун, аз ҷумла, супоришҳои диагностикаӣ ва машқҳои амалӣ, ки таъминоти педагогии ҷараёни таълимро асоснок мекунанд, ворид карда шудааст. Таваҷҷуҳи калон ба кумаки инфиродии донишҷӯён барои аз худ кардани мафҳумҳои категориявӣ дастгоҳии ТИК ба забони тоҷикӣ зоҳир карда шудааст.

Бо таваҷҷуҳ ба хусусиятҳои вижаи муҳити маърифатӣ таълимии мо барномаҳои ин курси махсуси муаллиф барои донишҷӯёни курси дуюм мутобиқ гардонидашуда ва ба омӯзиши мавзӯҳои зерини муҳим равона карда шудааст:

- таърихи пайдоиш, истифода ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ;
- технологияҳои ҳамгирои иттилоотию коммуникатсионӣ истифодаи умум. Омӯхтани усулҳои сохтани нишондиҳии мултимедӣ, шиносӣ бо усулҳои қор ҷиҳати сохтани роликҳои намоишӣ;
- ТИК дар таҳсилоти муосир. Истифодаи ТИ дар ҷараёни таълим зимни

интихби мустақилона. Таҳия ва истифодаи таъминоти барномавии интихобшуда барои омода кардани нашрия ва нишон додан (презентатсияҳо);

- технологияҳои таълими электронӣ дар пойгоҳи муҳити электроники таълимӣ «Moodle». Технологияи таълими фосолавӣ, технологияи назорати динамикии донишҳо ва портофолио, технологияи таълими мобилӣ
- низомҳои автоматикунонидашуда дар фаъолияти педагогӣ. Ҷамъоварӣ, коркард, моделронӣ (амсиласозӣ) ва маълумоти маҷозӣ, инъикоси онҳо ва истифодаи онҳо ҳангоми ҳалли масъалҳои супоришҳои педагогӣ, омодагӣ ва қабули тасмимҳои педагогӣ.

Ба андешаи мо, ҳамаи мавзӯҳо ба инкишофи салоҳиятҳои умумикасбӣ (ОПК-1) мусоидат мекунанд, ҷустуҷӯ, ниғаҳдорӣ, коркард ва таҳлили иттилоот аз сарчашмаҳои гуногун ва бидуни маълумот онро дар формати лозима бо истифодаи технологияҳои иттилоотӣ, компютерӣ ва шабакавӣ пешниҳод мекунад, амалӣ карда мешавад.

Дар ҷаҳорҷӯбаи курси махсус шаклҳо ва методҳои зерини машғулиятҳо гузаронида мешаванд: презентатсияи офаридаҳои муаллифон, аз ҷумла, барои гузаронидани online-презентатсияҳо, методҳои генератсияи (таҷамӯъ ва коркарди) идеяҳо (саволномаи креативӣ (ҷолибу навгонӣ)); таҳияи гузоришӣ таҳлилий доир ба корҳои амалӣ ва лабораторӣ ва пешниҳоди онҳо ва амсоли инҳо.

Ҳангоми татбиқи курси махсус бо номи «*ТИК-и педагогӣ омӯзгорони оянда*» технологияҳои рефлексивие мавриди истифода қарор мегиранд, ки онҳо, қабл аз ҳама, ба рушди инкишофи тафаккури интиқодӣ равона карда шудаанд. Технологияҳои таълимии ин курси махсус бо корҳои фориғаздарсӣ ҳамхонӣ ва шабоҳат доранд. Мутобиқ ба натиҷаи аз худ кардани курси махсус донишҷӯён санҷиши тафриқавӣ месупоранд.

Пас аз гузаштани курси махсус ба донишҷӯёни курси дуюм пешниҳод

карда шуда буд, ки бо истифода аз ТИК таъминоти барномавиरो таҳия намуда, аввалини мини-тарҳ дар бораи аҳамияти ТИК дар фаъолияти таълимӣ ва касби ояндаро таҳия намоянд. Донишҷӯён мини-тарҳхоро дар мавзӯҳои зерин омода карданд: «*ТИК дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ чӣ гуна бояд бошад?*», «*Аҳамияти ТИК барои касби ояндаи ман*», «*ТИК ҳамчун воситаи рушд ва инкишофи маърифати ман*» ва амсоли инҳо. Ҳамаи баромадҳои донишҷӯён қаблан дар дарсҳо ва машғулияти факултативӣ мавриди омӯзишу муҳоҳиса қарор гирифта, мазмуну муҳтавои тарҳҳо ба таври муфассал бо омӯзгорон дар машваратҳои инфиродӣ коркард карда шуданд. Сипас, донишҷӯён ба таври кушода тарҳҳои худ ва корҳои эҷодиро доир ба мавзӯҳои интихоб карда шуда ҷимоя карданд.

Ҳамин тариқ, курси махсус ба омӯзгорони оянда имкон медиҳад, ки маҳорати мантиқӣ ва эҷодӣ фикр карданро рушду инкишоф диҳанд, бобати қабули тасмим ва муҳосибаҳои дақиқ масъул бошанд, мавқеи худро ҷимоя кунанд, ин ҳама дар бораи ташаккули чунин унсурҳои ТИК ба монанди мақсаднокию арзишӣ ва когнитивӣ гувоҳӣ медиҳанд.

Мақсадҳои асосии курси махсус инҳо мебошанд:

- кушодани моҳият ва имконияти раванди педагогӣ дар шароитҳои истифодаи ТИК;
- нишон додани имконият ва хусусиятҳои фаъолияти омӯзгор ҳамчун масъалаи комплексӣ.

Мо ба он бовар дорем, ки донишҷӯён маводи дарсиро хеле хуб аз худ мекунанду дар хотир мегиранд, агар дар машғулиятҳо ташаббуси креативӣ (навҷӯӣ) инкишоф дода шуда, омӯзгор равандро идора кунад ва дар сурати даркорӣ хизматрасониро ба масъалаҳои мубрами касбӣ дар лаҳзаи лозима равона кунад.

Ба мақсади баланд бардоштани сатҳи ташаккули ТИК-и донишҷӯён машваратҳои инфиродӣ ва коллоквиумҳо (маркази машварат) доир карда мешавад, ки дар онҳо ба донишҷӯён кумаки лозима ҷиҳати аз худ кардани донишҳои назариявӣ бобати ҳосил намудани малакаҳои амалӣ доир ба ТИК

гузаронида мешавад.

Ҳангоми коллоквиум суҳбат гузаронида мешавад, ки он имкон медиҳад ба курси маърузаҳо ва машғулиятҳои амалӣ бо истифодаи ТИК ислоҳот ворид карда шавад, инчунин, сатҳи аз худ кардани маводи таълимӣ муайян карда мешавад. Ба ғайр аз ин омӯзгорони оянда муваффақиятҳо ва нокомиҳои худро, ки ҳангоми таълим ошкор гардидаанд, тавзеҳ медиҳанд. Масалан, донишҷӯёни соли дуюм қайд карданд, ки агар қаблан онҳо дар оғози кор малакаҳои кор бо файлҳо, амалиёт ва замимаҳоро истифода мекарданд, пас дар поёни соли таълимӣ онҳо бо боварии том малакаҳои кор бо сервисҳои пойгоҳӣ ва шабакаи технологияҳои «Интернети»-ро истифода мекадагӣ шуданд. Ҳамаи донишҷӯёни гурӯҳи озмоишӣ қайд карданд, ки дар натиҷаи машварати инфиродӣ малакаҳои кор бо ТИК ба таври назаррас беҳтар шуданд, шавқу ҳавас нисбат ба машғулиятҳои дарсӣ, талабот ба баёни нуқтаи назари хеш, муҳокимаи муваффақият ва мушкилоти хеш тақвият ёфтанд.

Ба андешаи мо, далели нағз хондан он будааст, ки ба мазмун ва муҳтавои маводи таълимӣ ва имтиҳонӣ ба таври доимӣ ислоҳ ва тағйирот ворид карда мешудааст ва самти ба шахсият ва касбият нигаронидашудаи он тақвият ёфта, дар нағз хондани омӯзгорони оянда инъикос меёбад.

Мо чунин мешуморем, ки ТИК метавонанд дастовардҳои сифатноки донишҷӯёнро дар иҷрои лоиҳаҳо таъмин кунанд ва, ичунин, асоси таҳсилоти педагогии самаранок ба талаботи воқеии мактаб мувофиқат мекунанд. Шароити зарурии иҷроиши нақшаи таълим омодагӣ ва ҳимояи лоиҳаҳои корҳои курсӣ ва корҳои хатми таҳассусӣ мебошанд. Супоридани бомуваффақият ва ҳимояи корҳои илмӣ ба маҳорати ифода намудани масъалаи зикршуда доир ба мавзӯъ ва қобилияти иҷрои кор бо истифодаи ТИК вобаста мебошад. Аз ин рӯ, дар тӯли ҳамин чаҳор сол омӯзгорони оянда ба таври ғайриодинамӣ дар ҳаёти илмии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ иштирок мекунанд.

Мо итминон дорем, ки яке аз хусусиятҳои характерноки омодагии касбии омӯзгорони оянда он мебошад, ки омӯзгор метавонад ва бояд методи тарҳҳоро

бо истифодаи ТИК мавриди истифода қарор диҳад. Ин кор имкон медиҳад, ки майлу хоҳиши омӯзгорони оянда нисбат ба таълим баланд бардошта шуда, иқтидори эҷодии онҳо тавсеа дода шуда, ба инкишофу рушди шахсияти ҳар як омӯзгори ояндаи таърих мусоидат намояд.

Дар зимни кор мо ба меъёрҳои зерини арзёбии тарҳҳои таҳқиқотӣ таъия намудем.

1. *Гузоштани масъала ва асоснок кардани он:*

- мубрамияти масъалаи таҳқиқот;
- аҳамияти назариявӣ ва амалии масъалаи таҳқиқот;
- объект ва мавзӯи таҳқиқот;
- саҳеҳияти гузоштани мақсадҳо ва вазифаҳои таҳқиқот, мутобиқати онҳо ба мавзӯи таҳқиқот.

2. *Гузaronидани таҳқиқоти назариявӣ:*

- сатҳи илмӣ-назариявӣ, пуррагӣ ва амиқии таҳқиқоти назариявӣ (теъдоди сарчашмаҳои истифодашуда, сифат ва таҳлили маводи ба нашр расида);
- мавҷуд будани унсурҳои илмии навгонӣ (таҳқиқоти мустақилонаи илмӣ).

3. *Гузaronидани озмоиши эмпирикӣ:*

- мустақилият ва сифати таҳқиқоти таҷрибавӣ (эмпирикӣ);
- саҳеҳияти сарчашмаҳои истифодашавандаи иттилоотӣ бо истифодаи ТИК;
- пуррагӣ ва комилии маълумоти пешниҳод кардашуда барои ҳаллу фасли вазифаҳои гузошташуда;
- мустақилияти интиҳоб ва асоснокии истифодаи моделҳои (методҳои) таҳлилҳои сифатӣ ва миқдорӣ, арзёбӣ (муҳосиба)дар чараёни озмоиши таҷрибавӣ (эмпирикӣ).

4. *Натиҷаи иҷроиши таҳқиқот:*

- саҳеҳият ва навгонии натиҷаҳои ба даст овардаи таҳқиқот;
- мустақилият, асоснокӣ ва манитиқи хулосаҳо;
- пуррагӣ ва комилии вазифаҳои гузошташуда;

- мустақилият ва амиқии таҳқиқот дар маҷмӯъ;
- истифодаи босаводона ва самараноки ТИК;
- саводнокӣ ва мантиқ доштани ифодаи катбӣ.

5. Нишон додани рӯнамо натиҷаи кор аз болои тарҳҳои таҳқиқотӣ:

- возеҳият, мантиқ доштан, касбияти ифодаву дарҷи натиҷаҳои кор аз болои тарҳ;
- аёнӣ ва сохторбанди шудани маводи нишон дода мешудагӣ;
- маҳорати дуруст посух додани ба саволҳо, истифода кардани калимаҳои касбӣ ва дастгоҳи мафоҳим.

Донишҷӯён аз болои тарҳҳои гуногуне, ки ба ҳаллу ҷасли масоили педагогӣ равона карда шудаанд, кор карданд. Мо аз таҷрибаи кори гурӯҳӣ истифода кардем (донишҷӯён ба гурӯҳҳо тақсим шуда, мавзӯи тарҳро интихоб карда, вазифаҳоро тақсим мекунанд ва амсоли инҳо).

Дар раванди ҳимояи кушод дар озмуни лоиҳаҳо, ки дар он ҷо донишҷӯёни курсҳои 2-4 иштирок карда буданд, аксарияти тарҳҳо (лоиҳаҳо) 75,9%-и онҳо беҳтарин эътироф шуда буданд. Комиссия сатҳи баланди тарҳҳои омӯзгорони оянда ва истифодаи самараноки ТИК-и таҳияшударо қайд кард. Омода намудани тарҳҳо бо истифодаи ТИК имкон медиҳад, шавқу ҳаваси донишҷӯён нисбат ба таҳсилу таълим баланд бардошта шуда, иқтидори эҷодии онҳо рушд дода шавад, ки ба гирифтани таҷрибаи касбӣ мусоидат кунад.

Ҳамин тариқ, фаъолияти лоиҳавӣ ба андешаи мо, ин методи нисбатан самараноки омодагии омӯзгорони оянда нисбат ба фаъолияти касбӣ мебошад.

Кори илмӣ-таҳқиқотӣ, ки аз тарафи омӯзгорони оянда дар давраи таҷрибаи педагогӣ доир ба истифодаи ТИК гузаронида мешавад, давоми раванди таълим ҳисобида мешавад. Ҳангоми таҷриба донишҷӯён донишҳои назариявӣ худро тақвият бахшида, технологияҳои ташкилиро, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ иҷро мекунанд, мешиносанд ва дарк мекунанд ва бо сохтори фаъолияти педагогӣ ва, махсусан, кори он дар

шароитҳои муосир ошно мешаванд.

Дар ин ҷараён омӯзгорони оянда салоҳиятҳои универсалӣ (ҳамабоб) ва касбӣ дар соҳаи фаъолияти тарроҳӣ, истеҳсолию технологӣ, ташкилию идорӣ ва илмию таҳқиқотӣ касб мекунанд. Бахусус, дар амалия ва таҷриба донишҷӯён супоришҳои мушаххаси ғайримаъмулии хислати илмию таҳқиқоти доштаро аз рӯйи мавзӯе, ки кафедра бо истифодаи методҳои тарроҳии педагогӣ ҳам дар асоси системаҳои муосири иттилоотӣ ва ҳам технологияҳо пешниҳод кардааст, иҷро мекунад. Бо таваҷҷуҳ ба маводи коркард кардашуда ва таҳлилҳои худии ҷараёне, ки дар амал татбиқ карда мешавад, донишҷӯ муносибатҳои инноватсионӣ ва методҳои гузаронидан ва доир кардани ин корхоро таҳия карда месозад, дар айни ҳол абзоролоти гуногун, техникаи ҳисоббарор ва таъминоти барномавӣ мавриди истифода қарор мегирад.

Ҳамин тариқ, то поёни марҳилаи дуюм аз худ кардани ТИК имкон медиҳад, ки то ин ё он дараҷа вазифаҳои касбии ба касби оянда алоқаманд, қабл аз ҳама унсурҳои технологияи ТИК иҷро карда шаванд.

Марҳилаи сеюм – илмию таҳқиқотӣ, дар ин марҳила мувофиқан диққати асосӣ ба инкишофи салоҳиятҳои таҳқиқотии омӯзгорони оянда дода мешавад.

Шакли муҳимми корҳои илмӣ-таҳқиқотии донишҷӯён (КИТД), ки дар вақти таълим иҷро карда мешаванд, ворид кардани унсурҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар корҳои илмӣ-таҳқиқотии донишҷӯён амалӣ ва лабораторӣ мебошад. Барои фаъол гардонии корҳои амалӣ ва лабораторӣ мо навъҳои корҳои зерини педагогиро амалӣ менамоем:

- **ваҷҳӣ (далелнок)** бо донишҷӯён муҳокима кардани нақши илм дар истиқрору ташаккули касбӣ, интиҳоб ва муайян кардани масъалаҳои мубрами таҳқиқот, рефлексияи донишҷӯён;
- **ҷустуҷӯӣ** кумак дар ҷустуҷӯ ва ҷамъоварии мавод ва сохторбандии он;
- **фаъолиятӣ (корӣ)** таҳияи нақшаи инфиродӣ, кор бо мазмуну муҳтавои тарҳ ва мақсаду санҷиши он;

– *ҷамъбасти* ҳимояи тарху лоихаҳо, баромадҳои озод, рефлексия ва таҳлили дастовардҳои худӣ.

Ба назари мо, чизи хеле ҷолиб ва шавқовар ин дар курси чорум гузаронидани конференсияи илмӣ-амалӣ бо номи «*Масъалаҳои муосири иттилотонидан, арзёбӣ ва мониторинги иттилоот*» мебошад. Ҳамаи донишҷӯён қорҳои худро дар шакли презентатсия пешниҳод кардаанд.

Дар ҷаҳорҷӯбаи ин конференсия мизи мудаввар, ки алақай маъмулӣ шудааст, бо номи «*Ман омӯзгори ояндаам*» доир карда шуд, ки дар он иштирокчиён ба таври ғаёол масъалаи ба қор таъмин қардан, ғаёолияти қориро мавриди муҳоқима қарор дода, дар робита ба татбиқи дастовардҳои илмию таҳқиқотӣ дар муассисаи таҳсилоти олии қасбӣ табодули назар намуданд. Ба ғайр аз ин, хатмқунандагонро аз ҳама бештар масъалаи ҳолати истифодаи ТИК дар вилояти Хатлон ба ташвиш оварда буд.

Ҳамин тариқ, доир қардани машғулият аз рӯйи фанҳои қасбии соҳавӣ бо истифодаи методҳои интерактивӣ ва супоришҳо бо ТИК дар ғаёолияти таълимӣ, илмию таҳқиқотӣ ва фориғаздарсӣ ба ташаққули ТИК-и таълимии омӯзгорони оянда мусоидат меқунанд.

Ба хотири татбиқи муносибати (қароварди) инфиродӣ дар таълим дар ҷаҳорҷӯбаи ғаёолияти ВЭТТ дар муассисаи таҳсилоти олии қасбӣ партқолиҳои шахсии омӯзгорони оянда қорӣ қарда шуд.

Дар шароитҳои муносибати босалоҳият партқолио ба ҳайси намоиш, инқишофу рушд ва арзёбии салоҳиятҳои донишҷӯён, механизми мониторинги (омӯзиши) прогресси он баромад меқунанд. Ин ҳисоботи ба таври худ вижа доир ба навҳои гуногуни ғаёолияти омӯзгорони оянда аз қабилӣ: таълимӣ, илмӣ-таҳқиқотӣ, эҷодӣ, амалӣ, иҷтимоӣ ва амсоли инҳо мебошад.

Мо сохтори зерини партқолио донишҷӯ ДДҚ ба номи Абудабуллоҳи Рӯдақиро муайян қардем:

- ному насаби донишҷӯ (акс);
- самти омодагӣ (соҳа);

- шиори донишчӯ (дуруд ва мавқеи инсонӣ);
- шарҳи ҳол;
- муносибати ман нисбат ба ихтисос;
- иртиботот;
- портфолио;
- дастовардҳо дар фаъолияти таълимию касбӣ: нақшаи таълим, корҳои курсӣ, таҷриба, олимпиадаҳо, лоиҳаи кори хатм, стипендияҳо, такмили ихтисос;
- дастовардҳо дар фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ: лоиҳаҳо, гузоришҳо дар конференсияҳо, гузоришҳо дар семинарҳо, грантҳо, озмунҳо, осори чопӣ ва амсоли инҳо;
- дастовардҳо дар фаъолияти иҷтимоӣ ва эҷодӣ: супоришҳои иҷтимоӣ, таҳсилоти иловагӣ, шавқу ҳавас, чорабиниҳои варзишӣ, тренингҳо, корҳои волонтерӣ иттифоқи касба ва ғайраҳо;
- тақризҳо, мазмуни мухтасар, хислатҳо, хутаҳлилқуниҳо ва амсоли инҳо;
- алоқаи баргаштӣ (контрактҳо, телефон, адреси электронӣ, контактҳо дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва ғ.);

Барои такмили чараёни таълим корҳои зерин ба анҷом расонида мешавад:

- **марҳилаи омодагӣ** саволномаҳои ташкилии идоракунии фаъолияти донишчӯён, ба амал баровардани назорати ҷорӣ, арзёбӣ ва истифодаи маводи портфолио.
- **марҳилаи асосӣ** татбиқи фаъолият мутобиқи раванди педагогӣ (ташҳисӣ, мақсаднок, таълимӣ, инкишофдиҳанда, рефлексивӣ, унсурӣ).
- **марҳилаи назоратӣ ва арзёбӣ** таҳлили шакл гирифтани салоҳиятҳои донишчӯён, ошкор кардани динамикаи рушд, коррексияи таъсиррасонии педагогӣ.

Дар гурӯҳҳои озмоишӣ мо портфолиоро аз курси якум дар чаҳорҷӯбаи фанне, ки таълим меодем, бо номи «*Муқаддимаи ихтисос*», ки дар мазмуну муҳтавои он мавзӯи марбут ба портфолио бо номи «*Дастовардҳои*

муваффақияти шахсӣ», «Муваффақияти касбӣ» ва амсоли ин ки ба рушду инкишофи донишчӯён ва ташаккули маҳоратҳои ба мақсад нигаронида шуд ва хударзёбӣ, ки ба онҳо дохил карда шудаанд, оғоз кардем. Омӯзгорони оянда бо муқаррароти стандарти давлатии таҳсилоти олий, барномаҳои таълимӣ аз рӯйи самтҳои худ ва омодагӣ бо мафҳумҳои асосӣ ва категорияҳои ҷараёни таълими донишгоҳӣ ва меъёрҳои арзёбии дастовардҳо шинос мешаванд.

Дар машғулиятҳои корҳои инфиродӣ ва гурӯҳии донишчӯён ташкил карда мешавад, ки дар он методҳои таълими ғайбӣ ва, инчунин, мувоҷиҳа ва машқҳои мавриди истифода қарор мегиранд. Дар ҷараёни бахшҳои донишчӯён сохтори портфолиоро муҳокима карда, принсипҳои кор ва қоидаҳои ба расмиятдарорӣ ва ташаккули онро мавриди муҳокима қарор медиҳанд. Пас аз ин эссе, автопортрет, резюме (мазмунҳои мухтасар) омода намуда, барои замони таҳсил дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ ва ояндаи наздик мақсадҳои мегузоранд.

Донишчӯёни курсҳои болоӣ дар бораи дастовардҳои таълимию касбӣ ва илмию таҳқиқотӣ гузориш омода намуда, дар он маълумоти дар бораи баҳоҳои таҳсил, иштирок дар конференсияҳо, озмунҳо, олимпиадаҳо аз рӯйи самтҳои худ ба дастовардари ворид мекунанд. Дастовардҳои назариявӣ, варзишӣ ва иҷтимоии омӯзгорони оянда дар ҳаёти донишчӯён нақши муҳим мебозанд. Ҳамаи дастовардҳои номбаршуда бо ҳуҷҷатҳои дахлдор тасдиқ карда шудаанд (сертификатҳои иштирок, ифтихорномаҳо, дипломҳо ва амсоли инҳо).

Дар натиҷаи донишчӯён дарк мекунанд, ки муваффақ будан дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ на танҳо ба нағз хондан вобаста аст, балки ба дигар навъҳои фаъолият низ алоқамандӣ дорад. Муҳити минтақавии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ бояд имконоте барои худтаатбиқкунии маҳоратҳои ҳар як донишчӯ дар фаъолиятҳои таълимӣ, илмӣ-таҳқиқотӣ, эҷодӣ ва иҷтимоӣ фароҳам биорад.

Ҳамин тариқ, портфолио маъниҳои бошууронаи таълимро ташаккул дода, шавқу ҳавси таълимию касбии донишчӯён, асосҳои ба даст овардани маҳоратҳои эҷодии донишчӯён, муҳимияти касби ояндаи онҳоро рушду

инкишоф дода, ҳамзамон заминае барои рушду инкишофи минбаъдаи шахсият фароҳам меорад.

Яке аз омилҳои назаррас дар чараёни кори озмоишӣ, рушду инкишофи раванди иттилоотонидани таҳсилот омодагии кадрҳои педагогии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, тайёр будан нисбат ба истифодаи ТИК дар фаъолияти касбии худ мебошад. Мутаассифона, сатҳи нокифояи омодагии омӯзгорон дар соҳаи назария ва методикаи сохтан ва истифодаи ТИК дар чараёни таълим, имкон намедихад, ки ба пуррагӣ имконияти технологияҳои муосиртарин ба мақсади беҳтар кардани сифати таҳсилот мавриди истифода қарор бигирад. Дар робита ба ин, мо дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ барномаи такмили ихтисосро дар соҳаи иттилоотонидани таҳсилот бо номи «*Истифодаи ТИК дар таҳсилот*», ки аз соли 2017 ба ин тараф дар маърази иҷро қарор дода шудааст, таҳия кардем. Барнома дар асоси стандарти касбӣ таҳия карда шудааст. Ҳадафи барнома: ташаккули салоҳиятҳои касбӣ дар истифодаи ТИК барои ҳаллу фасли вазифаҳои ба амалия нигаронидашудаи навҳои фаъолияти илмию таҳқиқотӣ, лоиҳавӣ, методӣ ва фарҳангию равшаннамоӣ мебошад.

Ҳамин тариқ, ин семинарҳо ба ҳайати омӯзгорону профессорони дорои марому мақсади муайян ҷиҳати таҳия ва татбиқи барномаҳои илмӣ ва таъмини фанҳои таълимӣ доир ба таърих нигаронида шудаанд.

2.3. Таҳлили натиҷаҳои умумии таҳқиқот

Дар асоси метод ва методологияи дар боло зикршуда, ташхиси натиҷаи муташаккилии ТИК-и омӯзгорони ояндаи таърих анҷом дода шудааст.

Натиҷаҳои бадастовардашударо, ки унсурҳои ТИК-и таълими гурӯҳҳои озмоиширо тавсиф менамояд, мавриди баррасӣ қарор медиҳем. Донишҷӯёни курси 4 гурӯҳи озмоишӣ пурсида шуданд. Мутобиқ ба натиҷаҳои марҳилаи ташаккулёбӣ ин гурӯҳро бо ишораи ГО-2 номгузорӣ мекунем. (ГО-гурӯҳи озмоишӣ).

Тавсифи унсури далелҳои арзишӣ мутобиқ ба натиҷаҳои ҷамъбасти

буриши бахши дахлдори саволномаи «Хударзёбии ТИК-салоҳият» пешниҳод карда шудааст. Барои пурсидашудагон, донишҷӯёни курси якум ҳамчун ҳолати бартарӣ интихоби касбии онҳо нақши муайянкунанда дошт: дурнамо барои таъмини ба ҷойи кор, шавқу ҳавас ба касби оянда, ғоидаоварӣ ва муҳиммияти он, донишҳои сатҳи баланд ба даст овардан доир ба истифодаи ТИК дар фаъолияти ояндаи касбӣ, интихоби онҳо ба ҳайси хатмкунанда каме тағйир ёфтааст. Ба даст овардани сатҳи дониши баланд доир ба истифодаи ТИК дар фаъолияти ояндаи касбӣ ба ҷойи якум гузаштааст 95,7%, сипас, дурнамои таъмин ба ҷойи кор, шавқу ҳавас ба ихтисоси оянда, аҳамият ва ғоидаоварию он. Пас, муносибат ба таҳассуси оянда бештар прагматикӣ гаштааст: донишҷӯён дарк кардаанд, ки бидуни донишҳои устувор ва маҳоратҳои ТИК фаъолияти самараноки касбӣ аз имкон берун аст, ки дар навбати худ ба масъалаи ба ҷойи кор таъминкунӣ таъсир мерасонад. Ин ҳолат барои хатмкунандагон хеле мубрам мебошад.

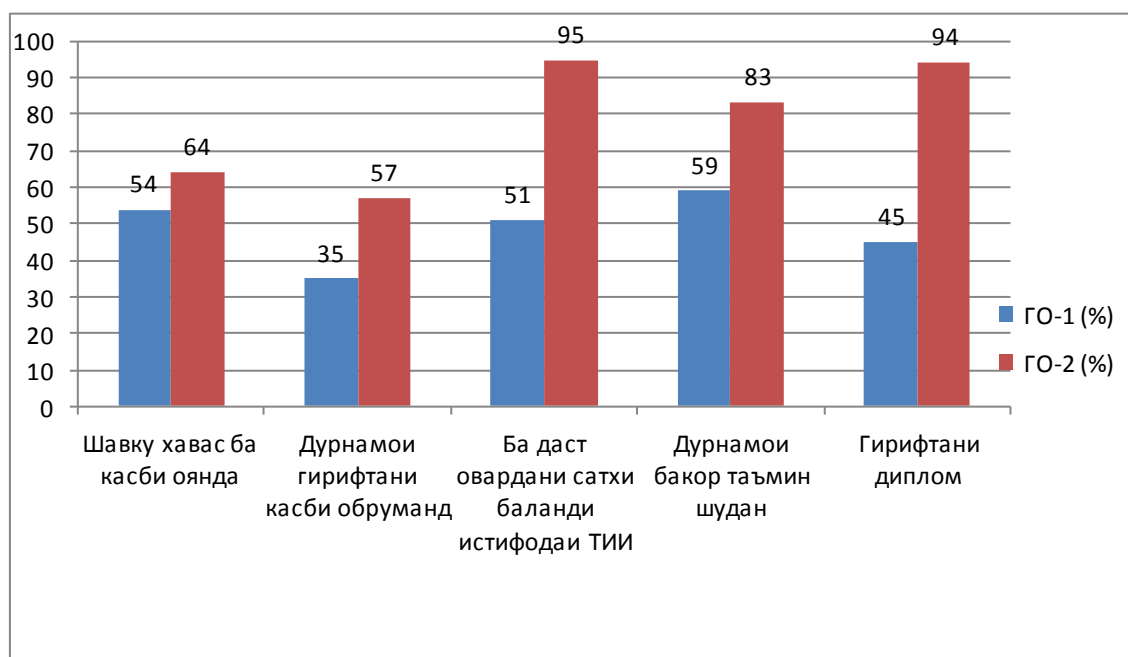
Пас аксари пурсидашудагон 96,6% талабот нисбат ба сатҳи аз худ кардани ТИК-ро ҳамчун хатмкунандаи муассисаи олий ва аҳамияти истифодаи ТИК, манфиати ӯ барои фаъолияти ояндаи касбию ба таври хеле хуб тасаввур мекунад.

Теъдоди пурсидашудагон низ афзоиш ёфтааст ва ба андешаи онҳо таҳсилот ба интизориҳои онҳо мувофиқат мекунад 81,8%.

Инчунин, донишҷӯёни курси чорум ба истифодаи ТИК дар фаъолияти таълимӣ дар корҳои мустақилона ва корҳои илмӣ-таҳқиқотии (ё дигар навъи эҷодӣ) алоқаманд ба касби оянда баҳои баланд доданд. Пурсидашудагон қайд карданд, ки фанҳое, ки дар донишгоҳ таълим дода мешаванд ба амиқ ва пурра шудани донишҳои касбӣ доир ба истифодаи ТИК 82,1% мусоидат мекунад.

Сатҳи хусусии салоҳиятҳои шахсии худ доир ба истифодаи ТИК-ро арзёбӣ намуда, аксари донишҷӯёни соли чорум варианти «миёна»-ро интихоб карданд, сеяк бошад сатҳи «баланд» ва фақат ду донишҷӯ варианти «паст»-ро интихоб карданду халос.

Дар байни омилҳое, ки ба таври мусбат ба равияи касбии онҳо таъсир мерасонанд, донишҷӯён шавқу ҳавас ва хоҳиши кор кардан аз рӯи касби интихоб кардашон, мутахассиси баландихтисос шудан аз рӯи ТИК, дурнамои таъмин шудан ба ҷойи кор ва гирифтани диплом дар бораи маълумоти олиро номбар карданд.



Расми 19. – Диаграммаи омилҳои тамоюли касбии шахсият

Муҳити электроники иттилоотии таълимиро дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ мусбат арзёбӣ карданд – 73,1%.

Қайд кардан хурсандиовар аст, ки ин донишҷӯён талбот нисбат ба сатҳи омодагии касбии худро ҳамчун мутахассиси оянда доир ба касби интихобшуда ба таври хуб тасаввур мекунанд 90,9%.

Натиҷаҳои ташҳиси мотиватсияи таълимии донишҷӯёни гурӯҳи озмоишӣ инчунин дар бораи тағйирёбӣ ва муносибати мотиватсионӣ арзишӣ нисбат ба фаъолияти ояндаи худ гувоҳӣ медиҳанд.

Мутобиқ ба коркарди маълумоти ба дастамада андешаи пурсидашудагон аз рӯи ҷадвалҳои ҷойгиршавӣ ба тариқи зайл мебошанд: ҷойи аввал (миёна, натиҷа 119,0) – ҷадвале, ки сабабҳои иҷтимоиро муайян мекунанд ва ба онҳо тааллуқ мегиранд: мехоҳам ба ҷомеа фоида биоварам, барои он ки донишҷӯи гирифтаи ман ба ман иҷозат медиҳанд, ки ҳамаи чизи даркориамро ба даст

биоварам. Омӯзгорони оянда мисли қаблӣ сатҳи баланди пухтагию расидагии иҷтимоиро нишон дода истодаанд. Дар ин бора андешаи пурсидашудадагон гувоҳӣ медиҳад 113,5%, далели касбиро ҳамчун фаъолияти касбӣ муайян карданд, дар ҷойи дуҷум қарор доданд: мехонам барои он ки касби интихобшуда, ба ман писанд аст, барои он ки муваффақияти фаъолияти касби ояндаро таъмин кунам. Сатҳи баланди устувори тамоюли баландии касбии донишҷӯён таҳсили бомуваффақияти онҳоро дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ таъмин намуд.

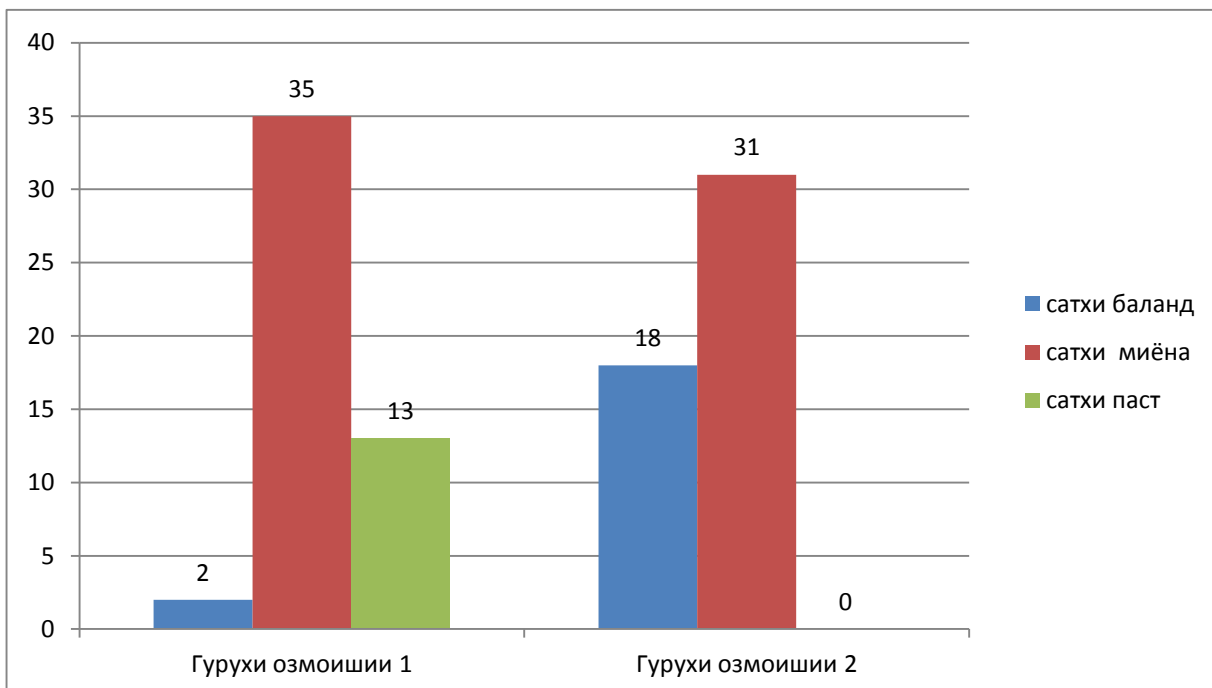
Сабабҳои таълимию маърифатӣ нисбатан собит мубрам гаштанд 113,7: барои он ки донишҳои амиқ ва устувор ба даст биоварӣ.

Минбаъд – сабаби шъну эътибор 110,7: барои он ки мехоҳам дар байни донишҷӯёни беҳтарин бошам.

Сабабҳои сарфи назар кардан мавқеи худро дар ин силсила тағйир наодоанд.

Сабабҳои иртиботии фаъолияти таълимӣ ба ҷойи охир кӯчиданд 100,5 ба андешаи мо, сабаби ин аҳамияти бештари сабабҳо дар марҳилаи мутобиқшавии курсҳои яқум ба муҳити робитавии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ буд.

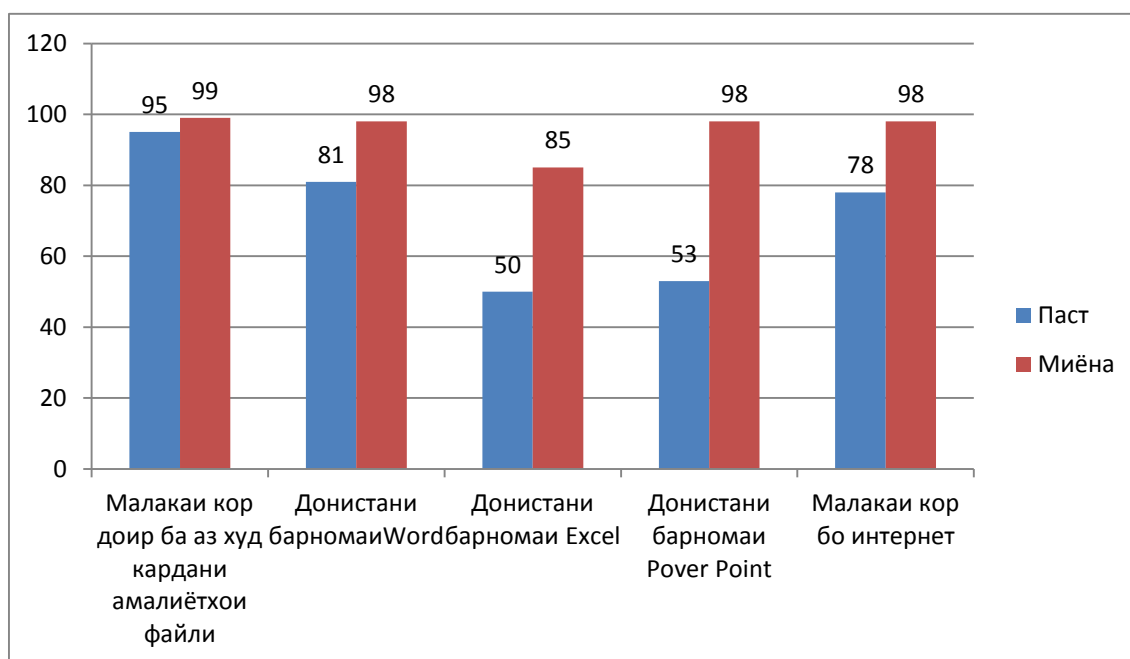
Динамикаи сатҳҳои муташаккили унсури мотиватсионӣ арзишӣ ГО-1 ва ГО-2 ба тариқи зайл мебошанд:



Расми 20. – Диаграммаи рушди унсури мотиватсионю арзиши ТИК-и таълимӣ (ГО-1, ГО-2)

Ҷами тариқ, ин натиҷаҳо дар бораи сатҳи афзоишёфтаи мотиватсияи касбии донишҷӯён-хатмкунандагон, ки аз таҳсили бомуваффақияти онҳо дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ бармеояд, гувоҳӣ медиҳад.

Динамикаи мусбатро мо дар рушди салоҳиятҳои технологияи ТИК-и таълим низ муайян кардем.



Расми 21. – Диаграммаи рушди унсури технологияи ТИК (ГО-1, ГО-2)

Натиҷаҳои зерин:

- ҳамаи донишҷӯёни курси 4-ум 100% малакаҳои кор бо усули амалиёти файлиро медонанд, бо файл дар барандагони гуногуни хориҷии иттилоот кор карда метавонанд, 97% бо замимаҳои омодаи офис Microsoft – 96% донишҷӯён кор мекунанд, маҳорати бойгоникунӣ ва фишурдакунии файлҳоро 88,2% донишҷӯён бақад мебошанд; – 98% пурсидашудагон метавонанд ба таври мустақилона техникаи ёрирасонро насб кунанд, ба монанди принтер, сканер ва амсоли инро, 90,8% пурсидашудагон қайд кардаанд, ки ба шабакаи «Интернет» васл карданро медонанд, 87,1% барномаҳои антивирусро насбу роҳандозӣ менамоянд, 78,4% студентон метавонанд аз захираҳои интернет барои фаъолияти таълимӣ истифода баранд;
- то 2,1% пурсидашудагон бо ҳуҷҷатҳои матнӣ ва интиқоли файлҳо, бойгоникунӣ ҳуҷҷатҳо ва ҳифзи ҳуҷҷатҳои матнӣ дар форматҳои гуногуни офис Word мушкилӣ мекашанд;
- 14,9% пурсидашудагон мушкилии кор бо барномаи Excel бо сохтори ҷадвалии ӯро доранд, ки имкон медиҳад, ҷадвали маълумотро сохта онҳоро коркард карда, диаграмм ва графикаҳо сохта, масъалаҳои математикиро иҷро кунанд;
- ҳамаи пурсидашудагон 100% сохтани барномаҳои пешниҳоди электрони Power Point-ро медонанд, аммо дар истифодаи аниматсияҳои гуногун мушкилӣ мекашанд, 74,6% донишҷӯён малакаҳои суҳанронӣ дар ҷамъ бо истифода аз нишон доданро бақад мебошанд;
- 97,9% донишҷӯён малакаҳои кор бо хизмати пойгоҳиро бо технологияҳои шабакаи интернет медонанд ва амалан ҳамаи 99% донишҷӯён шабакаи интернетро барои фаъолияти таълимӣ маърифатӣ барои иҷрои СРС, омода намудани корҳои курсӣ ва корҳои хатм истифода мекунанд ва ҳамаи донишҷӯён аз алоқаи мобилӣ истифода карда метавонанд.

Аз 100% дар китобхонаи электрони ДДК ба номи А. Рӯдакӣ сабти

номшуда, 89,2% онҳо ба таври доимӣ аз китобхона истифода менамоянд. Пурсидашудагон қайд карданд, ки технологияҳои шабакавӣ ва манбаъҳои шабакаи «Интернет»-ро медонанд, масалан: захираҳои таълимии электронӣ (onlin-китобҳои дарсӣ, супоришҳо, тестҳо ва амсоли инҳо). 89,7% ба таври хуб on-line ва off-line хизматрасониҳоро ва технологияҳои (ICQ, почтаи электронӣ ва амсоли инҳо) 91,4%.

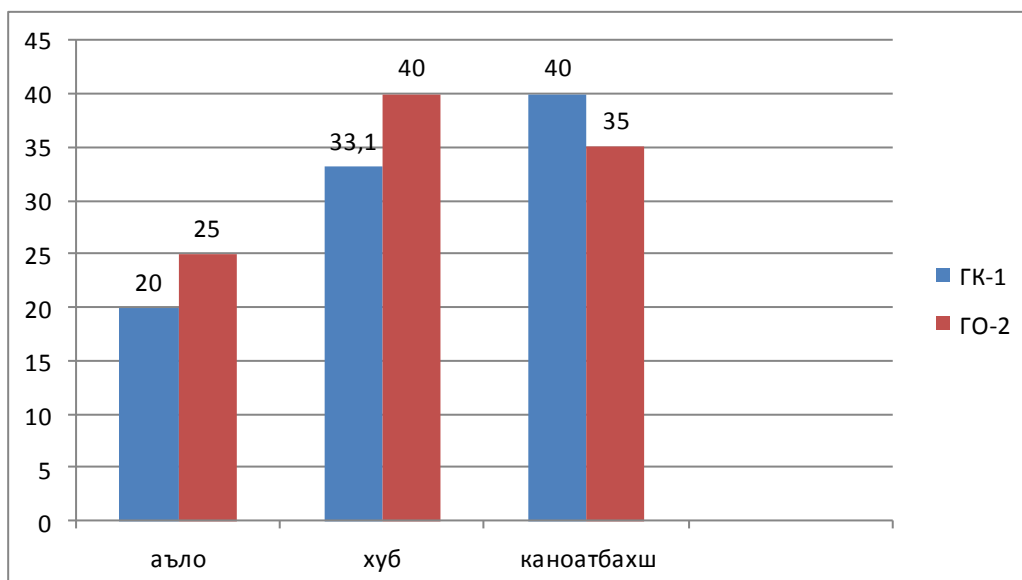
Натиҷаҳо нишон медиҳанд, ки хатмкунандагон дар аксари маворид бо блогҳо, форумҳо ошно мебошанд ва камтар бо имконияти on-line ва off-line хизмат ва имконияти технологияҳои (Skype, конференсияҳои телевизионӣ), инчунин, истифодаи имконияти технологии файлобменникҳо (arobox, com, Google Drive) ва амсоли инҳо.

Бо элементҳои таълими фосилавӣ ба монанди e-learnin – таълими электронӣ, m-learnin таълими мобилӣ ҳамаги 56,8% ба таври хуб ошно мебошанд. Бо замимаҳои офиси Microsoft Office барои кор бо ҳуччатҳо дар шабакаи шиносӣ 92,9% пурсидашудагон кор мекунанд ва ошно мебошанд.

Барои омӯзгорони оянда шабакаҳои иҷтимоӣ ба монанди «В контакте», «Одноклассник», «Facebook» нисбатан маъруф мебошанд.

Ҳамин тариқ, таҳлили натиҷаи пурсишҳо нишон медиҳад, ки донишҳои хатмкунандагон дар соҳаи ТИК ба таври кофӣ баланд мебошад, ки дар бораи муташаккилии унсурҳои технологии ТИК-и таълимии омӯзгорони оянда гувоҳӣ медиҳад.

Таркиби муҳимми унсурҳои технологии донишҷӯён маҳорат ва малакаҳои таҳияи тарҳҳои педагогӣ бо истифодаи ТИК мебошад. Натиҷаи ҳимояи корҳои курсии лоиҳаи донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ (дар муқоиса бо натиҷаҳои донишҷӯёни ГН-1 (гурӯҳҳои назоратӣ)-ро дида мебароем.



Расми 22. – Диаграммаи натиҷаҳои химояи корҳои курсӣ ва лоиҳаҳои ГН-1 ва ГО-2

Аксари донишҷӯён лоиҳаҳои худро ба баҳоҳои «хуб» ва «аъло» химоя карданд 50%. Беҳтарин лоиҳаҳо бо истифодаи ТИК аз тарафи комиссия қайд карда шуданд.

Таҳлили лоиҳаҳои пешниҳодшуда бо истифодаи ТИК нишон медиҳад, ки мавзӯъ хеле муҳим мебошад ва дорoi моҳияти амалӣ мебошад ва ба мавзӯи корҳои илмие, ки дар кафедраҳои факултети информатика ва математика анҷом дода мешаванд, мутобиқат доранд. Лоиҳаҳо дар асоси маводи таҷрибаи педагогӣ анҷом дода шуда, ба ҳаллу фасли масоили мубрам бахшида шудаанд.

Мавридҳои зерини мусбатро қайд кардан зарур аст:

- мавзӯъ ва мазмуни корҳои лоиҳавӣ ба талаботи ироашуда мутобиқат дорад ва дар сатҳи ба таври кофӣ баланди педагогӣю техникӣ иҷро карда шудаанд;
- корҳои лоиҳавӣ дар мавзӯҳои муҳими фаъолияти педагогӣ иҷро карда шудаанд ва дорoi мазмуни амалии чараёнҳои таълимии ҷумҳурӣ мебошанд;
- корҳои тарроҳӣ аз рӯи мавзӯҳои дорoi аҳамияти амалӣ барои корҳои минбаъдаи хатмкунандагон иҷро карда шуданд.

Дар маҷмӯъ, омодагии донишҷӯён нисбат ба истифодаи ТИК дар тарҳҳои

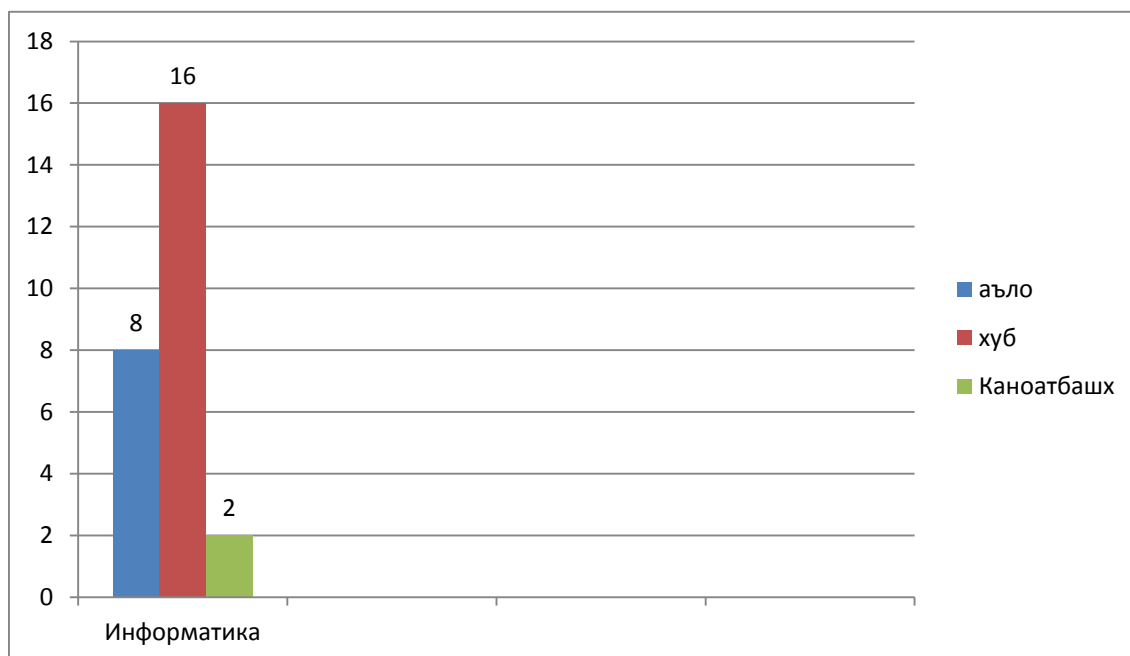
касбӣ дар бораи сатҳи баланди ТИК-и таълимӣ гувоҳӣ медиҳад.

Барои тавсифи компоненти когнитивии ТИК натиҷаҳои сессияи зимистонаро аз рӯйи фанҳои мавриди ниёз, ки ба аз худ кардани ТИК дар фаъолияти педагогӣ равона карда шудаанд, дида мебароем.

Курси махсуси таҳияшуда аз тарафи муаллиф бо номи «*Асосҳои педагогии ТИК омӯзгорони оянда*»-ро дида мебароем, он қаблан ба 100% нағз хондани донишҷӯён мусоидат менамуд. Сифати дониш аз рӯйи фанҳои таълимӣ таърих (98,0%) таърихи халқи тоҷик 93,0% афзуд. Нағз хондан аз рӯйи фанҳои «*Информатика*», «*Таърих*» 100%-ро ташкил дод. Дар маҷмӯъ, метавон зуҳури сатҳи баланди дониш ва маҳорати донишҷӯёнро дар чараёни омӯзиш ин фанҳо ва тасдиқи натиҷаҳои ҷамъбасти аттестатсияи хатм дид.

Ҷадвали 8. - Натиҷаи аттестатсияи хатм, ҳамтқунандагони равияи Информатика (ГО-2)

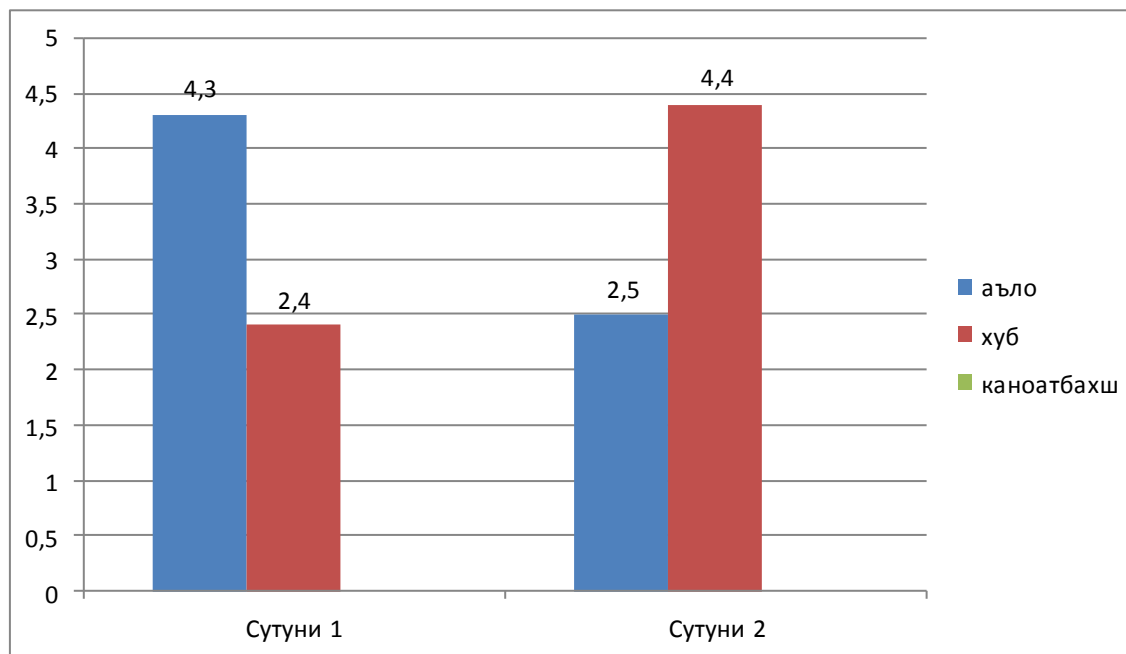
Самтҳои омодагӣ	Теъдод (рӯзона)	Арзёбӣ							
		Аъло		хуб		Қаноатбахш		Ғайриқаноатбахш	
		Теъд.	%	Теъд.	%	Теъд.	%	Теъд.	%
Инфор	48	32	6,0	16	0,0	2	5,0	–	–



Расми 23. – Диаграммаи натиҷаҳои аттестатсияи хатм самти информатика ГО-2

Ҷадвали 9. – Натиҷаи аттестатсияи хатм, хатмкунандагони равияи таърих (ГН-2)

Самтҳои омодагӣ	Теъдод (рӯзона)	Арзёбӣ							
		Аъло		хуб		Қаноатбахш		Ғайриқаноатбахш	
		Теъд.	%	Теъд.	%	Теъд.	%	Теъд.	%
Таърих	30	8	0,0	12	0,0	–	–	–	–



Расми 24. – Диаграммаи натиҷаҳои аттестатсияи хатми самти информатика ГО-2

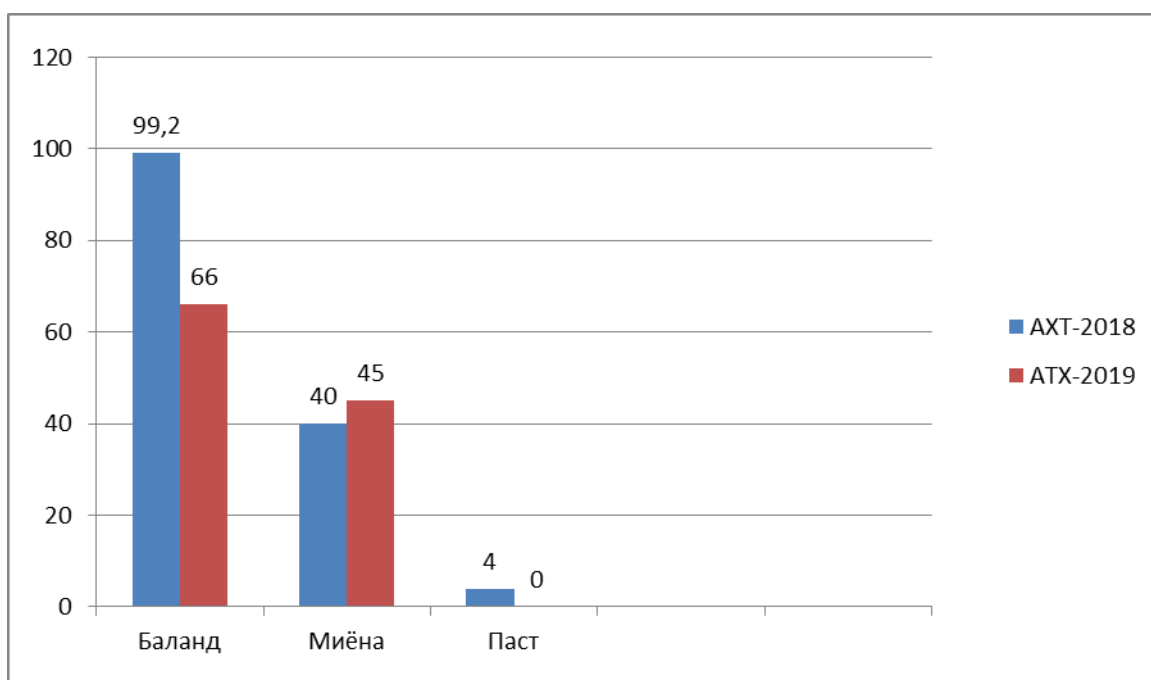
Таҳлили муқоисавии маълумоти пешниҳодшуда ГО-2 ва ГН-2 дар бораи самаранокии кори мақсаднок доир ба ташаккули ТИК-и омӯзгорони ояндаи гурӯҳи озмоишӣ гувоҳӣ медиҳанд.

Дар айни ҳол ин натиҷа ба андешаи мо кофӣ нест. Аз ин рӯ, натиҷаҳои таҳлили муқоисавии натиҷаҳои аттестатсияи хатми хатмкунандагони соли 2013 (ГН-1) ва соли 2019 (ГО-2) самти информатика чунин аст.

Ҷадвали 10. – Натиҷаҳои таҳлили муқоисавии натиҷаҳои аттестатсияи хатми хатмкунандагони соли 2013 (ГН-1) ва соли 2019 (ГО-2) самти информатика

Аттестатсияи хатм	Гурӯҳи назоратӣ-1		Гурӯҳи озмоишӣ-2	
	Теъдоди донишҷӯён	%	Теъдоди донишҷӯён	%
Аъло	16	59,2	33	66,0
Хуб	11	40,7	15	30,0
Қаноатбахш	0	0	2	4,0
Ҷамағӣ	27		50	50

Маълумоти ба даст овардашуда ба мо имкон доданд, сатҳи ТИК хатмкунандагони соли хатми 2018 (ГН-1) ва соли хатми 2019 (ГО-2)-ро таҳлили муқоисавӣ намоем.



Расми 25. – Диаграммаи таҳлили муқоисавии натиҷаҳои аттестатсияи хатми ГН-1 ва ГО-2

Таҳлили маълумоти пешниҳод кардашуда нишон медиҳад, ки афзоиши сифатии сатҳи муташаккилӣ дар донишҷӯёни ГО ба вучуд омадааст, мутаносибан сатҳи муташаккилии теъдоди донишҷӯён бо сатҳи миёна ва паст коҳиш ёфтааст. Барои тасдиқи натиҷаҳои ба дастомада, инчунин, маълумоти пурсишҳои озмоишии гузаронида шуда дар байни аъзоёни комиссияи аттестатсияи хатм аз рӯйи самти «*Информатика*» барои солҳои 2019-2020 таҳлил карда шуданд.

Арзёбии коршиносӣ барои ҳар як унсур ба таври ҷудогона гузаронида шуд (мотиватсионӣ, арзишӣ, технологӣ, когнитивӣ) аз рӯйи ҷадвали панҷбала дар асоси методикаи профессор Б.Ф. Файзализода [133, с. 108-117]:

- «5» – хусусият, сифати ба таври возеҳ равшан, ба таври устуворона ва доимӣ худро нишон медиҳад;
- «4» – хусусият, сифати ба таври возеҳ равшан, аммо худро ҳамеша ба таври возеҳ нишон намедиҳад;

- «3» – хусусият, сифат ҳаст, аммо ба таври хеле заиф худро нишон медиҳад;
- «2» – хусусият, сифат хеле паст аст, қариб, ки вучуд надорад.
- «1» – хусусият ва сифат вучуд надоранд.

Маълумот дар барномаи Microsoft барои Windows коркард карда шудаанд.

Бо таваҷҷуҳ ба нишондиҳандаҳое, ки мо таҳия кардем, сатҳи ташаккулёбии ТИК ва натиҷаҳо тариқи зайл мебошанд ҷадвали 11.

Ҷадвали 11. – Сатҳи ташаккулёбии ТИК ва натиҷаҳо

Натиҷаҳои таҳлили сатҳи муташаккилии ТИК ГН-1 ва ГО-2		Ҷустуҷӯи маърифатӣ		Қасбӣ-эҷодӣ	
ГН-1	ГО-2	ГН-1	ГО-2	ГН-1	ГО-2
2,3	0	54,5	32,2	43,4	67,6

Вақте самаранокии модели татбиқшаванда ТИК-и омӯзгорони ояндаро таҳлил мекунем, бармеояд, ки тағйироти сифатие дар донишҷӯёни гурӯҳи озмоишӣ бавучуд омадааст:

- аксарияти донишҷӯён тамоюл ба татбиқи позитивӣ нишон медоданд; лоиҳаҳои эҷодии ТИК-ро бо шавқу ҳавси зиёд иҷро мекарданд, дар бозихои зеҳнӣ ба таври фаъолона иштирок мекарданд;
- боварии кушоду равшан ба омӯзгор ва ҳамкурсон нишон медоданд;
- сабру таҳаммул ва муоширату иртибот аз худ нишон медоданд, қобилият ба муошират дар вазъиятҳои проблемавӣ;
- аксари донишҷӯён ба муайян кардани стратегияҳои мақсадноки ТИК-и таълим кӯшиш мекарданд; дар ҷараёни татбиқи амалҳои барномарезишуда таваҷҷуҳро ба ҷойҳои заиф равона карда, ба мақсади гузошташуда ва натиҷаи муайян муваффақ шуданд. Инчӯ дар бораи кӯшиши ташаккул ёфтани маҳорату, имконият, ки дар он талаботи баланди маърифатӣ ва қобилияти хеле назарраси корӣ зоҳир мегардад, сухан меравад;
- аъзоёни гурӯҳи озмоишӣ ҳангоми ҳаллу ҷасли вазъияти мушаххас ва

масъалаи истифодаи воситаҳои ТИК ҳангоми таҳия ва ҳимояи лоиҳаҳо аз худ эҷодкорӣ, мустақилият ва масъулиятшиносӣ нишон меоданд.

Ин нишондиҳандаҳо гувоҳӣ медиҳанд, ки динамикаи сатҳи муташаккили ТИК хислати ногаҳонӣ надошта, балки аз фаъолияти мақсаднок сарчашма мегиранд. Маълумоти ба дастамада, дар бораи тағйироти ба амаломеда, дар сатҳи муташаккили ТИК дар натиҷаи татбиқи барномаи таҷрибавию озмоишӣ гувоҳӣ медиҳанд. Таҳлили натиҷаҳои таҳқиқот ба мо имкон медиҳад, ба хулосае биоем, ки фарзияи моро тасдиқ мекунад. Мушоиати педагогӣ, ки барои сохтани шароитҳои махсус дар чараёни таълим равона карда шудаанд ба ташаккули ТИК-и омӯзгорони ояндаи муассисаи таҳсилоти олии касбӣ мусоидат мекунад.

Хулосаи боби дуюм

Таҳлили натиҷаҳои марҳилаи тасдиқкунандаи таҳқиқот сатҳи пасти донишҳо ва маҳоратҳои донишҷӯёни курси яқум дар соҳаи истифодаи ТИК-ро нишон доданд, ки зарурати ташаккули ТИК-и омӯзгорони ояндаи информатика дар ДДК ба номи А. Рӯдакӣ ва ДДБ ба номи Носиров Хусрав мубрам намуд. Мутобиқ ба амсилаи мо ду марҳила муайян карда шуда буданд:

- таълимӣ-маърифатӣ, ба амалия нигаронида шуда;
- илмӣ-касбӣ, ки пайдарпайи мушоиати чараёни тадқиқшавандаро дар шароитҳои муассисаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ инъикос мекунад.

Дар ҳар кадом аз марҳила чараёни педагогӣ чунин шаклҳои корро шомил мекард, ба монанди истифодаи методҳои интерактивӣ дар машғулияти таълимӣ (методи захираи иттилоотӣ, бозихҳои дидактикӣ, методи лоиҳаҳо ва амсоли инҳо); татбиқи барномаи курси махсуси таълифшуда бо номи «Асосҳои педагогии ТИК-и донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ», иштироқи омӯзгорони оянда дар бозихҳои зеҳнӣ- маърифатие, ки дар машғулиятҳои таълимӣ ва факултативӣ бо номи «Мақтаби педагог», «Ман

омӯзгор» доир карда мешаванд; корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ (суханронии донишҷӯён дар конференсияҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва веб конференсияҳо, мизи мудаввар бо номи «Ман – омӯзгори оянда» ва амсоли инҳо):

- барои баланд бардоштани самаранокии чараёни педагогӣ машаваратҳои инфиродӣ ва сухбатҳо (Маркази машваратӣ) гузаронида мешавад, ки дар онҳо ба донишҷӯён барои аз худ кардани донишҳои назаривӣ ва таҳияи малакаҳои амалӣ доир ба ТИК, инчунин, имконоти рефлексия ва ҳударзёбӣ кумаки зарурӣ расонида мешавад;
- портфолиои шахсии электронии донишҷӯён ба ҳайси абзор ва олоти ҳударзёбии меҳнати шахсии маърифатӣ эҷодии таълимгиранда, инчунин, воситаи самараноки чараёни таълимии педагогӣ баромад мекунад;
- таҳлили ниҳой динамикаи мусбати сатҳи ташаккули ТИК-и донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ нишон медиҳад: теъдоди донишҷӯён бо сатҳи баланди ташаккули ТИК афзоиш ёфт, мутаносибан бошад, теъдоди донишҷӯён бо сатҳи миёна ва пасти ташаккули ТИК коҳиш ёфт;
- чараёни педагогӣ, ки барои сохтани шароитҳои махсус дар чараёни таълим нигаронидашуда (мубрамсозии асосҳои мотиватсионӣ арзиши ташаккули ТИК-и донишҷӯён; таҳқиқи ТИК-и инноватсионӣ дар таълими фанҳои касбӣ; чараёни ба шахс нигаронидашудаи таълим) ба такмили самаранокии ташаккули ТИК-и таълими муассисаи таҳсили олии касбӣ мусоидат мекунад.

Ҳамин тариқ, динамикаи мусбати мониторинг дар бораи самаранокии амсилаи ташаккули ТИК донишҷӯён дар чараёни педагогӣ аз тарфи мо таҳияшуда гувоҳӣ медиҳад.

ХУЛОСАИ УМУМӢ

Дар айни замон ба таври умум эътироф карда мешавад, ки иттилоотонидан як навъ катализатори дигаргуниҳои системавӣ ҳам дар иқтисодиёт ва ҳам дар соҳаи маориф мебошад. Солҳои охир дар Тоҷикистон раванди фаъоли рушди фазаи иттилоотии таълимӣ чараён дорад. Бисёре аз донишгоҳҳо, аз ҷумла донишгоҳҳои педагогӣ, лоиҳаҳои инноватсиониро таҳия ва амалӣ мекунанд, ки дар онҳо технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионии таълим ҷойгоҳи муҳимро ишғол мекунанд. Бо вуҷуди ин, вазифаҳои эҷоди технологияҳои сифатан нави иттилоотӣ ва педагогӣ, ки ҳам саводнокии компютерӣ ва ҳам салоҳияти иттилоотии хонандагонро дар системаи таълими муттасил баланд мебардоранд, аҳамияти худро доранд. Дар ин бобат ба омода намудани кадрҳои соҳаи маориф, ҷорӣ намудани мунтазами маводи таълимию методии таҳия ва санҷидашуда дар муассисаҳои таълимии тамоми зинаҳо диққати махсус дода шавад. Бесабаб нест, ки хусусияти фарқкунандаи таҳсилоти олии касбии муосири тоҷик ин самт дар низоми омода намудани мутахассисони оянда ба ташаккули омодагӣ ба истифодаи ТИК дар фаъолияти педагогӣ мебошад:

1.Таҳлили илмии заминаи ҳуқуқию меъёрии таҳсилоти муосири касбии омӯзгорӣ имкон дод, ки тамоюли пайдошуда ва ташаккулёфтаи муносибати салоҳиятнок нисбат ба тарбияи кадрҳои педагогӣ муайян карда шуда, эҳтиёҷоти иҷтимоию давлатии омӯзиши объект ва предмети тадқиқоти мазкур оид ба ташаккули омодагии донишҷӯёни донишгоҳи омӯзгорӣ ба истифодаи таълими ТИК дар мисоли донишҷӯёни факултети таърих ва ҳуқуқи ДДБ ба номи Носири Хусрав тавассути ТИК дар марҳилаи ҳозира пайгирӣ ва асоснок карда шавад. Ҳамзамон, дар таҳқиқот самти таҳияи қисми мақсадгузорӣ ва асоснокии концептуалӣ ва барномавии тайёр кардани мутахассисон барои соҳаи маориф ҳамчун заминаи потенциалии заминавӣ ва ҳуқуқии таҳияи модели методии муаллиф баромад [2-М];

2.Дар асоси омӯзиш ва таҳлили васеи адабиёти илмӣ равишҳои асосии

назариявии муайян намудани моҳият ва сохтори СИ ҳамчун мафҳуми асосии таҳқиқоти мазкур муайян карда шуданд [1-М];

3.Таърифи мафҳуми омодагии иттилоотии донишҷӯёни донишгоҳи омӯзгорӣ ҳамчун сифати ҷудонашаванда, ки бо сатҳи баланди донишҳои назариявӣ ва малакаҳои амалӣ дар соҳаи истифодаи ТИ, қобилияти истифода бурдани ин дониш ва малакаҳо дар раванди азхудкунии барномаи асосии таълимии таҳсилоти олии касбӣ барои таъмини сифати баланди раванди таълим онҳо тавсиф карда мешаванд, дода шудааст [3-М];

4.Аз ин рӯ, натиҷаи фаъолияти низом омодагии омӯзгорони оянда нисбат ба истифодаи он дар ҷараёни таълимию тарбия, ки сифати ҳамгирии шахсиятро дар натиҷаи аз худ кардани донишҳои ҳамгирии назариявӣ методӣ, методӣ ва амалӣ ва фаъолгардонию когнитивӣ, мотиватсионӣ ва, эмотсионалӣ-ихтиёрии донишҷӯёнро дар назар дорад мебошад [5-М];

5.Нишондиҳандаи асосии муайянкунандаи ташаккули ин сифат дар байни хонандагон динамикаи тағйирёбии сатҳи омодагии онҳо аз репродуктивӣ ба тадқиқот ва аз он ба эҷодкорӣ мебошад [4-М];

6.Дар асоси омӯзиши доираи васеи адабиёти фалсафӣ, психологӣ, педагогӣ ва методӣ амсила сохторӣ ва функционалии ташаккули омодагии хонандагон бо истифодаи ТИК таҳия ва тавсиф карда шудааст. Амсила маҷмӯи унсурҳои ба ҳам алоқаманди зерин: ҳадаф, методологӣ, мундариҷа, ташкилӣ, муурофиявӣ, технологӣ, меъёрӣ-арзёбӣ, ислоҳӣ ва иҷроӣ дар назар дорад. Дараҷаҳои ташаккули омодагии иттилоотии донишҷӯёни факултети таърихи донишгоҳи омӯзгорӣ (паст, миёна, олӣ) тавсиф карда шудаанд [4-М];

7.Раванди ташаккули омодагии иттилоотии хатмкунандагони ояндаи факултети таърих пайваста ва афзоишбанда нишон дода мешавад. Бо ин равиш барои донишҷӯён зарур аст, ки ҳамаи фанҳои технологияи иттилоотӣ, ки дар барномаи таълимии факултети таърих ва ҳуқуқи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носир Хусрав пешбинӣ шудааст, пайваста омӯзанд [2-М];

8.Чунин ташкили раванди таълим аз омӯзиши донишҳои умумии назариявӣ

дар курсҳои поёнӣ, то бунёдисозии ҳар чи бештари онҳо, ки бо методикаи ташаккули маҳоратҳо ва малакаҳои зарурӣ дар зинаҳои минбаъдаи таҳсил дар донишгоҳ ҳамроҳ мебошад, имкон медиҳад, омодагии иттилоотии донишҷӯёни факултети таърих ҳар чи бешатр ба таври пурмаҳсул инкишоф ёбад [2-М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

Барои арзёбии омодагии иттилоотии донишҷӯёни факултетҳои равияи таърих маводи инструменталӣ ва методӣ таҳия ва пешниҳод карда шудааст.

Шартҳои асосие, ки ба баланд шудани сатҳи омодагии омӯзгорони оянда ба истифодаи ТИК ҳамчун воситаи дониш мусоидат мекунанд, инҳо мебошанд:

- ташкили маҷмӯи усулҳо, шаклҳо ва воситаҳои, ки ташаккули омодагии ахборро таъмин менамоянд;
- тамоюли инноватсионии таълим, ки ба фаъолияти бошуурона ва фаъл доир ба омӯзиш, истифода ва таҳияи муносибатҳои нав нисбат ба чараёни таълимию тарбиявӣ тавассути ТИК характернок аст;
- хислати эҷодии аз худ кардани донишҳо ва маҳоратҳои, ки ташаккули таҷрибаи фаъолияти эҷодиро дар назар дорад.

Татбиқи таҷамӯии шароитҳои ҷудошуда, ҳамон тавре ки тадқиқоти озмоишӣ нишон медиҳад, ба даст овардани натиҷаҳои аз ин ҳам баланд дар омодагии омӯзгорони ояндаи таърихро таъмин мекунад. Ин амал дар он зоҳир мегардад, ки дар чараёни корҳои таҷрибавию озмоишӣ сатҳи омодагии донишҷӯён нисбат ба истифодаи ТИК дар чараёни таълиму тарбия ба таври назаррас афзоиш меёбад.

Дар асоси тадқиқотҳои, ки мо доир кардем, метавонем як қатор тавсияҳои амалиро ишора карем, ки ба тақмили омодагии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбии омӯзгорӣ равона карда шудаанд:

- зарур аст, ки корҳо доир ба истифодаи ТИК дар таълими ҳамаи фанҳо аз он ҷумла таърихи муассисаҳои таҳсилоти олии касбии омӯзгорӣ ҳамчун

воситаи ҳаллу фасли вазифаҳои мушаххас пеш бурда шаванд;

- пеш бурдани нақшаҳои таълим, барномаҳо ва воситаҳои таълим оид ба педагогика, психология, методикаҳои хусусии таълими бахшҳо доир ба истифодаи ТИК лозим аст;
- зарур аст, ки омодагии мучаддади омӯзгорони кафедраҳои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ доир ба асосҳои истифодаи ТИК дар тадқиқотҳои психологӣ амалӣ карда шаванд.

Натиҷаҳои кори мо имкон медиҳад, ки дар мавриди такмили минбаъдаи раванди таълимию тарбиявии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ дар соҳаи омодагии омӯзгорони оянда, ки ба таври самаранок ТИК-ро мавриди истифода қарор меиҳанд хулоса бароварда шавад. Рушди минбаъдаи тадқиқот доир ба ин масъала метавонад дар самтҳои зерини аз назари мо мубрам идома пайдо кунад:

- сохтани мазмуни информатикаи ба фанн нигаронидашуда дар сохтори омӯзиши таърих ва дигар фанҳо;
- асосноккунии назариявӣ методологии истифодаи оқилонаи ТИК дар соҳаи таҳсилоти муттасил;
- истифодаи техникаи ҳисоббарор дар фаъолияти илмӣ-тадқиқотӣ;
- ТИК дар рушди низоми омодагии инфиродӣ эҷодӣ бо кӯдакони лаёқатманд ва амсоли инҳо.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТ

1. *Абалуев, Р. Н.* Интернет-технологии в образовании: Учебно-методическое пособие [Текст] / Р. Н. Абалуев – Тамбов: «ТГТУ», 2002. – 68 с.
2. *Абдуллаев, А. М.* Информационные системы и структуры данных [Текст] / А.М. Абдуллаев, О.П. Загородник. – Ташкент: «Ирфон», 1996. –119 с.
3. *Абдуллаев, А. М.* Информационные системы и структуры данных [Текст] / А.М. Абдуллаев, О.П. Загородник. – Ташкент: «Ирфон», 1996. –119 с.
4. *Абдуллина, О. А.* Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования [Текст] / О.А. Абдуллина – Москва: «Просвещение», 1990. – С. 140-141.
5. *Агафонов, В. В.* Твой друг компьютер: информатика от 4 до 9 [Текст] / В.В. Агафонов – Москва: «Новая школа», 1997. – 16 с.
6. *Акперов, И. Г.* Информационные технологии в менеджменте: Учебное пособие [Текст] / И.Г. Акперов – Минск: «НИЦ ИНФРА –М», 2019.–400 с.
7. *Акуленко, Е. К.* Модель подготовки спецов профиля в целевые использования [Текст] / Е.К. Акуленко – Москва, 2001. – 76.
8. *Апатова, Н. В.* Модели ценообразования в Интернет [Текст] / Н.В. Апатова, А.К. Бондаренко // Культура народов Причерноморья. – 2014. – № 278. – С. 87-91.
9. *Архангельский, С. И.* Лекции по теории обучения в высшей школе: Учебное пособие [Текст] / С.И. Архангельский – Москва: «Высшая школа», 1974. – 384 с.
10. *Аслонова, Х. М.* Информатика. Воситаи таълимӣ [Матн] / Х.М. Аслонова, А.Г. Солиев. – Душанбе, 2008. – 130 с.
11. *Атаян, А. М.* Информационная безопасность школьников в информационно-образовательной среде [Текст] / А.М. Атаян, Ю.С. Гордо // Современное образование в области безопасности жизнедеятельности: теория, методика и практика: материалы Международной научно-практической конференции, Санкт-Петербург, 14 ноября 2018 года / Российский

государственный педагогический университет им. А. И. Герцена, факультет безопасности жизнедеятельности. – Санкт-Петербург, 2018. – С. 12-18.

12. *Багрова, Н. В.* ИКТ как инструмент индивидуализации процесса обучения / Н.В. Багрова // Химия в школе. – 2012. – №5. – С. 78-80.

13. *Байденко, В. И.* Базовые навыки (ключевые компетенции) как интегрирующий фактор образовательного процесса [Текст] / В.И. Байденко, Б. Оскарсон // Профессиональное образование в формирование личности специалиста. – Москва, 2002. – С. 14-32.

14. *Байденко, В. И.* Выявление состава компетенций выпускников ВУЗ как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: Методическое пособие [Текст] / В.И. Байденко – Москва: «Академия», 2006. – 72 с.

15. *Байденко, В. И.* Компетенции в профессиональном образовании «К освоению компетентностного подхода» [Текст] / В.Байденко // Высшее образование в России. – 2004. – №11. – С. 3-13.

16. *Башмаков, А. И.* Разработка компьютерных учебников и обучающих систем: Учебное пособие [Текст] / А.И. Башмаков, И.А. Башмаков – Москва: «Филинь», 2003. – 616 с.

17. *Бененсон, Е. П.* Информатика. Программа курса для начальной школы: Учебное пособие [Текст] / Е.П. Бененсон, А.Г. Паутова – Москва: «Академкнига» 2003. – 116 с.

18. *Беспалько, В. П.* Образование и обучение с участием компьютера (Педагогика третьего тысячелетия) [Текст] / В.П. Беспалько – Москва: МПО «Модек», 2002. – 352 с.

19. *Беспалько, В. П.* Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний [Текст] / В.П. Беспалько // Советская педагогика. – 1968. – № 4. – С. 52-69.

20. *Бешенков, С. А.* Гуманитарная информатика в начальном обучении [Текст] / С.А. Бешенков, А.Л. Давыдов, Н.В. Матвеева // Вестник Уральского академического государственного университета. – 1997. – № 3. – С. 96-106.

21. *Бешенков, С. А.* Информатика и информационные технологии: Учебное пособие [Текст] / С.А. Бешенков, А.Г. Гейн, С.Г. Григорьев – Екатеринбург: «МГПУ» 1995. – 144 с.
22. *Булгакова, Н. Н.* Интеграция информатики в учебную среду начальной школы [Текст] / Н.Н. Булгакова // Информатика и образование. – Москва, 2004. – №1. – С. 91-93.
23. *Бондаревская, Е. В.* Методологические проблемы становления педагогического образования университетского типа: Монография [Текст] / Е.В. Бондаревская – Москва: «Педагогика», 2010. – 93 с.
24. *Бондаревская, Е. В.* Научно-теоретические основы личностно ориентированного образования [Текст] / Е.В. Бондаревская // Личностно ориентированный образовательный процесс: Сущность: сущность, содержание, технологии. – Ростов-на Дону: «РГПУ», 1995. – 28 с.
25. *Бондаревская, Е. В.* Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания [Текст] / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – № 4. – С. 29-36.
26. *Буравиева, И. Н.* Технические средства и обработка информации: Учебное методическое пособие [Текст] / И.Н. Буравиева, А.Б. Резников – Москва: «Статистика», 1998. – 221 с.
27. *Бухаркина, М. Ю.* Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие [Текст] / М.Ю. Бухаркина, Е.С. Полат – Москва: «Академия», 2010. – 369 с.
28. *Вагина, Е. В.* Теория и методика обучения истории: Словарь справочник [Текст] / Е.В. Вагина, Л.К. Ермолаева. – Москва: «Наука», 2001. – 231с.
29. *Варонина, Т. П.* Информационное общество: Сущность, черты проблемы [Текст] / Т.П. Варонина – Москва: «Просвещение», 1995. – 111 с.
30. *Виницкая, М. А.* Концепция компьютеризации в сфере высшего образования [Текст] / М.А. Виницкая, К.Л. Гончарова // Иностранные языки в школах. – Казахстана, 2007. – №4. – С. 11-15.

31. *Витт, А. М.* Visual Basic Application в расчетах и вычислениях: Методические рекомендации и задания к выполнению лабораторных и самостоятельных работ [Текст] / А.М. Витт, Л.Н. Зеленова. – Челябинск: Южно-Уральский ГАУ, 2015. – 44 с.
32. *Выготский, Л. С.* Педагогическая психология: Учебное пособие [Текст] / Л.С. Выготский, В.В. Давыдова – Москва: «Педагогика», 1991.–479 с.
33. *Высоцкий, И. Р.* Компьютер в образования [Текст] / И.Р. Высоцкий // Информатика и образование. – Москва, 2000. – №1. – С. 34-36.
34. *Галкина, А. И.* Оценка качества программ средств учебного назначения теория и практика [Текст] / А.И. Галкина // Педагогическая информатика. – Москва, 1994. – №2. – С. 40-42.
35. *Гальперин П. Я.* Введение в психологию: Монография [Текст] / П.Я. Гальперин – Москва: «МГУ», 1976. – 150 с.
36. *Герштейн, Е. С.* Клинические перспективы исследования экспрессии и активности некоторых компонентов NF-κB-сигнального пути в опухолях больных раком молочной железы [Текст] / Е.С. Герштейн, А.М. Щербаков, А.А. Тулеуова, Л.К. Овчинникова, Н.Е. Кушлинский // Технологии живых систем. – Москва, 2012. – №8. – С. 14-23.
37. *Гершунский, Б. С.* Теоретико-методологические основы компьютеризации в сфере образования: Прогностический аспект [Текст] / Б.С. Гершунский – Москва: «Финансы и статистика», 1985. – 40 с.
38. *Горячева, М. В.* Модель формирования информационной компетентности в процессе внеаудиторной самостоятельной работы студентов [Текст] / М.В. Горячева // Известия РГП имени А.И. Герцена, 2008. – №30 (67). – С. 368-372.
39. *Государственная программа развития развития образования* Республик Таджикистан на 2010-2015 г. Постановлением Правительства Республика Таджикистан от 29-апреля 2009 года.
40. *Грановский, Ю. В.* Аппаратная поддержка мультимедиа / Ю.В. Грановский [Текст] / Ю.В. Грановский // Компьютер. – Москва, 1999. – 412 с.

41. *Григорьева, Т. Б.* Коммуникативная компетенция как основа коммуникативного подхода обучении иноязычной коммуникативной деятельности [Текст] / Т.Ю. Григорьева // Сборник Северо-Кавказского государственного технического университета. Серия Гуманитарные науки - Ставрополь, 2003. – №10. – С. 80-92.
42. *Грушевская, Ю. В.* Проблемы изучения мультимедиа технологий в образовании [Текст] / Ю.В. Грушевская // Новые информационные технологии в образовании. – Екатеринбург, 2011. – С. 40-43.
43. *Гузненко, З. И.* Выпускная квалификационная работа по истории [Текст] / З.И. Гузненко. – Екатеринбург, 2014. – 154 с. – ISBN 978-5-7186-0595-2.
44. *Гулмонов, У. Р.* Нишондодҳои методӣ аз фанни информатика [Матн] / У.Р. Гулмонов, А.Э. Сатторов // Душанбе – 2018. – С. 122.
45. *Гулмонов, У. Р.* Нишондодҳои методӣ оид ба иҷрои қорҳои хаттӣ а аз фанни информатика: Васоити таълимӣ [Матн] / У.Р. Гулмонов – Душанбе: «Ирфон», 2018. – 123 с.
46. *Гулова, М. Т.* Марҳалаҳои ҳисоб ва тадқиқи амалии мошинҳои ҳисоббарор: Васоити методӣ [Матн] / М.Т.Гулова Қўрғонтеппа – 2011. – 109 с.
47. *Гулова, М. Т.* Татқиқи амалии алгоритм: Васоити методӣ [Матн] / М.Т. Гулова – Қўрғонтеппа: «Ирфон», 2014. – 104 с.
48. *Гулякин, Д. В.* Методическая система обучения социальной информатике в школе: дис. ... канд. пед. наук: [Текст] / Д.В. Гулякин. – Ставрополь, 2004. – 159 с.
49. *Гергей, Т.* Психологические проблемы эффективности применения компьютеров в учебном процессе [Текст] / Т. Гергей, Е.И. Мащбиц // Вопросы и психологии – Москва, 1985. – №3. – С. 41-48.
50. *Дахин, А. Н.* Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность [Текст] / А.Н. Дахин // Педагогика. – 2003. – №4. – С. 21-26.
51. *Джураев, Р. Х.* Методологические требования к качеству

педогогических исследований [Текст] / Р.Х. Джураев. – (Электронный ресурс).
Центр современных методик преподавания, ДПО-ЗАГЛ.

52. *Дзюба, Л. Г.* Этапы формирования готовности будущих учителей начальных классов ознакомлению учеников с информационно-коммуникационными технологиями [Текст] / Л.Г. Дзюба // Международный журнал экспер-го образования, 2004. – №8. – С. 13-16.

53. *Дистервег, А.* Избранные педагогические сочинения: Учебное пособие [Текст] / А. Дистервег – Москва: «Учпедгиз», 1956. – 374 с.

54. *Дудина, М. Н.* Лаборатория педагога-исследователя: Учебное пособие [Текст] / М.Н. Дубина. – Москва, 2021. – 88 с.

55. *Ериуов, А. В.* Тенденция и механизмы развития информационного общества в Таджикистан [Текст] / А.В. Ериуов, Ю.Е. Хохло // Информационное ощество. – 2006. – №5-6. – С. 5-27.

56. *Ершов, А. П.* Информатика. Предмет и понятие [Текст] / А.П. Ершов // Наука в Сибири. – 1983. – С. 145-151.

57. *Ершов, А. П.* Школьная информатика концепции, состояние, перспективы: Преамбула к ретроспективной публикации [Текст] / А.П. Ершов, Г.А. Звенигородский, Ю.А Первин // Информатика и образование. – Москва, 1995. – С. 3-20.

58. *Завялов, А. Н.* Формирование информационной компетентности студентов области компьютерных технологий: дис. ... канд. пед. наук. [Текст] // А.Н. Завялов. – Тюмень, 2005. – 17 с.

59. *Зайнутдинова, Л. Х.* Создание и применение электронных учебников (на примере общественных дисциплин): Монография [Текст] / Л.Х. Зайнутдинова. – Астрахань, 1999. – 271 с.

60. *Зайцев, О. С.* Методика обучения химии: Теоретический и прикладной аспекты: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / О.С. Зайцев. – М.: ГИЦ ВЛАДОС, – 1999. – 384 с.

61. *Зеер, Э. Ф.* Компетентностный подход к модернизации профессионального образования [Текст] / Э.Ф. Зеер, А.М. Павлова, Э.Э.

Сыманюк // Высшее образование в России. – 2005. – №4. – С. 23-30.

62. *Зеер, Э. Ф.* Личностно-ориентированное образование: Учебное пособие [Текст] / Э.Ф. Зеер – Екатеринбург: «Урал», 1998. – 126 с.

63. *Зеер, Э. Ф.* Психология профессионального образования: Учебное пособие [Текст] / Э.Ф. Зеер. – Москва: «Московского психолого-социального института», 2003. – 480 с.

64. *Зимняя, И. А.* Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании [Текст] / И.А. Зимняя. – Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 29 с.

65. *Зимняя, И. А.* Ключевые компетенции как результативно-ключевая основа компетентностного подхода в образовании Авторская версия: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов [Текст] / И.А. Зимняя – Москва: «Наука», 2004. – 42 с.

66. *Зимняя, И. А.* Педагогическая психология [Текст] / И.А. Зимняя – Москва: «Педагогика», 1997. – 403 с.

67. *Зимняя, И. А.* Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке [Текст] / И.А. Зимняя – Москва: «Просвещение», 1978 – 159 с.

68. *Змеёв, С. И.* Андрагогика основы теории, истории и технологии обучения взрослых [Текст] / С.И. Змеёв – Москва: «PERSE», 2007. – 271 с.

69. *Зубков, К. И.* Геополитическая арена российских модернизаций XVIII – XX вв.: методологический аспект [Текст] / К.И. Зубков, А.П. Деревянко, А.Б. Куделина, В.А. Тишкова // Историко-культурное наследие и духовные ценности России. – Москва: «РССПЭН», 2012. – С. 219-227.

70. *Исамидинов, Ж. Б.* К истории компьютеризации исколи Республики Таджикистан на рубеже XX-XXI вв. [Текст] / Ж.Б. Исамидинов, Р.А. Хомидов // Вестник ТГУПБП. Серия гуманитарных наук, 2004. – №1 (66). – С. 45-49.

71. *Кларин, М. В.* Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта [Текст] / М.В. Кларин – Москва: «Знание», 1989. – 80 с.

72. *Коган, Е. Я.* «Информационная культура» региональный компонент школьного образования [Текст] / Е.Я. Коган, Ю.А. Первин // Информатика и образование. – 1995. – №1. – С. 21-28.

73. *Коджаспирова, Г. М.* Технические средства обучения и методика их использования: Учебное пособие [Текст] / Г.М. Коджаспирова, К.В. Петров – Москва: «Академия», 2001. – 256 с.

74. *Кодиров, К. Б.* Дидактические аспекты применения информационных технологий обучения в вузе [Текст] / К.Б. Кодиров, А. Мирзоев – Душанбе, 2006. – 134 с.

75. *Козлов, О. А.* Влияние информационных технологий на развитие познавательного интереса обучающихся [Текст] / О.А. Козлов // Приоритеты мировой науки: материалы XI Международная научная конференция (15-16 июня 2016 г.) – North Charleston, SC, USA: Create Space. – 2016. – С. 123-127.

76. *Колин К. К.* Глобальные проблемы информатизации образования: информационное неравенство [Текст] / К.К. Колин // Вестник высшей школы «Alma Mater». – 2000. – С. 63-65.

77. *Коменский, Я. А.* Учитель учителей «Материнская школа», Великая дидактика: Учебное пособие [Текст] / Я.А. Коменский – Москва: «Карпуз», 2009. – 288 с.

78. *Комилиён, Ф. С.* Информатика ва технологияҳои иттилоотӣ [Матн] / Ф.С. Комилиён – Душанбе: ҚДММ «Душанбе принт», 2016. – 480 с.

79. *Комилиён, Ф. С.* Информатика. Қисми I. Китоби дарси барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ [Матн] / Ф.С. Комилиён – Душанбе: «Донишвар», 2019. – 386 с.

80. *Комилиён, Ф. С.* Информатика. Қисми II. Китоби дарси барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ [Матн] / Ф.С. Комилиён – Душанбе: «Донишвар», 2019. – 464 с.

81. *Комилиён, Ф. С.* Кибернетика ва ҷомеаи иттилоотӣ [Матн] / Комилиён Ф.С., Шарапов Д.С., Раҷабов Б.Ф. – Душанбе: «Ирфон», 2018. – С. 220.

82. *Комилиён, Ф. С.* Роҳнамои фанни технологияи иттилоотӣ синфи 8-ум.

Дастури таълимӣ барои омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ [Матн] / Ф.С. Комилиён, Р.Д. Давлатов, Б.Ф. Раҷабов, С.Р. Курбонов – Душанбе: ҶДММ «Паёми ошно», 2018. – 172 с.

83. *Комилиён, Ф. С.* Технологияи бозиҳои педагогӣ дар рушди салоҳиятҳои хонандагон дар ҷараёни таълими системаҳои ҳисоб. Дастури таълимии иловагӣ аз фанни технологияи иттилоотӣ барои хонандагони синфи 11 [Матн] / Ф.С. Комилиён, Ш.Х. Тағоев, А.Ш. Комиль. – Душанбе: ҶДММ «Ганҷи хирад», 2019. – 160 с. – ISBN 978-99975-356-3-4.

84. *Комилиён, Ф. С.* Технологияҳои иттилоотӣ. Барои синфҳои 5-ум [Матн] / Ф.С. Комилиён – Душанбе: «Ирфон», 2018. – 215 с.

85. *Комилиён, Ф. С.* Технологияҳои иттилоотӣ. Барои синфҳои 6-ум [Матн] / Ф.С. Комилиён – Душанбе: «БЕБОК», 2018. – 219 с.

86. *Комилиён, Ф. С.* Технологияҳои иттилоотӣ. Барои синфҳои 9-ум [Матн] / Ф.С. Комилиён – Душанбе: «Ирфон», – 2019. – 119 с.

87. *Комилов Ф. С.* Информатикаи татбиқӣ: Васоити таълимӣ [Матн] / Ф.С. Комилов, Д.С. Шарапов – Душанбе: «Бахт LTD», 2009. – 364 с.

88. *Комилов Ф. С.* Технологияҳои иттилоотӣ. Барои синфҳои 7-ум [Матн] / Ф.С. Комилов, Д.С. Шарапов, З.Ф. Раҳмонов – Душанбе: «Собириён», 2014. – 169 с.

89. *Комилов, Ф. С.* Андешаҳо перомуни муносибати босалоҳият дар таълими фанни технологияи иттилоотӣ барои мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ [Матн] / Ф.С. Комилов, Ҷ.Х. Мирзоев, Ш.Х. Тағоев, Ф.Р. Файзуллоев, Д.С. Шарапов // Пайёми Донишгоҳи давлатии Қўрғонтеппа ба номи Носири Хусрав. – 2018. – №1/1 (51). – С. 162-169.

90. *Комилов, Ф. С.* Асосҳои техникаи компютерӣ: Воситаҳои таълимӣ [Матн] / Ф.С. Комилов, Д.С. Шарапов – Душанбе, 2004. – 201 с.

91. *Комилов, Ф. С.* Забонҳои барномасозӣ [Матн] / Ф.С. Комилов, З.Ф. Раҳмонов, Р.Ҷ. Давлатов, Б.Ф. Раҷабов, И.М. Саидов. – Душанбе: «Истеъдод», 2015. – 144 с.

92. *Комилов, Ф. С.* Информационные технологии в системе среднего

профессионального медицинского образования: Монография [Текст] / Ф.С. Комилов, Б.Ф. Раджабов. – Курган-Тюбе, 2016. – 226 с.

93. *Комилов, Ф. С.* Компютер ва иттилоот [Матн] / Ф.С. Комилов, З.Ф. Раҳмонов, Р.Ҷ. Давлатов, Б.Ф. Раҷабов. – Душанбе: «Истеъдод», 2015. – 136 с.

94. *Комилов, Ф. С.* Технологияҳои иттилоотӣ: Барои синфҳои 11 [Матн] / Ф.С. Комилов, Т. Шарипов, С.Ҷ. Мирзоев, И.Л. Қосимов, З.Ф. Раҳмонов – Душанбе: «Нашриёти ганҷ», 2014. – 280 с.

95. *Комилов, Ф. С.* Ҷанбаҳои омӯзиши фанни технологияи иттилоотӣ дар гузариши мактаб ба муносибатҳои босалоҳият ба таълим [Матн] / Комилов Ф.С., Мирзоев Ҷ.Х., Тағоев Ш.Х., Файзуллоев Ф.Р., Шарапов Д.С. // Пайёми донишгоҳи омӯзгорӣ. – 2018. – №1 (73). – С. 27-37.

96. *Конаржевский, Ю. А.* Методические рекомендации по педагогическому анализу урока [Текст] / Ю.А. Конаржевский – Челябинск, 1982. – 67 с.

97. *Кондрашов, Ю. Н.* Введение в проектирование автоматизированных банковских систем: Учебное пособие [Текст] / Ю.Н. Кондрашов – Москва: «Финансы и статистика», 1996. – 309 с.

98. *Корнетов, Г. Б.* Всемирная история педагогики: Учебное пособие [Текст] / Г.Б. Корнетов – Москва: «РОУ», 1994. – 140 с.

99. *Корнилов, Г. Е.* Историка Урала XVIII—XX вв [Текст] / Г.Е. Корнилов, А.В. Сперанский // УрО РАН Екатеринбург, 2003. – С. 171-172.

100. *Кравцова, Е. С.* Заседание научного общества «Взгляд» [Текст] / Е.С. Кравцова // Химия в школе. – 2013. – №4. – С. 71-73.

101. *Кузнецова, А. В.* Практико-ориентированные задачи при подготовке к олимпиадам [Текст] / А.В. Кузнецова, Н.В. Фирсова, Н.В. Волкова, А.Н. Вернигора // Химия в школе. – 2018. – №2. – С. 58-63.

102. *Кузьминов, Н. В.* Заря-заряница: Повесть [Текст] / Н.В. Кузьминов – Воронеж, 1970. – 127 с.

103. *Кузьминов, Н. В.* Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения [Текст] / Н.В. Кузьминов – Москва, 1999. – 209 с.

104. *Курин, А. Ю.* Дидактические основы формирования профессиональной компетентности специалиста в процессе дистанционного обучения в вузе [Текст] / А.Ю. Курин // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки – 2007. – №12-1. – С. 186-191.
105. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф».* – Душанб, 2014. – С. 54-57.
106. *Қосимов, И. Л.* Асосҳои информатика ва технологияи компютер [Матн] / И. Қосимов, Р. Одинаев, С. Мирзоев // ДДМТ. – Душанбе, 2008. – С. 144-149.
107. *Қосимов, И. Л.* Забони программасозии Visual Basic 6.0 ва маҷмӯи мисолу масъалаҳо: Васоити таълимӣ [Матн] / И. Қосимов – Душанбе: «Ирфон», 2010. – 184 с.
108. *Қосимов, И.* Корҳои лабораторӣ аз MS Excel: Монография [Матн] / И. Қосимов – Душанбе, 2010. – 55 с.
109. *Қосимов, И. Л.* Асосҳои информатика ва технологияҳои компютерӣ: Васоити таълимӣ [Матн] / И.Л. Қосимов, Ш.Ш. Зиёев – Душанбе: «Нӯшбод», 2021. – 216 с.
110. *Қосимов, И. Л.* Табдилдиҳии амсилаи математикӣ ба афзори пешбинандаи динамикаи популятсияи моҳиҳои экосистемаи обанбори пастоб [Матн] / И.Л. Қосимов, Ф.С. Комилов, И.М. Саидов, М.Р. Ёров // Вестник Таджикский национальный университет. – 2017. – № 1. – С. 27-32.
111. *Лавина, Т. А.* Содержательно-организационный аспект непрерывной подготовки учителей в области использования средств ИКТ в профессиональной деятельности [Текст] / Т.А. Лавина // Информатика и образование. – 2006. – №7. С. – 105-109.
112. *Лапчик, М. П.* Информатика и технология: компоненты педагогического образования [Текст] / Л.В. Лаптева // «Информатика и образование». – Москва, 1991. – № 6. – С. 3-8.
113. *Леонтьев, А. А.* Языковой знак как проблема психологии [Текст] /

А.А. Леонтьев // Материалы к конференции «Язык как знаковая система особого рода». – Москва, 1967. – С. 34-39.

114. *Леоньев, В.* Большая энциклопедия компьютера и Интернета [Текст] / В. Леонтьев. – Москва, 2005. – 219 с.

115. *Лернер, И. Я.* Дидактическая система методов обучения: Учебное пособие [Текст] / И.Я. Лернер – Москва, 1976. – 205 с.

116. *Лисюткин, М. А.* Как деградируют университеты? К постановке проблемы [Текст] / М.А. Лисюткин, И.Д. Фрумин // Университетское управление: практика и анализ. – 2014. – № 4-5 (92-93). – С. 12-21.

117. *Лук, А. Н.* Мышление и творчество: Учебное пособие [Текст] / А.Н. Лук – Москва: «Политиздат», 1976. – 144 с.

118. *Лунькина, В. А.* Компетентностный подход при подготовке и проведении комплексных экскурсий / В.А. Лунькина, Е.В. Сидорова // Химия в школе. – 2012. – №4. – С. 67-73.

119. *Лутфуллоев, М.* Асосҳои таҳқиқоти илмӣ: Васоити таълимӣ [Матн] / М. Лутфуллоев, Қ. Абдурахимов – Қўрғонтеппа: «Ирфон», 2014. – 42 с.

120. *Лутфуллоев, М.* Возрождение педагогики Аджамы [Текст] / М. Лутфуллоев – Душанбе: «Маориф», 1997. – 147 с.

121. *Лутфуллоев, М.* Дарс [Матн] / М. Лутфуллоев – Душанбе, 1985 – 87 с.

122. *Лутфуллоев, М.* Дидактика [Матн] / М. Лутфуллоев – Душанбе: «Дониш», 2001. – 195 с.

123. *Лутфуллоев, М.* Истиқлолияти ҶТ ва таҳсилоти навтарин: Монография [Матн] / М. Лутфуллоев – Душанбе: «Маориф» 2006. – 75 с.

124. *Мазур, Л. Н.* Теория и методология исторической науки: Терминологический словарь [Текст] / Л.Н. Мазур, А.О. Чубарьян. - Москва: «Аквилон», 2014. – 576 с. – ISBN 978-5-906578-03-7.

125. *Макаровой, Н. В.* Информатика: Учебное пособие [Текст] / Н.В. Макаровой – Москва: «Финансы и статистика», 1997. – 295 с.

126. *Маркова, А. К.* Формирование мотивации учения: Книга для учителя [Текст] / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов – Москва: «Просвещение»,

1990. – 192 с.

127. *Маркова, Т. А.* Психология профессионализма [Текст] / А.К. Маркова – Москва: «Просвещение», 1996. – 308 с.

128. *Марковина, Э. Ф.* Развитие информационное компетентности студента в образовательном пространстве: дис. ... канд. пед. наук [Текст] / Э.Ф. Марковина. – Оренбург, 2005. – 212 с.

129. *Мащбиц, Е. И.* Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения [Текст] / Е.И. Мащбиц. – Москва, 1988. – 199 с.

130. *Мерлин, В. С.* Очерк интегрального исследования индивидуальности [Текст] / В.С. Мерлин. – Москва: «Педагогика», 1986. – 256 с.

131. *Мирзоев, А. Р.* Асосҳои дидактикии омодагии донишҷӯёни мактабҳои олии Тоҷикистон доир ба истифодаи технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионӣ: дис. ... д-ри илм. пед: 13.00.01. [Матн] / А.Р. Мирзоев – Душанбе, 2016. – 300 с.

132. *Мирзоев, А. Р.* Дидактические основы подготовки студентов вузов Таджикистана, к использованию ТИК [Текст] / А.Р. Мирзоев // дис. ... д-ра пед. наук. – Душанбе, 2015. 199 с.

133. *Мирзоев, Ҷ. Х.* Асосҳои педагогии ташхис ва арзёбии натиҷаҳои салоҳиятнокии таълими технологияи иттилоотӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ [Матн] / Ҷ.Х. Мирзоев, Б.Ф. Файзализода // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. – 2020. – № 2 (35). – С. 108-117. – ISSN 2222-9809.

134. *Митина, Л. М.* Психология труда и профессионального развития учителя [Текст] / Л.М. Митина. – Академия, 2004. – 320 с.

135. *Назаров, А. П.* Алгоритмсозӣ ва барномасозӣ дар забони Бейсик: Учебное пособие [Матн] / А.П. Назаров – Душанбе: «Меҳроб Граф», 2009. – 130 с.

136. *Назаров, А. П.* Дизайни барномавӣ дар забони барномасозии PascalABC.NET [Матн] / А.П. Назаров – Душанбе: ҶДММ «Меҳроб Граф», 2019. – 132 с.

137. *Никандров, Н. Д.* Программированное обучение и идеи кибернетики [Текст] / Н.Д. Никандров. – Москва, 1970. – 209 с.
138. *Новиков, А. М.* Научно-экспериментальная работа в образовательном учреждении: Монография [Текст] / А.М. Новиков – Москва: «АПО», 1996. – 129 с.
139. *Образцов, П. И.* Методология педагогического исследования: Учебное пособие для вузов [Текст] / П.И. Образцов. – Москва: «Юрайт», 2022. – 156 с. – ISBN 978-5-534-08332-3
140. *Омельченко, С. В.* Структурно-функциональная модель формирования компетентности студентов технического колледжа [Текст] / С.В. Омельченко // Журнал научных публикации аспирантов и докторантов, 2007. – №6. – С. 45-48.
141. *Песталоцци, И. Г.* Антология гуманной педагогики: Методическое пособие [Текст] / И.Г. Песталоцци. - Москва: «Амонашвили», 1998. – 222 с.
142. *Петухова Т. П.* Современная парадигма информационного общества как основа стратегии формирования информационной компетентности специалиста // Вестник ОГУ. – 2005. – №1. – С. 116-123.
143. *Полат, Е. С.* Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие [Текст] / Е.С. Полат – Москва: «Омега-Л», 2004. – 215 с.
144. *Равен, Дж.* Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы [Текст] / Дж. Равен – Москва: «Когито-Центр», 2001. – 142 с.
145. *Рацабова, Н. С.* Ташкили корҳои беруназсинфӣ аз фанни информатика: Дастури методӣ [Матн] / Н.С. Рацабова, А.Э. Сатторов – Душанбе: «Маориф», 2020. – 131 с.
146. *Роберт, И. В.* Современные информационные технологии в образовании: Учебное пособие [Текст] / И.В. Роберт – Москва: «Школа-Пресс», 1994. – 205 с.
147. *Рубинштейн, С. Л.* Бытие и сознание: Учебное пособие [Текст] / С.Л. Рубинштейн – Москва: «АН СССР», 1957. – 328 с.

148. *Рубинштейн, С. Л.* О мышлении и путях его исследования: Монография [Текст] / С.Л. Рубинштейн - Москва:«АПН РСФСР», 1958. -147 с.

149. *Саидов, А. К.* Обоснование роли межпредметных связей в становлении личностно ориентированного обучения на примере дисциплин «информатика» и «математика» [Текст] / А.К. Саидов, Ш.Х. Тиллоев // Материалы республиканской научно-практической конференции на тему «Современные направления реализации информационных технологий в цифровизации образования, науки и промышленного производства». – Душанбе, 2021. – С. 31-36.

150. *Саидов, А. Қ.* Амсиласозии математикӣ-компютерӣ, ҳамчун воситаи табдилдиҳии тафаккури инноватсионии донишҷӯён [Матн] / А.Қ. Саидов, Ш.Ҳ. Тиллоев, Б.Ф. Файзализода // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Проблемаи муосири рушди фанҳои табиатшиносӣ: дурнамо ва пешравиҳои он» бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» (бо иштироки ИДМ). – Бохтар, 2021. – С. 461-464.

151. *Сартакова, Е. М.* Социально-Личностные компетенции и условия их развития [Текст] / Е.М. Сартакова // Журнал научных публикации аспирантов (Электронный ресурс).

152. *Сатторов, А. Э.* Баъзе масъалаҳои таълими информатика дар омодакунии мутахассиси соҳаи иқтисод [Матн] / А.Э. Сатторов, А. Мусулмони, Р.Ҷ. Давлатов // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Н. Хусрав (маҷаллаи илмӣ) Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ, Қисми 2. – Бохтар. – № 1/4 (57). – С. 65-67.

153. *Сатторов, А. Э.* Педагогические идеи ученых-естествоиспытателей Среднего и Ближнего Востока 1X-XV11вв: Учебное пособие [Текст] / А.Э. Сатторов – Душанбе: «Дониш», 2009. – 173 с.

154. *Селевко, Г. К.* Компетентности и их классификация [Текст] / Г.К. Селевко // народное образование, 2004. – №4. – С. 138-144.

155. *Селевко, Г. К.* Современные образовательные технологии: Учебное пособие [Текст] / Г.К. Селевко. – Москва: «Народное образование», 1998. – 256 с.
156. *Селевко, Г. К.* Энциклопедия образовательных технологий [Текст] / Г.К. Селевко. – Москва, 2006. – 816 с.
157. *Семенов, А. Л.* Роль информационных технологий в общем среднем образовании [Текст] / А.Л. Семенов. – Москва: «МИПКРО», 2000. – 12 с.
158. *Семенов, М. И.* Автоматизированные информационные технологии: Учебное пособие [Текст] / М.И. Семенов, Трубилин И.Т., Лойко В.И., Барановская Т.П. – Москва: «Финансы и статистика», 2001. – 157 с.
159. *Семенова, Л. М.* Технология формирования профессионального в период поиска работы в трудоустройства: Учебное пособие [Текст] / Л.М. Семенова. – Челябинск: «Центр ЮУрГУ», 2010. – 228 с.
160. *Сериков, В. В.* Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе [Текст] / В.В. Сериков, В.А. Болотов // Педагогика. – 2003. – №10. – С. 8-15.
161. *Сериков, В. В.* Личностно-ориентированное образование [Текст] / В.В. Сериков // Педагогика. – 1994. – № 5. – С. 16-21.
162. *Сериков, В. В.* Развитие личности в образовательном процессе [Текст] / В.В. Сериков – Москва: «Логос», 2012. – 447 с.
163. *Симонович, А. А.* Практическая информатика: Методическое пособие для ВУЗ [Текст] / А.А. Симонович – Москва, 2001. – 191 с.
164. *Симонович, С. В.* Информатика: Базовый курс [Текст] / С.В. Симонович – Москва. 1999. – 135 с.
165. *Симонович, С. В.* Общая информатика: Учебное пособие [Текст] / С.В. Симонович, Г. Евсеев, А. Алексеев – Москва: «АСТ – ПРЕСС». 1998. – 297 с.
166. *Сластенин, В. А.* Педагогика: инновационная деятельность [Текст] / В.А. Сластенин, Л.С. Подымова – Москва: «Магистр», 1997. – 223 с.
167. *Смирнов, А. А.* Проблемы психологии памяти: Учебное пособие [Текст] / А.А. Смирнов – Москва, 1966. – 423 с.

168. *Талызина, Н. Ф.* Способы моделирования приемов познавательной деятельности: Учебное пособие [Текст] / Н.Ф. Талызина – Москва: «Просвещение», 1984. – 346 с.

169. *Талызина, Н. Ф.* Управление процессом усвоения знаний: Учебное пособие [Текст] / Н.Ф. Талызина – Москва: «МГУ», 1975. – 343 с.

170. *Темербекова, А. А.* Информационная компетентность как педагогическая категория [Текст] / А.Л. Траекшин // Режим доступа (Электронный ресурс).

171. *Темербекова, А. А.* Информационная компетентность личности учителя как социально [Текст] / А.Л. Темербекова, В.В. Бондарь. – Москва: «МГУ», 2008. – 191 с.

172. *Тихомиров, В. П.* Организация, технология и экономика централизованного сопровождения программных средств АСУ Монография [Текст] / В.П. Тихомиров. – Киев, «Наукова думка», 1982. – 147 с.

173. *Уваров, А. Ю.* Компьютерные коммуникации в учебном процессе [Текст] / А.Ю. Уварова // Педагогическая информатика. – 1993. – № 1. – С. 12-20.

174. *Угринович, Н. Д.* Информатика и информационные технологии: Учебное пособие [Текст] / Н.Д. Угринович – Москва: «Знаний», 2002. – 101 с.

175. *Файзализода, Б. Ф.* Вазъи кунунии татбиқи равобити байнифаннӣ дар ҷараёни омӯзиши математика ва технологияи иттилоотӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии педагогӣ [Матн] / Б.Ф. Файзализода, Ш.Ҳ. Гиллоев // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Масоили мубрами математика ва таълими он» бахшида ба бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (2020-2040) ва 70-солагии Корманди шоистаи Тоҷикистон, доктори илмҳои педагогӣ, профессор А.Э. Сатторов. – Бохтар, 2020. – С. 265-267.

176. *Файзализода, Б. Ф.* Диалектикаи робитаи муттасил бо дигар принципҳои таълими омӯхтан ва омӯзондани донишҷӯёни МТОК [Матн] / Б.Ф. Файзализода, С.Ҳ. Сафарова // Маводи конференсияи илмӣ-амалии

ҷумхуриявӣ дар мавзӯи «Нақши Абурайҳони Берунӣ дар рушди илмҳои риёзӣ ва табиӣ ва техника» бахшида ба пешвози 1050-солагии нобиғаи маъруфи форс-тоҷик ва «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф». – Бохтар, 2022. – С. 230-233.

177. *Файзализода, Б. Ф.* Мағулиятҳои лабораторӣ аз фанҳои технологияи иттилоотӣ: Дастури таълимӣ [Матн] / Б.Ф. Файзализода – Душанбе: «Матбаа», 2020 – 115 с.

178. *Файзализода, Б. Ф.* Роҳҳои ташкил ва амалигардонии шакли таҳсилоти фосилавӣ: Васоити таълимӣ [Матн] / Б.Ф. Файзализода. – Бохтар: ҶДММ «Матбаа», 2022. – 194 с.

179. *Файзализода, Б. Ф.* Хусусиятҳои таълими графикаи компютерӣ ҳангоми омодагии донишҷӯёни самти бакалавриат мувофиқи ихтисоси «металлургияи металлҳои ранга» [Матн] / Б.Ф. Файзализода, А.Қ. Саидов // Маводи конференсияи ҷумхуриявӣ илмию амалӣ ва методии «Масъалаҳои муҳими рушди илми информатика ва мушкилиҳо дар ҷараёни таълими он дар муассисаҳои таълимӣ», 20 майи соли 2020. – Душанбе, 2020. – С. 273-276.

180. *Файзализода, Б. Ф.* Ҷанбаҳои дидактикии таълими курси назарияи ададҳо барои донишҷӯёни ихтисоси «математика» ва «информатика» [Матн] / Б.Ф. Файзализода, Ш.Ҳ. Тиллоев, А.Қ. Саидов // Номаи Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров. – 2021. - №1(66). – С.171-176. – ISSN 2077-4990.

181. *Федерова, Е. Н.* Ценностно-смысловая парадигма профессиональной педагогической деятельности [Текст] / Е.Н. Федерова // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, 2013. – №8. – С. 342-345.

182. *Фридман, Л. М.* Психолого-педагогические основы обучения математике в школе: Монография [Текст] / Л.М. Фридман – Москва: «Просвещение», 1983. – 78 с.

183. *Хайновская, Т. А.* Профессионально-коммуникативная компетентность студентов педагогического вуза [Текст] / Т.А. Хайновская // Педагогическое образование и наука, 2009. – №1. – С. 73-76.

184. *Халяпина, Л. П.* Методическая система формирования поликультурной языковой личности посредством Интернет-коммуникации в процессе обучения иностранным языкам [Текст] / Л.П. Халяпина. – Кемерово, 2006. – С. 221-223.
185. *Хлебалина, Е.* Информатика; энциклопедия [Текст] / Е. Хлебалина – Москва: «Химия», 1997. – 328 с.
186. *Ходякова, Н. В.* Учебный ситуационный центр как образовательная среда подготовки компетентных управленческих кадров [Текст] / Н.В. Ходякова, А.И. Митин // Прикладная психология и педагогика. – 2020. – №4. – С. 167-180.
187. *Хомский, Н.* Аспекты теории синтаксиса [Текст] / Н. Хомски. – Москва: «МГУ», 1972. – 259 с.
188. *Хомский, Н* Хвойк – Шервинский: Большая российская энциклопедия . [Текст] / Н. Хомский, Я. Тестелец // Сборник научных статье. – 2017. – С. 141. – ISBN 978-5-85270-372-9.
189. *Хуторской, А. В.* Ключевые компетенции, как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования [Текст] / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58-64.
190. *Цветкова, М. С.* Информационная безопасность. Правила безопасного Интернета. 2-4 классы: Учебное пособие [Текст] / М.С. Цветкова, Е.В. Якушина – Москва: «БИНОМ», 2020. – 111 с.
191. *Шарифзода, Ф.* Технологии иттилоотӣ дар раванди таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ф. Шарифзода – Душанбе, 2008. – 69 с.
192. *Шепелева, Р. П.* Создании единого информационного образовательного пространства на примере университетского комплекса Д.В.Г.У. [Текст] / Р.П. Шепелева. – Владивасток, 2000. – 25 с.
193. *Ширшов, Е. В.* Системно дидактическое обеспечение образовательного процесса в вузе в условиях информатизации общества: дис. ... д-ра. пед. наук [Текст] / Е.В. Ширшов. - Архенгельск, «АГТГ». 2009. –528 с.

194. *Шоган, В. В.* Методика преподавания истории в школе : уроки истории нового поколения [Текст] / В.В. Шоган. – Ростов н/Д: «Феникс», 2005. – 124 с. – ISBN 5-222-05428-4.

195. *Шоев, Н. Н.* Психология и педагогика (с основами кредитной технологии и активных методов воспитывающего обучения): Учебное пособие [Текст] / Н.Н. Шоев – Душанбе: «Ирфон», 2009. – 335 с.

196. *Якиманская, И. С.* Личностно-ориентированное обучение в современной школе: Учебное пособие [Текст] / И.С. Якиманская – Москва: «Сентябрь», 1996. – 96 с.

197. *Якиманской, И. С.* Методы выявления особенностей познавательной активности школьников в условиях дифференцированного обучения [Текст] / И.С. Якиманской – Москва: «Педагогика», 1992. – 234 с.

РЎЙХАТИ

ИНТИШОРОТИ ДОВТАЛАБИ ДАРАЧАИ ИЛМӢ

а) Мақолаҳое, ки дар маҷалаҳои тақризишавандаи ҚОА назди

Президенти ҶТ ва ҚОА ФР ҷоп шудаанд:

[1-М]. *Раҳимова, С.* Татбиқи муносибатҳои босалоҳият дар таҷрибаи таҳсилоти ватанӣ [Матн] / С. Раҳимова // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. – 2022. – С. 88-89. – №1-2 (98). – ISSN-2663-5534.

[2-М]. *Раҳимова, С.* Теоретические основы информационной компетентности студентов-историков [Текст] / С. Раҳимова // Вестник Таджикского национального университета. – 2022. – №7. – С. 273-281. – ISSN-2074-1847.

[3-М]. *Раҳимова, С.* Амсилаи тақмили истифодаи ТИК дар низоми таҳсилоти оли педагогии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / С. Раҳимова // Пайёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. – 2022. – №3(28). – С. 000-000. – ISSN-2616-5260.

- [4-М]. **Раҳимова, С.** Масалаҳои рушди босуръати технологияҳои пешрафта дар низоми маориф [Матн] / С. Раҳимова // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. – 2022. – №1-2 (98). – ISSN-2663-5534.
- [5-М]. **Раҳимова, С.** Махсусиятҳои таълими ҳамгиро дар синфҳои ибтидоӣ [Матн] / С. Раҳимова // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. – 2021. – №1/4 (92). – С. 162-164. – ISSN-2663-5534.
- б) Мақолаҳои ки дар нашрияҳои дигар ба таърифи расидаанд:**
- [6-М]. **Раҳимова, С. Гулов, Д.** Татбиқи функсияҳо дар барномаи MS EXSEL бо истифодабарии забонҳои барноманависӣ [Матн] / Д. Гулов, С. Раҳимова // Конференсияи илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «масъалаҳои мубрами математика дар замони муосир: дурнамо ва ҳали онҳо» бахшида ба 80-солагии доктори илмҳои физика математика, профессор, шодравон Раҳмат Акбаров. – Душанбе, 2019. – С. 236-239.
- [7-М]. **Раҳимова, С.** Истифодаи технологияи иттилоотӣ-иртиботӣ дар мактабҳои муосир [Матн] / С. Раҳимова // Конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ» Бахшида ба 75-солагии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ва 30-солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми 1 дар соли 2020). – Кӯлоб, 2020. – С. 258-261.
- [8-М]. **Раҳимова, С.** Истифодаи ТИК дар низоми таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / С. Раҳимова // Конференсияи умумидонишгоҳии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Саҳми профессор Шарипов Ф.Ф. дар рушди технологияи иттилооти дар соҳаи таҳсилоти олии касби Ҷумҳурии Тоҷикистон». – Душанбе, 2021. – С. 262-264.
- [9-М]. **Раҳимова, С.** Татбиқи амсилаи иттилоотии омӯзгорони ояндаи фанни таърих. Дар низоми таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / С. Раҳимова // Конференсияи илмӣ-назариявии ҳайати профессорону омӯзгорон ва донишҷӯён оид ба натиҷагирии корҳои илмӣ таҳқиқоти дар соли 2021 ва вазифаҳо барои соли 2022.

Бахшида ба эълон гардидани солҳои 2022-2026 Солҳои рушди саноат. Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ. – Душанбе, 2022. – С. 131-132.

[10-М]. *Холов, А.* Мушкилоти рафти таълим дар чараёни таълимоти фосилавӣ [Матн] / *А. Холов, С. Раҳимова* // Конференсияи илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «масъалаҳои мубрами математика дар замони муосир: дурнамо ва ҳали онҳо» бахшида ба 80-солагии доктори илмҳои физика ва математика, профессор, шодравон Раҳмат Акбаров. – Душанбе, 2019. – С. 276-277.

[11-М]. *Холов, А.* Ташкили корҳои лабораторӣ бо истифода аз таъминоти барномавии анъанавӣ [Матн] / *А. Холов, С. Раҳимова* // Конференсияи илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «масъалаҳои мубрами математика дар замони муосир: дурнамо ва ҳали онҳо» бахшида ба 80-солагии доктори илмҳои физика ва математика, профессор, шодравон Раҳмат Акбаров. Душанбе, 2019. – С. 278-279.